

(सभापतीस्थानी माननीय सभापती)

पृ.शी.: कृतज्ञता प्रस्ताव

मु.शी.: महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा
बंडुजी पाटील यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेले
योगदान व केलेले कार्य याबद्दल कृतज्ञता प्रस्ताव

श्री.चंद्रकांत पाटील (महसूल मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने
पुढील प्रस्ताव मांडतो :-

“महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा बंडुजी पाटील यांच्या जन्मशताब्दी
वर्षाचे औचित्य साधून त्यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेल्या योगदानाबद्दल ही
विधानपरिषद कृतज्ञता व्यक्त करित आहे.”

सभापती महोदय, या राज्याचे अतिशय यशस्वीपणे चार वेळा नेतृत्व केलेले आणि
राज्याच्या उभारणीमध्ये मोठा सहभाग असलेले स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी
वर्षानिमित्त संपूर्ण सभागृहाने त्यांच्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त केली पाहिजे, त्यांच्याबद्दल आदर
व्यक्त केला पाहिजे, म्हणून हा प्रस्ताव मांडण्यात येत आहे.

सभापती महोदय, स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त राज्य
सरकारने २९ सदस्यांची समिती गठीत केलेली आहे. त्यांची नावे मी सभागृहाच्या
पटलावर ठेवतो. त्या समितीमध्ये सदस्यांच्या नावाचा समावेश करताना वेगवेगळ्या
पक्षाचा समतोल साधण्याचा प्रयत्न केला आहे. स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या बरोबर काम
केलेल्या लोकांचा सुध्दा त्या समितीमध्ये समावेश आहे.

सभापती महोदय, दिनांक १३ नोव्हेंबर, १९१७ रोजी सांगली जिल्ह्यातील तासगाव
तालुक्यातील पद्माळे गावी त्यांचा जन्म झाला. दुर्दैवाने ते दोन वर्षांचे असताना प्लेगच्या

08/12/2016
SJB/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोर्डे

A-2
11:10

आजाराने त्यांच्या वडिलांचे निधन झाले आणि वडिलांच्या निधनानंतर अवघ्या दोन तासातच त्यांच्या आईचे निधन झाले. त्यामुळे केवळ दोन

श्री.चंद्रकांत पाटील....

वर्षाचे असताना स्व.वसंतदादा पाटील यांना आजोळी जाऊन राहावे लागते. स्व.वसंतदादा पाटील यांचा त्यांच्या आजीने सांभाळ केला. वयाच्या २ ते १० वर्षांच्या कालावधीत ते कोल्हापूर जिल्ह्यातील कागल येथे राहिले आणि वयाच्या १० व्या वर्षी पुन्हा पद्माळे येथे येऊन आपले शिक्षण पूर्ण केले. आपल्या सर्वांना माहित आहे की, स्व.वसंतदादा पाटील यांचे शिक्षण इयत्ता ७ वी पर्यंत झाले होते. परंतु जगात असलेल्या विद्वानांच्या विद्वत्तेशी त्यांची तुलना करता येईल असे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व होते. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे स्व.वसंतदादा पाटील यांच्यामध्ये संवेदनशीलता आणि दूरदृष्टी होती. १९६६ साली स्व.यशवंतराव चव्हाण यांनी दिल्लीमध्ये भोजनाचे आयोजन केले होते. त्या कार्यक्रमाच्या वेळी पत्रकार मंडळी सुध्दा आली होती. त्यावेळी स्व.वसंतदादा पाटील हे पत्रकारांना म्हणाले होते की, आगामी काळात जगातील सर्व लढाया या पाणी आणि जमिनीवरून होती. त्यांनी त्या काळात केलेले भविष्य आज आपण सर्वजण अनुभवतो आहोत. इयत्ता ७ वी पर्यंत शिक्षण होऊन सुध्दा त्यांच्यामध्ये अतिशय सहृदयता, संवेदनशीलता, प्रचंड हुशारी, हजरजबाबीपणा आणि दूरदृष्टी होती. या सर्व बाबींमुळे आपण त्यांच्यापुढे नतमस्तक होतो.

सभापती महोदय, स्वातंत्र्यापूर्वीच्या काळात स्वातंत्र्य संग्रामात त्यांचा मोठा सहभाग होता. ताडी प्यायल्यामुळे आपला समाज व्यसनाधीन होतो म्हणून मोठ्या प्रमाणावर चळवळ सुरु झाली होती. त्यामुळे ताडीची झाडे कापून टाकण्याची चळवळ सुरु झाली होती. परंतु ती झाडे तोडणे गुन्हा समजून इंग्रजांनी झाडे तोडणाऱ्यांना फाशीची शिक्षा ठोठावली. आपल्या लोकांना ताडीची झाडे तोडल्यामुळे फाशीची शिक्षा होते याचे दुःख म्हणून त्यांनी चहा पिणे बंद केले. त्या काळात सोडलेला चहा त्यांनी १९४७ साली म्हणजेच स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर सुरु केला. स्वातंत्र्य संग्रामामध्ये ते केवळ शरीराने नव्हे तर मनाने सहभागी झाले होते.

श्री.चंद्रकांत पाटील....

प्रामुख्याने सशस्त्र क्रांतीमध्ये त्यांचा मोठा सहभाग होता. १९४२ साली कारागृहात असताना त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांनी कारागृहातून पळून जाण्याचा प्रयत्न केला. त्यात केलेल्या गोळीबारात त्यांचा एक सहकारी मृत्युमुखी पडला आणि त्यांच्या स्वतःच्या पाठीला गोळी लागली.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. चंद्रकांत पाटील ....

ती जखम आणि त्या वेदना नेहमीच त्यांच्याबरोबर राहिल्या. स्वातंत्र्यसंग्रामात सुध्दा त्यांनी खूप चांगले काम केले. स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात सन १९५२ मध्ये ते पहिल्यांदा आमदार झाले आणि सन १९७२ पर्यंत सलग आमदार राहिले. पुढे अनेक वर्षे ते आमदार राहिले. पण सलग २० वर्षे आमदार म्हणूनच त्यांनी कामकाज केले. सत्तेच्या अभिलाषेमध्ये न पडता पक्षाचे काम करण्याचा नेहमी त्यांनी प्रयत्न केला. त्यामुळे पक्षाच्या खूप जबाबदाऱ्या त्यांच्याकडे आल्या. ते संघटक होते. सन १९३०, सन १९३७ मध्ये तालुक्याचे सरचिटणीस झाले. राजारामबापूंच्या निवडणुकीमध्ये सायकलवरून प्रवास केला. संघटनेसाठी सर्व प्रकारचे परिश्रम घेणारे दादा सन १९७२ मध्ये पहिल्यांदा स्वर्गीय वसंतराव नाईक यांच्या मंत्रिमंडळात पाटबंधारे मंत्री झाले. दादांमध्ये प्रशासनाची सुध्दा जाण किती आहे याची लोकांना जाणीव झाली. अतिशय उत्तम पध्दतीने त्यांनी काम केले. स्वर्गीय वसंतराव नाईक यांच्या मंत्रिमंडळात आणि त्यानंतर स्वर्गीय शंकरराव चव्हाण यांच्या मंत्रिमंडळात पाटबंधारे खाते त्यांनी सांभाळले. स्वर्गीय शंकरराव चव्हाण यांच्या मंत्रिमंडळात असतानाच त्यांना मंत्रिमंडळातून काढले गेले. त्यामुळे वयाच्या ६० व्या वर्षी त्यांनी राजकारणातून संन्यास घोषित केला आणि ते सरळ आपल्या गावाला, आपल्या शेतीवर जाऊन राहिले. सन १९७७ पर्यंत ते खऱ्या अर्थाने विजनवासात राहिले. पण सन १९७७ ला ज्यावेळी इंदिरा गांधींसहित सर्व पराभूत झाले तेव्हा ते परत आले. पक्षाची जाणीव माणसाला किती असते ते पहा. पुन्हा एकदा ते पक्षीय राजकारणात सक्रीय झाले. सन १९७७ ला ते महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले. दिनांक १७ एप्रिल, १९७७ ला ज्यावेळी महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले, त्यावेळी ते कुठल्याच सभागृहाचे सदस्य नव्हते, तरीही त्यांना महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री केले गेले. त्यावेळी ११ महिने आणि नंतर ७ मार्च ते १७ जुलै अशा काही महिन्यांसाठी ते राज्याचे मुख्यमंत्री राहिले. त्यावेळी महाराष्ट्राच्या राजकारणात

श्री. चंद्रकांत पाटील ....

जे-जे झाले, ते-ते आपल्या सर्वाना माहीत आहे. सन १९८० मध्ये ते खासदार झाले, त्यानंतर दिनांक २ फेब्रुवारी, १९८३ ला तिसऱ्यांदा आणि दिनांक १० मार्च, १९८५ ला चौथ्यांदा ते महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले. ते चौथ्यांदा मुख्यमंत्री झाले, त्यावेळचे देखील आपल्याला माहीत आहे. आपल्या मनाविरुद्ध एखादी गोष्ट झाल्यानंतर मुख्यमंत्री पदाचाही माणूस राजीनामा देऊ शकतो. प्रभा राव यांना राज्याच्या अध्यक्षा केले गेले. आपल्याला न विचारता केले गेले यामुळे त्यांनी शपथ घेतल्यानंतर ३ महिन्यांतच राज्याच्या मुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा दिला. त्यावेळी त्यांच्या एका जवळच्या सहकाऱ्याने त्यांना म्हटले की, दादा, इतक्या छोट्या गोष्टीसाठी इतक्या मोठ्या पदाचा त्याग करित आहात. त्यावेळी दादांनी म्हटलेले वाक्य आपल्याला वाचायला मिळते की, स्वाभिमानापुढे मुख्यमंत्री पदही महत्त्वाचे नाही. एका बाजूला अशी घटना आहे की, त्यांनी ३ महिन्यांमध्येच मुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा दिला, प्रभा राव राज्याच्या अध्यक्षा झालेल्या त्यांना चालले नाही. दुसऱ्या बाजूला अशी घटना आहे की, सन १९८५ च्या लोकसभा निवडणुकीमध्ये महाराष्ट्रात ज्या-ज्या मतदारसंघामध्ये काँग्रेसला कमी मते मिळाली, दोन नंबरची मते मिळाली, त्यांना विधानसभेचे तिकिट द्यायचे नाही असे ठरले. दादांच्या अतिशय जवळचे शिवाजीराव पाटील-निलंगेकर हे होते, ज्यांच्या मतदारसंघामध्ये लोकसभेला दोन नंबरची मते मिळाली आणि त्यामुळे त्यांना विधानसभेचे तिकिट मिळाले नाही. मनामध्ये जिद्द केवढी आहे ते पहा. मुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा दिल्यानंतर विधानसभेचे तिकिट न मिळालेल्या माणसाला शिवाजीराव पाटील-निलंगेकर यांना मुख्यमंत्री करण्याचा आग्रह धरला आणि शिवाजी पाटील-निलंगेकर ज्यावेळी मुख्यमंत्री झाले, त्यावेळी ते दोन्ही सभागृहांचे सदस्य नव्हते. राजकारणात आपल्या एका मित्राला न्याय देण्यासाठी कुठपर्यंत आपण त्याग करावा अशी खूप उदाहरणे दादांच्या संपूर्ण आयुष्यात आपल्याला दिसतात. राज्याच्या

श्री. चंद्रकांत पाटील ....

उभारणीमध्ये त्यांचा मोठा वाटा आहे. त्या संदर्भात अनेक निर्णय सांगता येतील. विदर्भ, मराठवाडा येथील जनतेने आणि लोकप्रतिनिधींनी त्यांना आयुष्यभर धन्यवाद दिले पाहिजेत, कारण त्यांच्या काळातच अनुशेषाचा विषय सुरू झाला. वि.म.दांडेकर यांची समिती त्यांनी नेमली, त्या समितीमधून संपूर्ण राज्याचा प्रादेशिक समतोल आणि त्यावेळी त्या-त्या प्रभागाचा, भागाचा अनुशेष भरून काढला पाहिजे असा विषय तेव्हापासून सुरू झाला. महाराष्ट्राचा समतोल विकास झाला पाहिजे, एकांगी विकास, एकाच बाजूला विकास होता कामा नये हा विषय सुरू झाला. पाणी अडवा, पाणी जिरावा हाही त्यांच्याच मुख्यमंत्री पदाच्या काळातील विषय आहे. त्यांनी तो खूप ताकदीने चालविला. आज आपण त्याचे निकाल पाहत आहोत, यामुळे राज्यातील जमिनीखालील पाण्याचा साठा वाढविण्यामध्ये आपण यशस्वी झालो आहोत. ५ रूपयांच्या खाली ज्यांच्या शेतसारा आहे, त्यांना शेतसारा माफ असा एक मोठा निर्णय त्यांनी त्या काळात केला. माननीय मंत्री श्री. दिवाकर रावते त्यांचाच निर्णय पुढे नेत आहेत. महाराष्ट्रातील शालेय विद्यार्थ्यांच्या संदर्भातील निर्णय घेतला. शालेय विद्यार्थ्यांना एसटी पास मोफत त्यांच्याच काळात सुरू झाले. एसटी शालेय विद्यार्थ्यांच्या डब्यांची मोफत वाहतूक करेल, घरून डबा दिला गेला की, त्यांच्या शाळेपर्यंत तो मोफत पोहचेल असा निर्णय त्यांनी केला. असे अनेक लोकहिताचे निर्णय त्यांनी केले की, ज्यामुळे राज्यातील सर्व जनता त्यांची ऋणी राहिल. एक मोठा निर्णय असा केला की, ज्यामुळे महाराष्ट्रातील शैक्षणिक क्षेत्रात क्रांती झाली आणि महाराष्ट्रातील छोट्या गावातील, बहुजन समाजातील सामान्य माणसाचा मुलगा-मुलगी पॉलिटिक्स, इंजिनिअरिंग, मेडिकल याचे शिक्षण घेऊ शकेल. तो सगळ्यात मोठा निर्णय होता. महाराष्ट्रातील मोठ्या प्रमाणात बाहेरच्या प्रांतात जाऊन शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांकडे पाहून त्यांनी महाराष्ट्रात विना अनुदानित तत्वावर पॉलिटिक्स, इंजिनिअरिंग व मेडिकल कॉलेजेस सुरू केली. ३० टक्के मेरिटवर,

श्री. चंद्रकांत पाटील ....

१० टक्के मागासवर्गीय, ३० टक्के स्थानिक विद्यार्थ्यांना प्रवेश मिळाला पाहिजे असे बंधन केले, ही कॉलेजेस अनुदान न देता चालाविता यावीत यासाठी ३० टक्के व्यवस्थापन कोटा दिला. आपण पाहता की, राज्यातील सर्वसामान्य विद्यार्थी डिप्लोमाहोल्डर, डिग्रीहोल्डर, डॉक्टर झाला आहे, त्याचे मोठे श्रेय या निर्णयाला जाते. गावोगाव कॉलेजेस सुरू झाली. ही दादांची राजकीय व्यक्तिमत्व म्हणून एक बाजू झाली. पण त्यांच्या जीवनातील अनेक प्रसंग आपल्याला सांगता येतील की, ज्या प्रसंगामुळे सुध्दा त्यांच्या प्रतीचा आदर आपल्या मनात निर्माण होतो. राज्यात मोठ्या प्रमाणात सहकार उभा रहावा यासाठी त्यांनी स्वतःच्या वसंतदादा साखर कारखान्यापासून सुरुवात केली. एखादा माणूस सातवीपर्यंत शिकलेला असताना सुध्दा ज्ञान किती आहे ते पहा. सन १९५२ मध्ये आमदार झाल्यानंतर त्यांना साखर धंद्यांचा अभ्यास करण्यासाठी ६ देशांमध्ये पाठविले गेले. साखर धंद्यामधील त्यांचा अभ्यास आणि त्यातून त्यांनी जी काही ग्रामीण भागातील साखर कारखान्यांची क्रांती केली, ती लक्षात ठेवली पाहिजे, ज्यातून मोठा बोध घेतला पाहिजे. त्यांनी सहकाराचे मोठे जाळे निर्माण केले. केवळ साखरेतून आपण इंडस्ट्री चालवू शकणार नाही, बरोबरीने मद्यार्क आणि अन्य उप पदार्थ सुरू केले पाहिजेत हा आग्रहही त्यांनी धरला. इंग्रजी व हिंदी येत नाही याचा न्यूनगंड कधीही मनामध्ये न ठेवता अतिशय आत्मविश्वासाने त्यांनी काम केले, याची सुध्दा अनेक उदाहरणे त्यांचे चरित्र वाचताना मिळतात. एकदा एका प्रकल्पाचे सादरीकरण इंग्रजीमध्ये करित होते. सचिव त्यांना म्हणाले की, इंग्रजीमध्ये थोडे सावकाश बोला तर दादांना नीट कळेल. दादा म्हणाले की, त्याची काही आवश्यकता नाही, तो प्रकल्प आपल्या राज्याच्या हवामानाला पुरक आहे का ते पहा. सादरीकरण करणाऱ्यांनी याची नोंद तेथे केली की, अनेकांना आम्ही सादरीकरण केले, ते काही ना काही प्रमाणात माना हलवून समजले असे दाखवित होते. पण नेमका मुद्दा पकडणे की हा प्रकल्प चांगला आहे, पण माझ्या राज्याच्या हवामानाला चांगला आहे का ते पाहून घ्या असे

श्री. चंद्रकांत पाटील ....

सांगण्यात आले. इंग्रजी व हिंदी येत नाही हा न्यूनगंड मनात न बाळगता अतिशय आत्मविश्वासाने त्यांनी काम केले. त्यांच्या हिंदीबद्दलच्या अनेक गोष्टी सांगितल्या जातात. पण काल मला जे एक वाचायला मिळाले ते सांगण्याचा मला मोह होत आहे. हशूजी अडवाणी हे विधानसभा सदस्य होते. हशूजी असे म्हणाले की, केंद्र इतना निधी देता हें, तो आप लेते क्यों नहीं ? तेव्हा दादा असे म्हणाले की, अपना-अपना अंथरूण देखकर पाय पसारना चाहिए. त्यावेळी जेव्हा सभागृहाने विचारले की, हे कोणत्या भाषेत बोललात, त्यावेळी दादा म्हणाले की, ज्यांना मराठी कळते त्यांच्यासाठी मराठी आणि हशूजींसाठी हिंदीमध्ये बोललो. असा हजरजबाबीपणा देखील त्यांच्यामध्ये होता. असे दादा, त्यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाच्या निमित्ताने आपण त्यांच्या प्रती आदर व्यक्त करू या. आपण एक समिती तयार केली आहे, जिच्या नजिकच्या काळात बैठका घेऊन वर्षभर आपल्याला काय कार्यक्रम करता येतील ते पाहू या. सन्माननीय गटनेत्यांनी भाषणांमध्ये आपण यामध्ये कोणते उपक्रम वर्षभर करू या याबाबत सूचना द्याव्यात. मी पुन्हा एकदा दादांबद्दल आदरांजली व त्यांच्याबद्दलचा आदर व्यक्त करून माझे मनोगत संपवितो.

08/12/2016
MSK/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोर्डे

B-10
11:20

सभापती : कोण व किती सन्माननीय सदस्य बोलणार आहेत याची यादी मला दिली तर बरे होईल. थोर नेत्यांना आपण आदरांजली वाहत आहोत. चर्चेचे गांभीर्य घालवू नये एवढीच विनंती आहे.

या नंतर श्री. रोझेकर

श्री.सुनील तटकरे () : सभापती महोदय, थोर स्वातंत्र्य सेनानी आणि आधुनिक महाराष्ट्र घडविण्यामध्ये ज्यांचे फार मोठे योगदान आहे, अशा महाराष्ट्राच्या माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्य साधून त्यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेल्या योगदानाबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करणारा जो ठराव या ठिकाणी मांडण्यात आलेला आहे व त्यावर जी चर्चा सभागृहात सुरु आहे त्या चर्चेत भाग घेण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील यांना विनम्रपणाने आदरांजली वाहत असताना अशा प्रकारची चर्चा आपण या सदनामध्ये ठेवली त्याबद्दल आपल्या सर्वांचे मी मनापासून आभार मानू इच्छितो.

सभापती महोदय, ज्याचा उल्लेख आता केला गेला त्या सातारा जिल्ह्यात तासगावच्या परिसरात पदमाळे गावात नाही तर स्व.वसंतदादांचा जन्म कोल्हापूर जिल्ह्यातील कागल या परिसरामध्ये झाला आहे. एका गरीब कुटुंबामध्ये जन्मलेल्या या थोर व्यक्तिमत्वाला दुदैवाने आई-वडिलांच्या मायेची पाखर मिळू शकली नाही. कारण, वयाच्या दुसऱ्या वर्षीच ते अनाथ झाले. त्यांच्या आजीने त्यांना लहानाचे मोठे केले, त्यांना शिक्षण देण्याचा प्रयत्न केला.

सभापती महोदय, बालवयातच एक प्रकारचे संघर्षाचे विचार स्व.वसंतदादांच्या मनामध्ये रुजत गेले आणि सन १९१७ मध्ये जन्माला आलेल्या दादांचा तरुण वयातच देशाचे स्वातंत्र्य आणि समाजकारण याकडे कल वाढत गेला. ज्यावेळी ब्रिटिशांच्या गुलामगिरीविरोधात लढा उभा राहिला त्यावेळी सातारा जिल्हा लढ्यात अग्रेसर होता. आजही या देशाचे स्वातंत्र्य टिकविण्यासाठी सातारा आणि त्या परिसरातील जवान सैन दलात काम करीत आहेत. स्वातंत्र्य लढ्यात सातारा जिल्ह्याचे योगदान प्रचंड प्रमाणात होत असताना दादांनीही तरुण वयातच स्वातंत्र्य लढ्यात उडी घेतली. स्वतःला स्वातंत्र्य लढ्यात झोकून देत असताना आणि शरिराची आणि विचारांची खंबीरपणाची बांधणी त्या परिसरामध्ये करीत असताना

श्री.सुनील तटकरे.....

समाज जीवनामध्ये कशा पध्दतीने काम करता येईल, याचेही विचार त्या काळामध्ये त्यांच्यावर बिंबले गेले.

सभापती महोदय, त्या काळात स्वातंत्र्याचा लढा खूप मोठ्या प्रमाणावर व तीव्रतेने लढला गेला होता. सन १९४०-४२ च्या काळात महात्मा गांधींच्या नेतृत्वाखाली एक लोकचळवळ उभी राहिली होती आणि ब्रिटिश सरकारविरोधात संघर्ष करण्याची भूमिका सातारा आणि त्या परिसराने खूप मोठ्या प्रमाणावर घेतली. गुप्तपणाने वावर करताना सरकारी इमारती असतील किंवा सरकारला बेजार करण्यासाठी त्या काळात ज्या क्लुप्त्या केल्या जात असतील त्यामध्ये स्व.वसंतदादा पाटील यांचा फार मोठा सहभाग निश्चितपणे होता.

सभापती महोदय, अलीकडच्या काळात आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील बंडीत वावरायचे. त्यावेळी स्वातंत्र्य लढ्यात छातीवर झेललेल्या गोळीचे व्रण अनेकांनी पाहिले आहेत. ब्रिटिशांच्या हातावर तुरी देत स्वातंत्र्य लढ्यासाठी त्यांनी दिलेले योगदान मोठे आहे. कृष्णेच्या पात्रात उडी टाकत असताना त्यांनी केवळ स्वतःला बचावले नाही तर स्वातंत्र्याचा लढा सातारा परिसरात जीवंत ठेवण्याचे काम त्या माध्यमातून झाले होते. म्हणूनच अभिमानाने वेगवेगळ्या स्तरावर, वेगवेगळ्या पदावर काम करीत असताना “स्वातंत्र्य संग्रामातील मी एक लढवय्या आहे”, ही भूमिका त्यांनी त्यांच्या आयुष्यात कायमस्वरूपी ठेवली होती. त्यामुळे पुढच्या कालखंडात एक वेगळे जीवन प्रस्थापित झाल्याचे चित्र आपल्याला त्या निमित्ताने पहायला मिळू शकले आहे.

सभापती महोदय, भारताला स्वातंत्र्य मिळाले, आपला देश स्वतंत्र झाला, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी या देशाला संसदीय लोकशाही दिली आणि सन १९५२ मध्ये सार्वत्रिक निवडणुकीला हा देश सामोरा गेला. त्यावेळी तासगांव आणि सांगली हा एकच भाग होता. त्या मतदारसंघातून आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील हे विधानसभेवर निर्वाचित झाले. सन १९५२ ते सन १९६७ असा १५

श्री.सुनील तटकरे.....

वर्षाचा काळ विधानसभेच्या माध्यमातून काम करित असतानाच संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीच्या माध्यमातून महाराष्ट्रात एक वादळ निर्माण झाले. ज्या वादळातून शेतकरी कामगार पक्ष, बहुजनांचा एक पक्ष आणि संयुक्त महाराष्ट्राचा लढा देण्याच्या दृष्टीकोनातून महाराष्ट्र काँग्रेसच्या विरोधात निर्माण झालेले एक प्रकारचे वातावरण, या सर्व पार्श्वभूमीवर काँग्रेसची बुज राखण्याचे काम त्या कालावधीमध्ये दादांनी खूप मोठ्या प्रमाणावर केले आहे. स्व.यशवंतरावजी चव्हाण साहेबांची त्या कालावधीमधील एक भूमिका कदाचित वेगवेगळ्या कारणाने वादग्रस्तही म्हटली गेली असेल परंतु, त्यांनी जी काही भूमिका घेतली होती ती देशाचा विचार करून घेतली होती. पण ही भूमिका घेतली जात असताना संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीमुळे सन १९५७ च्या निवडणुकीमध्ये काँग्रेस पक्षाच्या अस्तित्वाचे संबंध महाराष्ट्रातून पूर्णपणाने उच्चाटन होते की काय, अशा प्रकारची स्थिती निर्माण झाली होती. त्यावेळी निवडणुकीत काँग्रेस पक्षाला तडाखा जर कोठे मिळाला असेल तर तो पश्चिम महाराष्ट्राच्या परिसरात मिळाला. त्यावेळी विभाषिक राज्य होते. या सर्व परिसरातून काँग्रेस पक्षाचे खूप आमदार निवडून गेले. परंतु, महाराष्ट्रात काँग्रेस पक्षाला एक प्रकारचा तडाखाच त्यावेळी बसला. संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीमुळे एक प्रकारचे वेगळे विचार संबंध महाराष्ट्रात उभे राहिले असताना त्यावेळी सुध्दा दादांची भूमिका पक्षाच्या पाठीमागे खंबिरपणाने उभे राहण्याचीच होती. त्यानंतर ते पक्षाचे सरचिटणीस झाले. ज्या कालावधीमध्ये आबासाहेब खेडकरांकडे काँग्रेस पक्षाचे नेतृत्व होते त्या कालावधीमध्ये स्व.यशवंतराव चव्हाण साहेबांच्या नेतृत्वाखाली महाराष्ट्र बांधणीचे काम खूप मोठ्या प्रमाणावर होत असताना संयुक्त महाराष्ट्रानंतर हा महाराष्ट्र पुरोगामी विचारांचा असेल आणि महाराष्ट्र सर्वच क्षेत्रात प्रगतीपथावर राहिल, ही भूमिका ज्यावेळी महाराष्ट्राचे शिल्पकार स्व.यशवंतराव चव्हाण साहेबांनी घेतली त्यावेळी सर्व संघटना पाठीमागे उभी करण्याचे आदरणीय दादांचे योगदान खूप मोठ्या

श्री.सुनील तटकरे.....

प्रमाणावर राहिले आहे.

सभापती महोदय, प्रदेश काँग्रेसचे सरचिटणीस, प्रदेश काँग्रेसचे उपाध्यक्ष, त्यानंतर प्रदेश काँग्रेसचे अध्यक्ष या नात्याने संघटनात्मक कामांमध्ये आदरणीय दादांनी स्वतःला वाहून घेतले. त्या कालावधीमध्ये काँग्रेस पक्षाची पडझड होत असताना काँग्रेसचा विचार संबंध महाराष्ट्रात रुजविण्याच्या दृष्टीकोनातून संघटनेसाठी दादांनी दिलेले योगदान त्या कालावधीतील कोणीही कार्यकर्ता निश्चितपणाने विसरू शकणार नाही.

सभापती महोदय, आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील यांना सामान्यातील सामान्य कार्यकर्त्यांची ओळख असायची. त्या कार्यकर्त्यांचे पक्षाप्रती असलेले योगदान, जनमानसात असलेले स्थान दादा अचुकपणाने हेरायचे. कारण, ते स्वतः ज्यावेळी राजकारणात आले त्यावेळी त्यांना कोणतीच राजकीय पार्श्वभूमी नव्हती. कोणतीही राजकीय पार्श्वभूमी नसताना ज्यावेळी संघटनेचे काम आपल्याला मिळते त्यावेळी संघटनेचे काम करताना कार्यकर्त्यांची कदर कशी केली जाईल, याच गोष्टीवर भर ठेवण्याचा प्रयत्न दादांच्या माध्यमातून त्या कालावधीत केला गेला.

सभापती महोदय, तो काळ असा होता की, काँग्रेस पक्षाच्या संसदीय पक्षाच्या बैठका स्व.यशवंतराव चव्हाण साहेबांच्या चर्चगेट परिसरातील रेव्हरामधील फ्लॉटवर व्हायच्या. त्यावेळी स्व.वसंतराव नाईक, स्व.वसंतदादा पाटील साहेब त्यांच्या शेजारी असायचे. त्या कालावधीत काँग्रेस पक्षाचे उमेदवार त्याच रेव्हराच्या बैठकीत ठरायचे. एखादा दुसरा अपवाद सोडला तर दिल्लीमध्येही यादी मंजूर व्हायची. असा प्रदेश काँग्रेसचा एक प्रकारचा धाक दिल्ली दरबारी निर्माण करण्यासाठी स्व.वसंतदादांनी खूप मोठ्या प्रमाणावर निश्चितपणे योगदान दिले होते.

सभापती महोदय, सन १९७२ मध्ये स्व.वसंतराव नाईक यांच्या मंत्रिमंडळात स्व.वसंतदादा पाटील यांचा समावेश झाला. सन्माननीय सभागृह नेते श्री.चंद्रकांत

श्री.सुनील तटकरे.....

दादा पाटील म्हणाले त्याप्रमाणे सन १९७२ मध्ये स्व.वसंतदादा पाटील हे आमदार नव्हते. स्व.वसंतराव नाईक साहेबांच्या मंत्रिमंडळात त्यांना काम करण्याची संधी मिळाली. पाटबंधारे आणि ऊर्जा खाते त्यांना त्या कालावधीत मिळाले. पाण्यासाठीच कदाचित तिसरे महायुद्ध होईल की काय, अशा प्रकारचे विचार सातवीपर्यंत शिक्षण घेतलेले पण शेतकऱ्यांच्या जीवनाशी समरस झालेले एक स्वातंत्र्य सेनानी ज्यावेळी मांडत होते त्यावेळी जगाचा, देशाचा आणि राज्याचा विचार करण्यासाठी त्यांची बुध्दीमत्ता किती मोठ्या प्रमाणावर झेप घेऊ शकत होती, हे आपल्या लक्षात येईल.

सभापती महोदय, सन १९५७ च्या आसपास ऊसाची लागवड करीत सांगलीच्या माळरानावर ऊस होऊ शकतो आणि सहकाराच्या माध्यमातून एक वेगळा विचार महाराष्ट्राला देता येऊ शकता, असा विचार स्व.वसंतदादा पाटील साहेबांनी केला. जे काम कै.वैकुंठभाई मेहता, कै.धनंजयराव गाडगीळ यांनी केले, जे काम बाळासाहेब विखे-पाटलांनी केले, तेच काम पुढे नेण्याच्या दृष्टीकोनातून दादांनी पावले टाकली. त्यांनी केवळ साखर उद्योगावर लक्ष केंद्रीत केले असे नाही तर शेतकऱ्यांच्या हिताची जपणूक करण्यासाठी आधुनिक शेती क्रांती त्या सर्व परिसरात त्यांनी घडवून आणली आणि त्यासाठी त्यांनी प्रचंड प्रमाणावर योगदान त्या कालावधीत दिले. ऊसाची लागवड करीत असताना माळरानावर ऊस होऊ शकतो, त्याच परिसरात द्राक्षाची लागवड करीत त्या परिसरात द्राक्ष अतिशय उत्तम रितीने येऊ शकतो, हे त्यांनी दाखवून दिले. लंडन किंवा अमेरिकेच्या बाजारात तासगाव परिसरातील द्राक्ष दिसतात, याचे जनक कोण असतील तर ते आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील हे आहेत, याचा आज मी आवर्जून उल्लेख करू इच्छितो.

सभापती महोदय, केवळ पुस्तकी ज्ञानातून किंवा लिहून आणलेल्या पानातून मांडलेले हे विचार नाहीत तर माझ्यासारख्या कार्यकर्त्यांचे प्रत्यक्षातील विचार आहेत. राजकारणात वावरत असताना, या महाराष्ट्रात ज्यांचे खूप मोठ्या

श्री.सुनील तटकरे.....

प्रमाणावर योगदान राहिले आहे, ज्यांनी लोकशिक्षणाच्या माध्यमातून महाराष्ट्र घडविण्याचा प्रयत्न केला, अशा एका लोकोत्तर नेतृत्वाचा जीवनपट कशा पध्दतीने आहे, हे समजून घेणे राजकीय क्षेत्रातील कार्यकर्त्यांचे केवळ कर्तव्य ठरते असे नाही तर नवी पिढी घडवत असताना हे विचार किती प्रेरणादायी ठरू शकतात याचे एक जीवंत उदाहरण आहे, असे म्हटले तर ते चुकीचे ठरणार नाही.

या नंतर श्री. खर्चे

श्री.सुनील तटकरे....

सहकारी चळवळीचा विस्तार त्यांनी महाराष्ट्रात उत्तम रित्या केला होता. आज बँकांच्या बाबतीत आपण येथे बोलत आहोत, त्यासाठी आज देशाच्या अर्थमंत्री महोदयांना भेटण्यासाठी आपण जाणार आहोत. दादांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्यसाधून आज येथे विचार व्यक्त करित आहोत, त्या कालावधीत दादांनी सहकार चळवळ उभी केली, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकांची स्थापना केली. शेतकऱ्यांच्या मालकीच्या बँका उभारण्यासाठी त्यांनी खूप मोठ्या प्रमाणात प्रयत्न केलेत. राज्य सहकारी बँक उभी करण्यासाठी त्या कालावधीत दादांचे योगदान खूप मोठ्या प्रमाणावर राहिले आहे. सामान्य माणसांची स्वतःच्या मालकीची एक आर्थिक साखळी निर्माण केली. कारखानदारी उभी केली, असंख्य सूत गिरण्या उभ्या राहिल्या. पश्चिम महाराष्ट्रातच नव्हे तर संपूर्ण महाराष्ट्रात खूप मोठ्या संख्येने सहकारी संस्था उभे करण्याचे योगदान दादांचे आहे. शेतकऱ्यांना आर्थिक बळ देण्यासाठी पहिले पाऊल त्या काळात आदरनीय दादा यांनी उचलले होते.

राज्य सहकारी बँकेचे अध्यक्ष या नात्याने महाराष्ट्रातील सहकार चळवळीला आधार देण्याचे काम दादांच्या नेतृत्वाने खूप प्रकर्षाने झाले आहे. नाईक साहेबांच्या मंत्रिमंडळात ते १९७२ मध्ये काम करित होते. राज्यातील पाणी, शेती व शेतकऱ्यांसाठी खूप मोठ्या प्रमाणावर काम करावे लागेल याची जाणीव ठेऊन विजेचे उत्पादन कशा पध्दतीने वाढू शकेल व जास्तीत जास्त पाणी कसे अडविता येईल या बाबींवर त्या कालावधीत भर देण्यात आला. खूसगांव-चांदोली या धरणाचा वाद त्यांच्याच कालावधीत निर्माण झाला. निळवंडेच्या परिसरात नगर जिल्ह्यात धरण करावे किंवा नाही याबाबत त्या कालावधीत निश्चितपणे वाद निर्माण केले गेले. हे होत असताना दादांनी ठामपणे व आग्रहीपणे भूमिका घेतली होती. एखादा निर्णय घेतला व तो बदलला असे दादांच्या आयुष्यात कधी झाले नाही.

श्री.सुनील तटकरे....

निर्णय घेत असताना विचारपूर्वक निर्णय घेतले. एकदा निर्णय घेतल्यावर कितीही संकटे आली, तो निर्णय बदलावा यासाठी कितीही दबाव आला तरी आपल्या निश्चयापासून ते तसूभरही ढळले नाही. अशी असंख्य उदाहरणे पाटबंधारे खात्याचे मंत्री असताना त्यांनी घेतलेल्या निर्णयाच्या माध्यमातून आपणास दिसून येतात. १९७५ मध्ये वसंतराव नाईक साहेबांच्या जागी शंकरराव चव्हाण साहेब आले. त्या कालावधीमध्ये दादा त्यांच्या मंत्रिमंडळात आले. शंकरराव चव्हाण यांनी मंत्रिमंडळाची पुनर्रचना केली व दादांना मंत्रिमंडळातून वगळण्यात आले. दादांनी त्याच दिवशी बंगला सोडला व महालक्ष्मी एक्सप्रेसने ते सांगलीला गेले. सांगलीला गेल्यावर त्यांनी सांगितले की, मी राजकीय संन्यास घेत आहे. मंत्रिमंडळातून वगळल्यानंतर त्यांच्या मनात काही भावना निर्माण झाल्या होत्या. काँग्रेस पक्ष उभा करण्यासाठी त्यांनी केलेले योगदान, स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील योगदान, सहकार चळवळीतील प्रचंड योगदान असे असताना मंत्रिमंडळातून वगळल्यानंतर कोणत्याही पध्दतीचा विषाद व्यक्त न करता राजकारणातून मी आता संन्यास घेत आहे अशी भूमिका त्यांनी त्या कालावधीत घेतली होती. १९७७ मध्ये निवडणुका झाल्या त्यावेळी आणीबाणीबाबत लोकांच्या मनात खूप मोठा उद्रेक निर्माण झाला होता. महाराष्ट्रात त्या कालावधीत काँग्रेस विरोधी वातावरण निर्माण झाले होते. त्या कालावधीत जनता पक्षाला यश मिळाले होते. लोकसभेच्या निवडणुकीत महाराष्ट्रात जनता पक्षापेक्षा काँग्रेस पक्षाला जास्त जागा मिळाल्या होत्या. उत्तर प्रदेश, बिहार किंवा त्या भागातील अनेक राज्य होती, ज्या राज्यात इंदिरा गांधी व संजय गांधी यांना पराभव पत्करावा लागला देशातील अनेक राज्यातून काँग्रेस पायउतार झाली होती. महाराष्ट्रात काँग्रेस पक्षाचे

आसन स्थिर ठेवण्यासाठी दादांनी त्या कालावधीत राजकीय संन्यास घेतलेला असताना देखील चांगले यश संपादित केले होते. १९७७ च्या निवडणुकीनंतर काँग्रेस पक्षात एक प्रकारचा विचार प्रवाह सुरु झाला होता, त्यावेळी दादांनी असे सांगितले की, माझे घर पेटलेले आहे, त्यामुळे मी आता स्वस्थ बसू शकत नाही. असे त्यांनी सांगलीत सांगितले व ते मुंबईत आले, महाराष्ट्रातील काँग्रेस पक्षात त्यावेळी वेगवेगळे फेरबदल झाले होते, तत्कालीन मुख्यमंत्री शंकरराव चव्हाण यांचा राजीनामा घेऊन वसंतदादा पाटील यांना राज्याच्या मुख्यमंत्री पदाची जबाबदारी देण्यात आली. ते त्यावेळी देखील कोणत्याही सभागृहाचे सदस्य नव्हते. १९७५ मध्ये त्यांना मंत्रिमंडळातून काढल्यानंतर त्यांनी सत्तेचा त्याग केलाच व आमदारकीचा देखील राजीनामा दिला होता.

१९७७ मध्ये काँग्रेस पक्ष पुन्हा महाराष्ट्रात उभा करायचा असेल तर दादांसारख्या अनुभवी नेतृत्वाशिवाय महाराष्ट्र उभा राहू शकत नाही. हे दिल्लीश्वरांना त्या काळात कळले होते. त्यामुळे या थोर स्वातंत्र्य सेनानीला महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री पद भूषविण्याची संधी मिळाली होती. दादांना मुख्यमंत्री पद मिळाले व सरकारी कर्मचाऱ्यांनी त्यांच्या विविध मागण्यांसाठी संप केला होता. त्यावेळी दादांनी सांगितले की, सरकारी कर्मचाऱ्यांनी कितीही दिवस संप केला तरी त्यांच्या मागण्या आता मान्य करता येणार नाहीत. ५२ दिवस सरकारी कर्मचाऱ्यांचा संप सुरु होता. मी मघाशी सांगितल्याप्रमाणे दादा निश्चयी व करारी होते, ते त्यांच्या भूमिकेपासून तसूभरही मागे आले नाही. ५२ दिवसांच्या प्रदीर्घ कालावधीच्या संपानंतर राज्य कर्मचाऱ्यांशी योग्य संवाद करून संप मागे घेण्यास लावला होता. अनेकांनी त्यावेळी दादांना सल्ला दिला होता की, आता आपण देशात सत्तेत नाही. सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या मागण्या मान्य केल्या नाही तर १९७८ च्या विधानसभा निवडणुकीत आपणाला यश मिळणार नाही. दादांनी सांगितले की, पक्षाच्या यश अपयशापेक्षा राज्याचे आर्थिक स्थैर्य मोठे आहे, ते अतिशय महत्वाचे आहे, मी या निर्णयापासून तसूभरही हलणार नाही. अशी महत्वाची भूमिका त्या काळात दादांनी घेतली होती.

श्री.सुनील तटकरे....

सन १९७८ मध्ये काँग्रेस पक्षात एक प्रकारे वादळ तयार झाले होते. इंदिरा गांधी यांनी त्यावेळी काँग्रेस आय पक्ष स्थापन केला होता. त्या कालावधीत बम्मन रेड्डी काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष होते. त्यावेळी यशवंतराव चव्हाण होते. महाराष्ट्रात अशी अशी स्थिती निर्माण झाली होती की, नेमके कोण कोणाच्या पाठीमागे उभे राहिल. त्यावेळी व्ही.व्ही.गिरी राष्ट्रपती झाले होते. निलम संजीव रेड्डी काँग्रेस पक्षाचे राष्ट्रपती पक्षाचे उमेदवार होते. त्यावेळी स्व.यशवंतराव चव्हाण यांनी अशी भूमिका घेतली होती की, काँग्रेस पक्षाच्या सिंडीकेटने घेतलेला निर्णयाच्या पाठीमागे महाराष्ट्रातील काँग्रेस पक्ष उभा राहिल. असा महत्वपूर्ण निर्णय स्व.यशवंतराव चव्हाण यांनी घेतला होता. या निर्णयाच्या पाठीमागे दादा ठामपण उभे राहिले होते, त्यावेळी इंदिरा गांधी यांनी व्ही.व्ही.गिरी यांना अपक्ष म्हणून राष्ट्रपती पदी निवडून आणले होते. १९७८ मध्ये इंदिरा गांधी यांनी काँग्रेस आय पक्ष स्थापन केला होता. इंडियन नॅशनल काँग्रेस ही आजची आहे. १९७८ मध्ये काँग्रेस आय पक्ष स्थापन झाल्यानंतर स्व.यशवंतराव चव्हाण यांच्या सोबत, वसंतराव नाईक, वसंतदादा पाटील ही सर्व नेतेमंडळी ठामपणे त्यांच्या पाठीमागे उभी राहिली होती. १९७८ मध्ये देशात जनता पक्षाचे सरकार होते. काँग्रेस पक्षात सरळसरळ दोन भाग झाले होते. अशा वेळी राज्यात काँग्रेस पक्ष पुन्हा सत्तेत येण्याची सुतराम शक्यता नव्हती. पश्चिम महाराष्ट्र, मराठवाडा या सर्व परिसरात दादांनी यश मिळविले होते. इंदिरा गांधी यांच्या विषयी विदर्भाच्या जनतेमध्ये प्रेम असल्यामुळे त्या काळात विदर्भात काँग्रेस आय पक्षाला मोठ्या प्रमाणात यश मिळाले होते. त्यावेळी अशी परिस्थिती निर्माण झाली होती की, १४४ च्या आसपास आमदारांचा पाठिंबा आवश्यक होता. कोणाचे सरकार स्थापन होईल याबाबत एक तऱ्हेची शक्यता निर्माण झाली होती. महाराष्ट्रात पुन्हा अस्थिर वातावरण निर्माण होते की काय अशी शक्यता निर्माण

श्री.सुनील तटकरे....

झाली होती. जळगांव मधील सन्माननीय सदस्या श्रीमती स्मिता वाघ येथे आहेत आणखी कोणी सदस्य असतील त्यावेळी गजाननराव गरूड हे अपक्ष आमदार निवडून आले होते. त्यांना दादांनी बोलावून घेतले होते, बहुमत सिध्द करण्यासाठी एक-एक मताची आवश्यकता होती. राज्यपाल यांच्याकडे जाऊन सरकार स्थापन करण्याचा दावा करण्यासाठी एक चमत्कारीक परिस्थिती होती. चव्हाण साहेबांचे पाठीराखे म्हणून काँग्रेस पक्षाच्या आमदारांची संख्या ६५ च्या आसपास होती, काँग्रेस आय पक्षाची संख्या देखील ६० ते ६२ च्या आसपास होती. संयुक्त सरकार स्थापन करायचे असेल तर ते दादांच्या नेतृत्वाखाली स्थापन झाले पाहिजे अशी काँग्रेस पक्षाची भूमिका होती. मग त्यावेळी नाशिकराव तिरपुडे हे उप मुख्यमंत्री झाले व तो तिढा अशा प्रकारे सोडविण्यात आला होता. त्यावेळी काँग्रेस व एक प्रकारे समान रेड्डी काँग्रेस यांच्यामध्ये एक प्रकारचा समझोता झाला होता. दादांचे सरकार त्या कालावधीत स्थापन झाल्याचे आपणास पहावयास मिळते. त्यानंतर पुलोद व वेगवेगळे प्रवाह निर्माण झाले. मागील वर्षी आदरनीय पवार साहेबांच्या अमृत महोत्सवा निमित्त सभागृहात चर्चा झाली होती त्यावेळी मी तो सर्व प्रवास सांगितला होता. पुलोद व पुलोदच्या संदर्भात जे काही बोलले गेले त्या संदर्भातील एक भूमिका मी याच सदनात मागील काळात सांगितली होती. दादांना देखील त्या कालावधीमध्ये असे वाटले होते. चव्हाण साहेबांच्या दिल्लीच्या बंगल्यामध्ये ज्या वेळी बैठका होत होत्या, त्यावेळी महाराष्ट्रात संयुक्त सरकार काम करीत होते. मुख्यमंत्री या नात्याने दादांच्या मनात काय भावना होत्या त्या भावना दादांनी दिल्लीमध्ये बोलून दाखविल्या होत्या.

या नंतर श्री. बोरले

श्री.सुनील तटकरे.....

त्यावेळी श्री.गोविंदराव तळवलकर महाराष्ट्र टाईम्सचे संपादक होते. स्व.चव्हाण साहेबांना काय वाटते हे श्री.तळवलकरांच्या अग्रलेखाच्या माध्यमातून महाराष्ट्रातील जनतेला कळत होते अशी एक प्रकारची समजूत त्या काळात होती. त्यावेळी श्री.गोविंदराव तळवलकरांचा अग्रलेख वर्तमानपत्रात छापून आला होता. महाराष्ट्रात सुरु असलेल्या सरकारच्या बाबतीत नेमकी भूमिका काय हे त्यावेळी श्री.तळवलकरांनी आपल्या अग्रलेखाच्या माध्यमातून मांडले. म्हणजे, स्व.चव्हाण साहेबांच्या मनात नेमके काय होते, स्व.वसंतदादांच्या मनात काय होते हे त्यावेळी स्पष्ट झाले. ठीक आहे, पुलोदचा प्रयोग झाला. त्यानंतर पुन्हा एकदा काँग्रेस किंवा आणखी काय अशी विचारसरणी पुढे आली. मला आठवते की, त्यावेळी इंग्रजी वर्तमानपत्रात एक बातमी छापून आली होती. स्व.वसंतदादा म्हणले की, मर्जर मस्ट, म्हणजे समान रेड्डी काँग्रेस पक्षाचे विलीनीकरण काँग्रेस पक्षात झाले पाहिजे, अशी भूमिका सन १९७९ च्या आसपास स्व.वसंतदादांनी त्या कालावधीत घेतली आणि त्यावेळी स्व.वसंतदादा हे स्व.चव्हाण साहेबांपासून दूर जात काँग्रेस पक्षात गेले. सन १९८० साली स्व.वसंतदादा सांगली मतदार संघातून लोकसभेवर निर्वाचित झाले आणि स्व.शंकरराव चव्हाण साहेब सुद्धा नांदेड मतदारसंघातून लोकसभेवर निर्वाचित झाले. सन १९७७ नंतर स्व.वसंतदादा मुख्यमंत्री झाल्यानंतर स्व.शंकरराव चव्हाण साहेबांनी महाराष्ट्र समाजवादी काँग्रेस पक्ष काढलेला होता. स्व.शंकरराव चव्हाण साहेब माननीय श्री.शरद पवार साहेबांच्या पुलोद सरकारच्या मंत्रिमंडळात राज्याचे अर्थमंत्री म्हणून काम बघत होते. परंतु, सन १९८० साली ध्रुवीकरण झाले आणि देश पातळीवर जनता पक्षात फुट पडली. ज्यावेळी देशात मध्यावधी निवडणुका झाल्या त्यावेळी स्व.वसंतदादा यांनी स्व.इंदिरा गांधी यांच्या बरोबर जाणे पसंत केले आणि त्यावेळी काँग्रेस पक्षाला महाराष्ट्र राज्यातून बऱ्याच जागा

श्री.सुनील तटकरे.....

मिळाल्या. त्यानंतर विधानसभेच्या निवडणुका होणार होत्या. महाराष्ट्रात विधानसभेच्या निवडणुकीसाठी तिकिटांचे वाटप कोण करणार असा प्रश्न त्यावेळी निर्माण झाला. त्यावेळी मी माझ्या वडिलांबरोबर फिरत होतो. त्यावेळी स्व.अंतुले साहेबांचे प्रस्थ दिल्लीमध्ये खूप मोठ्या प्रमाणावर वाढले होते. काँग्रेसच्या पार्लमेंटरी बोर्डाच्या बैठका होत होत्या. कारण, त्यावेळी सरकार अस्तित्वात नव्हते. त्यावेळी श्री.शरद पवार साहेबांचे सरकार बरखाास्त झाले होते. त्यामुळे संसदीय काँग्रेस पक्षाच्या बैठका ताज हॉटेलमध्ये होत होत्या आणि स्व.वसंतदादा यांच्या मनाप्रमाणे तिकिटे मिळतील किंवा नाही अशा प्रकारची शंका निर्माण झाली होती. सन १९८० साली विधानसभेच्या निवडणुकीमध्ये एक प्रकारचे वादळ स्व.वसंतदादांनी स्वतःच्या कतृत्वावर निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला होता. त्यावेळी स्व.इंदिरा गांधी देशाच्या पंतप्रधान होत्या. त्या काळात स्व.वसंतदादा यांनी त्यांच्या काही चांगल्या कार्यकर्त्यांना उमेदवारी मिळावी असा हट्ट धरला आणि सन १९८० मध्ये राज्यात काँग्रेस पक्षाला बहुमत मिळाले. मग राज्याचा मुख्यमंत्री कोण असा प्रश्न पुन्हा निर्माण झाला. स्वाभाविकपणे स्व.वसंतदादांना वाटत होते की, सन १९७७-७८ मध्ये माझे सरकार गेले. त्यामुळे मला एक दिवस का होईना, परंतु मुख्यमंत्री पद मिळाले पाहिजे. परंतु, त्यावेळी त्यांना मुख्यमंत्रीपद मिळू शकले नाही. पुलोदचे सरकार सत्तेवर असताना श्रीमती प्रतिभाताई पाटील विरोधी पक्षनेत्या होत्या. स्व.वसंतदादांनी तडजोडीचा प्रयत्न करून किमान त्यांना तरी मुख्यमंत्री पद मिळावे यासाठी इंदिरा गांधी यांच्याकडे निकराचा प्रयत्न केला. मी स्व.अंतुले साहेबांना श्रद्धांजली वाहताना सांगितले होते की, स्व.इंदिरा गांधी यांनी निर्णय बदलला होता. त्यावेळी काँग्रेस पक्षाचे निरीक्षक तो बदललेला निर्णय करून मुंबईला आले होते. परंतु, स्व.अंतुले साहेबांना ही घटना अगोदरच कळली होती. स्व.संजय गांधी यांच्या बरोबर त्यांचे चांगले संबंध होते. त्यावेळी श्री.ए.पी.शर्मा हवाई वाहतूक खात्याचे मंत्री होते.

श्री.सुनील तटकरे.....

त्यामुळे स्व.संजय गांधी यांनी त्यांचे विमान मुंबई येथे उतरू दिले नाही. स्व.अंतुले साहेबांनी नंतर हा किस्सा आम्हाला सांगितला. सन १९८० साली स्व.अंतुले साहेब राज्याचे मुख्यमंत्री झाले. हा एक किस्सा आहे. जी वस्तुस्थिती आहे ती मी रेकॉर्डवर सांगत आहे. हे खोटे असण्याचे काही कारण नाही. त्यानंतर स्व.अंतुले साहेबांना राजीनामा द्यावा लागला. त्यावेळी स्व.वसंतदादा अखिल भारतीय काँग्रेस पक्षाचे सरचिटणीस झाले. त्या कालावधीत स्व.वसंतदादा दिल्लीमध्ये इंदिरा गांधींच्या नेतृत्वाखाली संघटना बांधणीचे काम करित होते. स्व.अंतुले साहेबांनी राजीनामा दिल्यानंतर महाराष्ट्र राज्याचा मुख्यमंत्री कोण असा प्रश्न निर्माण झाला. परंतु, स्व.अंतुले साहेबांनी राजीनामा देताना एक अट घातली होती. त्यांनी सांगितले की, मी जरूर राजीनामा देईन. परंतु, मी सांगेल तोच महाराष्ट्राचा पुढील मुख्यमंत्री होईल, अशी त्यांनी अट घातली होती. त्यावेळी त्यांनी दिल्ली येथे जाऊन नेत्यांना सांगितले की, मी भोसले घराण्यातील मुख्यमंत्री करणार आहे. बाबासाहेब भोसले साताऱ्याचे होते. परंतु, ते कुर्ला-नेहरुनगर मतदारसंघातून निवडून आले होते. त्यावेळी अंतुले साहेबांनी बाबासाहेब भोसले यांना मुख्यमंत्री केले आणि त्यानंतर तो वर्ष-सव्वा वर्षांचा काळ कसा गेला हे आपणा सर्वांना माहित आहे. त्यानंतर ज्यावेळी बाबासाहेब भोसले यांचा राजीनामा घेतला गेला त्यावेळी बुटासिंग मुंबईमध्ये आले होते. त्यावेळी शक्ती प्रदर्शन करण्यात आले. स्व.अंतुले साहेबांच्या बाजूने अनेक आमदार आहेत असे सांगितले गेले. मी सन १९८२-८३ नंतरच्या कालखंडातील परिस्थिती सांगत आहे. परंतु, त्यावेळी मात्र काँग्रेस पक्षाच्या श्रेष्ठींनी स्व.वसंतदादा यांनाच मुख्यमंत्री करण्याचा निर्णय घेतला. बॅ.रामराव आदिक, बॅ.ए.अर.अंतुले आणि स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली विधिमंडळामध्ये काँग्रेस पक्षाची निवडणूक झाली आणि मुख्यमंत्री म्हणून स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या नावावर शिक्कामोर्तब झाले. स्व.वसंतदादा सन १९८३-८४ मध्ये राज्याचे मुख्यमंत्री झाले आणि त्यांनी कारभार सुरु केला. दुर्दैवाने सन १९८४ मध्ये इंदिरा

श्री.सुनील तटकरे.....

गांधी यांची हत्या झाली. इंदिरा गांधी यांची हत्या झाल्यानंतर काही मंडळींना असे वाटत होते की, आपणच पंतप्रधान व्हावे. मी कोणाच्या नावाचा उल्लेख करणार नाही. काँग्रेस पक्षाच्या जुन्या मंडळींना याबाबत नक्कीच माहिती असेल. (...अडथळा...) तो भाग पुढचा आहे. त्यावेळी स्व.वसंतदादा दिल्लीला गेले आणि राजीव गांधी यांनी देशाचे पंतप्रधान झाले पाहिजे अशी भूमिका पहिल्या प्रथम कोणी मांडली असेल तर ती स्व.वसंतदादा पाटील यांनी मांडली. महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री, एक मराठा नेतृत्व त्या ठिकाणी बोलत होते. त्यामुळे देशातील काँग्रेस पक्षाच्या नेत्यांना सुद्धा याचा विचार करावा लागला. स्व.वसंतदादा यांनी स्व.राजीव गांधी यांना सांगितले की, इंदिरा गांधी यांचा प्रेताग्नी होण्यापूर्वीच तुम्ही पंतप्रधान पदाची शपथ घेतली पाहिजे. स्व.राजीव गांधी यांनी त्याचे म्हणणे ऐकले. ते पंतप्रधान झाले. त्यानंतर देशाच्या राजकारणाला एक वेगळ्या प्रकारची कलाटणी मिळाली. ज्यावेळी लोकसभेच्या मध्यावधी निवडणुका जाहीर झाल्या त्यावेळी स्व.वसंतदादा राज्याचे मुख्यमंत्री होते. वर्षा बंगल्यावर संसदीय मंडळाची बैठक होत होती. त्यावेळी काँग्रेस पक्षाच्या उमेदवारांना पक्षाकडे ५०० रुपये डिपॉझिट जमा करावे लागत होते. अलीकडच्या काळात डिपॉझिटच्या रकमेत वाढ झालेली आहे. त्यावेळी वर्तमानपत्रात छापून आलेल्या बातम्या मी वाचलेल्या आहेत. ज्यावेळी महाराष्ट्राच्या संसदीय मंडळाची बैठक झाली त्यावेळी स्व.वसंतदादांनी त्या बैठकीत सांगितले की, मी दोन नावांचा आग्रह धरणार आहे. एक म्हणजे यशवंतराव चव्हाण सातारा येथून आणि बॅ.अंतुले रायगडमधून निवडणूक लढवतील. त्यांनी स्वतःच्या खिशातून पैसे काढून दोघांचे ५००-५०० रुपये डिपॉझिट जमा केले आणि संसदीय मंडळाच्या बैठकीत या दोन जागांवर कोणी लढावे याबाबत एकमताने ठराव झाला. त्यानंतर संसदीय मंडळ दिल्ली येथे गेले. स्व.चव्हाण साहेब आजारी पडले. स्व.चव्हाण साहेबांचे निधन झाले. त्यावेळी प्रतापराव भोसले स्व.वसंतदादा यांच्या मंत्रिमंडळात ग्राम विकास मंत्री म्हणून काम करित होते. त्यांना सातारा येथून

श्री.सुनील तटकरे.....

उमेदवारी मिळाली आणि बॅ.अंतुले यांची उमेदवारी नाकारण्यात आली. त्या काळात बॅ.अंतुले साहेबांनी स्वतःचा पक्ष काढला आणि बंड केले. स्व.वसंतदादा ठामपणे स्व.राजीव गांधी यांच्या पाठीमागे उभे राहिले. आपल्याला आश्चर्य वाटेल की, सन १९८४ च्या अखेरीस राज्यात काँग्रेस पक्षाला राज्यात ४३ जागा मिळाल्या होत्या. ज्यावेळी स्व.राजीव गांधी यांची वडखळ येथे सभा झाली... (अडथळा....) मी महाराष्ट्र राज्यापुरते बोलत आहे. मला दक्षिण भारताबद्दल काही सांगावयाचे नाही. त्यावेळी आमच्या जिल्ह्यातील राजकीय वातावरण खूप तप्त होते. स्व.राजीव गांधी आणि बॅ.अंतुले यांच्यामध्ये शाब्दिक चकमक झाली. परंतु, स्व.वसंतदादा यांनी पक्षाची भूमिका बजावली आणि आमच्या जिल्ह्यात शेतकरी कामगार पक्षातर्फे श्री.दि.बा.पाटील निवडून आले. त्यावेळी बॅ.अंतुले यांचा पराभव झाला. मी हा किस्सा एवढ्यासाठीच सांगतो की, मी सन १९८४ मध्ये बॅ.अंतुले साहेबांकडे काम करित होतो. त्यावेळी मी रायगड जिल्हा युवक काँग्रेसचा अध्यक्ष होतो. त्यावेळी श्री.गुरुदास कामत साहेब काँग्रेस पक्षाचे प्रदेशाध्यक्ष होते. मी रायगड जिल्हा युवक काँग्रेस पक्षाचा अध्यक्ष असताना मी बॅ.अंतुले साहेबांकडे काम केलेले होते. स्वाभाविकपणे निवडणुकीचे निकाल लागल्यानंतर ज्यांनी बॅ.अंतुले साहेबांकडे काम केले त्यांना पक्षातून काढले जाईल अशी भूमिका होती. त्यावेळी मला वर्षा बंगल्यावर जावे लागले. श्री.यशवंत आप्पे मी ज्या गवई समाजाचा आहे त्या समाजाचे आहेत. माझे आणि श्री.आप्पे यांचे दूरचे नाते आहे. स्व.वसंतदादा आणि माझ्या वडिलांची ओळख होती. मी त्यावेळी स्व.वसंतदादा यांना भेटण्यासाठी घाबरत घाबरत वर्षा बंगल्यावर गेलो. स्व.वसंतदादा यांना रायगड जिल्ह्याचा इतिहास माहिती होता. बॅ.अंतुले यांचे काम कोणी केले आणि कोणी नाही, याची त्यांना माहिती होती. कारण, स्व.वसंतदादांनी बॅ.अंतुले यांना पराभूत करण्यासाठी संपूर्ण राजकीय कौशल्य पणाला लावले होते. त्यावेळी श्रीमती शालिनीताई पाटील नागोठणा येथील डाक बंगल्यावर १५ दिवस थांबलेल्या होत्या.

श्री.सुनील तटकरे.....

सन १९८४ च्या निवडणुकीत प्रभाकर पाटील, दत्ता पाटील यांना त्या पूर्ण मदत करित होत्या. त्यावेळी बॅ.अंतुले यांचा पराभव करावयाचे असे ठरले होते. मी ज्यावेळी स्व.वसंतदादांना भेटलो त्यावेळी त्यांनी मला विचारले की, तू दत्ताचा मुलगा आहे ना ?

या नंतर श्री. भोगले

श्री.सुनील तटकरे.....

अरे बाबा, तू चूक कशी केलीस? दादा, झाली चूक. आमच्या जिल्हयाचे नेते म्हणून त्यांचे काम केले. आता अडचण काय? गुरुदास कामत मला युवक काँग्रेसच्या अध्यक्ष पदावरून काढतील. अरे, यशवंत, गुरुदासला फोन लाव. यशवंतने गुरुदासला फोन लावून दिला. फोनवर पलीकडच्या बाजूला गुरुदास कामत होते. मी वसंतदादा बोलतोय. अरे आपला सुनील बाबा चुकला, त्याने अंतुलेंचे काम केले. पण तो आपलाच आहे. त्याला काही पक्षातून काढू नकोस एवढे बोलून फोन खाली ठेवला. १९८५ मध्ये माझी पक्षातून हकालपट्टी होणार होती, ती दादांच्या एका फोनमुळे थांबली.

सभापती महोदय, १९८५ मध्ये निवडणुका जाहीर झाल्या. मला बोलावून घेतले आणि सांगितले की, माणगाव मतदारसंघातून तूला निवडणूक लढवायची आहे. १९८५ साली माणगाव विधानसभा मतदारसंघात काँग्रेस पक्ष पूर्णपणे मजबूत होता. त्यावेळी काँग्रेस पक्षाची उमेदवारी मिळणे अवघड होते. दादांनी मला यशवंतरावांमार्फत बोलावले आणि सांगितले की, तूला उमेदवारी भरावयाची आहे. मी कचरत म्हटले. वडील जाऊन ७-८ महिने झाले होते. त्यावेळेला माणगाव मतदारसंघातून मला विधानसभेची उमेदवारी दिली. राजीव गांधीची पहिली निवडणूक सभा सकाळी ८.३० वाजता झाली. एक सभा घेऊन राजीव गांधी परत गेले. महाडला सभा झाली. त्यांना दुसऱ्या राज्यात जायचे होते. दादा तेथेच थांबले. हेलिकॉप्टरच्या मागे मला बोलावून घेतले आणि म्हणाले की, चिंतेत दिसतोस. मुख्यमंत्र्यांजवळ बोलण्याचे धाडस नाही. बंडीत हात घातला आणि १० हजार रुपये काढले आणि सांगितले की, लढव तू निवडणूक. न मागता एखाद्याच्या चेहेऱ्यावरून अडचणी काय आहेत हे समजून घेण्याची त्यांची हातोटी होती. अशी असंख्य उदाहरणे असतील. मुख्यमंत्री काळात त्यांना जे जे भेटले, कोणत्याही कारणासाठी मदत मागितली त्यावेळी बंडीत हात घालायचे आणि हातात येईल ती

श्री.सुनील तटकरे.....

रक्कम समोरच्याच्या हातात ठेवायची हा त्यांचा स्वभाव मी पाहिला आहे.

सभापती महोदय, विधानसभेच्या निवडणुका पार पडल्यानंतर दादा पुन्हा मुख्यमंत्री झाले. माझ्या एका हायस्कूलला मदत पाहिजे होती. मी त्यांना पत्र दिले होते. १५ हजार रुपयांचा चेक १९८५ मध्ये त्यांनी दिला. ज्याचा उल्लेख मी मघाशी केला. राजीव गांधींनी महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेसच्या अध्यक्षपदी श्रीमती प्रभा राव यांची नियुक्ती केली. मुख्यमंत्री होऊन तीन महिने झाले होते. दादांना याबाबत विचारात न घेता निर्णय झाला. त्यानंतर त्यांनी मुख्यमंत्री पद सोडण्याचा निर्णय घेतला. त्यानंतर राजीव गांधी मुंबईला आले. दादांना समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला. त्यांचा अगदी निग्रही, करारी स्वभाव होता. निर्णय घेण्यापूर्वी विचार व्हायचा. आज एखाद्या गावाचे सरपंच पद पक्षातर्फे दोन-दोन वर्षे वाटून घ्यायचा निर्णय होऊनही पद सोडायला तयार होत नाही. सोसायटीचे चेअरमन पद सोडत नाहीत. राज्याचे मुख्यमंत्री पद केवळ एकाच कारणासाठी सोडण्याचा निर्णय घेतला, श्रीमती प्रभा राव यांची प्रदेश काँग्रेसच्या अध्यक्षपदावर नियुक्ती दादांना न विचारता केली. या एका कारणावरून १९८५ साली महाराष्ट्र लोकसभेची उमेदवारी लढवित असताना काँग्रेस पक्षाला प्रचंड जागा मिळाल्या. त्यावेळी शिवराज पाटील यांनी तक्रार केली. मी निवडून आलो, परंतु मला मते कमी पडली. त्यावेळी राजीव गांधी यांनी सगळ्यांना बोलावून घेतले. ४३ जागांवर काँग्रेसचे उमेदवार निवडून आले. लोकसभेच्या उमेदवारांना मते कमी पडतात अशी शिवराज पाटील यांची तक्रार आहे. ज्या विधानसभा मतदारसंघातून कमी मते पडली त्या एका रात्री काँग्रेसच्या ६० आमदारांचे तिकिट कापले गेले. खासदार निवडून आले, परंतु त्या मतदारसंघातील सिटिंग आमदारांच्या मतदारसंघातून कमी मताधिक्य मिळाल्यामुळे दादांनी तो निर्णय घेतला.

श्री.सुनील तटकरे.....

सभापती महोदय, १९८५ सालाचा उमेदवारीचा एक किस्सा सांगतो. डॉ.बळीराम हिरे मंत्रिमंडळात होते. डॉ.बळीराम हिरे नंतर मुख्यमंत्री पदाचे दावेदार होते. रॉयलस्टोन बंगल्यावर ते रहायचे. त्यावेळेला आमच्याकडे इशूभाई हाफिज हे आमदार होते. मी रॉयलस्टोन बंगल्यावर गेलो. त्यांनी नाव लिहून घेतले. दिल्लीला यादी घेऊन जायचे होते. त्यावेळी डॉ.बळीराम हिरे मुंबईला आले. यादी कुठे आहे? दादांकडे एक-दोन याद्या असायच्या. त्यांनी एक यादी काढली आणि ती दिली. बळीराम हिरे ती यादी वाचत होते. दादांनी बळीराम हिरे यांचेच नाव कापले, तोपर्यंत विमान दिल्लीच्या दिशेने उडाले होते. बळीराम हिरे यांना कळू शकले नाही, मला तिकिट कसे मिळेल. ते मुख्यमंत्री पदाचे दावेदार होते. त्यांना कळले नाही, माझे तिकिट कसे कापले. सुनील तटकरे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षात असल्यामुळे काँग्रेस पक्षाची बदनामी करण्यासाठी हे सांगतो आहे असे नाही. तोपर्यंत अर्ज भरण्याच्या प्रक्रियेचा शेवटचा दिवस होता. ए व बी फॉर्म दादांकडे होते. १९८५ ला एन.एम.कांबळे हे प्रदेश काँग्रेसचे अध्यक्ष होते. त्यावेळेला आता राज्याचे मुख्यमंत्री कोण असा प्रश्न आला. त्यावेळेला राजीव गांधींनी सांगितले की, दादांनी राजीनामा दिला आहे. दादा सांगतील तो मुख्यमंत्री. ज्या कारणाकरिता शिवाजीराव पाटील-निलंगेकर यांना राजीनामा द्यावा लागला, त्यांना राज्याचे मुख्यमंत्री करून आपल्या कार्यकर्त्याला कसा न्याय देऊ शकतो हे देशाला दाखविण्याचे काम दादांनी केले. मग दिलीप पाटील यांनी राजीनामा दिला आणि शिवाजीराव पाटील निलंगेकर मुख्यमंत्री झाल्यानंतर दादा मुंबईला बसून पुन्हा काही तरी करतील म्हणून त्यांना राजस्थानचे राज्यपाल पद दिले. निलंंगेकरांचे मुख्यमंत्री पद गेले. शंकरराव चव्हाण मुख्यमंत्री झाले. त्यांची काम करण्याची कार्यपध्दती वेगळी होती. एक दीड वर्षात काँग्रेसमध्ये वेगळे वातावरण निर्माण झाले. त्यावेळी औरंगाबादला शरद पवार साहेबांनी आपला पक्ष विसर्जित करित राजीव गांधी यांच्या उपस्थितीत काँग्रेस पक्षात प्रवेश केला. शंकरराव चव्हाण यांच्या नेतृत्वाच्या

श्री.सुनील तटकरे.....

विरोधात वातावरण निर्माण झाले. काँग्रेसमध्ये लॉयल असा गट होता. १९७८ साली इंदिरा गांधी यांनी वेगळा पक्ष स्थापन केला. त्यांना लॉयलिस्ट म्हटले जायचे. त्यावेळी शंकरराव चव्हाण मुख्यमंत्री होते. राजस्थानच्या दिल्ली हॉलमध्ये रामराव आदिक, शिवाजीराव निलंगेकर आदी सगळ्यांना बोलावून सांगितले, बदल करायचा असेल तर बदल नक्की करा. आता नेतृत्वासाठी भांडण करणार नाही. आता महाराष्ट्र सुरक्षित ठेवायचा असेल तर शरद पवार यांनाच मुख्यमंत्री केले पाहिजे, ही भूमिका दादांनी त्यावेळी घेतली. शंकरराव चव्हाण यांना बदलण्यापूर्वी काँग्रेस पक्षातील सर्वांना बोलावून सांगितले, ज्याचा उल्लेख शरद पवार यांनी लिखाणाच्या माध्यमातून केलेला आहे. दादा त्यावेळी बी-१ बंगल्यात रहात होते व शरद पवार बी-४ बंगल्यामध्ये रहायचे. दादांनी सांगितले की, शरद पवार यांना मुख्यमंत्री करावे. १९७८ साली ...अशी भूमिका पक्षामध्ये मांडली आणि १९७८ सालापासून शरद पवार यांच्याबद्दल प्रवाह निर्माण केला त्याचे उत्तर पुन्हा एकदा शरद पवार मुख्यमंत्री झाले पाहिजेत ही भूमिका घेतली गेली. १९७८ साली शरद पवार मुख्यमंत्री झाले. त्यावेळी ते दादांकडे गेले, मला मंत्रिमंडळाची यादी द्यायची आहे, नावे सांगा. मोठी माणसे किती मोठी असू शकतात. दादांनी सांगितले, शरदराव तुम्ही मुख्यमंत्री झालात, तुम्ही यादी बनवायची.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

श्री.सुनील तटकरे...

माझा कोणीही माणूस नाही. आपण जी यादी बनवाल ती मला मान्य आहे. त्यांनी असे सांगितल्यानंतर मंत्रिमंडळ निर्माण झाले. त्या काळात दादा थोडेफार आजारी होते. महाराष्ट्रामध्ये त्यांच्या मनाप्रमाणे कारभार होत नव्हता म्हणून त्यांनी राजस्थानच्या राज्यपाल पदाचा राजीनामा दिला. महाराष्ट्रात फेर बदल करण्यासाठी काँग्रेस श्रेष्ठींशी अनेक वेळा बोलून देखील काहीच निर्णय होत नव्हता म्हणून त्यांनी जसे मुख्यमंत्री पद त्यागले होते त्याप्रमाणे राजस्थानच्या राज्यपाल पदाचा राजीनामा दिला. जयपूर सोडल्यानंतर ते थेट मुंबईला आहे. त्यावेळी ते जयपूरला थांबले नाहीत. दादा राजस्थानचे राज्यपाल होण्यापूर्वी जयपूरचे राजभवन सामान्य जनतेसाठी खुले नव्हते. परंतु, दादा जेव्हा जयपूरचे राज्यपाल झाले तेव्हा त्यांनी सामान्य जनतेसाठी देखील राजभवन खुले केले. त्यामुळे राजभवनामध्ये दादांच्या भेटीसाठी सामान्यातील सामान्य माणूस देखील जात होता. दादा हे मधुमेहाने आजारी होते. दादा मुख्यमंत्री असतानासुद्धा इंजेक्शन घेत होते. मुख्यमंत्री पद सोडल्यानंतर देखील ते इंजेक्शन घेत होते. ते नेहमी बंडी परिधान करीत असत. ते लोकांच्यासमोर बोलता बोलता देखील बंडी वर करून इंजेक्शन घेत असे. म्हणजे त्यांनी कधीही लोकांना सोडले नाही आणि लोकांनी देखील त्यांना कधी सोडले नाही. असे एक अतूट नाते त्या काळी दादांनी निर्माण केले होते. आज राज्यात खाजगी शैक्षणिक संस्था उभ्या आहेत. त्यावेळी मेडिकल व इंजिनिअरिंगची फक्त शासनकीय महाविद्यालये होती. त्यावेळी खाजगी शैक्षणिक संस्था नव्हत्या. कमी शिकलेल्या माणसाने खाजगी शैक्षणिक संस्था उभ्या राहिल्या पाहिजेत, बहुजन समाजातील मुले शिकली पाहिजेत ती मुले देखील इंजिनिअर्स, डॉक्टर्स झाली पाहिजेत यासाठी देशात खाजगी शैक्षणिक संस्था स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला. त्याचा देखील मी येथे आज आवर्जून उल्लेख करीत आहे.

श्री.सुनील तटकरे.....

आपण सांगितले ते खरे आहे. दादा हे सातवी पर्यंत शिकले होते. फाईलवर सही करताना इंग्रजी नोटींग त्यांना कधीही आड आले नाही. आता येथे सन्माननीय सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख उपस्थित नाही. सन्माननीय सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख हे आज देखील सभागृहामध्ये शेवटच्या बाकावर बसतात. दादांनी मुख्यमंत्री पद सोडल्यानंतर देखील ते रोज सभागृहामध्ये येत होते. त्यावेळी ते पाठीमागच्या बाकावर बसत होते. ते प्रश्नोत्तराचा तास संपेपर्यंत सभागृहात बसलेले असायचे. त्यानंतर मग ते निघून जायचे. त्यांनी श्रीमती मृणालताई गोरे यांना मुंबईतील गोरेगाव येथील भूखंड दिला तेव्हा दादांवर अनेक आरोप करण्यात आले. त्यावेळी दादांनी सभागृहात पाठीमागे बसलेले असताना उठून सांगितले की, होय, त्यावेळी ताईंनी जागा मागितली म्हणून मी त्यांना ती जागा दिली. मी दिलेली जागा हा माझा गुन्हा असेल तर असे शेकडो गुन्हे करण्यास मी तयार आहे कारण माझा निर्णय हा गरीबांच्या हितासाठी होता आणि तो निर्णय घेण्यासाठी मला कोणत्याही प्रत्यवायाची गरज नाही. असे दादांनी त्यावेळी विधान सभेमध्ये ठासून सांगितले होते. दादांनी चार वेळा मुख्यमंत्री पद भूषविले होते. त्यावेळी त्यांचे पक्षांतर्गत बॅ.अंतुले, बॅ.रामराव आदिक, बॅ.बाबासाहेब भोसले हे विरोधक होते. त्यावेळी असे म्हटले जायचे की, तीन बॅरिस्टरना सातवी शिकलेल्या माणसाने..... ते कसब फक्त दादा आणि दादाच दाखवू शकत होते. त्या वेळी श्री.यशवंतराव चव्हाण आणि त्यांचा वैचारिक संघर्ष झाला. त्यावेळी पश्चिम महाराष्ट्रातीलच नव्हे तर संपूर्ण महाराष्ट्रातील सर्व लोकांना वाटले की, या दोघांमधील दरी आता कमी होणार नाही. पण दादांनी सांगलीच्या परिसरामध्ये एक कार्यक्रम घेऊन श्री.यशवंतराव चव्हाण यांना बोलावून दोघांचे मनोमिलन केले. हे मनोमिलन कृष्णेच्या

श्री.सुनील तटकरे.....

तीरावर झाले. त्याचे रसभरीत वर्णन महाराष्ट्रातील वेगवेगळ्या पेपरमध्ये आले होते. दादा व श्री.यशवंतराव चव्हाण हे एकत्रितपणे येऊन पुन्हा महाराष्ट्राच्या हितासाठी काम करू शकत नाही अशी अनेकांची भावना होती. पण त्या सर्वांना दादांनी आणि श्री.यशवंतराव चव्हाणांनी उत्तर दिले. दादा सतत आजारी असायचे. ते अनेक वेळा बॉम्बे हॉस्पिटलमध्ये जात असे. पण प्रबल इच्छाशक्तीच्या जोरावर ते बरे होऊन यायचे. त्यांच्याकडे जगण्याची उमेद होती. कुठल्याही दीर्घ आजारावर मात करत जनसामान्यांसाठी लढवय्येपणाने लढणे हीच भूमिका दादांनी आपल्या आयुष्यात घेतली होती. ज्या ज्या वेळी संघटनेसाठी गरज असे त्या वेळी देखील सामान्यातील सामान्य कार्यकर्त्याला शक्ती आणि ताकद देण्याची कुठलीही कमतरता राहणार नाही याची खबरदारी देखील त्यांनी त्यांच्या कारकिर्दीमध्ये घेतली होती. आमदार, जिल्हा परिषद, पंचायत समिती, नगर परिषद यांचे तिकीट कुणाला हवे असेल तर ते लोक दादांकडे जायचे तेव्हा दादा नेहमी सांगायचे की हा कार्यकर्ता चांगला आहे त्याला निवडणुकीच्या माध्यमातून न्याय मिळाला पाहिजे. आपल्या कार्यकर्त्यांसाठी आणि सामान्य माणसांसाठी झटणारा अलौकिक कर्तृत्वाचा नेता १९९० साली हरपला. सांगली येथे त्यांच्यावर अत्यंसंस्कार करण्यात आले. त्यावेळी देशाचे पंतप्रधान श्री.राजीव गांधी आले होते. त्यावेळी प्रचंड जनसागर लोटला होता. कृष्णेला महापूर येतो तसा त्यावेळी लोकांचा महासागर श्री.राजीव गांधी यांनी पाहिला होता. एक अलौकिक सामान्य स्वातंत्र्यसैनिक लोकांच्या मनावर किती बिंबला आहे याचे दृश्य त्यांना त्या कालावधीत पहायला मिळाले होते. त्यावेळी राज्याचे मुख्यमंत्री श्री.शरद पवार हे होते. संघर्षाच्या माध्यमातून नेतृत्वाच्या मनामध्ये दरी निर्माण झालेली असते. ती दरी आपल्या कार्यकुशलतेतून, आपल्या स्वभावातून या मोठ्या अंतःकरणाच्या नेतृत्वाने खूप मोठ्या प्रमाणावर दूर केली होती.

श्री.सुनील तटकरे.....

महाराष्ट्राला एक सुसंगत राजकारणाचा पाया श्री.यशवंतराव चव्हाण साहेबांनी दिला तसाच तो श्री.वसंतदादा पाटील साहेबांनी देखील दिला आहे. त्यांचे जन्म शताब्दी वर्ष आपण आज साजरे करीत आहोत. हे वर्ष आपण सरकारच्या वतीने साजरे करीत असल्यामुळे सरकारचे अभिनंदन केलेच पाहिजे. नवीन पिढीला वसंतदादा काय आहेत हे कळल्यासाठी, त्यांचे स्वातंत्र्य संग्रामातील योगदान काय आहे, संघटनेमधील योगदान काय आहे, सहकार चळवळीतील योगदान काय आहे, शेतकऱ्यांसाठी काय योगदान आहे हे यासाठी कार्यक्रमाचे आयोजन केले पाहिजे. आज जे खाजगी महाविद्यालयांमध्ये उच्च शिक्षण घेत आहेत त्यांना शिक्षण घेण्याचा मूलभूत अधिकार या महाराष्ट्रात श्री.वसंतदादा पाटील यांच्यामुळेच मिळाला आहे हे नव्या पिढीच्या मनामध्ये कोरण्याचा प्रयत्न केला तर अधिकच योग्य होईल. एक थोर स्वातंत्र्य सेनानी या राज्याने आज गमाविला असला तरी त्यांचे विचार या नव्या पिढीने आपल्या मनामध्ये ठेवले पाहिजेत. आज नवीन पिढी फेसबुक, इंटरनेटच्या जमान्यामध्ये जन्माला आली आहे. त्यांना या शूर स्वातंत्र्य युद्धाचे त्यावेळी काय विचार होते हे वर्षभरामध्ये सांगण्याचा प्रयत्न केला तर खूप मोठे काम केल्यासारखे होईल. वर्षभरामध्ये वेगवेगळ्या प्रकारचे चर्चा सत्रे आयोजित करावीत. या निमित्ताने दादांचा जीवनपट तयार करण्याचा प्रयत्न करावा. त्यांच्या जीवनावर व्याख्यान देणारे व्याख्याते निर्माण करावेत. शाळा, महाविद्यालय येथे दादांनी केलेले काम नव्या पिढीसमोर जाण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत. दादांचे स्मारक होईल. आज विदर्भ वेगळा करावयाची किंवा नाही हे आपण ठरवाल. पण विदर्भाच्या बँकलॉगसाठी दांडेकर समितीचे गठन महाराष्ट्रात जन्माला आलेल्या श्री.वसंतदादा पाटील यांनीच केली आहे. त्यामुळे विदर्भातील अनुशेष आणि बँकलॉग हा शब्द महाराष्ट्रातील राजकारणामध्ये पहिल्यांदा कोणी आणला असेल तर तो दादांनी आणला आहे.

श्री.सुनीन तटकरे...

सर्व भागाचा कालबद्ध विकास झाला पाहिजे, निधीचे समन्यायी वाटप झाले पाहिजे असा निर्णय घेण्यात आला. सातत्याने टीका केली जाते की, विदर्भावर पश्चिम महाराष्ट्राने अन्याय केला आहे. पण ती वस्तुस्थिती नाही. अभ्यासपूर्वक पावले उचलण्यासाठी दादांनी दांडेकर समिती घटित केली. त्यामुळे पुढील काळात समन्यायाची भूमिका सर्वानाच पहायला मिळाली आहे. अशा या स्वातंत्र्य सेनानीला विनम्र अभिवादन करित करतो. त्यांच्या जन्मशताब्दी वर्षात त्यांचे राजकारणातील विविध पैलू नव्या पिढीच्या समोर आणू शकलो तर ते अधिक बरे होईल. आज माननीय मुख्यमंत्री केंद्रीय वित्त मंत्री श्री.अरूण जेटली यांना भेटायला जाणार आहेत. त्यांच्या सोबत माननीय विरोधी पक्ष नेते श्री.धनंजय मुंडे, सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत प्र.पाटील हे जाणार आहेत. आपण श्री.जेटली जी यांना सांगावे आज ज्या सहकारी बँका उभ्या आहेत त्या दादांच्या योगदानातून उभ्या आहेत. दादांच्या जन्म शताब्दी वर्षामध्ये या सहकारी बँकांना न्याय देणे अधिक सोयीचे होईल. या सहकारी बँकांना आपण योग्य न्याय दिला तर दादांचे योग्य पद्धतीने पुण्यस्मरण करण्यात येत आहे असे मानले जाईल. तेव्हा ही भूमिका माननीय मुख्यमंत्र्यांनी दिल्ली दरबारी सांगितली, दादांचे नाव दिल्लीमध्ये घेतले गेले तरी सुद्धा त्यात निश्चितपणे मार्ग निघू शकेल. परवा आपण तामिळनाडूच्या मुख्यमंत्री श्रीमती जयललिता यांना श्रद्धांजली वाहिली.

या नंतर श्री. जुन्ने

श्री.सुनील तटकरे .....

सभापती महोदय, श्रीमती जयललिता यांना “अम्मा” म्हणतात, मी तर असे म्हणेल की, “तामिलनाडुचे दादा” अशी त्यांची जर ओळख झाली तर दादांचे कर्तृत्व देशात किती मोठे आहे हे सुध्दा त्या निमित्ताने आपल्याला अनुभवावयास मिळू शकेल. अशा या सु-स्वातंत्र विरास विनम्रपणाची आदरांजली वाहत असताना मी आज जो काही उभा आहे तो दादांमुळे उभा आहे. मला दादांनी जे अभय दिले त्याच्यामुळेच मी आजची वाटचाल करू शकत आहे. अशा या लोकनेत्यास विनम्र आदरांजली वाहतो आणि माझे विचार थांबवतो.

जय हिंद, जय महाराष्ट्र.

सभापती : माझ्याकडे भारतीय जनता पक्षाकडून श्री.प्रविण दरेकर व श्री.परिचारक, राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाकडून श्री.हेमंत टकलले व श्री.नरेंद्र पाटील तसेच काँग्रेस पक्षाकडून श्री.शरद रणपिसे व अॅड रामहरी रुपनवर व सन्माननीय सदस्य श्री. जयंत प्र.पाटील यांची नावे आली आहेत. कै.वसंदादा पाटील यांची आदरांजली आपल्याला १२.४५ वाजता थांबवावी लागणार आहे. १२.४५ वाजेपर्यंत चर्चा पूर्ण होणे अशक्य दिसते. त्यामुळे माझी सूचना राहिल की, प्रत्येक पक्षाने एक एक वक्ता कमी करावा,त्यातून काही वेळ वाचतो का हे बघावे. १२.४५ च्या पुढे सभागृहाची वेळ ५-१० मिनिटे वाढवणे योग्य राहिल कारण दुपारी १.०० वाजता सभागृहाची नियमित बैठक सुरु होणार आहे. बहुतेक शिवसेना पक्षाकडून बहुतेक डॉ.नीलम गोन्हे यांचे नाव आले असेल. प्रत्येक पक्षाच्या एका वक्त्याने आदरांजलीच्या संदर्भात विचार व्यक्त करावे अशी माझी सूचना राहिल. आता सन्माननीय सदस्य श्री. प्रविण दरेकर यांनी आपले विचार मांडावेत.

श्री.प्रविण दरेकर(विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री कै.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त त्यांच्या विषयी कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी जो ठराव आणला आहे त्याला पाठिंबा देण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, या ठिकाणी बोलण्याचा आग्रह यासाठी केला आहे की, मी मुंबई जिल्हा मध्यवर्ती बँकेचा अध्यक्ष आहे. त्या बँकेची नियमात बसून नोंदणी करण्याचे काम कै.वसंतदादा पाटील यांनीच केलेले आहे. मुंबई सारख्या शहरामध्ये जिल्हा मध्यवर्ती बँक हा कन्सेप्ट शहरीकरण असल्यामुळे व या ठिकाणी ग्रामीण संस्थेचा बेस नसल्यामुळे नोंदणी होणे अवघडू होऊन बसले होते. मत्स्य व्यवसायाला शेती म्हणून घ्या व रजिस्ट्रेशन करा अशा प्रकारचे काम होत नसेल तर नियमात बसवून कसे करावयाचे हे दादांनी केले आणि आज मुंबईतील फोर्ट येथेमुंबई जिल्हा मध्यवर्ती बँक सुरु असून ती चांगल्या पध्दतीने वाटचाल करित आहे व यामध्ये

श्री.प्रविण दरेकर .....

दांदाचे फार मोठे योगदान आहे.

सभापती महोदय, दुसरा मुद्दा असा आहे की, सत्तेवर असल्यानंतर विकासाची कामे, प्रकल्प, योजना सारेच मोठ्या प्रमाणावर होत असतात, किंबहुना मुख्यमंत्री आणि सरकार ते करीत असते. परंतु वैयक्तिक सुख दुःखात लक्ष घालून त्याच्या अडचणी सोडवणे, अडचणीमध्ये मदत करणे, साथ देणे, दुःखी असताना मदत करणे असे काम वैयक्तिक पातळीवर जर कोणी केले असेल तर ते दादांनीच केले आहे.

सभापती महोदय, पारधी समाजाचे श्री.वामन बाळू भिसे हे चेम्बूर येथे राहतात. दादांचा मोठेपणा कसा होता यासंदर्भात श्री. सुनील तटकरे यांनी कै.मृणालताई गोरे यांच्या भूखंडाचा उल्लेख केला. टिकेची परवा करावयाची नाही परंतु उद्देश चांगला असेल तर मदत करण्याची भावना दादांनी घेतली होती. दादांनी पारधी समाजाच्या माणसाला चेम्बूर येथे एक छोटा भूखंड दिला होता. त्यांना जागा दिल्यानंतर त्यांनी जिल्हा मध्यवर्ती बँकेला सांगितले की, पारधी समाजाचा गरीब माणूस असून त्यांची जागा भाड्याने घ्या. त्यावेळी ६० हजार रुपये भाडे पारधी समाजाच्या माणसाला मिळवून दिले. वैयक्तिक मदत करण्याची भावना दादांची आम्हाला दिसून आली. आमच्या सारख्या नव्या पिढीच्या लोकांना एका बाजूला टेक्नॉलॉजी इम्फोटेक होत असताना, विकास मोठ्या प्रमाणावर होत असताना, जागतिकीकरण होत असताना ज्या संवेदना किंवा माणूसकी, वैयक्तिक संपर्कातून, वैयक्तिक आधार देऊन जपायची असते त्याचा आदर्श कोणाकडून घ्यावयाचा असेल तर तो निश्चितपणे दादांकडून घ्यावा लागेल.

सभापती महोदय, मघाशी सन्माननीय सदस्य श्री. सुनील तटकरे यांनी दादा राज्यपाल असतानाच्या बाबीचा उल्लेख केलेला आहे. राज्यपालांना प्रोटोकॉल असतो. एका मर्यादेच्या बाहेर जाऊन त्यांना सामान्य माणसांना भेटता येत नाही परंतु राज्यपाल झालो तरी माझी बांधिलकी ही लोकांशी आहे, ते मुख्यमंत्री असताना ज्या प्रमाणे भेटत होते तशाच प्रकारे ते राजस्थानचे राज्यपाल म्हणून

श्री.प्रविण दरेकर ....

तेथील जनतेला भेट देत होते. भारतीय जनता पक्षाचे श्री. रामनाईक साहेब हे यु.पी.मध्ये राज्यपाल असून ते आजही दादांचा आदर्श अवलंबवित आहेत. मी एवढ्यासाठीच उल्लेख करतो की, ते आज यु.पी.चे राज्यपाल आहेत परंतु ते आजही आमदार असल्यासारखे, मंत्री असल्यासारखे जनसामान्यांशी नाळ जोडून काम करीत आहेत व त्यांचा आदर्श आमच्या सारख्या मंडळींनी घेणे अत्यंत आवश्यक आहे.

सभापती महोदय, कै.वसंतदादा यांनी कार्यकर्ता,शेतकरी आणि सामान्य माणसाला केंद्र बिंदू मानले होते. एका बाजूला राजकारणामध्ये व्यापारी,उद्योगपती यांच्या गोतावळ्यात वावरण्याची संस्कृती वाढत असताना,सर्वसामान्यांविषयी कणव, आदर लोप पावत असताना, दादांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त आम्ही सर्वांनी या गोष्टीचे आकलन करून ते आमच्या वागण्यातून, बोलण्यातून आणि कृतीमधून दिसून आले तर ते दादांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त कृतज्ञता व्यक्त केल्यासारखे होईल किंवा

त्यांच्या विषयी भावना व्यक्त केल्याचे आज समाधान मिळेल.

सभापती महोदय, सहकाराच्या बाबतीत दादांचा उल्लेख सन्माननीय सदस्यांनी केलेला आहे. महाराष्ट्रामध्ये सहकार चळवळ सशक्त, ताकदवान किंबहुना शेवटच्या माणसाला सहकाराच्या माध्यमातून आर्थिक उन्नतीकडे नेण्याचे काम दादांनी ताकदींनी केले. सहकाराची चळवळ टिकली पाहिजे, वाढली पाहिजे यासाठी त्यांनी सातत्याने प्रयत्न केला होता. आज योगायोग कसा आहे हे मी आपल्याला सांगू इच्छितो. आज राज्याचे माननीय मुख्यमंत्री दिल्लीमध्ये राज्याच्या जिल्हा बँकेच्या सहकारी चळवळीच्या संदर्भातील विषय घेऊन जाणार आहे. खरे म्हणजे हा दादांच्या सहकारी चळवळीला मदत करण्याचा ते प्रयत्न करणार असून माननीय मुख्यमंत्र्यांच्या कामगिरीला आजच्या चांगल्या दिवसानिमित्त यश मिळेल अशी अपेक्षा व्यक्त करतो.

08/12/2016
SGJ/KTG

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. ओटवणेकर

H-41
12:20

श्री.प्रविण देकर ....

सभापती महोदय, आपण मला बोलण्याची संधी दिल्याबद्दल मी आपले मनापासून
आभार मानून माझे दोन शब्द पूर्ण करतो. धन्यवाद.
जय हिंद, जय महाराष्ट्र.

श्री.शरद रणपिसे (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, सभागृहाचे नेते श्री.चंद्रकांतदादा पाटील यांनी स्वर्गीय वसंतदादांच्या बदल जो कृतज्ञता प्रस्ताव मांडलेला आहे त्याला पाठिंबा देण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, मी सर्वात प्रथम सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे यांचे आभार मानतो. त्यांनी १९७० च्या दशकानंतरचा काँग्रेस पक्षाचा इतिहास या सभागृहात अतिशय व्यवस्थितपणे सांगितला. ते जे काही बोलले त्यातील काही गोष्टींवर कदाचित आमच्यापैकी काही सदस्य सहमत नसतील, काही गोष्टी आम्हाला पटत नसतील. परंतु सत्तरीच्या नंतरचा काँग्रेसचा इतिहास त्यांनी या ठिकाणी सांगितल्याबद्दल मी त्यांनाही धन्यवाद देतो.

सभापती महोदय, १९७३ मध्ये अतिशय लहान वयात मी प्रदेश काँग्रेसचा जनरल सेक्रेटरी झालो. त्यावेळेस आमचे अध्यक्ष श्री.पी.के.सावंत होते, खजिनदार श्री.भाऊसाहेब वर्तक होते आणि आम्ही एकंदर चार जनरल सेक्रेटरी होतो. मी सगळ्यात लहान जनरल सेक्रेटरी होतो. जनरल सेक्रेटरीमध्ये श्री.गोविंदाव आदिक, विदर्भातील श्री.मधुसुदन वैराळे आणि श्री.रिझवान हॅरिस हे होते. त्यावेळेस औरंगाबादचे श्री.माणिकराव पालोदकर, आणि श्री.शंकरराव गेडाम हे उपाध्यक्ष होते व माननीय श्री.वसंतराव नाईक हे मुख्यमंत्री होते व नंतरच्या काळात दादा पाटबंधारे मंत्री होते. १९७३ पासून मी दादांच्या संपर्कात होतो.

या नंतर श्री. शिगम

श्री.शारद रणपिसे....

सभापती महोदय, ज्येष्ठ सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे यांनी दादांचा इतिहास सांगितला. दादांचा जनसंपर्क सुरुवातीपासूनच मोठ्या प्रमाणात होता. सुरुवातीच्या काळात दादा मुंबईतील माहीम येथील शीतलादेवी भागात राहत होते. दादांना भेटणाऱ्यांची खूप मोठी गर्दी होत असे. त्यांच्यासोबत यशवंत आपटे नेहमी असत. ते त्यांना मधूमेहाची औषधे वेळेवर द्यायचे. दादा सकाळच्या नाश्तापासून रात्रीच्या भोजनापर्यंत लोकांना भेटत असत. ते मुख्यमंत्री असताना वर्षा बंगल्यातील एक प्रसंग मला आठवतो. त्या सचिवांचे नाव मला आठवत नाही. ते सूटाबुटात होते. वर्षा बंगल्यावर दादांना भेटणाऱ्यांची खूप मोठी गर्दी झाली होती. लोक दादांच्या बेडरूमपर्यंत आले होते. त्या गर्दीतून ते सचिव वाट काढून दादांजवळ आले आणि त्यांना म्हणाले की, मला फक्त दोनच मिनिटे बोलायचे आहे. दादांना त्यांना सांगितले की, आपणास दोन मिनिटे चर्चा करायची असल्यास बाथरूममध्ये जाऊ. इतक्या मोठ्या प्रमाणात तेथे गर्दी होते. हा प्रसंग माझ्या डोळ्यासमोर घडलेला आहे.

सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे यांनी त्यांच्या राजकारणाबाबत सांगितले ते बरोबर आहे. दादासाहेब रुपवते काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष असताना त्यांनी दादांचे एका वाक्यात वर्णन केले होते की, राजकारणात अनेकांची नावे दादा असतात पण राजकारणात एकच दादा आहेत आणि ते म्हणजे वसंतदादा पाटील. इतके दादांचे महात्म्य होते.

सभापती महोदय, दादांनी श्रीमती मृणालताई गोरे यांना जमीन देण्याचा उल्लेख झाला. विरोधी पक्षांबरोबर कसे वागावे याचा उत्तम धडा दादांना घालून दिलेला आहे. या ठिकाणी उपस्थित असलेले सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत प्र.पाटील यांचे काका श्री.दत्ता पाटील यांच्या सोबत मला काम करण्याची संधी मिळाली. त्यांचे माझ्यावर प्रेम होते. दादा नेहमह त्यांना दत्ता या नावाने हाक मारायचे. काय रे दत्ता

श्री.शरद रणपिसे...

काय करतोस असे ते नेहमी म्हणायचे.

सभापती महोदय, मी सभागृहाला सांगू इच्छितो की, आताच्या विरोधी पक्षांचा विरोध काहीच नाही.तुमच्या पक्षाचाही नाही आणि आमच्याही पक्षाचा नाही. श्रीमती मृणालताई गोरे आणि श्रीमती अहिल्याबाई रांगणेकर या दोन्ही भगिनी वर्षा बंगल्याच्या समोरच्या बंगल्यात हातामध्ये थाळी आणि लाटणे घेऊन जायच्या आणि जोरजोरात थाळीवर लाटणे मारून तेथील सर्व परिसर आवाजाने हादरून सोडायच्या. परंतु दादांनी कधी विरोधासाठी विरोध केला नाही. आज मुंबई शहरामध्ये हजार-दोन हजार स्वेअर मीटरचा इतका मोठा इश्यू होतो आणि त्या संबंधातील प्रकरणे उच्च न्यायालय व सर्वोच्च न्यायालयापर्यंत जातात. त्यावेळी दादांनी श्रीमती मृणालताईंना त्यांच्या निवारा प्रकल्पासाठी मुंबईतील गोरगाव परिसरात तब्बल ६६ एकर जागा दिली. यावरून दादांचा मोठेपणा दिसून येतो. त्यावेळी सत्ताधारी विरोधी पक्षांचे कसे वागत होते याचे हे एक उत्तम उदाहरण आहे. हा उल्लेख मला येथे आवर्जून करावासा वाटतो.

सभापती महोदय, सरकार किती मेडिकल आणि इंजिनिअरींग कॉलेजेस काढणार, शेवटी सरकारला निधी देण्यावर मर्यादा आहेत. त्यावेळी दादांना एकदा फटक्यात विनाअनुदान तत्वावर मेडिकल आणि इंजिनिअरींग कॉलेज काढण्याची परवानगी दिली. आज हजारो डॉक्टर्स व इंजिनिअर्स परदेशामध्ये काम करीत आहेत. हजारो डॉक्टर्स व इंजिनिअर्स स्वतःचा व्यवसाय करीत आहेत. काही नोकरी करीत आहेत. याचे सर्व श्रेय दादांच्या कर्तृत्वाला आणि नेतृत्वाला जाते.

सभापती महोदय, दादांनी सांगली येथे साखर कारखाना काढला. सांगलीला ऊसाचे एक कांडे देखील पिकत नव्हते. तरी देखील त्यांनी तेथे सहकारी साखर कारखाना काढला. त्यानंतर “पाणी अडवा, पाणी जिरवा” ही त्यांची भूमिका झाली. त्यामुळे तेथे लोक ऊसाची शेती करू लागले. त्यानंतर त्यांनी केटीवेअर बंधारे आणि वसंत बंधारे पद्धत आणली.

श्री.शरद रणपिसे...

सभापती महोदय, दादांचे निर्णय अगदी पक्के असतात. यातील एक निर्णय मनाला चटक लावणारा आहे. कोणत्याही पक्षात राजकीय गट-तट असतात. काँग्रेसमधील एक गट दादांच्या विरोधात होता. कारण त्या काळामध्ये राज्यात कुठेही साखर कारखाना झाला की त्याचे चेअरमन वसंतदादा असायचे. दादा जवळपास २० साखर कारखान्यांचे चेअरमन होते. काँग्रेसमधील एका गटाने उचल खाल्ली आणि सांगितले की, एका सहकारी कारखान्याच्या चेअरमन पदी एकच व्यक्ती राहू शकते. त्यावेळी दादा येथील टिळक भवनात बैठक झाली होती त्या बैठकीला मी उपस्थित होतो. दादांनी एका फटक्यात २० सहकारी साखर कारखान्यांचा राजीनामा दिला. दादा कधीही सत्तेच्या बाजूला राहिले नाहीत. ते जो काही निर्णय घेत तो अगदी पक्का घेत असत.

सभापती महोदय, दादा ज्यावेळी मुख्यमंत्री झाले त्यावेळी मी प्रदेश काँग्रेसचा सरचिटणीस होतो. दादा मला म्हणाले, शरद, काय करतोस. मी म्हणालो काहीही नाही. ते मला म्हणाले आमदार निवासातील दोन खोल्या स्वच्छ करून तेथे सतरंजी आणि गाद्या टाकून घे. त्यांनी मला हळूच कानात सांगितले की, मंत्रिमंडळामध्ये समावेश करून घेण्यासाठी मला भेटण्यासाठी कुणीही वर्षा बंगल्यावर येणार नाही, मी सर्व आमदारांना आणि शिष्टमंडळाला आमदार निवासात भेटेन. हे कोणालाही सांगू नकोस. दादा आकाशवाणी येथील आमदार निवासात तीन दिवस होते. दादा सकाळी यायचे आणि रात्रभर थांबायचे. प्रत्येक जिल्हा आणि तालुक्यातून शिष्टमंडळ त्यांना भेटायला यायचे. मंत्रिमंडळाची रचना केवळ आमदारांच्या म्हणण्यानुसार नाही तर तालुका आणि जिल्हा काँग्रेसच्या पदाधिकाऱ्यांचे काय म्हणणे आहे हे सर्व त्यांनी जाणून घेतले. त्यानंतर मंत्रिमंडळामध्ये कोणाकोणाला घ्यायचे हे ठरविले. सन्माननीय सदस्य श्री.मोहनराव कदम यांना या सर्व गोष्टी आठवत असतील. ते या गोष्टीचे साक्षीदार आहेत.

श्री.शरद रणपिसे...

सभापती महोदय, ज्येष्ठ सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे यांनी सांगितले की, त्यांचे हायकमांड बरोबर कधी जमले नाही. हे त्यांचे वक्तव्य बरोबर आहे. दादांचे हायकमांड बरोबर जमले नसेल तरी दादा कधीही हायकमांडच्या विरोधात बोलले नाहीत. आता सर्वच पक्षामध्ये जरा कुठे काही खट्ट झाले की हायकमांडच्या विरोधात बोलणारे लोक असतात. दादा कधीही हायकमांडच्या विरोधात बाेलले नाहीत. जेव्हा काही पटले नाही त्यावेळी त्यांनी सरळ सांगितले की, मी राजकीय संन्यास घेत आहे आणि ते सरळ सांगलीला निघून गेले. काही काळानंतर दादांना वाटले की, काँग्रेस पुन्हा जीवंत झाली पाहिजे. त्यावेळी मोठी पत्रकारपरिषद झाली. त्या पत्रकारपरिषदेस मी उपस्थित होतो. पत्रकारांनी दादांना चारही बाजूंनी प्रश्न विचारून भंडावून सोडले. पत्रकारांनी दादांना विचारले की, दादा, तुम्ही राजकीय संन्यास घेतला असताना संन्यासी माणूस पुन्हा राजकारणात कसा आला ? त्यावेळी दादांनी दिलेले उत्तर फार महत्त्वाचे होते. त्यांनी सांगितले की, माझे घर जळत असताना मी ते पाहत राहू काय ? दादा काठी टेकत टेकत त्या पत्रकारपरिषदमध्ये आले होते. मला तो प्रसंग आजही आठवतो. दादांची संघटनेमधील बांधिलकी कशा पद्धतीची होती हे मी या निमित्तने सांगतो.

सभापती महादेय, माननीय इंदिरा गांधी आणि दादांचे संबंध अतिशय चांगले होते. इंदिरा गांधी यांना वाटत होते की, दादांनी त्यांच्या मंत्रिमंडळात यावे. परंतु दादांनी स्पष्ट नकार दिला. श्रीमती इंदिरा गांधी यांनी दादांना सांगितले होते की, मला भेटण्यासाठी तुम्हाला अपॉईंटमेंट घेण्याची आवश्यकता नाही. तुम्ही माझ्याकडे कधीही येऊ शकता. पण दादा त्यांच्या मंत्रिमंडळात गेले नाहीत. दादा अखिल भारतीय काँग्रेस समितीचे सरचिटणीस झाले. त्यांनी सरचिटणीस म्हणून अतिशय उत्तरप्रकारे काम केले.

सभापती महोदय, मी एक दिवस दादांसोबत बसलो होतो. हा प्रसंग श्री.शिवराज पाटील यांनी सांगली येथे सांगितला. मी त्यावेळी होतो.

या नंतर श्री. बोर्डे

श्री.शरद रणपिसे....

वसंतदादांची हिंदी फार वेगळ्या पद्धतीची होती. एके दिवशी वसंतदादा साधी खुर्ची टाकून टी-पॉयवर जेवण करीत बसले होते. ते जेवत असताना पंजाब येथील काँग्रेस पक्षाचे काही नेते मंडळी त्यांना भेटायला आले आणि वसंतदादांच्या समोर बसले. वसंतदादांनी त्यांना त्यांच्या हिंदीमध्ये विचारले की, “क्या आपने खाना खाया, नहीं खाया? आप भी हमारे साथ दो घास खा लो.” मुळात पंजाबी लोकांना हिंदी फारशी समजत नाही. दादांच्या वक्तव्यावरून त्यांना वाटले की, वसंतदादा हे जेवण करीत असताना आम्हाला ‘घास’ म्हणजेच ‘गवत’ का देत आहेत. त्यांच्यामध्ये थोडीशी कुजबुज सुरु झाली. त्याच वेळी एका व्यक्तीने पंजाबच्या नेते मंडळीला सांगितले की, मराठीत ‘घास’ म्हणजे ‘निवाला’ होय. वसंतदादांचे म्हणणे आहे की, “आप दो निवाले हमारे साथ खाईये. “

सभापती महोदय, सन्माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांत पाटील यांनी हशु अडवाणी यांचा उल्लेख केला. मी तर म्हणेन की, भाजपामध्ये हशु अडवाणी यांच्यासारखा नेता नव्हता. त्या काळात काँग्रेस पक्षाकडून सन्माननीय श्री.माणिकराव ठाकरे आणि मी सभागृहात असायचो. आम्ही काँग्रेसकडून लढा देणारे होतो. नंतरच्या काळात आर.आर. पाटील सुध्दा आमच्यात सहभागी झाले. समोरच्या बाकावर माननीय सर्वश्री दत्ता पाटील, राम कापसे, राम नाईक, श्रीमती मृणालताई गोरे, मनोहर जोशी, धनंजय मुंडे असे अनेक दिग्गज नेते असायचे. मी सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत पाटील यांना सांगू इच्छितो की, दत्ता पाटील यांचे माझ्यावर विशेष प्रेम असायचे. सभापती महोदय, हशु अडवाणी हे चेंबूर मतदारसंघातून निवडून यायचे. त्यांचा विकास कामांच्या बाबतीत प्रचंड आग्रह असायचा. चेंबूर-वडाळा या प्लाय ओव्हरला हशु अडवाणी यांचे नाव देण्यात आले आहे. हा प्लाय ओव्हर हशु अडवाणी यांच्यामुळेच झालेला आहे. एके दिवशी सभागृहात हशु अडवाणी

श्री.शरद रणपिसे....

बोलायला उभे राहिले आणि त्यांनी एका मागोमाग खूप मागण्या केल्या. त्यावर वसंतदादा त्यांना त्यांच्या खास हिंदी शैलीत म्हणाले, “हशु भाई अंथरुण देख के पाय पसरना चाहिए.” त्यांच्या या वाक्यावर संपूर्ण सभागृह हसले. परंतु वसंतदादा फार चाणाक्ष होते. ते लगेच उभे राहिले आणि म्हणाले की, तुम्हाला माझी हिंदी समजली नाही, परंतु माझा मथितार्थ समजला आहे. या वाक्याने दादांनी हसणाऱ्यांवर कडी केली. अशा प्रकारे वसंतदादांचे व्यक्तिमत्त्व होते. अशा व्यक्तिमत्त्वाला मी मानाचा मुजरा करतो.

सभापती महोदय, माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांत दादा पाटील हे सभागृहाचे नेते आहे. परंतु माझे त्यांना सांगणे आहे की, वसंतदादासारख्या महनीय व्यक्तीच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे राजकारण होता कामा नये. मी सांगू इच्छितो की, मी आणि सन्माननीय सदस्य श्री.संजय दत्त यांनी माननीय सभापतींना दिनांक १५ नोव्हेंबर, २०१६ रोजी पत्र दिले होते. वास्तविक पाहता हा चर्चेचा विषय नाही. परंतु सरकारने काही बाबी गांभीर्याने घ्यावयास पाहिजेत. कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीच्या वेळी सरकारकडून हा प्रस्ताव कामकाजामध्ये दर्शविण्यात आला नव्हता. सन्माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी सुध्दा सदरहू प्रस्ताव घेण्याबाबत पत्र दिले होते. त्यांनी कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीमध्ये सुध्दा या बाबत आपले म्हणणे मांडले होते. सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत पाटील यांनी सुध्दा हा मुद्दा उपस्थित केला होता. परंतु मी सांगू इच्छितो की, मी आणि सन्माननीय सदस्य श्री.संजय दत्त यांनी पत्र दिल्यामुळे आणि आमच्या आग्रहाखातर हा प्रस्ताव सरकारकडून सभागृहात मांडण्यात आलेला आहे. सरकारने स्वतःहून हा प्रस्ताव आणलेला नाही. सरकारला या बाबतचे श्रेय घ्यावयाचे असेल तर घ्यावे. आपण काहीही केले तरी वसंतदादा हे भाजपाचे म्हणून प्रसिध्द होणार नाहीत, तर ते काँग्रेस पक्षाचेच राहतील. सभापती महोदय, आम्ही दिलेल्या पत्रामध्ये असे नमूद केले होते की, दिनांक १९ नोव्हेंबर, २०१६ पासून स्वर्गीय इंदिरा गांधी यांचे

श्री.शारद रणपिसे....

जन्मशताब्दी वर्ष सुरु होत आहे. माझी मागणी आहे की, आपण दुजाभाव करू नका. माझी विनंती आहे की, स्वर्गीय इंदिरा गांधीच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्तचा प्रस्ताव हे अधिवेशन संपण्यापूर्वी सभागृहात मांडावा. वसंतदादा पाटील आणि इंदिरा गांधी यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त सरकारने यथोचित कार्यक्रम आयोजित करावेत. सरकारकडून जे कार्यक्रम आयोजित करण्यात येतील त्यामध्ये आम्ही निश्चितपणे सहभागी होऊ.

सभाती महोदय, वेळेची मर्यादा लक्षात घेता मी पुन्हा एकदा स्व.वसंतदादा पाटील यांना आदरांजली अर्पण करतो आणि माझे भाषण संपवितो.

सभापती : मी सभागृहाच्या निदर्शनास आणून देतो की, मी मघाशीच वेळेच्या बाबतीत आपणास सावधगिरीची सूचना दिली होती. आजच्या विशेष बैठक दुपारी १२.४५ वाजेपर्यंत आहे. मी या प्रस्तावावर चर्चा करण्यासाठी अजून फार फार तर १० मिनिटांची वेळ वाढवून देऊ शकतो. मला सुध्दा या प्रस्तावावर एक-दोन मिनिटे बोलायचे आहे. त्यामुळे सन्माननीय सदस्यांनी वेळेचे भान ठेवून आपले मनोगत व्यक्त करावे.

आता सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत पाटील यांनी भाषणास सुरुवात करावी.

श्री.जयंत प्र.पाटील (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, सभागृहाचे नेते माननीय श्री.चंद्रकांत दादा पाटील यांनी स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षांनिमित्त त्यांच्या योगदानाबद्दल कृतज्ञता प्रस्ताव मांडलेला आहे. त्या प्रस्तावावर माझे विचार व्यक्त करण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे आणि श्री.संजय दत्त यांना मी सर्वप्रथम धन्यवाद देतो. कामकाज सल्लागार समितीच्या बैठकीत त्यांनी अशा प्रकारचा प्रस्ताव मांडण्याची परवानगी मागितली होती. मी तर म्हणेन की, या दोघांमुळेच हा प्रस्ताव मांडण्यात आलेला आहे. त्यामुळे हा प्रस्ताव कोणामुळे आला हे त्यांनी सांगण्याची आवश्यकता नाही. मी शासनाचे सुध्दा आभार मानतो की, या दोन्ही सन्माननीय सदस्यांचा आग्रह त्यांनी मान्य केला व हा प्रस्ताव मांडला.

सभापती महोदय, स्व.वसंतदादा हे पत्री सरकारच्या चळवळीत तयार झालेले होते. पत्री सरकारच्या वेळी इंग्रजांबरोबर बंड झाले होते. नाना पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली जे.डी.लाड, नायकवडी यांच्या तालमीत वसंतदादा खऱ्या अर्थाने तयार झाले. स्व.वसंतदादांची जी राजकीय जडणघडण आणि बांधिलकी तयार झाली त्याचे कारण पत्री सरकारची चळवळ हेच होते.

सभापती महोदय, मला माझे वडील आणि काकांसोबत स्व.वसंतदादांच्या घरी जाण्याचा अनेकदा योग आला होता. मी सांगू इच्छितो की, महाराष्ट्राच्या राजकारणात ज्योती सदनाचा वेगळा दरारा होता. महाराष्ट्राच्या राजकारणातील कोणतीही उलाढाल किंवा कोणतीही पडझड होणार असेल तर ती ज्योती सदनातून होत असे. माझे वडील आणि काकांसोबत मी वसंतदादांच्या घरी जात असलो तरी मी आतमध्ये जास्त वेळा गेलो नाही. मी गाडीमध्येच बसून असायचो. माझे वडील आठवड्यातून दोन वेळा वसंतदादांकडे जायचे आणि वेगवेगळ्या विषयांवर चर्चा करायचे. अनेक वेळा वसंतदादा आणि ताई आमच्या घरी आल्या होत्या.

श्री.जयंत प्र.पाटील....

त्यांनी अलिबाग येथे जिजामाता रुग्णालय काढले होते. वसंतदादांचे सातत्याने एक वेगळ्या प्रकारचे स्थान महाराष्ट्राच्या राजकारणात आहे. आता ज्योती सदनाच्या ठिकाणी कोण राहते हे मला माहित नाही. असो.

सभापती महोदय, वसंतदादांचे व्यक्तिमत्त्व हे वेगळ्या प्रकारचे होते. या राज्यातील दोन प्रसंग मी अतिशय जवळून बघितले. ज्यावेळी सभागृहात त्यांचे बहुमत जात आहे आणि पुलोद सरकार स्थापन होत आहे हे समजल्यानंतर त्यांनी माझे वडील आणि काकांना सांगितले की, तुमचे सरकार सत्तेवर येत असल्यामुळे मी आता एक मिनिट सुध्दा पदावर राहणार नाही. सभापती महोदय, ज्या दिवशी वसंतदादांनी राजीनामा दिला त्या दिवशी ते आकाशवाणी आमदार निवासात गेले. त्या दिवशी सकाळी माझे वडील त्यांना भेटायला गेले. ते त्यावेळी कॅटीनमध्ये नाश्ता करीत बसले होते. त्यांनी माझ्या वडिलांना म्हटले की, या माझ्यासोबत भजी खा. यावरून आपल्या लक्षात येईल की, ते हंगामी मुख्यमंत्री पदावर असताना सुध्दा साधेपणाने वागायचे. मला वाटते ही बाब आपल्या सर्वांना त्यांच्याकडून शिकावे लागेल.

सभापती महोदय, या प्रस्तावावरील चर्चेच्या निमित्ताने माझ्या दोन मागण्या आहेत. स्व.वसंतदादा पाटील यांना खऱ्या अर्थाने श्रद्धांजली वाहायची असेल तर सांगली येथील वसंतदादा पाटील सहकारी साखर कारखाना सुरु राहिला पाहिजे. कारण आज तो कारखाना बंद पडलेला आहे. ज्यांच्यामुळे महाराष्ट्रात सहकारी कारखाने आणि सहकारी कारखानदारी फोफावली त्यांचा कारखाना आज आर्थिक संकटात सापडला आहे. त्या भागातील लोकांची भावना आहे की, त्या कारखान्याची एक इंचही जमीन विकू देणार नाही. त्या कारखान्याची ३०० एकर जमीन आहे. माझी मागणी आहे की, राज्य सरकारने खास बाब म्हणून या कारखान्याचे पुनरुज्जीवन कसे करता येईल हे बघितले पाहिजे.

श्री.जयंत प्र.पाटील....

सभापती महोदय, माझी दुसरी मागणी अशी आहे की, स्व.वसंतदादा पाटील यांचा इतिहास, त्यांची वाटचाल आणि त्यांनी घेतलेले निर्णय नवीन पिढीपर्यंत पोहचवायचे असतील तर इयत्ता पहिलीपासून बालभारतीच्या विषयामध्ये त्यांच्या जीवनावरील धडा समाविष्ट करावयास पाहिजे. सन्माननीय सभागृह नेते श्री.चंद्रकांत दादा पाटील यांनी सांगितले की, वसंतदादा पाटील यांचे आत्मचरित्र वाचून मी प्रभावित झालो. मी पुन्हा एकदा सांगतो की, दादांचे चरित्र नवीन पिढीला माहित होण्यासाठी त्यांच्यावर जीवनावर आधारित धडा पाठ्यपुस्तकामध्ये समाविष्ट करावा.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. जयंत प्र. पाटील ....

दादा हे एक पूर्ण राजकारणी होते. त्यांनी सांगितली ती खरी गोष्ट आहे. पाचशे रूपयांची गोष्ट आहे. अंतुले साहेब देखील सांगायचे. डिपॉजिट भरले तेव्हा मी एवढा आनंदित होतो असे म्हणायचे. शेवटपर्यंत मी अंतुले साहेबांबरोबर गप्पा मारण्यासाठी नेहमी जायचो. ते म्हणाले की, पाचशे रूपये देऊन दादांनी मला फसविले आणि माझे तिकिट कापले. दादांनीच पाचशे रूपयांचे डिपॉजिट भरले आणि कुठेही न बोलता आपोआप दिल्लीला एक फोन लावून तिकिट कापून टाकले. ते अंतुलेंना सुध्दा कळले नाही. राजकारण कोणत्या थरावर व कोणत्या प्रकारे करायचे आणि कशा पध्दतीने करायचे किंवा गाजावाजा न करता करायचे हे दादांकडून शिकण्याची गरज आहे. सर्वांनी सांगितले आहे. मेडिकलपेक्षा इंजिनिअरिंग कॉलेज विनाअनुदान तत्वावर काढण्याची खरी कल्पना त्यांनी मांडली. त्याला कारण असे की, आपल्या ग्रामीण भागात एमएसईबीचा इंजिनिअर म्हणजे केरळी किंवा कानडी असायचा. लाईनमन असो किंवा कोणीही असो, इंजिनिअर केरळी किंवा कानडी असायचा. ते त्यांना खटकले आणि त्यांना वाटले की, महाराष्ट्रातील व्यक्ती इंजिनिअर का होऊ शकत नाही ? त्यामुळे त्यांनी विनाअनुदान तत्वावरील इंजिनिअरिंग कॉलेज काढण्यास सुरुवात केली. जेव्हा या संदर्भात घोषणा केली, तेव्हा सर्व सत्ताधारी पक्षाच्या लोकांनी धडाधड इंजिनिअरिंग कॉलेज घेतली. आता बिचारे सगळे दुसरीकडे गेले. हिरेसारखे गेले. काँग्रेसने त्यांना बनवून दिले. मोहनराव, पतंगराव यांसारखे खरे जे आहेत ते काँग्रेसबरोबर राहिले आणि बाकीचे सर्व उडूनही गेले. हे सर्व एका वेगळ्या तऱ्हेने चालत होते. मी प्रेस गॅलरीमध्ये कपिल पाटील यांच्याबरोबर बसलो हातो. मी खाली येऊन चिठ्ठी पाठवून काकांना बाहेर बोलाविले आणि बोललो की, आपल्यालाही एक इंजिनिअरिंग कॉलेज मागा. कोकणासाठी कोणी मागितलेले नाही. काकांचा स्वभाव फटकळ होतो. काका म्हणाले की, अरे, वेडा आहेस काय, काँग्रेसवाले आपल्याला

श्री. जयंत प्र. पाटील ....

इंजिनिअरिंग कॉलेज देऊ शकत नाहीत. मग कशाला बोला ? मी म्हणालो की, आपण मागा तरी, बोलायला काय बिघडत आहे ? ते रेकॉर्डला राहिल. मुंबईच्या विधानसभेत दादा बसले होते. आमचे काका म्हणाले की, तुम्ही सर्वांना इंजिनिअरिंग कॉलेज देता. मी इंजिनिअरिंग कॉलेज काढले तर चालेल का, तुम्ही ते द्याल का ? ते म्हणाले की, दत्ता, तुला कॉलेज दिले. काकांनी विचारले की, कधी दिले ? ते म्हणाले की, आता दिले. तू तुझ्या लेटरहेडवर आता अर्ज लिही, आता परवानगी देईन. काकांनी ताबडतोब त्यांच्या लेटरहेडवर अर्ज लिहिला, दादांनी ते मंजूर केले. आजच्या आज ऑर्डर काढा आणि बाकीचे प्रोसिजर मागाहून करा असे सांगितले. हे अनेकदा सांगण्यात येते. मी घेतले. मी त्यामध्ये आहे. मागाहून त्याचा प्रकल्प अहवाल झाला. दादांचे काम कोकणासाठी असे होते. आपले धोरण मात्र चुकले. विभागनिहाय जेथे गरज आहे तेथेच तेवढीच इंजिनिअरिंग कॉलेजेस काढायला पाहिजे होती. मागाहून इंजिनिअरिंग कॉलेज वेगळी केली, त्याचा आज बड्याबोळ झाल्याचे आपल्याला दिसत आहे. सुळसुळाट झाला, आहेत ती इंजिनिअरिंग कॉलेजेस देखील चाल नाहीत. पॉलिटिकनक कॉलेज चालत नाहीत. त्याचे पण नियोजन खऱ्या अर्थाने करण्याची गरज आहे असे मला वाटते. दादांना जर खरी आदरांजली वाहायची असेल तर त्यांनी ज्या योजना केल्या त्या खऱ्या अर्थाने राबविल्या गेल्या पाहिजे आणि त्या पुढे चालू कशा राहतील हे पाहण्याचे काम प्रामुख्याने केले पाहिजे. दादांबरोबर विविध क्षेत्रांत काम करण्याची संधी मिळाली. मी एकच किस्सा सांगून माझे विचार संपविणार आहे. आयएएस अधिकाऱ्यांना खऱ्या अर्थाने न जुमाणेणारे मुख्यमंत्री म्हणजे दादा व अंतुले साहेब होते. हे दोन मुख्यमंत्री गेले. ते आयएएस अधिकाऱ्यांना म्हणाले की, तुमचे काय म्हणणे आहे, नको का ? आम्ही वडिलांबरोबर जायचो. मी समोर आयएएस अधिकाऱ्यांची कामे पाहिली आहेत. ते म्हणत की, नको आहे तर तुला जे काही लिहायचे ते लिही, मी काय म्हणायचे आहे ते खाली लिहितो. मी राज्याचा

श्री. जयंत प्र. पाटील ....

मुख्यमंत्री आहे. मी म्हणतो तो कायदा आहे. माझ्याकडे मेजॉरिटी आहे. मी तुझी पर्वा करीत नाही. आयएएस अधिकरी जाण्यास घाबरायचे. मी सभागृहात मागच्या वेळी देखील बोललो होतो. माननीय विलासराव देशमुख मुख्यमंत्री होते. मी आणि मिनाक्षी पाटील त्यांच्याकडे गेलो. काम करायचे होते ते केले, सही केली. सचिव म्हणायला लागले की, शासनाला विचारावे लागेल. ते मुख्यमंत्र्यांना सांगतात की, शासनाला विचारावे लागेल. माननीय विलासराव देशमुख यांनी वर पाहिले आणि म्हणाले की, शासन कोण, मग मी कोण आहे ? विलासराव देशमुख, माननीय मुख्यमंत्री सांगतात, तेव्हा सचिव म्हणतात. आम्ही काम करायला गेलो तर ते सांगतात की, शासनाला विचारावे लागेल. विलासराव देशमुख म्हणाले होते की, शासन कोण, शासन मी आहे. आज पध्दत वेगळी आहे.

सभापती : मी सभागृहाची वेळ ५ मिनिटांकरिता वाढवित आहे. मी असेही जाहीर करीत आहे की, सन्माननीय सदस्य श्री. जयंत प्र. पाटील यांच्या भाषणानंतर ही आदरांजली प्रश्नोत्तराच्या तासानंतर पूर्ण करण्यात येईल.

श्री. जयंत प्र. पाटील : सभापती महोदय, वेगळा इतिहास आहे. प्रशासनावर खरी पकड होती, जी आज ढिली पडत चालली आहे असे मला वाटते. हे शासन कोण चालविते ? जर दादा असते तर वेगळ्या तऱ्हेची प्रक्रिया असती, प्रशासनावर दबाव असता असे मला वाटते. आपल्याला ती चर्चा करावी लागेल. दादांनी त्यावेळी घेतलेले प्रशासकीय निर्णय आपल्याला पहावे लागतील, तपासावे लागेल आणि सांगावे लागेल. नवीन व क्रांतिकारी योजना केल्या आहेत, सहकार जेव्हा अडचणीत आला, ऊस शेतकरी अडचणीत आला, त्यावेळी घेतलेले निर्णय चांगले होते. त्यावेळी राज्य शासनाच्या बजेटमधून भरघोस मदत दादांनी केल्याचे चित्र आपल्याला दिसते आहे. महाराष्ट्राला हा इतिहास माहित आहे. दादांनी अनेक चांगले निर्णय घेतले. मी दोन सूचना मांडल्या आहेत त्याचा विचार शासनाने करावा. दादांचा इतिहास, विधिमंडळातील काम, सहकार क्षेत्रातील काम आणि

08/12/2016
MSK/KTG

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोर्डे

K-56
12:50

श्री. जयंत प्र. पाटील....

जकीय काम हा सर्व इतिहास शासनाने लिहून घेऊन तो प्रसिध्द करावा अशी मी विनंती करून मी माझे विचार संपवितो. जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !

08/12/2016
MSK/KTG

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोर्डे

K-57
12:50

सभापती : आता विशेष बैठक स्थगित होत आहे. दुपारी ०१ वाजून १५ मिनिटांनी सभागृहाची बैठक पुन्हा भरेल. त्यावेळी प्रश्नोत्तराचा तास सुरू होईल.

(सभागृहाची बैठक दुपारी १२.५७ ते दुपारी ०१.१५ पर्यंत स्थगित झाली.)

या नंतर श्री. रोझेकर

(स्थगितीनंतर)
(सभापतीस्थानी माननीय सभापती)

पृ.शी./मु.शी. : तोंडी उत्तरे

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, मला एक महितीचा मुद्दा मांडावयाचा आहे.

सभापती : गेले दोन-तीन दिवस प्रश्नोत्तराचे कामकाज झालेले नाही. मी आपल्याला परवानगी दिली तर आणखी काही सन्माननीय सदस्य परवानगी मागण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. त्यामुळे मी आपल्याला नंतर संधी देईन.

प्रश्नोत्तरे सुरु करावीत.

शेतकऱ्यांना सुक्ष्म सिंचन अनुदानाची प्रलंबित रक्कम अदा करण्याबाबत

- * 25186 श्री. सतिश चव्हाण (पदवीधर), श्री. अमरसिंह पंडित (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. धनंजय मुंडे (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित) : (१) राज्यात सन २०१३ पासून शेतकऱ्यांसाठी कृषि सिंचन योजनेतर्गत सुक्ष्म सिंचन योजना राबवण्यात येत असून सन २०१३ ते २०१६ या कालावधीत २,०२,५६४ शेतकऱ्यांनी या योजनेचा लाभ घेतला, हे खरे आहे काय, (२) असल्यास, या योजनेतर्गत शेतकऱ्यांना देण्यात येणारे अनुदान सन २०१३ पासून प्रलंबित असून रु.४३२ कोटी शेतकऱ्यांना देणे प्रलंबित आहे, हे खरे आहे काय, (३) असल्यास, उक्त प्रकरणी शासनाने चौकशी करून शेतकऱ्यांना सुक्ष्म सिंचन अनुदानाची प्रलंबित रक्कम अदा करण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे, (४) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

श्री.सदाभाऊ खोत, श्री. पांडुरंग फुंडकर यांच्याकरिता :

(१) केंद्र पुरस्कृत सुक्ष्म सिंचन योजनेतर्गत सन २०१३-१४ ते सन २०१५-१६ या कालावधीत २,६३,७०१ शेतकऱ्यांना योजनेचा लाभ देण्यात आला आहे.

(२) सन २०१३-१४ या वर्षातील १२८.९३ कोटी व सन २०१४-१५ या वर्षातील पूर्वसंमती दिलेले रू. ५६.२९ कोटी असे एकूण रू. १८५.२२ कोटी एवढ्या रकमेचे प्रस्ताव प्रलंबित आहेत.

(३) निधी उपलब्धतेनुसार शेतकऱ्यांना अनुदान देण्याची कार्यवाही करण्यात येईल.

(४) प्रश्न उद्भवत नाही.

श्री.धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, दुष्काळी भागातील शेतकऱ्यांना प्रलंबित अनुदानाची रक्कम कधीपर्यंत वाटप करणार आहात ? सन २०१३-१४ पासून जे अनुदान रखडले आहे त्या अनुदानाचे व्याज शासनास देणार आहे का ? सुक्ष्म सिंचनाच्या बाबतीत शेतकरी फायदा घेतो त्यावेळी अनुदानाची रक्कम सोडून इतर रक्कम कोणत्या-ना-कोणत्या बँकेकडून व्याजाने घेत असतो. अनुदान मिळेल या भरवशावर त्यांनी व्याजाने ती रक्कम घेतलेली असते. सन २०१३-१४ चे अनुदान रखडलेले आहे. ते कधीपर्यंत देणार आहात व व्याजासह ती रक्कम शेतकऱ्यांना देणार आहात का ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन्माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी प्रलंबित अनुदानाबाबत प्रश्न उपस्थित केला आहे. शेतकऱ्यांचे सुक्ष्म सिंचन योजनेचे सन २०१३-१४ मधील १२८ कोटी रुपयांचे अनुदान व सन २०१४-१५ मधील ५६ कोटी रुपयांचे अनुदान, असे मिळून एकूण १८५ कोटी २२ लक्ष रुपयांचे अनुदान प्रलंबित आहे. हे अनुदान लवकरात लवकर देण्यात येईल. निधी उपलब्धतेनुसार हे अनुदान देण्याची व्यवस्था शासन करील.

श्री.धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, लेखी उत्तरात कबूल केले आहे की, १८५ कोटी रुपयांचे अनुदान प्रलंबित आहे. हे अनुदान निधीच्या उपलब्धतेनुसार देणार आहात म्हणजे कधीपर्यंत देणार आहात ? आता आपण सन २०१६ च्या शेवटी

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

श्री.धनंजय मुंडे.....

आलो आहोत आणि अजूनही सरकार उदासिन आहे. सरकार असे सांगत असते की, शेतकऱ्यांना आम्ही एवढ्या हजार कोटी रुपयांची मदत केली आहे आणि दुसरीकडे मात्र शेतकऱ्यांच्या हक्काचे अनुदान सरकार त्यांना देण्यास तयार नाही. हे अनुदान वितरित करण्यासाठी आणखी किती काळ लागणार आहे, हे देखील राज्यमंत्री महोदय सांगण्यास तयार नाहीत. त्यांनी असे सांगितले आहे की, उपलब्धतेनुसार अनुदान देण्यात येईल. मला हे सांगावयाचे आहे की, १८५ कोटी रुपये ही रक्कम काही फार मोठी नाही. त्यामुळे हे अधिवेशन संपण्यापूर्वी प्रलंबित अनुदान शासन देणार आहे का ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, हे मागील वर्षाचे अनुदान मार्च महिन्याच्या अगोदर देण्याची व्यवस्था केली जाईल.

श्री.जयंत प्र.पाटील : सभापती महोदय, प्रलंबित १८५ कोटी रुपयांचे हे अनुदान सन २०१३-२०१४ व सन २०१४-२०१५ या वर्षाचे आहे. शेतकऱ्यांना आर्थिक मदत व्हावी, यासाठी आपण हे अनुदान देत असतो. अनुदान मिळत नसल्यामुळे त्यांच्या व्याजाची रक्कम वाढत जाणार आहे. तेव्हा खास बाब म्हणून गेल्या दोन वर्षांच्या कालावधीतील त्यांचे व्याज भरण्याची तरतूद राज्य शासन करणार आहे का ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन २०११-२०१२, सन २०१२-२०१३ व सन २०१३-२०१४ या वर्षातील ४२०० कोटी रुपयांचे अनुदान प्रलंबित होते. त्यापैकी ४००० कोटी रुपयांपर्यंत अनुदान वितरित झालेले आहे. उर्वरित अनुदान निश्चितपणे अधिवेशन संपल्यानंतर मार्चपूर्वी देण्याची व्यवस्था शासन करील.

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, राज्यमंत्री महोदय या प्रश्नाला सकारात्मक उत्तर देण्याचा प्रयत्न जरूर करित आहेत. पण आम्हाला प्रयत्न नाही तर निर्णय हवा आहे. उत्तरात असे म्हटले आहे की, निधीच्या उपलब्धतेनुसार अनुदान

08/12/2016
SRR/KTG/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. कांबळे

L-61
13:10

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

श्री.भाई जगताप.....

देण्याची कार्यवाही होईल. सन्माननीय विरोधी पक्षनेत्यांच्या प्रश्नाला उत्तर देत असताना राज्यमंत्री महोदयांनी सांगितले आहे की, मार्चपर्यंत अनुदान देऊ.

या नंतर श्री. खर्चे

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

श्री.भाई जगताप....

सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत पाटील यांनी जो प्रश्न विचारला तोच प्रश्न मी पुन्हा विचारीत आहे. हे अनुदान सन २०१३-१४ मधील असून आता २०१६-१७ वर्षे सुरु आहे. त्या कालावधीत ज्या शेतकऱ्यांनी कर्ज उचलले आहे, त्या कर्जाच्या व्याजाची रक्कम यामध्ये अंतर्भूत करण्यात येणार आहे काय ? ४००० कोटी रुपये दिले ही बाब खरी आहे, ती रक्कम अनुदानाची असल्यामुळे ती द्यावीच लागेल. या रकमेत व्याजाचा अंतर्भाव करण्यात येईल काय ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन २०१३-१४ व सन २०१४-१५ मधील १८५ कोटी रुपयांचे अनुदान थकित राहिले आहे ते निश्चितपणे दिले जाईल. त्याचप्रमाणे व्याजाच्या संदर्भात जो प्रश्न विचारण्यात आला त्याबाबत शासन सकारात्मक विचार करेल.

श्री.सुनील तटकरे : माननीय मंत्री महोदयांनी उत्तर देताना सन २०१३-१४ मध्ये १२८ कोटी सन २०१४-१५ मध्ये ५६ कोटी रुपये थकित असल्याचे सांगितले आहे. माननीय मंत्री हे शेतकऱ्यांचे नेते आहेत. त्यामुळे सन २०१४-१५ मध्ये सुक्ष्म सिंचन योजनेसाठी किती तरतूद करण्यात आली होती. सन २०१५-१६ मध्ये किती रकमेची तरतूद करण्यात आली होती आणि सन २०१६-१७ मध्ये किती रकमेची तरतूद करण्यात आली आहे. हे सरकार सत्तेवर आल्यापासून आपण सांगत आहात की, सुक्ष्म सिंचनासाठी खूप मोठ्या प्रमाणावर शेतकऱ्यांना अर्थसहाय्य देण्यात येईल. सन २०१३-१४ च्या तुलनेत सन २०१४-१५ मध्ये नियतव्यय कमी दिसतो. सन २०१४-१५, सन २०१५-१६ व सन २०१६-२०१७ मध्ये किती आर्थिक तरतूद करण्यात आली आहे. यापैकी किती रक्कम वितरीत करण्यात आली आहे.

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन २०१३-१४ व सन २०१४-१५ मध्ये किती तरतूद करण्यात आली होती असा प्रश्न विचारण्यात आला आहे. ही सर्व

ता.प्र.क्र.२५१८६.....
श्री.सदाभाऊ खोत.....
माहिती सविस्तरपणे पटलावर ठेवण्यात येईल.

श्री.सुनील तटकरे : सभापती महोदय, या प्रश्नांच्या अनुषंगाने मंत्री महोदयांना माहिती असणे आवश्यक आहे, ही तरतूद नंतर सांगण्यात येत असेल तर हा प्रश्न राखून ठेवण्यात यावा. या प्रश्नाबाबत पूर्णपणे माहिती असायला पाहिजे. सन २०१३-१४ व सन २०१४-१५ मध्ये किती रकमेची तरतूद होती. याबाबत आपणाकडे माहिती का नाही. पूर्वसंमती दिलेले रुपये ५६.२९ कोटी रुपये आहेत. त्यामुळे सन २०१४-१५, सन २०१५-१६ व सन २०१६-१७ या आर्थिक वर्षात नेमकी तरतूद किती होती. यापैकी किती तरतूद वितरीत करण्यात आली आहे. ही माहिती नसेल तर हा प्रश्न राखून ठेवावा अशी माझी विनंती आहे.

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन २०१३-१४ मध्ये १ लाख ५३ हजार लाभार्थी शेतकऱ्यांना पूर्वसंमती देण्यात आली होती. सन २०१३-१४ मध्ये ४६३.५२ कोटी रुपये तरतूद होती. सन २०१४-१५ मध्ये ३४९.२७ कोटी रुपये तरतूद करण्यात आली होती. सन २०१६-१७ मध्ये रुपये ४०८ कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे.

श्री.सुनील तटकरे : सभापती महोदय, या तरतुदी फक्त दाखविण्या पुरत्या आहेत, प्रत्यक्षात गेल्या दोन वर्षात ज्या शेतकऱ्यांनी सुक्ष्म सिंचन योजनेचा लाभ घेतला त्यांना एकाही रुपयाचे अनुदान दिले नाही. सन २०१४-१५ व सन २०१५-१६ मधील रक्कम दिलेली नाही. मागील वर्षाची प्रलंबित रक्कम असली तरी या वर्षाचा किती नियतव्यय आहे, त्यापैकी काहीच तरतूद उपलब्ध करण्यात आलेली नाही. मागील कोणत्याही वर्षात तरतूद केलेली नसून आता सन २०१६-१७ हे आर्थिक वर्षे सुरु आहे. मागील तीन वर्षात शेतकऱ्यांना सुक्ष्म सिंचन योजनेअंतर्गत कोणतीही तरतूद करण्यात आलेली नाही.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, सन २०१३-१४ ची रक्कम

ता.प्र.क्र.२५१८६.....
श्री.चंद्रकांत पाटील.....
प्रलंबित आहे त्यासाठी वेगवेगळी कारणे आहेत.

सभापती : मंत्री महोदयांनी असे उत्तर द्यायला पाहिजे की, सन २०१४-१५ मध्ये इतकी तरतूद असून त्यापैकी अमुक इतकी रक्कम प्रलंबित आहे. त्यानंतर हा विषय संपू शकतो.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सन २०१३-१४ ची रक्कम प्रलंबित राहिली आहे. सन २०१५-१६ व सन २०१६-१७ ची रक्कम प्रलंबित नाही.

श्री.सुनील तटकरे : असे असेल तर सन २०१४-१५ व सन २०१५-१६ मध्ये किती रक्कम वितरित केली ते सांगण्यात यावे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : त्या संदर्भातील माहिती मंत्री महोदय देतील, आपण असा प्रश्न उपस्थित केला होता की, या दोन वर्षात किती रक्कम देणे आहे, आपण आता हा प्रश्न अतिशय सविस्तर विचारीत आहात.

सभापती : प्रलंबित देणे किती यावर हा प्रश्न मर्यादित आहे.

श्री.धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, सन २०१२-१३, सन २०१३-१४ या दोन आर्थिक वर्षातील १८५ कोटी रुपये सुक्ष्म सिंचनाचे प्रलंबित राहिले हे त्यांनी कबूल केले आहे. उत्तरामध्ये मंत्री महोदयांनी सांगितले की, ४ हजार कोटी रुपये आतापर्यंत सुक्ष्म सिंचनासाठी दिले आहेत. हा आकडा एकीकडे येत असून सन २०१५-१६ मध्ये सुक्ष्म सिंचनाच्या बाबतीत सरकारकडे कोणतेही देयके प्रलंबित नाहीत. याचा अर्थ काय होतो ते आम्हाला समजून सांगावे, सन २०१५-१६ व सन २०१६-१७ मध्ये किती शेतकरी लाभार्थ्यांनी सुक्ष्म सिंचनाचा फायदा घेतला आहे व या शेतकऱ्यांना अनुदान म्हणून किती रक्कम देण्यात आली आहे ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सन २०१३-१४ आणि सन २०१५-१६ या अगोदरची पूर्ण रक्कम देण्यात आली असून सन २०१३-१४ व सन २०१५-१६ मधील थकित रक्कम १८५ कोटी रुपये आहे. ही रक्कम आम्ही मार्च महिन्याच्या अगोदर देण्याचा प्रयत्न करण्यात येईल.

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, सन २०१३-१४, सन २०१४-१५, यामधील सन २०१३-१४ ची देयके देण्यात आली आहेत व त्यातील काही रक्कम प्रलंबित आहे. सन २०१३-१४ ची रक्कम केंद्र शासनाकडून येत असून सन २०१४-१५ ची रक्कम केंद्र शासनाकडून न आल्यामुळे ही देयके देण्याची राहिली आहेत. ग्रामीण भागात आता जो प्रश्न उद्भवत आहे तो वेगळा आहे, ही देयके न मिळाल्यामुळे ते दुकानदार लोक त्या शेतकऱ्यांना त्रास देत आहेत, त्यांच्या जवळील मशनरीचा पार्ट उचलून नेत आहेत, आणखी काही सामान नेत आहेत, वास्तवित पाहता विदर्भ सदन सिंचन विकास कार्यक्रम जाहीर करण्यात आला होता. मराठवाडा दुष्काळाला सतत चार वर्षे सामोरे जात असताना मराठवाड्या संदर्भात नव्याने विचार करणे अतिशय गरजेचे आहेत. चार वर्षांनंतर आत शेतकरी तेथे शेती करू लागला आहे. अशा परिस्थिती दुकानदारांनी येऊन नाही ते उद्योग करायचे व त्यांना व्याज देखील मागीतले जात आहे, अनुदानाची रक्कम येणार आहे, परंतु या रकमेच्या व्याजाबाबत काय निर्णय शासन घेणार आहे. दुकानदारांकडून होणारा त्रास कमी होण्यासाठी मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांसाठी निधी देण्याची व्यवस्था शासन करणार आहे काय ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सनमाननीय सदस्य श्री.अमरसिंह पंडित यांनी काही मुद्दे उपस्थित केले आहेत, सन २०१४-१५ मधील ५६ कोटी २९ लाख रुपये आहेत, ही रक्कम येत्या मार्च महिन्याच्या अगोदर देण्याची व्यवस्था करण्यात येईल. व्याजाच्या संदर्भात जो मुद्दा उपस्थित करण्यात आला त्याबाबत सरकार निश्चितपणे सकारात्मक विचार करणार आहे.

अॅड. रामहरी रुपनवर : सभापती महोदय, माझा प्रश्न थोडा वेगळा आहे, सुक्ष्म सिंचन अनुदानाबाबत मंत्री महोदयांनी सांगितले आहे, सन २०१२-१३ व सन २०१३-१४ मध्ये काही जिल्ह्यांमध्ये अनुदान वाटण्यात आले नाही. कागदोपत्री

अॅड. रामहरी रुपनवर.....

अनुदान वाटण्याचे दर्शविण्यात आले आहे. या रकमेचा भ्रष्टाचार झालेला आहे. या सर्व फाईल सोलापूर जिल्ह्यातील पंढरपूर येथे ठेऊन ते गोडाऊन पेटवून देण्यात आले आहे. याबाबत कोणतीही चौकशी करण्यात आली नाही. यामध्ये मोठा घोटाळा झालेला आहे. या विषयाची मंत्री महोदय चौकशी करतील काय ?

श्री.सदाभाऊ खोत : सभापती महोदय, सोलापूर जिल्ह्यातील पंढरपूर येथील प्रश्न उपस्थित करण्यात आला आहे, त्याबाबत निश्चितपणे चौकशी करण्यात येईल.

या नंतर श्री. बोरले

ता.प्र.क्र.२५१८६.....

सभापती : हा फक्त मराठवाड्यातील प्रश्न नाही. विषय असा आहे की,..

श्रीमती विद्या चव्हाण : सभापती महोदय,....

सभापती : सन्माननीय सदस्या श्रीमती विद्या चव्हाण आपण मुंबई येथे राहता. मुंबईमध्ये कोठे सुक्ष्म सिंचन आहे ?

श्रीमती विद्या चव्हाण : सभापती महोदय, मी शेतकऱ्यांसाठी काम करते.

सभापती : आपण शेतकऱ्यांसाठी काम करता ही आनंदाची गोष्ट आहे. मी आपल्याला शुभेच्छा देतो.

मी मंत्री महोदयांना सांगू इच्छितो की, हा प्रश्न व्यापक स्वरूपाचा आहे. सुक्ष्म सिंचन योजनेसंदर्भात जे प्रश्न निर्माण झालेले आहेत ते ५-५० मिनिटात प्रश्नोत्तराच्या माध्यमातून सुटतील असे मला वाटत नाही. म्हणून मी या संदर्भात माझ्या दालनात बैठक घेतो. मी सर्व सन्माननीय सदस्यांना विनंती करतो. सन्माननीय सदस्य श्री.प्रकाश गजभिये आपले नागपूर मधील काही प्रश्न असतील तर ते आपण माझ्याकडे द्यावेत. मी पुढील आठवड्यात या संदर्भात बैठक आयोजित करतो.

अलिबाग, पेण, धरमतर ते वडखळ (जि.रायगड) येथील रस्त्यांची झालेली
दुरवस्था

* 23658 श्री. किरण पावसकर (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), अॅड. निरंजन डावखरे (पदवीधर), श्री. नरेंद्र पाटील (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्रीमती विद्या चव्हाण (नामनियुक्त), श्री. हेमंत टकले (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. जयंत पाटील (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. सुनिल तटकरे (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित) : (१) अलिबाग, पेण, धरमतर ते वडखळ (जि.रायगड) येथील रस्त्यांची पावसामुळे दुरवस्था झाली असून रस्त्यात मोठे खड्डे पडल्याने वाहतूकीस मोठ्या प्रमाणात त्रास होत असल्याने स्थानिक नागरिकांनी तसेच, लोकप्रतिनिधींनी सार्वजनिक बांधकाम विभाग, अलिबाग तसेच शासनाकडे माहे ऑक्टोबर, 2016 मध्ये वा त्यादरम्यान लेखी निवेदन दिले आहे, हे खरे आहे काय,
(२) असल्यास, उक्त प्रकरणी चौकशी करून रस्ते दुरूस्ती करण्याबाबत शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे,
(३) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील, श्री. चंद्रकांत पाटील यांच्याकरिता : (१) हे खरे आहे.

प्रश्नांकित रस्त्याबाबत स्थानिक नागरिक संघटना ह्यांची ३ निवेदने प्राप्त झालेली आहेत.

(२) वडखळ ते अलिबाग ह्या २२.२० कि.मी. राष्ट्रीय महामार्ग क्र.१६६-अ पैकी ९.२० कि.मी. लांबीमध्ये नूतनीकरणाचे काम प्रगतीत असून मार्च, २०१७ पूर्वी पूर्ण होणे अपेक्षित आहे. उर्वरित १३.०० कि.मी. लांबीमध्ये डांबरमिश्रीत खड्डे भरण्यात आले आहेत.

(३) प्रश्न उद्भवत नाही.

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

अॅड निरंजन डावखरे : सभापती महोदय, अलिबाग, पेण, धरमतर ते वडखळ या रस्त्याची अतिशय वाईट परिस्थिती झालेली आहे. मागील पावणे दोन वर्षांच्या काळात या रस्त्यावर अनेक अपघात झालेले आहेत. साधारणपणे या रस्त्यावर १०५८ अपघाताची नोंद झालेली आहे आणि अपघात होऊन ४८८ लोकांचा बळी गेलेला आहे. प्रश्नाचे गांभीर्य लक्षात यावे म्हणून मी ही आकडेवारी सांगत आहे. वडखळ रस्ता खराब झाल्यामुळे लोक पाली रस्त्यावरून जातात. परंतु, आज पाली रस्त्याची देखील चाळण झालेली आहे. त्यामुळे त्या भागात वाहने जाण्यासाठी चांगला रस्ता नाही. बसचा अर्धा टायर खड्ड्यात जातो अशी परिस्थिती आहे. कोकणातील लोकांना गणेशोत्सवासाठी कोकणात जाण्यासाठी चांगला रस्ता नव्हता. माझा प्रश्न असा आहे की, अलिबाग-पेण मार्गाच्या दुरुस्तीवर मागील ३ वर्षांत ३,७०,८१,२२७/- रुपये खर्च झालेले आहेत. एवढे पैसे खर्च करूनही रस्त्याची अशा प्रकारे दुर्दशा होत असेल तर आपण ज्या इन्फ्रास्ट्रक्चर कंपनीला काम दिलेले आहे त्या संदर्भात आपण चौकशी करणार आहात काय आणि त्यांच्याकडून लवकरात लवकर दुरुस्ती करून घेणार आहात काय ? माननीय सभागृह नेत्यांनी या संदर्भात पावसाळी अधिवेशनात मुख्यमंत्री महोदयांसमवेत बैठक आयोजित केली होती. त्यावेळी सुद्धा बरीच आश्वासने दिली गेली. परंतु, त्या आश्वासनांचे पालन झालेले नाही. त्या आश्वासनांच्या संदर्भात शासन कोणती कारवाई करणार आहे आणि या रस्त्याचे काम केव्हा पूर्ण होणार आहे ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य अॅड निरंजन डावखरे यांनी अलिबाग, पेण, धरमतर ते वडखळ या रस्त्याच्या संदर्भात प्रश्न उपस्थित केलेला आहे. श्री.दिलीप अनंतराव जोग यांच्याकडून या अनुषंगाने दिनांक २०.०९.२०१६ रोजी निवेदनही प्राप्त झाले होते. अलिबाग ते वडखळ या रस्त्याची लांबी २२.२० किलो मीटर आहे. दिनांक ५.३.२०१४ रोजी हा रस्ता नॅशनल हायवे क्र.१६६ या नावाने घोषित झाला होता. सर्वात महत्वाचे म्हणजे हा रस्ता सार्वजनिक

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील.....

बांधकाम विभागाचा नाही. दिनांक ११.३.२०१६ रोजी हा रस्ता स्टेट हायवेकडून नॅशनल हायवेकडे हस्तांतरित करण्यात आलेला आहे आणि सार्वजनिक बांधकाम विभाग रस्त्याच्या देखभाल दुरुस्तीचे काम करित आहे. त्यासाठी केंद्र शासनाकडून निधी मिळतो. अलिबाग ते वडखळ रस्ता २२.२० किलो मीटरचा असून यापैकी ९.२० किलो मीटर रस्त्याचे नूतनीकरण झालेले आहे आणि ३ लाख ७५ हजार रुपये खर्चास मंजुरी देखील मिळालेली आहे. त्यापैकी ४ किलो मीटरचे काम झालेले आहे. यामध्ये बीबीएमचे काम झालेले आहे. उर्वरित १३ किलो मीटर रस्त्यावर खड्डे पडलेले आहेत असे सन्माननीय सदस्यांनी सांगितले. आपण आता त्या रस्त्यावरील खड्डे बुजवून रस्ता सुस्थितीत केलेला आहे. आपण उर्वरित १३ किलो मीटर रस्त्याच्या नूतनीकरणाच्या कामासाठी ६६९.४६ लाख रुपयांचे अंदाजपत्रक केंद्र शासनाकडे सादर केलेले आहे. सन २०१७ पर्यंत या रस्त्याचे काम पूर्ण होईल असे अपेक्षित आहे. निवेदनकर्त्यांनी दिनांक २०.९.२०१६ रोजी आपल्याकडे निवेदन सादर केले होते. त्यांनी दिनांक २३.११.२०१६ रोजी रस्त्याच्या कामाची गती बघून सादर निवेदन परत घेतलेले आहे.

अॅड राहुल नार्वेकर : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य अॅड निरंजन डावखरे यांनी सांगितले की, या रस्त्यावर अनेक अपघात झालेले आहेत. या रस्त्यावर अपघात होऊन कित्येक लोकांनी आपले प्राण गमवावे लागले. अलिबाग हे महत्वाचे पर्यटन स्थळ आहे. पावसाळ्यानंतर हा रस्ता नेहमी खराब होत असल्यामुळे टुरिझम इंडस्ट्रीला देखील नुकसान होत आहे. असे असताना शासन या रस्त्याचे काँक्रीटायझेशन करणार आहे काय ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, मी अगोदरच सांगितले की, आपण हा रस्ता केंद्र शासनाकडे हस्तांतरित केलेला आहे आणि या रस्त्याच्या कामास सुरुवात झालेली आहे. यामध्ये भूसंपादन किंवा अन्य स्थानिक विषय आहेत.

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील.....

सनमाननीय सदस्यांनी सांगितले की, या रस्त्यावर अनेक अपघात झालेले आहेत. या रस्त्यावर अपघात होण्याची वेगवेगळी कारणे आहेत. रस्ता खराब आहे म्हणून अपघात झाले असे म्हणून चालणार नाही. यामध्ये रस्त्याचे कारण आहेच, परंतु इतरही वेगवेगळी कारणे आहेत. आपण सांगितले की, मागील ४ वर्षात या रस्त्यावर १०५८ अपघात होऊन ४८८ लोकांचा मृत्यू झालेला आहे. हे नाकारता येणार नाही. परंतु, याची वेगवेगळी कारणे आहेत. (...अडथळा...) प्रोसेस सुरु आहे. आपण एनएचआय मार्फत या रस्त्याच्या चौपदरीकरणाचे काम सुरु केलेले आहे आणि त्याचा डीपीआर सुद्धा तयार झालेला आहे.

श्रीमती विद्या चव्हाण : सभापती महोदय, मुंबई आणि कोकणावर कायम अन्याय झालेला आहे. आम्ही अधिवेशनासाठी नागपूर येथे आलेलो आहोत. विदर्भावर अन्याय होतो अशी विदर्भातून कायम आवई उठविली जाते. विदर्भावर अन्याय होत असेल, मी नाही म्हणत नाही. परंतु, कोकण आणि मुंबईकरांनी रोज रडावयास पाहिजे काय ? मुंबई ही देशाची आर्थिक राजधानी आहे. आपण नेहमी केंद्र शासनाकडे बोट दाखविता. मुंबई आणि कोकणातून केंद्र शासनाला मोठ्या प्रमाणावर महसूल मिळतो. मागील १०-१५ वर्षात दिल्लीची परिस्थिती सुधारलेली आहे. या रस्त्यावर मोठ्या प्रमाणावर अपघात होतात. परंतु, राज्यमंत्री महोदय सांगतात की, आम्हाला केंद्र शासनाकडून निधी मिळाल्यानंतर आम्ही रस्त्याचे काम करू. पणवेल ते वडखळ नाका आणि तेथून पुढे महाड पर्यंत वडखळ येथे बॉटल नेक होत आहे. अलिबाग आणि रत्नागिरी समुद्र किनारा हे पर्यटनाचे आकर्षण आहे. असे असताना आमचा पैसा आम्हाला मिळत नाही. आमच्यावर कायम अन्याय केला जातो. तुम्हाला नागपूर शहरातील रस्त्यांचे चौपदरीकरण, सिमेंट काँक्रीटीकरण जे काही करावयाचे आहे ते करावे. राज्याच्या मंत्रिमंडळातील अर्धे मंत्री विदर्भातील आहेत. आमच्यावर अन्याय होत असताना आम्ही तो कायम सहन

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

श्रीमती विद्या चव्हाण.....

करावयाचा काय ? मार्च अधिवेशनात किंवा आता पुरवणी मागण्यांच्या माध्यमातून या रस्त्याच्या दरुस्तीसाठी निधी उपलब्ध करून दिला जाणार आहे काय ? नाही तर आम्हाला रस्त्यावर उतरावे लागेल.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सन्माननीय सदस्या श्रीमती विद्या चव्हाण यांनी विदर्भ, मराठवाडा या संदर्भात उल्लेख केला. त्यांनी कोणता प्रश्न विचारला हे मला कळलेले नाही. त्यामुळे त्यांनी पुन्हा प्रश्न विचारावा, अशी माझी विनंती आहे.

सभापती : सन्माननीय सदस्या श्रीमती विद्या चव्हाण यांचा प्रश्न असा आहे की, वडखळ-पणवेल रस्त्यावर केंद्रीय तरतुदीनुसार किंवा केंद्र शासनाने दिलेल्या आऊटलेनुसार निधी केव्हा मिळणार आहे आणि पुरेसा निधी मिळणार आहे काय ? तसेच, पावसाळ्यापूर्वी म्हणजे मार्च पर्यंत या रस्त्याचे काम पूर्ण होणार आहे काय ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, मी सुरुवातीलाच सांगितले की, दिनांक ५.३.२०१४ रोजी हा रस्ता नॅशनल हायवे म्हणून घोषित केला गेला आणि दिनांक १९.३.२०१६ रोजी नॅशनल हायवेकडे हस्तांतरित करण्यात आला. आपण केंद्र शासनाकडून जसा निधी उपलब्ध होईल त्यानुसार या रस्त्याचे काम ताबडतोब करण्याची प्रोव्हिजन केलेली आहे. हा फोरलेन रस्ता होता. सन्माननीय सदस्या श्रीमती विद्या चव्हाण यांनी भावना व्यक्त केल्याप्रमाणे हा महाराष्ट्रातील सर्वात चांगला रस्ता होईल, अशी मी अपेक्षा करतो.

या नंतर श्री. भोगले

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

श्री.हेमंत टकले : सभापती महोदय, एक मूलभूत प्रश्न निर्माण होतो. आपल्या राज्यातील जे महामार्ग आहेत ते आपण राष्ट्रीय महामार्ग म्हणून केंद्राकडे हस्तांतरित करतो, त्यानंतरची जी कार्यप्रणाली आहे त्या कार्यप्रणालीनुसार आम्हाला असे कळते की, राज्यातील तुमच्याच पक्षाचे एका प्रमुख नेत्यांकडे हा विभाग असल्यामुळे खात्याकडून निधीची कधीच चणचण भासणार नाही. असे असताना केंद्राकडून राज्याला सहकार्य मिळते की नाही? जर सहकार्य मिळत नसेल तर तुम्ही काय प्रयत्न करणार आहात?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, मी सुरुवातीलाच सांगितले आहे की, फोर लेन रस्त्याचा डीपीआर केंद्राकडे पाठविला आहे. हा महाराष्ट्रातील सगळ्यात चांगला रस्ता होईल असे अपेक्षित आहे.

श्री.जयंत प्र.पाटील : मंत्री महोदय आम्हाला त्याची माहिती आहे. आता जे रस्त्यावर खड्डे पडले आहेत ते राज्य सरकारकडून भरले जाणार आहेत की केंद्र सरकारकडून भरले जाणार आहेत? वडखळ ते अलिबाग चौपदरी रस्ता होण्याबाबत मी केंद्रीय मंत्री श्री.नितीन गडकरी यांची २० ते २५ वेळा भेट घेतली आहे. १७०० कोटी रुपये त्यांनी मंजूर केले आहेत. पुढील ८-१० दिवसात त्या कामाचे टेंडर येईल. आता जे खड्डे पडले आहेत ते तातडीने बुजविण्याचे काम राज्य शासनाकडून केले जाईल काय?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : मी सुरुवातीलाच सांगितले की, आमच्याकडे श्री.दिलीप अनंत जोग यांनी २०.९ ला निवेदन दिले होते, २३.११ ला समोरच्या माणसाला निवेदन परत केले. चौपदरी रस्त्याचा डीपीआर आहे.

ता.प्र.क्र. २३६५८.....

श्री.जयंत प्र.पाटील : सभापती महोदय, मी, आमदार सुनील तटकरे, आमदार पंडितशेठ पाटील यांनी अनेकदा पत्रे लिहिली आहेत. माहिती अधिकार कायद्यांतर्गत धंदा करणाऱ्या व्यक्तीचे नाव मंत्री महोदय सांगतात, परंतु आमदारांनी २५ वेळा पत्रे लिहिली त्यांची नावे घेत नाहीत. माहितीच्या अधिकार कायद्यांतर्गत जो धंदा करतो त्याचे नाव कामकाजातून काढून टाकण्यात यावे.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : प्रश्नाच्या अनुषंगाने त्याचाच उल्लेख केला आहे म्हणून मी त्यांचे नाव घेतले. अनेकदा हा विषय आलेला आहे. या रस्त्याच्या चौपदरीकरणाचा डीपीआर तयार केला असून ७५० कोटी रुपयांची तरतूद सुध्दा करण्यात येत आहे.

श्री.सुनील तटकरे : सभापती महोदय, हा राष्ट्रीय महामार्ग घोषित केल्याबद्दल मी सरकारचे आभार मानतो. या कामासाठी केंद्र सरकार या रस्त्याच्या चौपदरीकरणासाठी १७०० कोटी रुपये देणार आहे. जिल्हयाच्या मुख्यालयाचे ठिकाण आहे. वडखड ते अलिबाग भागात मोठया प्रमाणात पर्यटकांची संख्या असते. हा रस्ता चौपदरी होईल तेव्हा होईल. किमान वाहतुकीसाठी योग्य रस्ता व्हावा म्हणून तातडीने राज्य सरकार पावले उचलणार आहे काय? मंत्री महोदयांनी ज्यांचे नाव घेतले त्यांनी निवेदन मागे का घेतले याच्या तपशीलात मी जात नाही. आम्ही त्या रस्त्यावरून रोज प्रवास करतो. सध्या हा रस्ता नादुरुस्त आहे. या रस्त्याची तातडीने दुरुस्ती करून तो वाहतुकीसाठी सुस्थितीत यावा याकरिता निश्चित किती कालावधी लागणार आहे?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, या कामासाठी ३७५.२५ लाख रुपये मंजूर झाले असून ६६९ लाख रुपयांची मागणी केली आहे. माननीय सदस्यांनी जो विषय मांडला त्याबाबत आणखी एक फेरतपासणी करतो. मार्च, २०१७ पर्यंत हा रस्ता सुस्थितीत आणून खड्डे दुरुस्त होतील.

ता.प्र.क्र.२३६५८.....

श्री.प्रवीण दरेकर : सभापती महोदय, मुंबई-गोवा महामार्गावरील रायगड जिल्हयातील हा रस्ता आहे. पाली सुधागड येथे अष्टविनायकापैकी एक देवस्थान आहे. अलिबाग येथे समुद्र किनाऱ्यामुळे पर्यटकांची संख्या अधिक असते. रोहा, नागोठणे, सुधागड, अलिबाग हे रस्ते जॉईनिंग करण्याचा राज्य सरकार प्रयत्न करणार आहे काय? तेथे पर्यटनाला मोठा वाव आहे. तीन-चार रस्ते जुळले जावेत यासाठी संयुक्त बैठक लावण्याचा विचार करावा.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : पर्यटन विभागाला सोबत घेऊन बैठक लावू.

अॅडनिरंजन डावखरे : सभापती महोदय, मंत्री महोदयांनी सांगितले की, मार्च २०१७ पर्यंत हा रस्ता दुरुस्त करणार आहोत. माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांतदादा पाटील यांनी सभागृहात आश्वासन दिले होते की, १८ डिसेंबर पर्यंत राज्यातील सर्व रस्ते खड्डेमुक्त होतील. ते आश्वासन सत्य होते की असत्य होते याची माहिती सभागृहाला कळली पाहिजे. केंद्राकडून निधी येत नाही असे सांगितले. म्हणजे कोकणाला सावत्रपणाची वागणूक दिली जाते का?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, माननीय सदस्यांनी बैठकीचा उल्लेख केला. याबाबत बैठक घेतली होती. बैठक घेतली त्यावेळी खूप मोठे खड्डे होते. गणपतीपूर्वी जवळपास पूर्ण खड्डे भरले आहेत. त्या रस्त्यावर खूप मोठ्या प्रमाणात रहदारी असते, ओव्हरलोड वाहने जातात. त्यामुळे रस्ता नादुरुस्त होतो.

**मुंबई-गोवा महामार्गावरील पोलादपूर व पनवेल येथील पुलांची दुरुस्ती व
पथदिव्यांची सोय करण्याबाबत**

*** 24393 आर्कि. अनंत गाडगीळ (नामनियुक्त), श्री. रामहरी रुपनवर
(नामनियुक्त) :**

- (1) मुंबई-गोवा महामार्गावरील पोलादपूर व पनवेल येथील नद्या व कालव्यांवर 50 ते 100 वर्षापूर्वी बांधलेले 10 पूल धोकादायक झाले असून सदर पुलांची दुरुस्ती व पुलावर गावाजवळ पथदिव्यांची सोय करण्याबाबतची मागणी स्थानिक नागरीकांनी माहे ऑगस्ट, 2016 मध्ये वा त्यादरम्यान केल्याचे निदर्शनास आले आहे, हे खरे आहे काय,
- (2) असल्यास, उपरोक्त प्रकरणी शासनाने चौकशी करून सदर महामार्गावरील नदी व कालव्यांवरील पुलांची दुरुस्ती व पथदिव्यांची सोय करण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे,
- (3) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील, श्री. चंद्रकांत पाटील यांच्याकरिता :

(१) व (२) हे खरे आहे.

मुंबई-गोवा राष्ट्रीय महामार्गाची कि.मी. ०/००० ते १५/५०० ह्या १५.५० कि.मी. लांबी पनवेल तालुक्यामध्ये आणि कि.मी. १०८/४५० ते १५४/४०० ही ४५.९७ कि.मी. लांबी पोलादपूर तालुक्यात असून ह्या लांबीत दोन पूल आहेत.

या महामार्गावर पनवेल तालुक्याच्या हद्दीत कि.मी. १५.५० मध्ये खारपाडा पूल सुस्थितीत असून तेथे पथदिव्यांची सोय उपलब्ध असल्याचे, प्रकल्प संचालक, भारतीय राष्ट्रीय राजमार्ग प्राधिकरण, पनवेल यांनी कळविले आहे.

तसेच पोलादपूर तालुक्यात कि.मी. १४२/४०० वर सडवली नाल्यावर लहान पूल असून सदरील पूल वाहतुकीसाठी सुरक्षित असून सद्या तेथे पथदिव्यांची सोय नाही. तसेच या पूलाच्या मजबूतीकरणाचे अंदाजपत्रक केंद्र शासनास सादर करण्यात आले आहे. इंदापूर ते झाराप ह्या भागातील महामार्गाच्या

ता प्र. 24393.....

चौपदरीकरणाच्या प्रकल्पात सडवली नाल्यावर नवीन पुलाच्या बांधकामासह पथदिव्यांची तरतूद करण्यात आलेली आहे.

(३) प्रश्न उद्भवत नाही.

आर्कि.अनंत गाडगीळ : सभापती महोदय, मुंबई-गोवा महामार्गावर पनवेल ते पोलादपूर पर्यंत जवळपास १० पूल धोकादायक अवस्थेत आहेत. वृत्तपत्रातील बातम्यानुसार सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अभियंत्यांनी ते पूल सुस्थितीत आहेत असे म्हटले आहे. जड वाहन गेले तर पादचाऱ्यांना हादरे बसतात. हे पूल धोकादायक अवस्थेत आहेत की सुस्थितीत आहेत? धोकादायक अवस्थेत असतील तर त्यांचे स्ट्रक्चरल ऑडिट करणार काय किंवा ते शाबूत ठेवण्याकरिता शासन कोणती पावले उचलणार आहे?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : मुळात निवेदन ज्या पध्दतीने करण्यात आले त्यात १० पुलांचा उल्लेख करण्यात आला. या रस्त्यावर फक्त दोन पूल आहेत, हा सगळ्यात महत्वाचा खुलासा करतो. वृत्तपत्राची कात्रणे दाखविली त्यानुसार सावित्री नदीवरील तुर्भे येथे एक पूल आहे.

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, माझी उत्तराला हरकत आहे. त्या ठिकाणी १४ मोठे पूल आहेत.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : पुलांची संख्या फार मोठी आहे. जो विषय त्यांनी मांडला त्यानुसार पोलादपूर-पनवेल येथील तुर्भे या ठिकाणच्या पुलाचा विषय आहे. हा पूल मुंबई-गोवा महामार्गाच्या पूर्वेकडील रस्त्यावर आहे.

सभापती : काहीतरी कन्फ्युजन झाले आहे.

श्री.सुनील तटकरे : सभापती महोदय, मुंबई-गोवा महामार्गावरील पोलादपूर व पनवेल येथील नद्या व कालव्यांवर १० धोकादायक पूल आहेत. पनवेल ते पोलादपूर या रस्त्यावरून आम्ही ६३ वर्षे प्रवास केला आहे.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

08/12/2016
SGB/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोरले

O-78
13:40

ता.प्र.क्र.२४३९३.....

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, आजच्या यादीतील जे ३-४ प्रश्न आहेत ते एकत्रित करू या असे मी आपणास सांगत होतो. पण प्रत्येक प्रश्न वेगवेगळा घेऊया असे माननीय सभापतींनी मत व्यक्त केले आहे. ते देखील बरोबर आहे. मुख्य प्रश्न हा पोलादपूर ते पनवेल यासंबंधातील आहे. या मार्गावर फक्त दोन पूल आहेत. मुंबई ते गोवा या मार्गावरील रस्ते व त्यावरील सर्व पुलांचे काम हे केंद्र शासनाकडे गेलेले आहे. मुंबई ते गोवा महामार्ग हा आता केंद्र शासनाकडून चौपदरी करण्यात येत आहे. त्यामुळे या मार्गावरील सर्व पुलांचे चौपदरी करण्याचे काम सुरू आहे. ही सर्व कामे नॅशनल हायवे ऑथॉरिटी मार्फतच पूर्ण होणार आहेत. वडखळ ते अलिबाग या मार्गावरील नव्हे तर मुंबई ते गोवा या मार्गावरील अपघातांची यादी आता सन्माननीय सदस्य अॅड.निरंजन डावखरे यांनी वाचून दाखविली आहे. वडखळ ते अलिबाग हा रस्ता सुस्थितीत केला पाहिजे हे मला मान्य आहे. हा रस्ता देखील चौपदरी करण्यात येणार आहे. या रस्त्याच्या कामाचे डीपीआर तयार असून टेंडर देखील निघाले आहे. तो पर्यंत खड्डे भरण्याची जबाबदारी कोणाची आहे असा प्रश्न येथे उपस्थित करण्यात आला आहे. सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे यांनी देखील अनेक वर्ष मंत्री म्हणून काम केलेले आहे. स्टेट हायवेचे काम नॅशनल हायवे ऑथॉरिटीकडे दिल्यानंतर ते काम करण्याची जबाबदारी नॅशनल हायवे ऑथॉरिटीकडे जाते. अशा रस्त्यावर मग आपण निधी खर्च करूच शकत नाही. त्यावर आपण खर्च केला तर ऑडिट क्वेरी निघेल. तरीही गणपतीच्या काळात आपण खूप आऊट ऑफ द वे जाऊन दुरूस्ती केलेली आहे. आपण नॅशनल हायवे ऑथोरिटीच्या मागे लागलो असल्यामुळे त्यांनी आता वडखळ ते अलिबाग पर्यंतचा पहिला टप्पा पूर्ण करत आणला आहे व दुसऱ्या टप्प्याचे टेंडर ते आता काढत आहेत.

ता.प्र.क्र.२४३९३.....

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, या महामार्गावर आपण अनेक वेळा भेटी दिल्या आहेत. हा मार्ग नॅशनल हायवेकडे हस्तांतरित केला एवढ्या पुरता हा विषय नाही. या महामार्गाचे चौपदरीकरण होत आहे हे मान्य आहे. सन्माननीय सदस्यांनी पुलासंबंधातील प्रश्न विचारला आहे. यासंबंधी मी मागच्या वेळी देखील प्रश्न उपस्थित केला होता. आपण सर्वानी सावित्री नदीवरील पुलाची दुर्घटना पाहिली आहे. तेव्हा दोन्ही बाजूकडील सन्माननीय सदस्य तावातावाने बोलले होते. तेव्हा शासनाने निर्णय जाहीर केला होता. पण त्याचा कोणीही पाठपुरावा करताना दिसत नाही. त्याच वेळी मी आणखी एक प्रश्न विचारला होता. सावित्री नदीवर आंबेत-म्हाप्रळ असा पूल आहे. तो अत्यंत वार्ड अवस्थेत आहे. त्या पुलाच्या ऑडिटसंबंधी देखील प्रश्न विचारला होता. आजच्या प्रश्नोत्तराच्या यादीतील प्रश्न क्र.३,४,६,७ हे एकाच विषयाशी संबंधित आहेत. मी ज्या पुलाचा उल्लेख केला आहे तो रायगड आणि रत्नागिरी यांना जोडणारा आहे. आंबेत-म्हाप्रळ या पुलावरून साधी रिश्का गेली तरी पूल किती कमकुवत झाला आहे हे जाणवते. यासंबंधी मी प्रश्न विचारला होता तेव्हा उत्तर देण्यात आले होते की, या पुलाचे देखील ऑडिट झाले आहे, या पुलाचे आम्ही काम सुरू करणार आहोत. पण त्याचा उल्लेख येथे कुठेही नाही. त्याचा उल्लेख आजच्या तारांकित प्रश्नोत्तराच्या यादीतील अनुक्रमांक ६ वर आहे. या यादीतील अनुक्रमांक ३,४,६,७ हे प्रश्न मुंबई गोवा महामार्गावरील पुलासंबंधातील आहेत. तेव्हा त्यासंबंधी कोणती कारवाई झाली आहे याचा खुलासा करण्यात यावा.

ता.प्र.क्र.२४३९३....

सभापती : तारांकित प्रश्नाच्या स्कोपमध्ये चार प्रश्न एकत्रित करण्यापेक्षा सावित्री नदीवरील पुलावर दुर्घटना घडली आणि त्यात जे मयत झाले यासंबंधी तसेच मुंबई-गोवा महामार्गाची झालेली दुर्दशा, गोवा महामार्गावर ब्रिटीशांनी जे पुल बांधले आहेत त्याचे स्ट्रक्चरल ऑडिट करून जे धोकायदायक पूल समोर आले त्यासंबंधी कोकणातील सर्व आमदारांची नॅशनल हायवे ऑथॉरिटीसमवेत मंत्री महोदयांनी बैठक आयोजित करावी व अजेंडा तयार करून हा विषय संपवून टाकावा असे मला सुचवावयाचे आहे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, सर्व पुलांची कामे सुरू आहेत. सावित्री नदीवरील पूल वाहून गेला आहे. या नदीवर आपण पर्यायी पूल बांधला होता. लोकांची अशी मागणी होती की, हा पूल बरा आहे.....

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, ऑडिटमध्ये सांगितले होते की, तो पूल रहदारीसाठी योग्य आहे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, तो पूल रहदारीसाठी योग्य होता हे बरोबर आहे. तरी तेथे पर्यायी पूल बांधण्यात आला होता. हा पूल डिसेंबरमध्ये पाडून नवीन पूल बांधण्याचा प्रस्ताव होता. तो पूल पुराच्या पाण्यात वाहून गेल्यामुळे आता आठ दिवसामध्ये त्या पुलाचे काम सुरू होत आहे. या पुलाचा डिपीआर झाला आहे, टेंडर निघाले आहे, वर्क ऑर्डर निघाली आहे. तो पूल सुस्थितीतच होता. तरी पण तेथे पर्यायी पूल बांधला होता तो अजूनही वापरात आहे. तो पूल का पडला याची कारणे सर्वांना माहित आहे. अतिवृष्टी आणि महाबळेश्वर येथून आलेले पावसाचे जादा पाणी या मुळे हा पूल वाहून गेला. हा पूल वाहून गेल्यानंतर कोकणातीलच नव्हे तर महाराष्ट्रातील सर्वच पुलांचे स्ट्रक्चरल ऑडिट करून घेण्यास सुरुवात केली आहे. प्राथमिकरित्या असा अंदाज आला आहे की, महाराष्ट्रातील जे धोकायदायक पूल आहेत त्यांच्या दुरुस्तीसाठी किंवा पुनर्बांधणीसाठी रूपये २५०० हजार इतका निधी लागणार आहे.

ता.प्र.क. २४३९३....

श्री.चंद्रकांत पाटील....

या सर्व पुलांचे डिपीआर करून टेंडर काढण्याच्या प्रक्रियेला सुरुवात करण्यात आली आहे. सावित्री नदीवरील पुलासाठी आपण थोडे विशेष प्रयत्न घेतले आहेत. येत्या आठ दिवसांमध्ये या पुलाचे काम सुरू होत आहे. तो पूल आपण सहा महिन्यांमध्ये बांधून पूर्ण करणार आहोत. सावित्री नदीवरील पुलाच्या निमित्ताने राज्यातील सर्व पुलांचे मग ते पूल शिवकालीन असो, ब्रिटीशकालीन असो, नवीन बांधण्यात आलेले पूल असो इत्यादींचे ऑडिट करण्यात येणार आहे. यासाठी एका दिवसाचे राज्यभरातील सर्व अभियंत्यांचे वर्कशॉप देखील घेतले होते. यासाठी आपण व्यावसायिक एजन्सीची मदत घेतली होती. त्यामुळे आपल्याला पाच वर्षात राज्यातील पुलांची दुरुस्ती करण्यासाठी रुपये २५०० हजार इतका निधी लागणार आहे. ही कामे आता सुरू करण्यात येत असून टप्प्याटप्प्याने निधी देण्यात येणार आहे.

श्री.भाई गिरकर : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य श्री.सुनील तटकरे हे मंत्री असताना तत्कालीन सार्वजनिक बांधकाम मंत्री श्री.छगन भुजबळ यांच्याकडे कोकणातील सर्व आमदारांची बैठक झाली होती. विद्यमान मंत्री श्री.चंद्रकांत पाटील यांनी देखील कोकणातील आमदारांची बैठक केंद्रीय मंत्री श्री.नितीन गडकरी यांच्या समवेत माननीय मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली घेतली आहे. मुंबई गोवा महामार्गावरील ४-५ प्रश्न दर अधिवेशनात येत आहेत. आजही मुंबई गोवा महामार्गाची दुर्दशा झाली आहे. आम्ही विमानाने गोव्यात गेलोआणि गोवा मार्गे कोकणात आलो तर आश्चर्याचा धक्का बसतो. गोव्यामध्ये देखील भरपूर पाऊस पडतो. पण गोव्यापासून ते बांदा पर्यंतचा रस्ता अत्यंत चांगला आहे.

ता.प्र.क. २४३९३....

श्री.भाई गिरकर....

असे असताना मुंबई ते गाेवा रस्ता खराब असण्याचे कारण काय आहे ? तेव्हा मुंबई-गोवा महामार्ग खराब का होताे यासंबंधी चौकशी करून यास जे कोणी अधिकारी जबाबदार असतील त्यांच्यावर कारवाई करावी. आजही गोव्यातील रस्ते चांगले आहेत. कोकणातीलच रस्ते खरा का होतात याची चौकशी करून चांगला रस्ता कोकणवासियांसाठी उपलब्ध करून द्यावा. आता मे महिन्यामध्ये पुन्हा एकदा कोकणात जाण्याचा हंगाम सुरू होणार आहे. तेव्हा मुंबई-गोवा महामार्ग खराब का होतो याची चौकशी शासनमार्फत करण्यात येणार आहे काय ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, यासंबंधातील चौकशी करण्यात येईल.

.....

महाड (जि.रायगड) तालुक्यातील सावित्री नदीवरील पुलाच्या दुर्घटनेबाबत

* 23533 श्री. जयंत पाटील (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. किरण पावसकर (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), अॅड. निरंजन डावखरे (पदवीधर), श्री. नरेंद्र पाटील (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्रीमती विद्या चव्हाण (नामनियुक्त), श्री. सुनिल तटकरे (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. अशोक ऊर्फ भाई जगताप (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित), श्री. संजय दत्त (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित) :

(१) महाड (जि.रायगड) तालुक्यातील सावित्री नदीवरील पूल अतिवृष्टीमुळे दिनांक 2 ऑगस्ट, 2016 रोजी वा त्यासुमारास कोसळला असून सदर दुर्घटनेमध्ये 44 पेक्षा जास्त व्यक्तींना प्राण गमवावे लागले, हे खरे आहे काय,

(२) असल्यास, सदर पूलाच्या दुर्घटनेपूर्वी सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून बांधकाम लेखा परिक्षण (स्ट्रक्चरल ऑडिट) करण्यात आले असून सदर तपासणीमध्ये पूल वाहतुकीस योग्य आहे असा अहवाल देण्यात आला होता, हे ही खरे आहे काय,

(३) असल्यास, असे असताना ही दुर्घटना घडल्याने संबंधित दोषींवर कारवाई करण्याबाबत तसेच, मुंबई-गोवा राष्ट्रीय महामार्गावरील उड्डाण पुलांचे बांधकाम लेखा परिक्षण (स्ट्रक्चरल ऑडिट) करून पुलांचे अपुर्ण बांधकाम पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने शासनाने कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे,

(४) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील, श्री. चंद्रकांत पाटील यांच्याकरिता : (१) सदरील दुर्घटनेमध्ये 39व्यक्ती मृत्युमुखी पडल्या असून 1 व्यक्ती बेपत्ता आहे.

(२) हे खरे आहे.

(३) सदर दुर्घटनेची चौकशी करणेसाठी शासन निर्णय क्र.न्याप्र-2016/प्र.क्र.258/रा.म.-1 दि. 1/10/2016 अनुसार मा.श्री.एस.के.शाह, सेवा निवृत्त न्यायाधीश, उच्च न्यायालय, मुंबई यांची एक सदस्यीय समिती नियुक्त करण्यात आलेली आहे.

मुंबई गोवा राष्ट्रीय महामार्गावर रत्नागिरी व सिंधुदुर्ग जिल्ह्यामधील 17 पुलांपैकी 10 पुलांना पर्यायी चौपदरी पुलाचे बांधकाम प्रगतीत असून 3 पुलांना पर्यायी पुलांच्या बांधकामासाठी कार्यांरंभ आदेश देण्यात आलेले आहेत. उर्वरीत 4 पुलांना पर्यायी पूल बांधण्यासाठी निविदा प्रक्रिया प्रगतीत आहे.

तसेच आस्तित्वातील पुलांच्या दुरुस्तीसाठी रु.9 कोटी किंमतीचे अंदाजपत्रके रस्ते वाहतूक व महामार्ग मंत्रालय नवी दिल्ली यांना मंजुरीसाठी सादर करण्यात आलेली असून छाननीस्तरावर आहेत.

(४) प्रश्न उद्भवत नाही.

श्री.जयंत पाटील : सभापती महोदय, १९९८ साली ईस्ट इंडिया कंपनीने रायगड जिल्हा परिषदेला पत्र लिहून या पुलाची गॅरंटी संपलेली आहे, हा पूल ताबडतोब पाडण्यात यावा असे लेखी कळविल्याची बाब खरी आहे काय ?

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांनी जी माहिती दिली ती जिल्हाधिकाऱ्यांकडे उपलब्ध नसल्यामुळे माझ्याकडे उपलब्ध नाही.

श्री.जयंत पाटील : सभापती महोदय, माननीय मंत्री दिशाभूल करणारे उत्तर देत आहेत. माननीय मंत्री अधिकाऱ्यांकडून ब्रीफिंग कशा प्रकारे घेतात.

या नंतर श्री. जुन्नरे

ता.प्र.क्र:२३५३३.....

श्री.जयंत प्र.पाटील .....

सभापती महोदय,रायगड जिल्हापरिषदेला १९९८ मध्ये इस्ट इंडिया कंपनीने “तुमचे एवढे एवढे पूल तुटण्याची शक्यता आहे, आमची गॅरंटी संपलेली असल्यामुळे तुम्ही दखल घ्या” अशा विषयाचे एक पत्र दिले होते. त्यावेळी माझी पत्नी रायगड जिल्हा परिषदेची अध्यक्षा होती. या पत्राची माझ्याकडे झेरॉक्स कॉपी आहे.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य जे सांगत आहेत तसे रेकॉर्डमध्ये कोठेही उपलब्ध नाही. सन्माननीय सदस्यांकडे यासंदर्भात माहिती असेल तर त्यांनी ती आमच्याकडे द्यावी.

सभापती : जेव्हा एखादे आमदार सांगतात तेव्हा ते सत्य गृहीत धरले जाते.

श्री.प्रवीण पोटे-पाटील : त्यांनी आमच्याकडे पत्राची झेरॉक्स दिली तर गृहीत धरून त्याच्यावर योग्य ती कार्यवाही करण्यात येईल.

श्री.जयंत प्र.पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय मंत्री महोदयांचा प्रश्नाच्या संदर्भात घोळ झालेला दिसतो, त्यांना ब्रिफिंग बरोबर मिळालेले दिसत नाही. ७-८ प्रश्न एकत्र आहेत. आम्ही जेव्हा प्रश्न विचारतो तेव्हा तुम्हीही बोलता. तुम्ही एकदम आमदार आणि मंत्री झालेला आहात परंतु आम्ही ग्रामपंचायत,पंचायत समिती,जिल्हा परिषद आणि त्यानंतर आमदार झालेलो आहोत. आमदार ४५ दिवस अगोदर प्रश्न देत असताना त्या प्रश्नांची संपूर्ण माहिती घेण्याची मंत्री महोदयांची जबाबदारी नाही काय ? सावित्री नदीच्या संदर्भात मोठी दुर्घटना घडलेली असल्यामुळे त्याचे उत्तर जबाबदारीने सभागृहाच्या पटलावर आले पाहिजे. ज्या अधिकाऱ्यांनी मंत्री महोदयांना चुकीचे ब्रिफिंग केले आहे त्यांच्यावर कारवाई केली जाणार आहे काय ? हा माझा दुसरा प्रश्न आहे.

ता.प्र.क्र:२३५३३.....

श्री.चंद्रकांत पाटील :माननीय सभापती महोदय, सावित्री नदीच्या पुलाच्या संदर्भात या सभागृहात गेल्या वर्षी आपण खूप चर्चा केलेली आहे. ब्रिटीश कालीन पूलाची एक प्रोसिजर असून इस्ट इंडिया कंपनीकडून पत्र येते की, या या पुलाला एतकी वर्ष झाली असून त्याचे लाईफ आता संपले आहे. त्यांचे अशा प्रकारचे पत्र आले आणि त्यानंतर आपले ऑडीट पूर्ण झाल्यानंतर असे लक्षात येते की, अजूनही हा पूल वाहतुकीस योग्य आहे. मला या सभागृहाला प्रश्न विचारावयाचा आहे की, महाराष्ट्रामध्ये छोटे-मोठे असे एकंदर एकंदर २७ हजार पूल आहेत. या सगळ्या पुलांच्या बांधकामाला १ लाख कोटी रुपये खर्च येणार आहे. परंतु महाराष्ट्राच्या सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे बजेट ३ हजार कोटी रुपयांचे आहे. यामध्ये मधला मार्ग असा निघतो की, रिपेअरिंग करित करित पुढे जाणे आणि परिस्थिती फार वाईट असेल तर तो पूल नव्याने बांधणे. रुटीन नुसार इस्ट इंडिया कंपनी कडून पत्र येते की, या या पुलाचे लाईफ आता संपले आहे, म्हणून उद्या लगेच तो पूल रिपेअर होईल अशी वस्तुस्थिती नाही. सावित्री नदीच्या पुलाचे मे महिन्यात आपण ऑडीट केले होते व त्यावेळेस तो पूल सुस्थितीमध्येच होता.

श्री.प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, माझा हरकतीचा मुद्दा आहे.

सभापती : प्रश्नावर हरकत घेता येत नसल्यामुळे कृपया आपण खाली बसावे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, सावित्री नदीच्या पुलाच्या संदर्भात ज्या शंका समोर आल्या त्यासंदर्भात आपण एका निवृत्त न्यायाधीशाची समिती नेमली असून त्या समितीचा तीन महिन्यात अहवाल येणार आहे. सावित्री नदीचा पूल पडावयास आला होता तरी वाहतूक सुरु ठेवण्यात आली होती असा अहवाल आला तर संबंधित अधिकाऱ्यांवर योग्य ती कारवाई करण्यात येईल. सदनाच्या मागणीमुळेच आपण सावित्री नदीच्या पुलाच्या संदर्भात एका निवृत्त न्यायाधीशाची नियुक्ती केली असल्यामुळे तोच प्रश्न पुन्हा पुन्हा उपस्थित केला तर तीच तीच उत्तरे आपल्याला पुन्हा पुन्हा मिळतील. मे महिन्यात सावित्री नदीच्या पुलाचे स्ट्रक्चरल

ता.प्र.क्र:२३५३३.....

श्री.चंद्रकांत पाटील .....

ऑडीट झाले होते, तो वाहतुकीस योग्य होता. रिपोर्ट नंतर सावित्री नदीचा पूल ३ महिने सुरळीत सुरु होता परंतु ३ महिन्यांनंतर हेवी रेन मुळे तो पडला. सावित्री नदीच्या पुलाची चौकशी करण्यासाठी सुरुवातीला आपण आयआयटीची एक समिती नेमली परंतु सदनाचे समाधान न झाल्यामुळे आपण यासंदर्भात निवृत्त न्यायाधीशाची समिती नेमली आहे.

श्री.जयंतराव पाटील : सभापती महोदय, मी स्वतः सार्वजनिक बांधकाम मंत्र्यांकडे गेलो होतो त्यावेळेस माझे आणि माननीय श्री.सुनील तटकरे साहेबांचे पत्र त्यांना दिले होते. रोहा-अलिबाग मध्ये सावित्री नदीच्या पुलानंतर एक पूल पडल्यामुळे सर्व वाहतूक थांबली गेली. ४५ गावातील विद्यार्थ्यांना एक महिना शाळेत जाता आले नाही. या पुलाच्या पुढे भातसईचा मोठा पूल आहे. या पुलावरून १५ टनाच्या वरील वाहने नेऊ नये असा बोर्ड लावला आहे. परंतु आज त्या पुलावरून ४० टनाच्या वाहनांची वाहतूक सुरु आहे. यासंदर्भात ६ पंचायतींनी एक पत्र दिले होते व त्या पत्रात म्हटले होते की, पुलाच्या अगोदर भू-वजन काटा लावा व जे ट्रक १५ टनाच्या वरचे असतील त्यांना डायव्हर्शन करून पुढे जाऊ द्या. परंतु या पत्राचे उत्तर अजून पर्यंत मिळालेले नाही. त्यामुळे माझी एकच विनंती आहे की, भातसई पुलाच्या अगोदर भू-वजन काटा ग्रामपंचायती लावण्यास तयार आहेत. भातसईच्या जागेवर मोठा पूल बांधण्याची राज्य सरकारची क्षमता नाही, आर्थिक कुवत नाही. हा पूल पडला तर ४५ गावातील रोहा-अलिबाग संपर्क तुटून जाईल. त्यामुळे भातसई पुलाजवळ भू-वजन काटा लावण्याची व वजनाचे पैसे घेण्याची परवानगी ग्रामपंचायतीला शासन देईल काय ? या विषयाच्या संदर्भात आपण अधिकाऱ्यांना पाठविले होते व त्या प्रमाणे अलिबाग येथे बैठकही झाली होती. त्या बैठकीमध्ये एस.ई.स्वतः हजर होते. परंतु या प्रश्नावर अजून पर्यंत कार्यवाही होत नाही. त्यामुळे आपल्या आदेशाची कार्यवाही करण्याचे आदेश आपण पुन्हा देणार आहात काय ?

ता.प्र.क्र:२३५३३.....

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय,मी सदनाला विनंती करु इच्छितो की, कोणत्या विभागाकडे कोणता विषय येतो हा प्रश्न आहे. यामध्ये नॅशनल हायवे, स्टेट हायवे, प्रमुख जिल्हा मार्ग यामध्ये कन्प्यूजन चाललेले असते तसाच हा विषय सुध्दा आहे. खरे म्हणजे त्या जिल्हयाच्या प्रशासनाने निर्णय पूल आपण वाहतूकीस बंद करीत आहोत यासंदर्भात निर्णय घ्यावयाचा असतो. त्यासाठी प्रशासन पोलीस प्रोटेक्शन सुध्दा देत असते. सन्माननीय सदस्य श्री. जयंत पाटील यांनी प्रश्न उपस्थित केल्यामुळे हे अधिवेशन संपल्यानंतर मी स्वतः त्या ठिकाणी जाऊन जिल्हाधिकाऱ्यांच्या उपस्थित बैठक घेऊन निर्णय करु व त्याला पोलीस प्रोटेक्शन देण्यास सुरुवात करु.

**भूम (जि.उस्मानाबाद) तालुक्यातील दूध पुरवठा संघामधील कर्मचाऱ्यांच्या
मागण्यांबाबत**

* 25931 श्री. सुजितसिंह ठाकूर (नामनियुक्त) :

(१) भूम (जि.उस्मानाबाद) तालुक्यातील सहकारी दुध उत्पादक व पुरवठा संघामध्ये सन २०१० मध्ये झालेल्या गैरव्यवहारामुळे बंद पडलेल्या दूध पुरवठा संघामध्ये कार्यरत असलेल्या ६४ कर्मचाऱ्यांवर उपासमारीची वेळ आली असल्याचे माहे सप्टेंबर, २०१६ मध्ये वा त्यादरम्यान निदर्शनास आले, हे खरे आहे काय,

(२) असल्यास, भूम तालुका सहकारी दुध उत्पादक व पुरवठा संघ कर्मचारी संघटना, भूम यांनी उपरोक्त गैरव्यवहाराची चौकशी करावी व संघ बंद झाल्यामुळे संघाकडे राहिलेला आजपर्यंतचा पगार तसेच सेवानिवृत्ती पर्यंतचा पगार व गॅज्युएटी, प्रा.फंड, रजेचा पगार इत्यादी रक्कमा मिळाल्यात आदि मागण्यांकरिता माहे सप्टेंबर, २०१६ पासून उपविभागीय अधिकारी, भूम कार्यालयासमोर आमरण उपोषणास बसले आहेत, हे ही खरे आहे काय,

(३) असल्यास, उपरोक्त प्रकरणी शासनाने चौकशी करून सदर कर्मचाऱ्यांच्या मागण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे,

(४) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री. महादेव जानकर :

(१) भूम तालुका सहकारी दुध उत्पादक व पुरवठा संघ माहे फेब्रुवारी, २०१० पासून बंद अवस्थेत असून त्यावेळी ६४ कर्मचारी कार्यरत होते.

(२) संघाचे कर्मचारी दिनांक १६ सप्टेंबर, २०१६ पासून उपविभागीय अधिकारी, भूम यांच्या कार्यालयासमोर त्यांच्या मागण्यांसाठी उपोषणास बसले होते. त्यांच्या मागण्यांबाबत योग्य ती कार्यवाही करण्याचे आश्वासन सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था (दुध), उस्मानाबाद यांनी दिल्यानंतर सदर उपोषण दिनांक २२ सप्टेंबर, २०१६ रोजी सायंकाळी ६.०० वाजता मागे घेतले आहे.

ता.प्र.क्र:25931.....

(३) व (४) भूम तालुका सहकारी दुध उत्पादक व पुरवठा संघाचे दिनांक एप्रिल, २००९ ते ७ मार्च, २०१४ या कालावधीतील वैधानिक लेखापरिक्षण करण्यात आले असून लेखापरिक्षण अहवालही प्राप्त झालेला आहे. महाराष्ट्र सहकारी संस्था नियम १९६१ मधील नियम ८९ (४) अन्वये सदर संघाच्या सर्व दावेदार व धनको यांना त्यांचे दावे दाखल करण्यासाठी दिनांक १८ जुलै, २०१६ ते १७ सप्टेंबर, २०१६ पर्यंत वैधानिक अवधी देण्यात आला होता. त्यानुसार संघाच्या सर्व कर्मचाऱ्यांनी त्यांचे वेतन विषयक दावे अवसायकांकडे दाखले केले आहेत. प्राप्त दाव्यांनुसार महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० चे कलम १०५ व सहकारी संस्था नियम 1961 मधील तरतूदीनुसार कर्मचाऱ्यांचे थकीत वेतन अदा करण्याची कार्यवाही करण्यात येत आहे.

श्री.सुजितसिंह ठाकूर : सभापती महोदय, ऊस्मानाबाद जिल्हयातील भूम तालुका सहकारी दूध संघ हा मराठवाडयातच नाही तर एकेकाळी महाराष्ट्रात नावाजलेला होता. आज हा दूध संघ पूर्णतः बंद आहे. या दूध संघाचे जे ६४ कर्मचारी आहेत त्यांचे वेतन व देय रकम पूर्णपणे रखडलेली आहे. कर्मचाऱ्यांनी यांसदर्भात उपोषणही केले असून शासनाच्या आश्वासनानंतर कर्मचाऱ्यांनी उपोषण मागे घेतले आहे. सन २०१३ मध्ये जे लेखापरीक्षण झाले त्यामध्ये गैरव्यवहारास व भ्रष्टाचारास तत्कालीन संचालक मंडळ जबाबदार असल्याचे म्हटले आहे तसेच लेखापरीक्षणात अनेक गंभीर बाबींचा आक्षेप नोंदविण्यात आलेला आहे. त्यामुळे संबंधित दोषींवर कारवाई केली जाईल काय, संबंधित कर्मचाऱ्यांचे वेतन व देय रक्कम तात्काळ दिल्या जातील काय ? तसेच या दूध संघाच्या जमीन विक्रीत जो गैरव्यवहार झालेला आहे त्याची चौकशी होऊन कारवाई केली जाणार आहे काय ? तसेच या दूध संघाचे शासन पुनरुज्जीवन करणार आहे काय ?

श्री.महादेव जानकर : सभापती महोदय, राज्यात आजमितीला एकंदर जिल्हा दूध संघाची संख्या ७० असून त्यापैकी सुरु असलेल्या जिल्हा दूध संघाची संख्या ५०

ता.प्र.क्र:25931.....

श्री.महादेव जानकर.....

असून जिल्हा दूध संघ बंद असलेल्यांची संख्या २० आहे. राज्यात तालुका दूध संघाची संख्या २८ असून त्यापैकी सुरु असलेल्या तालुका दूध संघाची संख्या १९ असून बंद असलेल्या तालुका दूध संघाची संख्या ९ आहे.

सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांनी जो प्रश्न विचारला आहे तो अतिशय योग्य आहे. भूम तालुक्यातील सहकारी दूध संघ अवसायानात निघण्यापूर्वी त्या ठिकाणच्या कर्मचाऱ्यांचे थकीत वेतन, दि. ७/३/२०१४ रोजी १०१.८९ कोटी रुपयांचे आहे. या करिता अवसायानाकडे दावे करण्यात आले परंतु निधी नसल्यामुळे त्यांचे थकीत वेतन अदा करण्यात आले नाही. मी सभागृहाला नम्रपणे सांगू इच्छितो की, दूध संघाची शासकीय बाजार मुल्यानुसार १ हेक्टर ५ आर इतक्या जमिनीची विक्री बँकेने केल्यानंतर अजूनही संघाकडे १ हेक्टर १ आर जमीन शिल्लक आहे. शासकीय बाजार मुल्यानुसार १ हेक्टर १ आर जमिनीचे मुल्य ५.६९ कोटी रुपये एवढे आहे. जमीन विक्रीचे पैसे आल्यानंतर कर्मचाऱ्यांचे थकीत वेतन देण्याचा प्रयत्न करू. या व्यतिरिक्त अवसायनागणिक शासनमान्य मुल्यधारकाकडून प्रत्यक्ष बाजारभाव काढण्याकरिता व्हॅल्युएशनचे काम तत्काळ पूर्ण करण्यात येईल आणि कर्मचाऱ्यांची देयके आम्ही देण्याचा प्रयत्न करू.

श्री.सुजितसिंह ठाकूर : सभापती महोदय, दूध संघाचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी शासन काही पाऊल उचलणार आहे काय, यासंदर्भात संघाला महानंदाने किती देणे बाकी असून त्यासंदर्भात शासन कोणती कार्यवाही करणार आहे ?

श्री.महादेव जानकर :सभापती महोदय, उस्मानाबाद जिल्हा मध्यवर्ती बँकेने दि.१५/४/२०१३ रोजी भूम दूध संघाची १ हेक्टर ५ आर जमीन विकलेली आहे. सदर विक्रीस श्री.संतोष वर्पे या व्यक्तीस रु. २ कोटी १ हजार रुपये देण्यात आले. बँकेने विक्री केलेल्या जमिनी संदर्भात विक्री व्यवहाराची सखोल चौकशी जिल्हा उपनिबंधक सहकारी संस्था, उस्मानाबाद यांच्याकडून करण्यात येत असून त्यामध्ये जो कोणी दोषी आढळले त्यांच्यावर योग्य ती कारवाई करण्यास शासन कटिबद्ध आहे.

सभापती : प्रश्न क्रमांक ६ आणि ७ ची उत्तरे सार्वजनिक बांधकाम मंत्री जेव्हा बैठक घेतिल त्या बैठकीतून मिळतील.

श्री. भाई जगताप : सभापती महोदय,...

सभापती : सदस्यांनी एकदा म्हणायचे की, प्रश्न क्लब करा व दुसऱ्या वेळेस म्हणायचे की, प्रश्न क्लब करावयाचे नाहीत. त्यामुळे मी यासंदर्भात निर्णय कसा काय घ्यावयाचा ?

या नंतर श्री. शिगम

महाड येथील सावित्री नदीवरील पुल कोसळून झालेल्या दुर्घटनेतील मृतांच्या वारसांना मदत देण्याबाबत

* 24906 श्री. अशोक ऊर्फ भाई जगताप (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित), श्री. संजय दत्त (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. अनिल भोसले (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित), श्री. जयवंतराव जाधव (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित), श्री. ख्वाजा बेग (नामनियुक्त), श्री. जनार्दन चांदूरकर (नामनियुक्त), श्री. रामहरी रुपनवर (नामनियुक्त) : (१) महाड येथील सावित्री नदीवरील पुल कोसळून झालेल्या दुर्घटनेतील बेपत्ता व्यक्तींचा शोध न लागल्यास त्यांना मृत घोषित करून मृतांच्या वारसांना शासनाने घोषित केलेली सर्वप्रकारची मदत देण्यात येणार असल्याबाबतची घोषणा मा.मदत व पुनर्वसन मंत्री यांनी दिनांक 10 ऑगस्ट, 2016 रोजी पत्रकार परिषदेमध्ये दिली, हे खरे आहे काय,
(२) असल्यास, सदर दुर्घटनेस दोन महिन्यांचा कालावधी होऊनही मृतांच्या व बेपत्ता असलेल्या व्यक्तींच्या वारसांना मदत देण्यात आली नाही, हे ही खरे आहे काय,
(३) असल्यास, उपरोक्त प्रकरणी चौकशी करून शासनाने घेतलेल्या निर्णयानुसार व निकषानुसार मृतांच्या व बेपत्ता असलेल्या व्यक्तींच्या वारसांना मदत देण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे,
(४) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री. चंद्रकांत पाटील : (१) हे खरे आहे.

(२) हे खरे नाही.

(३) व (४) प्रश्न उद्भवत नाही.

ता.प्र.क्र.२४९०६....

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, आम्ही ४० दिवस अगोदर प्रश्न देतो. आम्ही विचारलेल्या प्रश्नांची त्रोटक स्वरूपात उत्तरे येणे योग्य नाही. आम्ही विचारलेले प्रश्न योग्य किंवा अयोग्य असतील तर त्याबाबत खुलासा करण्यास काय हरकत आहे ? माझा पहिला प्रश्न होता की, महाड येथील सावित्री नदीवरील पूल कोसळून झालेल्या दुर्घटनेतील बेपत्ता व्यक्तींचा शोध न लागल्यास त्यांना मृत घोषित करून मृतांच्या वारसांना सर्व प्रकारची मदत देण्यात येणार असल्याबाबतची घोषणा मदत व पुनर्वसन मंत्री यांनी केली हे खरे आहे, या प्रश्नाचे उत्तर हे खरे आहे असे दिलेले आहे. मी दुसरा प्रश्न विचारला होता की, सदर दुर्घटनेस दोन महिन्यांचा कालावधी होऊनही मृतांच्या व बेपत्ता असलेल्या व्यक्तींच्या वारसांना मदत देण्यात आली नाही हे खरे आहे काय, या प्रश्नाचे उत्तर हे खरे नाही असे दिलेले आहे. आपण जेव्हा उत्तरामध्ये हे खरे नाही असे सांगता त्यावेळी नेमके खरे काय आहे ते आम्हाला सांगितले पाहिजे. मृतांच्या नातेवाईकांना मदत दिली किंवा नाही हे आम्हाला सांगितले पाहिजे. आम्हाला हेतूबद्दल शंका नाही. माझ्या माहितीनुसार अजूनही मृतांच्या नातेवाईकांना अजूनही मदत मिळालेली नाही. जर आपण एकेका वाक्यात उत्तर देऊन प्रश्नांची अशी विल्हेवाट लावत असाल तर ते योग्य नाही. यातील नेमकी काय परिस्थिती आहे याची माहिती मंत्री महोदय देतील काय ?

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, महाड येथील सावित्री नदीवरील पूल दुर्घटनेमध्ये ३९ जणांचा मृत्यू झाला होता. त्यांना वेगवेगळ्या प्रकारची मदत देण्याची प्रक्रिया पूर्ण झालेली आहे. त्या संदर्भातील यादी माझ्याकडे आहे. ती यादी मी पटलावर ठेवण्यास तयार आहे. यातील तीन जण बेपत्ता आहेत म्हणजे त्यांचे मृतदेह सापडलेले नाहीत. बेपत्ता झालेल्या व्यक्तीची सात वर्षे वाट पाहिली जाते असा नियम आहे. परंतु आपण त्यामध्ये सुधारणा करून दोन महिन्यामध्ये

ता.प्र.क्र. २४९०६..

श्री.चंद्रकांत पाटील...

बेपत्ता व्यक्ती सापडली नाही तर त्यांना मृत म्हणून घोषित करण्यात येईल. त्या दुर्घटनेतील बेपत्ता व्यक्तीच्या वारसा संदर्भातील सर्व कागदपत्रे पूर्ण झाली असून त्या तीन बेपत्ता व्यक्तींच्या नातेवाईकांना मदत देण्याचा प्रस्ताव आलेला आहे. सावित्री नदीवरील पुलाच्या दुर्घटनेमध्ये ज्या ज्या व्यक्तींचा मृत्यू झाला मग तो एस.टी.मधून प्रवास करताना असेल किंवा खाजगी ट्रॅव्हेरा गाडीतून प्रवास करताना झाला असेल त्या सर्व मृतांच्या नातेवाईकांना नुकसान भरपाई दिली जाईल.

मुंबई-गोवा (जि.रायगड) महामार्गावरील रस्त्यांची झालेली दूरवस्था

* 24718 श्री. सुभाष झांबड (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित), श्री. संजय दत्त (महाराष्ट्र विधानसभा सदस्यांद्वारा निर्वाचित), श्री. अशोक ऊर्फ भाई जगताप (स्थानिक प्राधिकारी संस्थांद्वारा निर्वाचित) : (१) मुंबई-गोवा (जि.रायगड) महामार्गावरील खड्ड्यांमुळे रस्त्यांची दुरवस्था झाली असल्याने प्रवाश्यांना त्रास होत असल्याचे माहे ऑगस्ट, 2016 मध्ये वा त्यादरम्यान निदर्शनास आले, हे खरे आहे काय, (२) असल्यास, सदर महामार्गाकडे मागील 10 वर्षांपासून शासनाने दुर्लक्ष केल्याने महामार्गाची दुरवस्था झाली आहे, हे ही खरे आहे काय, (३) असल्यास, उपरोक्त प्रकरणी शासनाने चौकशी केली आहे काय, चौकशीत काय आढळून आले व तदुसार महामार्गावरील खड्डे बुजवून त्याचे डांबरीकरण करण्याबाबत कोणती कार्यवाही केली वा करण्यात येत आहे, (४) नसल्यास, विलंबाची कारणे काय आहेत ?

श्री. चंद्रकांत पाटील : (1), (2), (3) व (4) मुंबई गोवा राष्ट्रीय महामार्गाचा 161 कि.मी. भाग रायगड जिल्ह्यात आहे. त्यापैकी मुख्यत्वे पनवेल ते इंदापूर ह्या 84 कि.मी. लांबीमध्ये रस्त्याचा पृष्ठभाग काही प्रमाणात खराब आहे.

भारतीय राष्ट्रीय राजमार्ग प्राधिकरणाकडे असलेल्या पनवेल ते इंदापूर ह्या 84.00 कि.मी. महामार्गाच्या चौपदरीकरणाचे काम खाजगीकरणामधून मे. सुप्रिम पनवेल इंदापूर टोलवेज प्रा. लि. या सवलतकारामार्फत दि.19/12/2011 पासून प्रगतीत असून कर्नाळा पक्षी अभयारण्य क्षेत्रामधील महामार्ग रुंदीकरणासाठी पर्यावरण व वन विभागाची मंजूरी, जलवाहिन्यांचे स्थलांतर तसेच मौ. काराव, नागोठणे व कोलेटी येथील भूसंपादन या बाबींना विलंब झाल्याने तसेच,

ता.प्र.क्र. २४७१८..

श्री.चंद्रकांत पाटील...

उद्योजकाकडून दिरंगाई झाल्याने कामास विलंब झालेला आहे ही वस्तुस्थिती आहे,

सद्यःस्थितीत शासनाच्या सहकार्याने सर्व बाबी मार्गी लागल्या असून प्रकल्प पुनरुज्जीवित करण्यासाठी केंद्र शासनाकडून प्रकल्पाला निधी (one time fund infusion) उपलब्ध करण्यास तत्त्वतः मान्यता देण्यात आली आहे, असे प्रकल्प संचालक, भारतीय राष्ट्रीय राजमार्ग प्राधिकरण, पनवेल यांनी कळविले आहे.

गणेशोत्सवाच्या कालावधीत प्रकल्पाच्या लांबीत रस्त्याची देखभाल व दुरुस्ती सवलतकाराच्या जबाबदारीवर त्रयस्थ कंत्राटदारांकडून करून घेण्यात आली होती. त्यानंतर दि. 14/09/2016 च्या पावसानंतर मुख्यत्वे पेण व वडखळ या भागात रस्त्याचा पृष्ठभागाची हानी झाली असून त्याठिकाणांची दुरुस्ती कंत्राटदाराच्या जबाबदारीवर करण्यात येत आहे.

पनवेल इंदापूर लांबीतील चौपदरीकरणाचे काम मार्च, 2018 पर्यंत पूर्ण होणे अपेक्षित असल्याचे प्रकल्प संचालक, भारतीय राष्ट्रीय राजमार्ग प्राधिकरण, पनवेल यांनी कळविले आहे.

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, मुंबई-गोवा महामार्गावरील रस्त्यांची झालेली दूरवस्था हा नेहमीचा विषय झालेला आहे. हा रस्ता केंद्र सरकारच्या अखत्यारितील असला तरी या महामार्गाच्या चौपरीकरणाच्या कामाच्या संदर्भात आणि रस्त्याच्या कामाच्या दर्जाबाबत येथे अनेकवळा प्रश्न उपस्थित केलेले आहेत. या महामार्गाच्या संदर्भात राज्य शासनाची जबाबदारी नसताना देखील सरकारने गौरीगणपतीच्या सणामध्ये या महामार्गावरील खड्ड्यांची दुरुस्ती केली होती. परंतु आज या महामार्गावरील रस्त्यांची अतिशय वाईट अवस्था आहे. या महामार्गावरून आमचे नेहमी येणे-जाणे आहे. सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे यांचे या महामार्गावरून थेट कुडाळ-सावंतवाडीपर्यंत जाणे-येणे असते. आज त्या

ता.प्र.क्र. २४७१८..

श्री.भाई जगताप...

रस्त्यांची काय अवस्था आहे मी पुन्हा सांगण्याची आवश्यकता नाही. कारण या रस्त्यांच्या बाबतीत येथे अनेकवळा उल्लेख केलेला आहे. या महामार्गाच्या चौपदरीकरणाचे काम टप्प्याटप्प्याने सुरु करणार आहोत असे सांगण्यात आले होते. हे टप्पे कुठपासून सुरु झाले हे आम्हाला ज्ञात नाही. हे टप्पे किती कालावधीत पूर्ण करणार आहात हे माहीत नाही. आता त्या महामार्गावरील रस्त्यांची जी दूरवस्था झालेली आहे त्याबाबत राज्य शासन कोणती उपाययोजना करणार आहे ?

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, यातील पहिला टप्पा पनवेल ते इंदापूर पर्यंत असून त्यामध्ये अनेक अडचणी आहेत. यामध्ये जशी विकासकाची चूक आहे त्याचबरोबर जमीन अधिग्रहणामध्ये झालेला उशीर हे कारण असून त्यामुळे प्रकल्पाचा कालावधी वाढून प्रकल्पाची किंमत वाढली. तसेच या कामावरील विकासक बँकरप्ट झाला. या रस्त्याच्या कामाबाबत वारंवार तक्रारी येत असल्यामुळे माननीय पंतप्रधानांनी त्यांच्या मॉनेटरींगमध्ये हा रस्ता घेतलेला आहे. सध्याच्या विकासकाकडे काहीच पैसे नाहीत म्हणून या रस्त्याच्या कामासाठी नव्याने ५४० कोटी रुपयांची सीसी मंजूर करण्यात आली असा यातून नवीन मार्ग काढला. त्या विकासला ५४० कोटी रुपये देताना अशी अट टाकण्यात आली की, पनवेल-इंदापूर हा ८० कि.मी.चा रस्ता त्यांनी न करता त्या कामासाठी कंत्राटदाराची नेमणूक आमच्याकडून करण्यात येईल. असे करण्यामागील कारण म्हणजे त्या विकासकाचे कंत्राट रद्द केल्यास लिटीगेशन वाढतील म्हणून असा मार्ग काढण्यात आला. तेव्हा पनवेल ते वडखळ नाका या ४० कि.मी.च्या रस्त्याचे काम जे.एम.म्हात्रे नावाच्या नवीन ठेकेदाराला देण्यात आले आहे. त्यांनी सर्व मशिनरी आणून कामास सुरुवात केलेली आहे. तसेच पुढील ४० कि.मी.च्या कामासाठी नवीन ठेकेदार शोधत आहोत. मी अगोदर सांगितल्याप्रमाणे त्या विकासकाला कंत्राट देण्यात येईल परंतु कंत्राटदाराची नेमणूक आमच्याकडून करण्यात येईल. त्या विकासकाच्या खात्यावर ती रक्कम जमा होईल, परंतु नॅशनल

ता.प्र.क्र. २४७१८..

श्री.चंद्रकांत पाटील...

हाय-वेचे इंजिनिअर्स नवीन ठेकेदारास काम देतील. पुढील टप्प्याचे दहा पॅकेज झाले. त्यातील सात पॅकेजेसच्या कामाची निविदा काढण्यात आली असून त्या कामाची वर्कआऊट सुरु आहे. इंदापूर ते झाराप रस्त्याच्या कामासाठी दहा पॅकेजेस केलेले आहेत. त्या कामाची निविदा प्रक्रिया सुरु झाली असून ते काम सुद्धा मार्च २०१८ पर्यंत पूर्ण होईल.

श्रीमती विद्या चव्हाण : सभापती महोदय, उत्तरामध्ये नमूद करण्यात आलेले आहे की, या मार्गावर कर्नाळा पक्षी अभयारण्य असल्यामुळे पर्यावरण व वन विभागाची परवानगी घ्यावी लागत असल्यामुळे त्यास उशीर होत आहे. मी दोन दिवसांपूर्वी टी.व्ही.वर बातमी पाहिली की, उत्तर प्रदेश सरकारने लखौनो ते आग्रा या ५०० ते ६०० कि.मी.च्या महामार्गाचे काम दोन-तीन वर्षात पूर्ण केले. आपल्या येथील ठेकेदार बरोबर काम करीत नसतील तर अशा ठेकेदारांकडून आपण मुंबई-गोवा महामार्गाचे काम करून घेऊ शकतो. ती इच्छाशक्ती राज्य शासन दाखविणार काय ?

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, मी या प्रश्नाचे उत्तर दिलेले आहे. आता जमीन संपादनाचे काम पूर्ण झालेले आहे. त्या ठेकेदाराकडील पैसे संपले म्हणून त्याला नव्याने पैसे मंजूर करून दुसऱ्या ठेकेदाराची नियुक्ती केलेली आहे. या रस्त्याचे काम पूर्ण होण्यासाठी डिसेंबर २०१७ आणि जास्तीत जास्त मार्च २०१८ यापेक्षा जास्त कालवाधीची वाट पहावी लागणार नाही.

अॅड.हुस्नबानू खलिफे : सभापती महोदय, प्रत्येक अधिवेशनात हा प्रश्न विचारण्यात येतो आणि प्रत्येकवेळी वेगवेगळी उत्तरे देऊन आमची दिशाभूल करण्यात येते. मुंबई-गोवा महामार्गावर मोठ्या प्रमाणात अपघात होत आहेत तरी देखील त्याबाबत शासनाकडून दखल घेण्यात येत नाही. यापूर्वी सांगण्यात आले होते की, पनवेल ते इंदापूर रस्त्याचे काम जून २०१६ पर्यंत पूर्ण करण्यात येईल.

ता.प्र.क्र.२४७१८..

अॅड.हुस्नबानू खलिफे.....

परंतु त्या रस्त्याचे काम अजून पूर्ण झालेले नाही. त्याबाबतही शासन दखल घेत नाही. माझा प्रश्न आहे की, पनवेल ते इंदापूर महामार्गाचे काम केव्हा पूर्ण करणार आहात ?

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, मी या प्रश्नाचे उत्तर दिलेले आहे. सन्माननीय सदस्यांनी वापरलेला दिशाभूल हा शब्द चुकीचा असल्यामुळे तो कामकाजातून काढून टाकावा अशी माझी विनंती आहे. राष्ट्रीय महामार्गाचे काम नॅशनल हाय-वे ऑथॉरिटीकडून करण्यात येते. त्यामध्ये राज्य सरकारची कोणत्याही प्रकारची भूमिका नसते. सन्माननीय सदस्यांनी विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देणे हे आमचे काम आहे. अन्यथा मी एका वाक्यात उत्तर दिले असते की, हा विषय नॅशनल हाय-वे ऑथॉरिटीशी संबंधित आहे. तरी देखील मी उत्तर देत आहे. या रस्त्याच्या कामा संदर्भात आम्ही रोज नॅशनल हाय-वे ऑथॉरिटीकडे पाठपुरावा करीत आहोत. गणपतीच्या सणामध्ये शासनाने चौकटीच्या बाहेर जाऊन काम केले. हा रस्ता डिसेंबर २०१७ पर्यंत पूर्ण होईल.

सभापती : प्रश्नोत्तराचा तास संपला आहे.

पृ.शी: लेखी उत्तरे

मु.शी : तारांकित प्रश्नोत्तराची यादी सभागृहासमोर ठेवणे

सचिव : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने दिनांक ५ डिसेंबर, २०१६, दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ व दिनांक ७ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या तारांकित प्रश्नोत्तरांच्या याद्या सभागृहाच्या पटलावर ठेवतो.

सभापती : दिनांक ५ डिसेंबर, २०१६, दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ व दिनांक ७ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या तारांकित प्रश्नोत्तरांच्या याद्या सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आल्या आहेत.

(प्रेस : येथे सोबत जोडलेल्या याद्या छापव्यात.)

म.वि.प.नियम २८९ अन्वये दिलेल्या सूचनेसंबंधी

सभापती : आज माझ्याकडे म.वि.स.नियम २८९ अन्वयेच्या सहा सूचना आलेल्या आहेत. त्यातील पहिला सूचना मी वाचून दाखवितो.

आज दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी सकाळी ९.०० वाजता सर्वश्री संजय दत्त व इतर सन्माननीय सदस्यांनी सूचना दिलेली आहे. त्या सूचनेमध्ये असे नमूद केलेले आहे की, राज्यातील घटनात्मक पेचप्रसंगातून मार्ग काढण्यासाठी महाधिवक्ता असणे अत्यंत गरजेचे असताना मागील आठ महिन्यांपासून हे पद रिक्त असणे, या पदाची जबाबदारी सांभाळण्यासाठी प्रभारी महाधिवक्त्यांची नियुक्ती करणे,

या नंतर श्री. बोर्डे

सभापती.....

परंतु संविधानामध्ये प्रभारी महाधिवक्ता पद नेमण्याच्या तरतुदीबाबत संदिग्धता असणे, घटनात्मक पद्धतीने नेमणूक न झालेल्या व्यक्तीला घटनात्मक पदावर नियुक्त करण्याबाबत संविधानात कोणतीही तरतूद नसल्याने ही बाब घटनाबाह्य असणे, अशा प्रकारे घटनाबाह्य नियुक्ती करण्याबाबत शासनाची भूमिका स्पष्ट करून महाधिवक्ता यांच्या नियुक्तीबाबत शासनाकडून झालेल्या दिरंगाईचे स्पष्टीकरण करण्याची आवश्यकता” या विषयावर म.वि.प. नियम २८९ अन्वये सूचना दिली आहे.

महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील एखादा नियम स्थगित करणे या संबंधीचा नियम २८९ हा आहे. कोणत्याही सदस्यास माननीय सभापतींच्या अनुमतीने कोणताही नियम स्थगित करण्यासंदर्भात सूचना देता येईल. यावरून असे दिसून येते की, प्रश्नोत्तराचा तास किंवा इतर सगळे कामकाज स्थगित करण्यासाठी त्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात असे काम किंवा असा एखादा विशिष्ट प्रस्ताव सभागृहासमोर असणे आवश्यक आहे. परंतु उक्त विषय आजच्या कामकाज पत्रिकेमध्ये समाविष्ट नसल्यामुळे मी ही सूचना अमान्य करीत आहे. तथापि, शासनाने या विषयी निवेदन करावे, असे मी निदेश देत आहे.

श्री.संजय दत्त : सभापती महोदय, कृपया आपण मला दोन मिनिटे बोलण्याची संधी द्यावी.

सभापती : ठीक आहे.

श्री.संजय दत्त : सभापती महोदय, या सरकारला सत्तेत येऊन दोन वर्षांपेक्षा जास्त कालावधी झालेला आहे. परंतु या सरकारकडून आजपर्यंत अॅड-हॉक पध्दतीने कामकाज सुरु आहे. मला मुद्दाम सभागृहाच्या निदर्शनास आणून द्यावयाचे आहे की, राज्याचे महाधिवक्ता हे पद गेल्या ८ महिन्यांपासून नियमितपणे भरलेले नाही. आज २६१ वा दिवस आहे. परंतु आजपर्यंत महाधिवक्ता हे पद नियमित स्वरूपात भरलेले नाही. हे सरकार गुड गव्हर्नन्सच्या थापा मारत आहे. आपल्या संविधानानुसार ए.जी. ची नियुक्ती करणे हे कॉन्स्टीट्युशनल ऑब्लीगेशन आहे. संविधानात स्पष्टपणे उल्लेख केला आहे की, "The Government is not complete without the appointment of Advocate General Post." मी मुद्दाम संविधानातील संबंधित क्लॉज या ठिकाणी वाचून दाखवितो. "Sub-clause (1) of Article 165 of the Constitution of India provides that the Governor of each State shall..." यामध्ये 'shall' हा शब्द महत्वाचा आहे. "...appoint a person who is qualified to be appointed as Judge of high Court to be Advocate General. The State Government without an Advocate General is incomplete from the Constitutional perspective." सरकारने अॅक्टिंग अॅडव्होकेट जनरल नियुक्त केला आहे. त्या विषयी संविधानामध्ये उल्लेख आहे की, "Wherever the Constitution has contemplated an Acting Post, it has specifically provided for the same." पण संविधाना मध्ये कुठेही अॅक्टिंग अॅडव्होकेट जनरलची तरतूद नाही. या संबंधी गेल्या दोन अधिवेशनामध्ये मी हा विषय उपस्थित केला होता. मागच्या वेळी माननीय मुख्यमंत्री महोदयांनी सभागृहामध्ये निवेदन केले होते. परंतु मला खेदाने म्हणावे लागते की, ते उत्तर वस्तुस्थितीवर आधारीत नव्हते. त्यानंतर या विषयावर बॉम्बे हायकोर्टमध्ये मी रिट पिटीशन दाखल केली, "Writ Petition of Mandamus" मध्ये हायकोर्टाने आलमोस्ट स्टिक्चर्स पास केले आणि सरकारला

श्री.संजय दत्त....

असे म्हटले आहे की, “We are of the view that if the State Government fails to appoint an Advocate General by exercising powers under Clause (1) of Article 165 of the Constitution of India, it will adversely affect the administration of justice as the learned Advocate General plays an important role in the administration of justice.” सभापती महोदय, आपल्या माध्यमातून मी सरकारला दोन प्रश्न विचारू इच्छितो. माननीय मुख्यमंत्र्यांनी या राज्यातील जनतेला सभागृहाच्या माध्यमातून स्पष्टीकरण दिले पाहिजे. त्यातील एक बाब म्हणजे ८ महिने राज्याच्या सांविधानिक पदावर राज्य सरकारकडून नियुक्ती केली जात नाही. सदरहू पद नियुक्त करण्यास दिरंगाई होण्याचे कारण काय आहे, याचे स्पष्टीकरण होणे आवश्यक आहे. तसेच दुसरी बाब म्हणजे राज्याचे महाधिवक्ता हे पद कधीपर्यंत भरण्यात येणार आहे. हा महत्त्वाचा मुद्दा यासाठी आहे की, हा प्रिसीडंट सेट करतो. माझी विनंती आहे की, आपण सरकारला या बाबतीत स्पष्टीकरण आणि निवेदन करण्यास सांगावे. सभापती महोदय, या विषयावर चर्चा करण्याची माझी मागणी होती. परंतु आपण या विषयावरील सूचना नाकारलेली आहे. सभापती महोदय, आपण दिलेल्या निर्णयाचा सन्मान राखून मी विनंती करतो की, मी उपस्थित केलेल्या दोन्ही बाबींवर सरकारने स्पष्टीकरण द्यावे. तसेच आपण निर्णय दिल्यानुसार या विषयावरील निवेदन शासनाने आज संध्याकाळपर्यंत करावे.

सभापती : शासनाने उद्यापर्यंत या विषयी निवेदन करावे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : होय. उद्यापर्यंत निवेदन करण्यात येईल.

सभापती : यानंतर दुसरी सूचना सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे यांनी मराठा समाजाला आरक्षण देण्यासंदर्भात नियम २८९ अन्वये दिलेली आहे. सदरहू सूचना अमान्य करण्यात आलेली आहे. या विषयावर नियम २६० चा प्रस्ताव

सभापती....

सभागृहासमोर चर्चेसाठी असल्यामुळे या विषयाच्या बाबतीत निवेदन करण्याची आवश्यकता नाही.

यानंतर सकाळी १०.०१ वाजता तिसरी सूचना सन्माननीय सदस्य श्री.धनंजय मुंडे व इतर सदस्यांनी "राज्याचे दुग्धविकास व पशुसंवर्धन मंत्री यांनी निवडणूक प्रक्रियेत हस्तक्षेप करून पदाचा गैरवापर करणे, देसाईगंज नगरपालिकेसाठी आपल्या पक्षाच्या उमेदवाराला ठराविक चिन्ह देण्यासाठी तसेच दुसऱ्या पक्षाच्या उमेदवाराचा अर्ज बाद ठरविण्यासाठी निवडणूक निर्णय अधिकाऱ्यावर दूरध्वनीद्वारे दबावण टाकणे, मंत्री पदाचा गैरवार करणाऱ्या या मंत्र्यांना मंत्रिमंडळातून निलंबित करण्याची होत असलेली मागणी" या विषयावर नियम २८९ अन्वये सूचना दिलेली आहे.

महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील एखादा नियम स्थगित करणे या संबंधीचा नियम 289 हा आहे. कोणत्याही सदस्यास माननीय सभापतींच्या अनुमतीने कोणताही नियम स्थगित करण्यासंदर्भात सूचना देता येईल. यावरून असे दिसून येते की, प्रश्नोत्तराचा तास किंवा इतर सगळे कामकाज स्थगित करण्यासाठी त्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात असे काम किंवा असा एखादा विशिष्ट प्रस्ताव सभागृहासमोर असणे आवश्यक आहे. परंतु उक्त विषय आजच्या कामकाज पत्रिकेमध्ये समाविष्ट नसल्यामुळे मी ही सूचना अमान्य करित आहे. परंतु सन्माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी या विषयावर केवळ दोन मिनिटे बोलावे.

श्री.धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, विधिमंडळाच्या एखाद्या सदस्याने मंत्री झाल्यानंतर कसे वागावे, काय बोलावे या बाबतीत कायद्याने सर्व गोष्टी ठरलेल्या आहेत. मंत्री पदाची शपथ घेताना सन्माननीय सदस्य गोपणीयतेची शपथ घेतात. ती शपथ घेतल्यानंतर कोणाबद्दलही ममत्व आणि आकस ठेवणार नाही असे सांगतात. अशा प्रकारची शपथ घेतल्यानंतर कोणाशी ममत्व ठेवायचे आणि कोणाशी आकस ठेवायचा, हे जर एखादे मंत्री महोदय जाहीरपणे प्रकट करित असतील तर त्या

श्री.धनंजय मुंडे....

मंत्र्यांना मंत्री पदावर राहण्याचा काहीही अधिकार नाही. या मंत्रिमंडळातील एक मंत्री विभागाच्या नावासह स्वतःची ओळख निवडणूक अधिकाऱ्याला करून देतात. या राज्यामध्ये नगर परिषदेच्या निवडणुका सुरु असताना, एका भागातील निवडणूक अधिकाऱ्याला सांगतात की, अमुक उमेदवाराला माझ्या पक्षाचे निवडणूक चिन्ह द्या आणि काँग्रेस पक्षाचे निवडणूक चिन्ह गोठवून टाका. सभापती महोदय, हे काय सुरु आहे ? राज्यातील एका मंत्र्याच्या अंगात एवढी मस्ती कशी येते ? निवडणूक आयोगाच्या कामामध्ये हस्तक्षेप करण्याचा अधिकार या मंत्र्यांना कोणी दिला ? अशा प्रकारे सरकारमधील मंत्री करीत असतील तर सर्वसामान्य जनतेने निवडणूक प्रक्रियेवर का विश्वास ठेवावा ? एका सभेत मंत्र्यांनी जाहीरपणे सांगितले की, अमुक गावाला आम्ही बरबाद करू. सभापती महोदय, मी विचारू इच्छितो की, हा त्या गावाच्या बाबतीत आकस नाही काय ? एका जिल्हाधिकाऱ्याला व्यासपीठावरून शिवीगाळ करणाऱ्या मंत्र्यांमध्ये सन्माननीय श्री.महादेव जानकर यांचे नाव घ्यावे लागेल. आजपर्यंत अशाप्रकारे जिल्हाधिकाऱ्यांना कोणीही शिवी दिलेली नाही. तरी सुध्दा सत्ताधऱ्यांकडून या मंत्री महोदयांचे समर्थन केले जात आहे. आपण हे लक्षात ठेवा की, जेवढा राग..

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी हा विषय नियम २८९ चा कसा होतो हे सांगावे.

सभापती : मंत्री महोदय, मी विरोधी पक्ष नेत्यांना दोन मिनिटे बोलण्याची परवानगी दिलेली आहे. त्यांचा एक मिनिट झालेला आहे आणि एक मिनिट बाकी आहे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : महोदय, आपण ही सूचना दालनात फेटाळलेली आहे. मग बोलण्याची संधी देण्याची आवश्यकता नाही.

सभापती : मी दालनात नव्हे तर सभागृहात त्यांची सूचना अमान्य केली आहे.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, एखाद्या माननीय मंत्र्यांनी घेतलेल्या शपथेचा भंग केला असेल तर ते योग्य नाही. आम्हाला तुमच्याकडून ही अपेक्षा आहे. ....(अडथळा).... मी नियम २८९ चा प्रस्ताव कसा होतो तेच सांगत आहे.

सभापती : मी त्यांचे म्हणणे फेटाळले आहे.

श्री. धनंजय मुंडे : सभापती महोदय, माननीय मंत्री उघडपणे सांगत आहेत. एखादे माननीय मंत्री घेतलेल्या शपथेचा भंग करीत आहेत, हे बरोबर आहे का ? आमची मागणी आहे की, महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील नियम क्रमांक २८९ अन्वये या विषयावर आमच्या सन्माननीय सदस्यांना चर्चा करावयाची आहे. आज होणाऱ्या निवडणूक प्रक्रियेवर सुध्दा जनतेचा विश्वास राहिलेला नाही. कारण यामध्ये सर्रासपणे माननीय मंत्र्यांचा हस्तक्षेप होताना दिसत आहे. सर्वांनी उघड्या डोळ्यांनी पाहिले आहे. व्हिडिओ आहे. माझ्या पक्षाचे चिन्ह द्यावे, इतर पक्षाचे चिन्ह गोठवावे हे माननीय मंत्री सांगत असतील तर अशा माननीय मंत्र्यांना मंत्री म्हणून राहण्याचा अधिकार नाही. आपण ही सूचना चर्चेला घ्यावी अशी माझी विनंती आहे.

सभापती : मी ही सूचना नाकारली आहे.

श्री. शरद रणपिसे : सभापती महोदय, मला या विषयावर बोलायचे आहे.

सभापती : मी एकदा जाहीर केले आहे. सर्वच सन्माननीय सदस्यांना नियम २८९ अन्वयेच्या सूचनांवर कसे बोलता येईल ? सन्माननीय सदस्यांनी कृपया आग्रह धरू नये.

सूचना क्रमांक ४ - आज दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी श्री. प्रकाश गजभिये, वि.प.स. यांनी सकाळी १०.३३ वाजता "दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी संगणक शिक्षकांनी आपल्या विविध मागण्यांसाठी नागपूर येथे आंदोलन सुरू ठेवले असताना आंदोलनकर्त्यांवर पोलिसांनी अमानुष लाठीमार केल्याने संगणक शिक्षक गंभीररित्या जखमी होणे" या विषयाबाबत म.वि.प. नियम २८९ अन्वये सूचना दिली आहे. सन्माननीय सदस्य श्री. प्रकाश गजभिये यांनी त्यावर ५ मिनिटांमध्ये म्हणणे मांडावे.

श्री. प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, विदर्भात, राज्याच्या उप राजधानीमध्ये अधिवेशन सुरू आहे. नागपूरमध्ये अधिवेशन सुरू असताना काय प्रकार घडला ते पहा. दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ ला संगणक शिक्षकांनी नागपूर विधानसभेवर मोर्चा काढला. भारतीय संविधानाने त्यांना मोर्चा काढण्याची परवानगी दिली आहे. सरकार या संदर्भात काय करित आहे ? संगणकाचे विश्व निर्माण होत आहे. प्रत्येक माणूस संगणकावर काम करताना दिसत आहे.

सभापती : सन्माननीय सदस्यांनी नियम २८९ अन्वयेचा प्रस्ताव कसा होतो या मर्यादित बोलावे.

श्री. प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, संगणक शिक्षकांनी आपल्या मागण्या पूर्ण व्हाव्यात म्हणून विधानसभेवर मोर्चा काढला, मग त्यांनी कोणता गुन्हा केला ? शिक्षकांचा मोर्चा शांततेत होता, मात्र तरी देखील पोलिसांनी त्या मोर्चावर लाठीचार्ज केला. लाठीचार्ज करून त्या शिक्षकांवर कलम ३०७ चे गुन्हे नोंदवित आहेत. आपण त्यांना कसा न्याय देणार आहात ? शिक्षक जखमी झाले आहेत. ते हॉस्पिटलमध्ये आहेत.

सभापती : मी भाषण ऐकणार नाही. नियम २८९ अन्वयेचा प्रस्ताव कसा होतो तेवढेच सांगावे.

श्री. प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, हे भाषण नाही. शिक्षकांना न्याय मिळणार नसेल तर योग्य नाही. माननीय शिक्षण मंत्री न्याय देत नसतील, माननीय गृह मंत्र्यांकडून त्यांच्यावर कलम ३०७ चे गुन्हे दाखल होत असतील तर हा कोणता न्याय आहे, हे कळत नाही. हे कसले सरकार आहे, सरकारचे काय काम आहे ? मी तुम्हाला विचारू इच्छितो की, आपण या शिक्षकांवर झालेला अन्याय कसा निस्तरणार आहात ? त्यांच्यावर दाखल झालेले गुन्हे काढण्याकरिता या सदनात चर्चा होणे गरजेचे आहे. सदनाचे सर्व कामकाज बाजूला ठेवून यावर चर्चा केली पाहिजे. शिक्षकांवर अन्याय झालेला आहे. अन्यायाला वाचा फोडण्याकरिता चर्चा

श्री. प्रकाश गजभिये....

आवश्यक आहे. त्यामुळे आपल्याला विनंती आहे. त्यांच्यावरील गुन्हे काढण्याकरिता, जखमींची विचारपूस करण्याकरिता एकही माननीय मंत्री गेलेनाहीत. माननीय मुख्यमंत्री गेले नाहीत. मी मांडलेल्या नियम २८९ अन्वयेच्या प्रस्तावाच्या सूचनेवर कोणत्या परिस्थितीत सभागृहात चर्चा झाली पाहिजे, तसे होत नसेल तर राज्यातील शिक्षकांनी काय कारायचे, शिक्षण द्यायचे की नाही ? आपल्याला यावर चर्चा करणे गरजेचे आहे. त्यामुळे आपण नियम २८९ अन्वयेच्या प्रस्तावाची सूचना स्वीकृत करावी ही विनंती आहे.

सभापती : महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील एखादा नियम स्थगित करणे या संबंधाचा नियम २८९ हा आहे. कोणत्याही सदस्यास माननीय सभापतींच्या अनुमतीने कोणताही नियम स्थगित करण्यासंदर्भात सूचना देता येईल.

यावरून असे दिसून येते की, प्रश्नोत्तराचा तास किंवा इतर सगळे कामकाज स्थगित करण्यासाठी त्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात असे काम किंवा विशिष्ट प्रस्ताव सभागृहासमोर असणे आवश्यक आहे.

वरील विषय आजच्या कामकाज पत्रिकेमध्ये समाविष्ट नसल्यामुळे मी ही सूचना अमान्य करित आहे. तथापि विषयाचे गांभीर्य पाहता आधीच मी सन्माननीय सदस्यांना दोन मिनिटे बोलण्याची अनुमती दिली होती. नागपूर अधिवेशन असल्यामुळे शासनाने या घटनेवर निवेदन करावे.

श्री. नारायण राणे : सभापती महोदय, सदर विषयाच्या संदर्भात लक्षवेधी सूचना द्यावी.

सभापती : आपण लक्षवेधी सूचना द्यावी. नियम २८९ कन्व्हर्ट होऊ शकणार नाही.

अॅड राहुल नार्वेकर : सभापती महोदय, माझा पॉइंट ऑफ प्रोसिजर आहे. आपण हा विषय गेल्या अधिवेशनात देखील चर्चीला होता. नियम २८९ हा सस्पेंशन ऑफ रूल आहे. आपण नियम २८९ अन्वये प्रस्तावाची सूचना मांडतो, तेव्हा कोणता

अॅड राहुल नार्वेकर ....

रूल आपण सस्पेंड करू इच्छितो हे सांगणे महत्त्वाचे आहे. गेल्या अधिवेशनात देखील आपण याबाबत निर्देश दिले होते. पण अजूनही त्याचे पालन होत नाही. आपण या संदर्भात दखल घ्यावी. सभागृह नियमाने चालू द्यावे. पण यापुढे नियम २८९ अन्वयेच्या प्रस्तावाची सूचना स्वीकारताना त्यामध्ये कोणता रूल सस्पेंड करणार आहोत याची माहिती मागवावी.

सभापती : ठीक आहे. सूचना क्रमांक ५

श्री. नारायण राणे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांचा विषय अत्यंत महत्त्वाचा आहे. नियम २८९ अन्वयेचा प्रस्तावाचा विषय नाही. प्रश्नोत्तराचा तास रद्द करण्यासाठी विधानपरिषदेत नियम २८९ व विधानसभेत नियम ५७ आहे. आता प्रश्नोत्तराचा तास संपला आहे. नियम २८९ होऊच शकत नाही. आता मूळ प्रश्न चर्चेला येईल. सन्माननीय सदस्यांचा पॉईंट ऑफ ऑर्डरचा मुद्दा अतिशय योग्य आहे.

सभापती : आपण एक तर प्रश्नोत्तराचा तास घेतला आहे. आपल्याला नियम २८९ प्रोसिजर करायची असेल तर प्रश्नोत्तराचाच तास आणि नियम अपवाद करून घ्यावे असे काही कुठे मला आढळलेले नाही. तथापि ....

श्री. नारायण राणे : सभापती महोदय, आपण तो नियम वाचावा.

सभापती : मला थोडसे तरी वाचता येते असे आपण गृहीत धरावे.

श्री. नारायण राणे : सभापती महोदय, नियम २८९ मध्ये स्पष्ट म्हटले आहे की, कोणत्याही सदस्यास सभापतींच्या संमतीने कोणताही नियम विधानपरिषदेपुढील कोणत्याही विशिष्ट प्रस्तावास तो लागू करताना स्थगित करण्यात यावा असा प्रस्ताव मांडता येईल. नियम २८९ म्हणजे प्रस्ताव स्थगित करा, जे पुढे चालू आहे ते स्थगित करण्याचा अधिकार आहे. ही नियम २८९ ची स्टेज प्रश्नोत्तराच्या अगोदर असली पाहिजे, एवढाच माझा मुद्दा आहे. नियम २८९ चा प्रस्ताव आहे. आपण ते तपासून घ्यावे.

सभापती : मी ते तपासून घेईन. सूचना क्रमांक ५ - आज दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी श्री. प्रकाश गजभिये, वि.प.स. यांनी सकाळी १०.३४ वाजता "सातारा जिल्ह्यातील चिंचणे वंदन गावातील दलित वस्तीवर दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी वीज पुरवठा खंडीत करून हल्ला करणे, या हल्ल्यात दलित वस्तीवरील घरांचे नुकसान करून त्यांच्या घरातील साहित्यांची मोडतोड करणे, या हल्ल्यामुळे दलित वस्तीतील लोकांमध्ये पसरलेले भीतीचे व चिंतेचे वातावरण" या विषयाबाबत म.वि.प. नियम २८९ अन्वये सूचना दिली आहे. सन्माननीय सदस्य श्री. प्रकाश गजभिये यांनी या विषयाच्या संदर्भात थोडक्यात म्हणणे मांडावे.

श्री. प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, आम्ही आज वर्तमानपत्रामध्ये बातमी वाचली. महाराष्ट्र विधानपरिषद नियम २८९ अन्वये मी पुढील सूचना देत आहे, सातारा जिल्ह्यातील चिंचणे वंदन गावातील दलित वस्तीवर मंगळवार, दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी सुमारे दीडशेहून अधिक जमावाने दलित वस्तीवर हल्ला केला, त्या संतप्त जमावाने या वस्तीवर हल्ला करण्यापूर्वी दलित वस्तीचा वीज पुरवठा खंडीत करणे, या हल्ल्यात दलित वस्तीतील ५० पेक्षा अधिक घरांचे झालेले नुकसान, घरातील साहित्यांची मोडतोड करून जमावाने वाहनांना सुध्दा आगी लावणे, दलित वस्तीतील त्यांच्या घरातील दूरचित्रवाहिणी, संच कपाटे, संगणक व इतर मोडतोड करून केलेले लाखो रूपयांचे नुकसान, या हल्ल्याचे तीव्र पडसाद राज्यभर उमटले असून त्या ठिकाणी तणावाची परिस्थिती निर्माण झालेली असणे, दलित वस्तीतील लोकांमध्ये भीतीचे वातावरण पसरलेले असून या घटनेची उच्चस्तरीय चौकशी करून संबंधितांविरुद्ध कठोर कारवाई करण्याची होत असलेली मागणी. या विषयावर चर्चा करण्यासाठी आजचे कामकाज बाजूला ठेवून दलितांवर झालेल्या अत्याचाराच्या वाचा फोडण्याकरिता, त्यांना न्याय मिळवून देण्याकरिता हेच एकमेव सभागृह आहे. याच सभागृहात दलितांना न्याय मिळू शकतो. त्यामुळे सर्व कामकाज बाजूला ठेवून यावर चर्चा घेण्यात यावी अशी मी विनंती करीत आहे.

सभापती : महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील एखादा नियम स्थगित करणे या संबंधाचा नियम २८९ हा आहे. कोणत्याही सदस्यास माननीय सभापतींच्या अनुमतीने कोणताही नियम स्थगित करण्यासंदर्भात सूचना देता येईल.

यावरून असे दिसून येते की, प्रश्नोत्तराचा तास किंवा इतर सगळे कामकाज स्थगित करण्यासाठी त्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात असे काम किंवा विशिष्ट प्रस्ताव सभागृहासमोर असणे आवश्यक आहे.

वरील विषय आजच्या कामकाज पत्रिकेमध्ये समाविष्ट नसल्यामुळे मी ही सूचना अमान्य करित आहे.

सूचना क्रमांक ६ - आज दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी श्री. प्रकाश गजभिये, वि.प.स. यांनी सकाळी १०.४६ वाजता “नागपूर येथील उत्पलवाडी औद्योगिक क्षेत्रातील निकिता फार्मा कंपनीत दिनांक २ डिसेंबर, २०१६ रोजी बॉयलरचा स्फोट होऊन लागलेल्या भीषण आगीत २० पेक्षा जास्त कर्मचारी गंभीर जखमी होऊन चार जणांचा मृत्यू होणे, या स्फोटाची चौकशी करून जखमी व मृत्यू पावलेल्या कर्मचाऱ्यांच्या नातेवाईकांना आर्थिक मोबदला देण्याची आवश्यकता” या विषयाबाबत म.वि.प. नियम २८९ अन्वये सूचना दिली आहे. सन्माननीय सदस्यांनी थोडक्यात आपले म्हणणे मांडावे.

श्री. प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, महाराष्ट्र विधानपरिषद नियम २८९ अन्वये पुढीलप्रमाणे सूचना देत आहे, नागपूर येथील उत्पलवाडी औद्योगिक क्षेत्रातील निकिता फार्मा कंपनीत दिनांक २.१२.२०१६ रोजी बॉयलरचा स्फोट होऊन लागलेल्या भीषण आगीत २३ पेक्षा जास्त कर्मचारी गंभीर होणे, या स्फोटात आतापर्यंत ४ कर्मचाऱ्यांचा झालेल्या मृत्यू, या कंपनीतील बॉयलरची स्टिन व बॉयलर या विभागाकडे अधिकृत नोंदच नसल्याची बाब उघडकीस येणे,

या नंतर श्री. रोझेकर

श्री.प्रकाश गजभिये.....

या स्फोटाच्या आवाजाने कारखान्यापासून सुमारे २ कि.मी.परिसरातील घरांना बसलेले हादरे, त्यामुळे येथील नागरिकात पसरलेले भितीचे वातावरण, आत अडकलेल्या कर्मचाऱ्यांबद्दल नेमकी माहिती उघड न झाल्यामुळे यात बरेच कर्मचारी अडकल्याची भिती व्यक्त होणे, या सर्व प्रकरणाची चौकशी करून आतापर्यंत मरण पावलेल्या कर्मचाऱ्यांच्या नातेवाईकांना १० लक्ष रुपये व जखमींना ५ लक्ष रुपये देण्याबाबत होत असलेली मागणी, मृत लोकांच्या कुटुंबीयांना आजपर्यंत या सरकारने मदत केलेली नाही. माननीय मुख्यमंत्री व माननीय विरोधी पक्ष नेते यांनी त्या ठिकाणी भेट दिलेली आहे. परंतु, आजपर्यंत सरकारकडून एक रुपया मदत मिळालेली नाही. अशा प्रकारे मृत व्यक्तींच्या कुटुंबीयांचे हाल होत असतील तर कामकाज बाजूला ठेऊन यावर चर्चा करणे गरजेचे आहे. ही नागपूरची घटना आहे. संत्रानगरीमध्ये अधिवेशन सुरु असून दररोज एक जखमी त्या ठिकाणी मरत आहे. त्यामुळे या संदर्भात सरकारकडून आज किंवा उद्यापर्यंत निवेदन करण्यात यावे, अशी विनंती आहे.

सभापती : महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमांतील एखादा नियम स्थगित करणे या संबंधाचा नियम २८९ हा आहे. कोणत्याही सदस्यास माननीय सभापतींच्या अनुमतीने कोणताही नियम स्थगित करण्यासंदर्भात सूचना देता येईल.

यावरून असे दिसून येते की, प्रश्नोत्तराचा तास किंवा इतर सगळे कामकाज स्थगित करण्यासाठी त्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात असे काम किंवा एखादा विशिष्ट प्रस्ताव सभागृहासमोर असणे आवश्यक आहे.

वरील विषय आजच्या कामकाज पत्रिकेमध्ये समाविष्ट नसल्यामुळे मी ही सूचना अमान्य करीत आहे. तथापि, विषयाचे गांभीर्य पाहता या प्रकरणी शासनाने लक्ष घालावे.

श्री.जयंत प्र.पाटील : सभापती महोदय, एका सदस्यास नियम २८९ च्या किती सूचना एका दिवशी मांडता येतात ? नियम २८९ च्या सूचना आपणास दालनात नाकारण्याचाही अधिकार आहे. या ठिकाणी माननीय माजी सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख हेही उपस्थित आहेत. ते काही सूचना दालनात नाकारायचे. त्याबाबत त्यांच्याशी सदस्यांचे वादही होत असत. त्यामुळे माझी आपणास अशी विनंती आहे की, हा अधिकार या अधिवेशनापासून आपण वापरण्यास सुरुवात करावी. ज्या महत्वाच्या सूचना आहेत त्या सभागृहात घ्याव्यात. कारण, यामुळे सभागृहाचा वेळ जातो.

सभापती : मी या संदर्भात उद्या माझे निदेश देणार आहे. त्यावेळी सन्माननीय माजी सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख यांच्याही निदेशांचा विचार होईल.

सभागृहाच्या कामकाजाच्या क्रमाबाबत

सभापती : आता आपण नियम २६० अन्वये मराठा आरक्षणाच्या प्रस्तावावरील चर्चा सुरु करणार आहोत. (अडथळा....) औचित्याचे मुद्दे नंतर घेण्यात येतील. मराठा आरक्षणचा नियम २६० चा हा प्रस्ताव अत्यंत महत्वाचा आहे. या संदर्भात मला असे सांगावयाचे आहे की, या प्रस्तावावरील चर्चेची सुरुवात सन्माननीय विरोधी पक्ष नेते करतील. कारण, त्यांना दिल्ली येथे जायचे आहे. त्यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.प्रवीण दरेकर आणि त्यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे यांना बोलण्याची संधी दिली जाईल. तिस-या वक्त्यांना आपण ऑनलेग ठेऊ व नंतर ही चर्चा पूर्ण करू. त्यानंतर आदरणीय स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या संदर्भातील कृतज्ञता ठरावावर चर्चा पुढे सुरु करून ती पूर्ण करू.

मराठा आरक्षणाची चर्चा सुरु करण्यापूर्वी नियम २६० च्या प्रस्तावांच्या संदर्भात मी आता माझे निदेश देत आहे.

नियम २६० च्या प्रस्तावांच्या संदर्भात

सभापती : नियम २६० च्या प्रस्तावासंदर्भात आता मी निदेश देत आहे. ते मी आपल्याला वाचून दाखवितो. त्याची आपण सर्वांनी नोंद घ्यावी.

महाराष्ट्र विधानपरिषद नियमातील नियम २६० अन्वये सार्वजनिक हितासंबंधीच्या बाबीवर चर्चा करण्यासाठी नेहमीच्या प्रथेनुसार प्रत्येक अधिवेशनात मंगळवारी सत्ताधारी पक्ष व गुरुवारी विरोधी पक्ष यांच्याकडून प्राप्त झालेले स्वीकृत प्रस्ताव कार्यक्रम पत्रिकेत दाखविण्यात येतात.

निदेश क्रमांक १८ नुसार अशा प्रस्तावाकरिता दोन तास चाळीस मिनिटे इतका कालावधी नेमून देण्यात आलेला असून त्यापैकी एक तास सत्ताधारी पक्ष, एक तास विरोधी पक्ष व मंत्री महोदयांच्या उत्तरासाठी चाळीस मिनिटे अशी वेळेची विभागणी करण्यात आलेली आहे. मंगळवार तसेच गुरुवार या दिवशी नियम २६० अन्वये प्रस्ताव दाखविण्यात आलेले असले तरी अशा प्रस्तावावरील चर्चा पूर्ण होत नाही किंवा त्याच दिवशी ती चर्चा सुरु देखील होत नाही. सभागृहातील कामकाजातील व्यस्तता विचारात घेऊन असे प्रस्ताव सभागृहाच्या अनुमतीने पुढे ढकलण्यात येतात.

प्रलंबित प्रस्ताव कोणत्या क्रमाने दाखवावेत यासंबंधी विधान परिषद नियमात कोणतीच तरतूद करण्यात आलेली नाही. त्याचप्रमाणे या पूर्वीच्या माननीय सभापती यांनी सुध्दा असे कोणतेही निदेश दिलेले असल्याचे आढळून येत नाही. कौल आणि शकधर यांच्या संसदीय कार्यपध्दती या संदर्भ ग्रंथामध्ये सुध्दा या संदर्भात कोणतेही विवेचन केल्याचे आढळून येत नाही.

प्रलंबित असलेले प्रस्ताव व पुन्हा नवीन दाखल होणारे प्रस्ताव कार्यक्रम पत्रिकेत

सभापती....

कोणत्या क्रमाने दाखविण्यात येतात याबाबत माननीय सभापती यांना निर्णय घेणे अडचणीचे होते आणि वाद सुध्दा होतात असा माझा अनुभव आहे.

यापूर्वीचे मी पाच वर्षांचे अभिलेखे तपासले असता ज्या दिवशी सत्ताधारी पक्षाचा प्रस्ताव आहे त्या दिवशी प्रलंबित प्रस्तावावरील चर्चेची बाब सत्ताधारी पक्षाच्या प्रस्तावावरील चर्चेच्या बाबीनंतर कामकाजामध्ये दाखविण्यात आल्याचे आणि विरोधी पक्षाला नेमून दिलेल्या दिवशी विरोधी पक्षाच्या प्रस्तावानंतर सत्ताधारी पक्षाचा प्रलंबित प्रस्ताव कामकाजामध्ये दाखविण्यात आल्याचे दिसून येते. तसेच काही वेळेस सत्ताधारी पक्षाचा व विरोधी पक्षाचा प्रलंबित प्रस्ताव आधी व नियमित प्रस्ताव नंतर कामकाजात दाखविण्यात आल्याची सुध्दा पूर्वोदाहरणे आहेत. त्या त्या वेळेस माननीय सभापती, माननीय सभागृह नेते व गटनेते यांच्या बैठकीमध्ये निर्णय घेण्यात आला असावा, असे मला वाटते. मात्र या संबंधीचे अभिलेखे व लिखित स्वरूपात माहिती उपलब्ध नाही. प्रलंबित प्रस्ताव व नियमित प्रस्ताव कोणत्या क्रमाने दाखवावा हा नेहमीकरिता वादाचा विषय झाल्याचा माझा अनुभव आहे.

अतः मी यामध्ये सुसूत्रता आणण्याचा अनुषंगाने पुढीलप्रमाणे निदेश देत आहे :-

(१) मंगळवार हा सत्ताधारी पक्षाला नेमून दिलेला दिवस असल्यामुळे या दिवशी कितीही प्रलंबित प्रस्ताव असले तरी सत्ताधारी पक्षाचा प्रस्ताव अग्रक्रमाने कामकाज पत्रिकेत दाखविण्यात यावा.

(२) गुरुवार हा विरोधी पक्षाला नेमून दिलेला दिवस असल्यामुळे या दिवशी कितीही प्रस्ताव प्रलंबित असले तरी विरोधी पक्षाचा प्रस्ताव अग्रक्रमाने कामकाज पत्रिकेत दाखविण्यात यावा.

(३) एखाद्या प्रस्तावावरील चर्चा सुरु होऊन अपूर्ण राहिल्यास असा प्रस्ताव जरी सत्ताधारी पक्षाचा मंगळवार व विरोधी पक्षाचा गुरुवार दिवस नेमून दिला असला तरी त्या आधी हा अपूर्ण प्रस्ताव चर्चेसाठी दाखविण्यात यावा.

(४) एखाद्या वेळेस एका पेक्षा जास्त प्रस्ताव प्रलंबित असतील तर ते नियमित

सभापती.....

प्रस्तावानंतर ज्या दिनांकाप्रमाणे क्रमाने प्रलंबित राहिले असतील त्या क्रमाने कामकाज पत्रिकेत दाखविण्यात यावेत.

(५) जोपर्यंत कामकाज पत्रिकेत दाखविण्यात आलेल्या प्रस्तावावर चर्चा पूर्ण होत नाही तोपर्यंत असे प्रस्ताव पुढील कामकाजाच्या दिवशी त्यावर चर्चा पूर्ण होईपर्यंत कामकाज पत्रिकेत क्रमाने दाखविण्यात यावेत.

(६) मंगळवारी सत्तारूढ पक्षाचा किंवा गुरुवारी विरोधी पक्षाचा प्रस्ताव प्रलंबित राहिला तर सदर प्रस्ताव शक्यतो दुसऱ्या दिवशी जादा बैठक घेऊन त्यावरील चर्चा मंत्री महोदयांच्या उत्तरासह पूर्ण करण्यात यावी.

(७) हे जरी आता माझो निदेश असले तरी या निदेशांचा अंतर्भाव नियमांमध्ये सुस्पष्टपणे करण्यात यावा म्हणजे भविष्यामध्ये ही अडचण निर्माण होणार नाही.

नियम ९३ च्या सूचनांबाबत

श्री.कपिल पाटील : सभापती महोदय, नियम ९३ च्या सूचना आपण कधी घेणार आहात ?

सभापती : नियम ९३ च्या सूचना नंतर घेऊ.

नियम २६० च्या प्रस्तावासंबंधी

श्री.विनायक मेटे : सभापती महोदय, आता आपण मराठा आरक्षणासंबंधीच्या प्रस्तावावरील चर्चा सुरु करणार आहोत. प्रथम सन्माननीय विरोधी पक्ष नेते, त्यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.प्रवीण दरेकर व त्यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे बोलणार आहेत. त्यानंतर ही चर्चा आपण थांबवणार आहोत व उद्या पुन्हा घेणार आहोत. मला उद्या सभागृहात उपस्थित राहणे शक्य होणार नसल्यामुळे

सभापती : ठीक आहे. मी अॅडजस्ट करण्याचा प्रयत्न करीन.

श्री.विनायक मेटे : कृपया मला सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे यांच्यानंतर बोलण्याची संधी द्यावी, अशी माझी विनंती आहे.

सभापती : मग मला वाटते सर्वाना बोलू द्यावे. आपल्याला एकट्याला कशाला संधी द्यायची ?

श्री.विनायक मेटे : सभापती महोदय, नाही तरी या चर्चेला चवथा दिवस उजाडलाच आहे. त्यामुळे सलग चर्चा सुरु ठेवण्यास काय हरकत आहे ?

सभापती : त्याबाबतचा निर्णय मी घेईन.

श्री.विनायक मेटे : तो निर्णय आपणच घ्यावा.

सभापती : ठीक आहे. आनंद आहे.

श्री.विनायक मेटे : त्याचा उपयोग झाला नाही तर केवळ आनंद मानून काय उपयोग होणार आहे ?

सभापती : आता नियम २६० च्या प्रस्तावावरील चर्चा आपण सुरु करू.

पृ.शी. : मराठा व मुस्लीम समाजाचे आरक्षण पूर्ववत
लागू करणे
मु.शी.: मराठा व मुस्लीम समाजाचे आरक्षण पूर्ववत
लागू करणे या विषयावर सर्वश्री सर्वश्री. धनंजय मुंडे,
शरद रणपिसे, सुनिल तटकरे, नारायण राणे, जयंत
पाटील, हेमंत टकले, संजय दत्त, अमरसिंह पंडित, अशोक
ऊर्फ भाई जगताप, कपिल पाटील, सतिश चव्हाण, अनिल
डावखरे, भोसले, अॅड.जनार्दन चांदुरकर, अॅड.निरंजन
आर्कि.अनंत गाडगीळ,सर्वश्री. नरेंद्र पाटील, रामहरी
रुपनवर, ख्वाजा बेग, जयवंतराव जाधव, श्रीमती
प्रा.जोगेंद्र कवाडे, हुस्नबानु खलिफे, श्री. जगन्नाथ शिंदे,
वडकुते, सर्वश्री. प्रकाश गजभिये, रामराव
अब्दुल्लाखान दुराणी, आनंद ठाकुर, अॅड. राहुल
नार्वेकर, श्री. जयदेव गायकवाड, श्रीमती विद्या
चव्हाण, सर्वश्री. रामहरी रुपनवर, अमरनाथ राजूरकर,
मोहनराव कदम, अमरिशभाई पटेल, चंद्रकांत रघुवंशी,
सुभाष झाबंड, हरिसिंग राठोड, आनंदराव पाटील,
वि.प.स.

यांचा प्रस्ताव

श्री.धनंजय मुंडे (विरोधी पक्ष नेता) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने
पुढील प्रस्ताव मांडतो :-

”राज्यात प्रामुख्याने बहुसंख्येने आणि शेतीवर अवलंबून असलेल्या मराठा समाजाची
शैक्षणिक व आर्थिक स्थिती कमालीची खालावलेली असणे, राज्यात सातत्याने पडत
असलेल्या दुष्काळामुळे प्रामुख्याने शेतीवर अवलंबून असलेला हा

श्री.धनंजय मुंडे.....

समाज स्थित्यंतराच्या प्रक्रियेतून जात असणे, समाजातील युवकांना उच्च शिक्षण तसेच नोकरीची संधी उपलब्ध न होणे, आरक्षण नसल्यामुळे अनेक विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक संधी गमाविण्याची वेळ येणे, त्यामुळे त्यांच्या बेरोजगारीच्या प्रश्नाने गंभीर स्वरूप धारण केलेले असणे, यामुळे मराठा समाजाच्या युवकांमध्ये नैराश्य व संतापाची भावना निर्माण होणे, या पार्श्वभूमीवर राज्याच्या जिल्हाजिल्हात मराठा समाजाचे आरक्षणासह विविध मागण्यांसाठी अतिशय शिस्तबद्ध पध्दतीने लाखोंच्या संख्येने मूक मोर्चे निघत असणे, मोर्चात युवक, युवती, महिला व ज्येष्ठ नागरिकांची संख्या लक्षणीय असणे, मोर्चाच्या प्रतिनिधींकडून जिल्हाधिकाऱ्यांमार्फत शासनाकडे मागण्यांचे स्वयंस्पष्ट निवेदन सादर होऊन त्यावर शासनाकडून तातडीची कार्यवाही न होणे, राज्यातील सर्वात मोठा समाज घटक स्वतःच्या न्यायहक्कासाठी शांततेच्या मार्गाने आंदोलने करित असताना सरकारकडून त्याची कोणतीही दखल घेण्यात न येणे, त्याचबरोबर मुस्लिम, धनगर, लिंगायत समाजाने आरक्षणाच्या मागणीसाठी राज्यभर तीव्र आंदोलन छेडणे, त्यामुळे या सर्व समाजात निर्माण झालेला तीव्र असंतोष, राज्यातील मराठा व मुस्लिम समाजाला यापूर्वीच्या आघाडी शासनाने लागू केलेले आरक्षण पुर्ववत लागू करण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनेकडे शासनाने केलेले अक्षम्य दुर्लक्ष व हलगर्जीपणा, मराठा, मुस्लिम व धनगर समाजाला शैक्षणिक आरक्षणासह त्यांच्या इतर मागण्यांबाबतही निर्णय घेण्यासाठी करावयाची कार्यवाही.”

या नंतर श्री. खर्चे

श्री. धनंजय मुंडे....

सभापती महोदय, राज्यातील अतिशय महत्वाच्या व बहुसंख्येने असलेल्या मराठा, धनगर, मुस्लिम, लिगांयत समाजासाठी आरक्षण आणि इतर प्रश्नांच्या संदर्भात आज नियम २६० अन्वये सभागृहात चर्चा होत आहे.

सभापती महोदय, खरे तर ही चर्चा का व्हावी, हा प्रश्न माझ्या मनात निर्माण झाला आहे. पहिल्यांदा एका समाजाने राज्यात आदर्श घालून देणारे मोर्चे प्रत्येक जिल्ह्यात काढले आहेत, एकमेव असा हा मूक मोर्चा संपूर्ण राज्यभर निघाला आहे. त्या मोर्चाचा आदर्श घेऊन राज्याच्या बाहेरील मराठा समाजाने एकत्र येऊन आरक्षण व विविध मागण्यांवर मोर्चे काढले आहेत. मराठा समाजाने फक्त देशात मोर्चे काढले असे नसून आरक्षण व स्वामीनाथन समितीच्या शिफारशी लागू कराव्यात अशा विविध मागण्यांसाठी परदेशात देखील मोर्चे काढले आहेत. केंद्र सरकारने घेतलेल्या नोटाबंदी या विषयावर काल सभागृहात चर्चेला उत्तर देतांना मुख्यमंत्री महोयांनी या निर्णयाची स्तुती कोणी कोणी केली व कोणत्या वर्तमानपत्राने केली त्या वर्तमानपत्रांच्या नावांचा उल्लेख केला होता. याबाबत माझे असे म्हणणे आहे की, आज राज्यात व देशात ज्या विचाराचे सरकार आहे त्या सरकारची परदेशातील वर्तमानपत्राने केलेली स्तुती पाठ थोपटणारी वाटत असेल तर मराठा समाजाने परदेशात काढलेल्या मोर्चा संदर्भातील मागण्या त्यांच्या लक्षात याव्यात इतकीच प्रामाणिक विनंती मी चर्चेच्या सुरुवातीस राज्य सरकारला करीत आहे.

सभापती महोदय, ९ ऑगस्ट २०१६ पासून या राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यातच नव्हे तर संबंध देशात विदेशात मराठा समाजाने लाखोंच्या संख्येने मुकपणे रस्त्यावर उतरत मोर्चे काढले आहेत. या मोर्चांना कोणतेही नेतृत्व नाही. या मोर्चाकडे वेगळ्या नजरेने का बघावे कारण हे मोर्चे आजपर्यंतच्या इतिहासात घडलेल्या अनेक मोर्चांपेक्षा वेगळे आहेत. या मोर्चांचे नेतृत्व कोणताही एक व्यक्ती, नेता किंवा पक्ष करीत नव्हता. तर संपूर्ण मराठा समाज आणि त्या समाजाच्या ज्या मागण्या होत्या

(सभापतीस्थानी माननीय तालिका सभापती प्रा.अनिल सोले)

श्री.धनंजय मुंडे....

त्या मागण्यांना समर्थन देणारे इतरही समाज या मोर्च्यामध्ये सहभागी झाले होते. कोणतेही नेतृत्व नाही, कोणत्याही पक्षाचे लोक नाहीत, कोणत्याही विचारांचे नाहीत, फक्त सकल मराठा समाजाची आज जी अधोगतीची परिस्थिती निर्माण झाली आहे त्यातून बाहेर येण्यासाठी सरकारकडे केलेल्या मागण्यांच्या संदर्भात हा मोर्चा होता. जिल्ह्यातील, राज्यातील, देशातील नाही तर परदेशातील कोणत्याही मोर्चाला कोणत्याही नेत्यांनी संबोधित केले नाही. त्या समाजातील कर्तृत्वान युवतींनी जिल्हाधिकारी यांना निवेदन दिले. त्या समाजातील प्रमुख युवतींनी समाजाच्या वेगवेगळ्या मागण्यांच्या संदर्भात भाषणे केली. असे आदर्श मोर्च राज्यात निघत होते.

सभापती महोदय, राज्यातील मराठा समाजाने विविध जिल्ह्यांमध्ये लाखोंच्या संख्येने ४६, महाराष्ट्राबाहेर ५ व भारताबाहेर चार मोर्चे काढले आहेत. त्याचप्रमाणे विविध मागण्यांबाबत आतापर्यंत लेखी स्वरूपात शासनाला कळविले आहे. त्यामध्ये प्रामुख्याने मराठा समाजाला शैक्षणिक व सामाजिक आरक्षण देण्यापासून स्वामीनाथन आयोगाच्या शिफारशी लागू करण्यापर्यंतच्या प्रमुख मागण्या आहेत. मराठा क्रांती मोर्चाच्या आयोजकांनी आता चर्चा नको निर्णय हवा अशी भूमिका घेतली आहे. या अधिवेशनात याबाबत चर्चा घ्यावी की, सरकारला निर्णय घेण्यास भाग पाडावे हा प्रश्न आमच्या विरोधी पक्षाच्या समोर होता. विधिमंडळाचे नेते सन्माननीय श्री.अजित पवार यांना काही पत्रकारांनी विचारल्यानंतर त्यांनी स्पष्टपणे सांगितले की, आता सकल मराठा समाजाला राज्य सरकार सोबत कोणतीही चर्चा करायची नाही. कारण प्रत्येक मोर्चातून २२ मागण्यांचे निवेदन जिल्हाधिकारी यांच्यामार्फत शासनाकडे आलेले आहे. या मागण्या आपल्या सर्वांच्या समोर आहेत. या मागण्यांबाबत पुन्हा सदनात चर्चा करण्यापेक्षा या अधिवेशनात आम्हाला निर्णय करून घ्यावयाचा होता. परंतु सत्ताधार्यांना अधिवेशन काळात

श्री.धनंजय मुंडे....

आरक्षण द्यावयाचे नाही. १४ तारखेला मराठा समाजाचा नागपूरच्या अधिवेशनावर मोर्च्या धडकणार आहे, त्या अगोदर सरकारने काय-काय केले हे सर्व दाखविण्यासाठी मंगळवारी सत्ताधारी पक्षाकडून मराठा आरक्षणासंदर्भातील प्रस्ताव देण्यात आला होता. तो प्रस्ताव का आला असे मला म्हणावयाचे नाही. प्रस्ताव येण्याअगोदर एक तरी पाऊल मराठा समाजाच्या आरक्षणाबाबत किंवा स्वामीनाथन आयोग लागू करण्याबाबत सरकारकडून टाकण्यात आले असते तर त्या प्रस्तावासोबत आम्ही विरोधी पक्षाच्या सदस्यांनी सत्ताधारी पक्षाच्या स्वागताचा आणि अभिनंदनाचा प्रस्ताव सदनाने मांडला असता. परंतु सरकारचे एवढे मोठे मन नाही.

सभापती महोदय, हा समाज रस्त्यावर का उतरला त्याला नेमके काय कारण होते, महाराष्ट्रात काय घडले, ठिणगी कोठे पडली होती की, त्यामुळे राज्यातील, देशातील व परदेशातील सकल मराठा समाज एकत्र आला व सरकार आणि व्यवस्थेच्या विरोधात असंतोष व्यक्त करू लागला. सभापती महोदय, यासाठी एकच कारण होते ते म्हणजे कोपर्डी येथील बलात्कार आणि खूनाची घटना. १३ जुलै रोजी कोपर्डी येथे मुलीवर बलात्कार आणि खून झाल्यानंतर संतापाने उसळलेली ती एक प्रतिक्रिया होती. समाजाची एकच मागणी होती की, या घटनेतील आरोपींना सहा महिन्यांच्या आत फाशीची शिक्षा द्यावी. या मोर्च्याच्या माध्यमातून हा समाज आत्मचिंतन करित होता. समाजाच्या आजच्या वाटचालीमध्ये आपण कोठे आहोत याचा मूकपणे शोध घेत होता. कधीही मागणी न केलेल्या मागण्यांबाबत पहिल्यांदाच विचार करू लागला होता. महाराष्ट्र हे मराठाबहुल राज्य म्हणून ओळखले जाते. शेती हा या समाजाचा प्रमुख व्यवसाय आहे. गावात राहणारा शेतकरी आजही अनेक हाल अपेष्टा सहन करित आहे, मात्र

08/12/2016
VVK/KTG

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. रोझेकर

V-128
14:50

श्री.धनंजय मुंडे....
आपण बहुसंख्य असल्याने नेहमीच मोठ्या भावाच्या भूमिकेत आपल्या लहान बांधवांना
न्याय देण्याचा प्रयत्न करित होता.

या नंतर श्री. बोरले

श्री.धनंजय मुंडे.....

हे करीत असताना तो स्वतःच्या अडचणी, समस्या मात्र विरून गेला होता. या समाजाची शैक्षणिक व आर्थिक स्थिती खालावत चालली होती. सतत पडणाऱ्या दुष्काळामुळे प्रामुख्याने शेतीवर अवलंबून असणारा हा समाज स्थित्यंतराच्या प्रक्रियेतून जात होता. समाजातील युवकांना उच्च शिक्षण आणि नोकरीची संधी उपलब्ध होत नव्हती. गुणवत्ता असूनही आरक्षण नसल्यामुळे अनेक विद्यार्थ्यांवर शैक्षणिक संधी गमाविण्याची वेळ आली होती. बेरोजगारीच्या प्रश्नाने गंभीर स्वरूप धारण करून आपल्या भविष्याचे काय या चिंतेने या समाजातील युवकांमध्ये नैराश्य आणि संतापाची भावना निर्माण होऊ लागली.

सभापती महोदय, दिनांक १५ ऑगस्ट, १९४७ रोजी आपला देश स्वतंत्र झाला. त्यावेळी देशाची लोकसंख्या सर्वसाधारणपणे ३६ कोटी होती. दिनांक १ मे, १९६१ रोजी महाराष्ट्र राज्याची लोकसंख्या सर्वसाधारणपणे ३ कोटी १५ लाख इतकी होती. त्यात नागरी लोकसंख्या २ कोटी ८३ लाख व ग्रामीण लोकसंख्या १ कोटी ११ लाख इतकी होती. सर्वसाधारणपणे ग्रामीण महाराष्ट्रात विभागनिहाय ग्रामीण लोकसंख्येत वेगवेगळ्या विभागात मराठा समाजाचे प्रमाण ३० टक्क्यांवरून ५० टक्क्यांपर्यंत आहे. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्राची लोकसंख्या सर्वसाधारणपणे ११ कोटी २३ लाख इतकी होती. मात्र ग्रामीण लोकसंख्या ५ कोटी ३ लाख झाल्याचे दिसून येते. म्हणजेच मागील ५५ वर्षांत ग्रामीण भागातील लोकसंख्या ५ पटीने वाढ झाल्याचे दिसून येते. ग्रामीण भागात वास्तव्यास असलेला बहुसंख्य मराठा समाज शेतीवर अवलंबून आहे. ग्रामीण भागातील लोकसंख्या झपाट्याने वाढत असताना शेती योग्य क्षेत्र मात्र वाढविता येऊ शकत नाही. उलट तपासणी प्रयोजनातील बदलामुळे निवासी, औद्योगिक इत्यादी क्षेत्रात घट होत असल्याचे दिसून येते. याचाच परिणाम म्हणून महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या धारणा

श्री.धनंजय मुंडे.....

क्षेत्रात झपाट्याने घट होत गेली. देशांतर्गत वाढत्या लोकसंख्येसाठी अन्नधान्याचा पुरवठा वाढावा, देश स्वयंपूर्ण व्हावा या उद्देशाने एम.एस.स्वामिनाथन यांच्या अध्यक्षतेखाली हरित क्रांतीची सुरुवात करण्यात आली. सन १९६५ नंतर अल्प काळातच या योजनेने प्रचंड यश संपादन केले. अन्नधान्याच्या उत्पादनात अनेक पटींनी वाढ होऊन देश स्वयंपूर्ण होऊन शेतकऱ्यांच्या घरात सुबत्ता येण्यास सुरुवात झाली व शेतीचे स्वरूप निर्वाह शेतीवरून व्यावसायिक शेतीच्या स्वरूपात निर्माण झाले.

सभापती महोदय, राज्याच्या विविध भागात पीक हवामान पद्धतीने ऊस, कापूस, सोयाबीन या सारखी नगदी पिके घेण्यासाठी शेतकऱ्यास प्रवृत्त करण्यात आले व वेळोवेळी शासन स्तरावरून सहकारी संस्थांमार्फत लॉजेस्टीक सपोर्ट देखील देण्यात आला. यामध्ये सहकारी दूध संस्था, सहाकारी साखर कारखाने, कृषी उत्पन्न बाजार समित्या, सहकारी पतसंस्था, जिल्हा बँका या सारख्या संस्थांची उभारणी करण्यात येऊन याद्वारे शेतकऱ्यांचे हात बळकट करण्याची भूमिका घेतली गेली. आदरणीय श्री.शरद पवार साहेबांच्या संकल्पनेतून सन १९८८-८९ साली फळबाग विकास योजनेची रोजगार हमी योजनेशी सांगड घालून ही योजना सुरु करण्यात आली. महाराष्ट्राच्या ज्या भागात कधीही फलोत्पादन घेण्यात आले नव्हते त्या भागात अल्प काळातच व्यावसायिक फलोत्पादन यशस्वी करण्यात आले. मग त्यामध्ये नाशिकचे द्राक्ष, सांगलीचे बेदाणे किंवा राज्यातील विविध भागातील डाळिंबाचे पिक असो. यातील बहुतांश फळबागा दुष्काळी व कोरडवाहू भागात फुलविण्यात आल्या, हे मला विशेष करून सांगावेसे वाटते. हरित क्रांतीच्या दुसऱ्या टप्प्यात जशी भांडवली गुंतवणूक वाढत गेली त्याच वेळी वाढत्या लोकसंख्येने शेती क्षेत्राचे विभाजन होऊन धारणा क्षेत्र छोटे होत गेले. कुटुंब वाढत गेले, कुटुंबातील सदस्यांची संख्या वाढत गेली, शेतीवर अवलंबून असणाऱ्या लोकांची संख्या जास्त वाढू लागल्यामुळे जमीन होल्डिंग कमी होत गेली आणि जो मराठा समाज बहुसंख्येने

श्री.धनंजय मुंडे.....

शेती व्यवसायावर निगडित होता तो पूर्णपणे अडचणीत आला. आज महाराष्ट्रात अडिच एकरापेक्षा कमी धारणा क्षेत्र असलेले एकूण ५६ टक्के शेतकरी आहेत. या दोन्ही बाबींचा परिपाक म्हणून उत्तोर उत्पादन खर्च वाढत जाऊन त्या तुलनेत बाजारभाव मात्र वाढू शकले नाहीत. शेती उत्पन्नाची नफा क्षमता कमी झाल्याने महाराष्ट्रातील शेतकरी पर्यायाने बहुसंख्य मराठा समाज आर्थिक विपन्नावस्थेत पोहोचला आणि त्यांच्या अस्वस्थ मानसिकतेमागे हे एक कारण आहे. ही संपाताची भावना केवळ आजची आहे असे नव्हे तर मागील काही वर्षांपासून ती भावना व्यक्त होऊ लागली होती. राज्यात आघाडीचे सरकार सत्तेवर असताना या भावनेचा पहिल्यांदा ३ वर्षापूर्वी विचार करण्यात आला. सांविधानिक दृष्ट्या स्वायत्त अस्तित्वात असलेले राज्य, मागासवर्ग आयोगाने मराठा समाजाला आरक्षण देण्याबाबत नकारात्मक अहवाल दिल्यानंतर मराठा समाजाच्या मागणीचा आदर राखून मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या प्रयत्नाचा भाग म्हणून राज्य शासनाने तत्कालीन माननीय मंत्री श्री.नारायण राणे साहेबांच्या अध्यक्षतेखाली दिनांक २१ मार्च, २०१३ रोजी समिती स्थापन केली. त्या कालावधीमध्ये माननीय श्री.नरेंद्र मोदी साहेबांची लाट देखील नव्हती. आपण त्या कालावधीतील मागोवा घेतला तर आपल्या असे लक्षात येईल की, त्यावेळी माननीय श्री.नरेंद्र मोदी साहेबांची लाटू सुरु व्हायची होती आणि आता भाजपला काही भविष्य दिसत नाही असे समजून भाजपातील अनेक मान्यवर काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाच्या वाटेवर निघाले होते. तो हा काळ आहे. ज्यावेळी राणे समिती स्थापन करण्यात आली त्यावेळी कोणती निवडणूक डोळ्यासमोर ठेऊन हा निर्णय घेण्यात आला असा आरोप आताच्या सत्ताधारी पक्षाकडून आमच्यावर केला जात होता त्यावेळी मी सभागृहाला तारीख सांगितली होती. ज्यावेळी श्री.नारायण राणे साहेबांच्या अध्यक्षतेखाली समिती स्थापन करण्यात आली त्यावेळी समोर कोणतीही निवडणूक नव्हती. माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने इंदिरा सहानी प्रकरणामध्ये जी

श्री.धनंजय मुंडे.....

मार्गदर्शन तत्व घालून दिली त्या तत्वाच्या आधारे राणे समितीने सर्वंकष अभ्यास करून मराठा समाजाला भारतीय राज्य घटनेच्या कलम १६ (४) अनुसार विशेष प्रवर्ग निर्माण करून आरक्षण देण्याची शिफारस केली. राणे समितीने आपल्या अहवालात क्वॉंटिफायबल डेटा गोळा करण्याबरोबरच ऐतिहासिक संदर्भ, विविध गॅझेट्स, महात्मा ज्योतिबा फुले, राजर्षी शाहू महाराज, महर्षी शिंदे, घटनाकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सारख्या विचारवंतांनी वेळोवेळी सूचित केलेल्या विचारांचा देखील आधार घेतला व त्या आधारे मराठा समाजास शैक्षणिक व सामाजिक दृष्ट्या मागास म्हणून १६ टक्के आणि मुस्लिम समाजाला ५ टक्के आरक्षण देण्याचा क्रांतिकारी, ऐतिहासिक निर्णय घेतला.

सभापती महोदय, मी हे सर्व का वाचून दाख्ावित आहे तर हे सर्व संदर्भ रेकॉर्डवर येणे आवश्यक आहेत. कारण, काल विधान सभेत याच प्रस्तावावर सत्ताधारी पक्षाकडून चर्चेला सुरुवात करण्यात आली आणि त्या प्रस्तावावर चर्चा करताना सन्माननीय सदस्य श्री.आशिष शेलार यांनी ज्या पद्धतीने वर्णन करून या आरक्षणाला आजचे सत्ताधारी कशा प्रकारे मदत करित आहेत आणि आम्ही ज्या काळात आरक्षण दिले त्यावेळी आमच्या मनात काय पाप होते हे खोटेनाटे सांगितले. म्हणून हे सर्व विषय रेकॉर्डवर येणे आवश्यक आहेत. म्हणून मी हे वाचून दाखवित आहे. परंतु, ज्यावेळी आरक्षणाचा निर्णय झाला त्यावेळी श्री.केतन तिरोडकर या व्यक्तीने या आरक्षणाला न्यायालयात आव्हान दिले. श्री.केतन तिरोडकर हे मागील अनेक वर्षांपासून अनेक लोकांच्या सहवासात आहेत. मराठा समाजाच्या आरक्षणाच्या बाबतीत सभागृहात चर्चा होत आहे. तुम्ही मराठा समाजाला आरक्षण देणार असाल आणि तुमचे मन साफ असेल तर श्री.केतन तिरोडकर यांची चौकशी करणे आवश्यक आहे. त्यांना कोण भेटले, कोण कोणाच्या सहवासात होते याची चौकशी करणे आवश्यक अाहे. असे काय होते की, त्यांनी त्या आरक्षणाला आव्हान दिले ? दिनांक १४.११.२०१४ रोजी माननीय उच्च

श्री. धनंजय मुंडे.....

न्यायालयाने या आरक्षणाला स्थगिती दिली. राज्य शासनाने या संदर्भात माननीय सर्वोच्च न्यायालयात दाखल केलेले अपील दिनांक १८.१२.२०१४ रोजी नामंजूर करण्यात आले तसेच, माननीय उच्च न्यायालयाने हे प्रकरण लवकरात लवकर निकाली काढावे असे नमूद केले.

या नंतर श्री. भोगले

श्री.धनंजय मुंडे.....

सभापती महोदय, राज्यातील बहुसंख्य लोकांच्या मागणीबाबत चर्चा होत असताना आम्हाला राजकारण करावयाचे नाही. सत्ताधारी पक्षातील मंडळींनी देखील राजकारण करू नये अशी आमची अपेक्षा आहे. सभागृहाचे नेते या ठिकाणी उपस्थित आहेत. मराठा समाजाला, धनगर समाजाला, मुस्लीम समाजाला, लिंगायत समाजाला आरक्षण देण्याची तुमची प्रामाणिक भूमिका असेल तर आम्हाला राजकारण करायचे नाही आणि तुम्हीही करू नये. मराठा समाजाला १६ टक्के आरक्षण दिले त्यावेळी आघाडीचे सरकार सत्तेवर होते. नोव्हेंबर, २०१४ मध्ये राज्यात सत्ताबदल झाला. युतीचे सरकार सत्तेवर आले. दिनांक ९.१.२०१५ रोजी राज्य शासनाने मराठा समाजाला आरक्षण देण्याबाबत अधिनियम पारित केला. तथापि अशा कायद्याचे समर्थन करण्यासाठी माननीय उच्च न्यायालयात प्रलंबित याचिकेत प्रतिज्ञापत्र सादर केले नाही, त्यातून सरकारचा उद्देश लक्षात येतो. सरकारकडून काय पाप झाले? तुम्ही अध्यादेश काढला. आपल्याला आठवत नसेल, २०१४ च्या डिसेंबर महिन्यात नागपूरमध्ये या सरकारचे पहिले अधिवेशन झाले. त्यावेळी मराठा समाजाला १६ टक्के व मुस्लीम समाजाला ५ टक्के आरक्षण देण्याबाबत जो अध्यादेश काढला होता, त्या अध्यादेशाची मुदत संपली होती. म्हणून कोर्टाने स्थगिती दिली.

सभापती महोदय, अध्यादेशाचे कायद्यात रूपांतर करण्याबाबत डिसेंबर, २०१४ च्या अधिवेशनात मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा कायदा झाला. कायदा पारित केल्यानंतर सरकारचे हे कर्तव्य होते, न्यायालयात सुध्दा त्या अनुषंगाने प्रतिज्ञापत्र सादर करावयास हवे होते. परंतु सरकारने ते केले नाही. कारण तुमच्या मनात पाप होते. म्हणून तुम्ही दिनांक ९.१.२०१५ रोजी मराठा समाजाला १६ टक्के आरक्षण देण्याचा अधिनियम पारित केल्यानंतर उच्च न्यायालयात

श्री.धनंजय मुंडे.....

प्रतिज्ञापत्र सादर केले नाही. याचे कारण मराठा समाजाला आरक्षण देण्यामध्ये अनेक अडचणी होत्या. याचा परिणाम असा झाला की, दिनांक ७.४.२०१५ रोजी या कायद्याच्या अंमलबजावणीस उच्च न्यायालयाने स्थगिती दिली. या प्रकरणी राज्य शासनाने कोणतेही प्रतिज्ञापत्र दाखल न केल्याची बाब उच्च न्यायालयाने निकालात नमूद केली आहे. सरकारने प्रतिज्ञापत्र दिले नाही म्हणूनच तुमच्या हेतूबद्दल आम्हाला संशय येतो. हे प्रकरण अंतिमतः सुनावणीस यावे म्हणून राज्य शासनाने प्रयत्न करणे अगत्याचे होते.

सभापती महोदय, योगायोगाने दोन्ही बाजूने प्रस्ताव देण्यात आला. सत्ताधारी पक्षाने प्रस्ताव दिला. सत्ताधारी पक्षातील माननीय सदस्यांनी या विषयावर चर्चा करित असताना एक गोष्ट स्पष्टपणे या सदनात सांगायची. दोन वर्षांच्या आपल्या कार्यकाळात मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या मुद्यावर स्थगिती उठविण्याबाबत, ते प्रकरण निकाली काढण्याबाबत किती वेळा मेन्शन केले. सरकारी वकिलांनी कोर्टात दोन वर्षात एकदाही राज्य सरकारच्या वतीने कोणतेही प्रयत्न केलेले नाहीत. कदाचित वेळेवर प्रतिज्ञापत्र सादर केले असते तर हा प्रश्न आतापर्यंत निकाली निघाला असता. आज सकल मराठा समाज आरक्षण मिळावे म्हणून रस्त्यावर उतरला आहे. त्याने हक्काच्या मागण्यांसाठी कोणतेही आंदोलक स्वरूप धारण केले नाही. मागील दोन वर्षात कोर्टात सरकारकडून कोणतीही कार्यवाही का झाली नाही याचे उत्तर आम्हाला हवे आहे.

सभापती महोदय, हायकोर्टाने याचिका क्रमांक-३१५१/२०१४ मध्ये दिलेल्या निकालाची प्रत माझ्याकडे उपलब्ध आहे. मी त्या निकालातील एक ओळ सभागृहाच्या माहितीसाठी वाचून दाखवितो. "There is no further affidavit in addition to the affidavit already filed by the State Government before pronouncement of our order dated... 2014." तुमच्या मनात आरक्षण द्यायचा विचार कधीही येऊ शकत नाही. कारण जो पक्ष सत्तेमध्ये आहे

श्री.धनंजय मुंडे.....

त्या पक्षाची आयडिऑलॉजी आरक्षण देण्याची असूच शकत नाही. केंद्रात सत्तेत आल्यानंतर सुध्दा नागपूरच्या मुख्यालयातून परमपूज्य डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी घटनेद्वारे दिलेल्या आरक्षणाला आवाहन देण्यात आले. दोन वर्षांत तुम्हाला सदनामध्ये घेतलेल्या निर्णयाच्या अनुषंगाने कोर्टात प्रतिज्ञापत्र दाखल करता येत नसेल तर यापेक्षा दुसरी लाजिरवाणी गोष्ट असू शकत नाही.

सभापती महोदय, मी एका व्यक्तीचा या ठिकाणी आवर्जून उल्लेख करणार आहे. ज्यांनी कोर्टातील लढाई जिवंत ठेवली. ख-या अर्थाने ही राज्य सरकारची जबाबदारी होती. विनोद पाटील ही व्यक्ती मराठा समाजाच्या आरक्षणासाठी सरकारपेक्षा चार पावले पुढे जात होती. विनोद नारायण पाटील या व्यक्तीने दिनांक ६ सप्टेंबर, २०१६ रोजी हस्तक्षेप अर्ज क्रमांक २५०५७/१६ उच्च न्यायालयात दाखल केला. या प्रकरणात विनोद पाटील यांनी सर्वांचेच न्यायालयात देखील विशेष अनुमती याचिका दाखल करून मराठा समाजाच्या आरक्षणावर असलेल्या स्थगितीमुळे लाखो मराठा विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक व सेवा विषयक नुकसान होत असल्यामुळे सदर प्रकरणाची सुनावणी तातडीने घेण्याबाबत न्यायालयाला विनंती केली आहे. सर्वांचेच न्यायालयाने सदर याचिका निकाली काढताना दिनांक १९.८.२०१६ रोजी माननीय उच्च न्यायालयाने प्रकरण लवकर निकाली काढण्याबाबत विचार करावा असे नमूद केले आहे. केवळ विनोद पाटील यांच्या प्रयत्नामुळे हे घडले आहे, सरकारमुळे नाही. त्यांनी हस्तक्षेप याचिका दाखल केल्यामुळेच न्यायालयाने असा आदेश दिला आहे.

सभापती महोदय, आज माननीय उच्च न्यायालयाने अंतिम सुनावणीस सुरुवात केली आहे. परंतु शासनाकडून ३० सप्टेंबर व १३ ऑक्टोबर, २०१६ या दोन दिवशी प्रतिज्ञापत्र दाखल केले गेले नाही. तुम्हाला आरक्षण द्यायचे आहे. परंतु तुमच्या चुकीमुळे कोर्टात पुढील तारीख मुक्रर केली जाते, याचे भान सरकारला आहे असे वाटत नाही. नियम २६० अन्वये सत्ताधारी पक्षाने प्रस्ताव चर्चेला

श्री.धनंजय मुंडे.....

आणला. कारण १४ डिसेंबर रोजी मराठा समाजाचा मोर्चा येणार आहे. सरकार या विषयाबाबत काय करित आहे हे दाखविण्याचा प्रयत्न सरकारकडून केला जात आहे. प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्यासाठी प्रयत्न केले असते तर ही वेळ सरकारवर आली नसती. दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी सुनावणीच्या वेळी देखील सरकारकडून शपथपत्र दिल्याची घोषणा सदनात केली गेली नाही. शालेय शिक्षणमंत्री श्री.विनोद तावडे यांनी प्रेसमध्ये घोषणा केली की, आरक्षणाच्या संदर्भात २७०० पानांचे अॅफिडेव्हीट कोर्टात दाखल केले आहे. ७ डिसेंबर, २०१६ रोजी कोर्टात सुनावणी आहे याची सरकारची माहिती होती. असे असताना ५ डिसेंबर, २०१६ रोजी २७०० पानांचे अॅफिडेव्हीट कोर्टात दाखल करण्यात आले. त्याची प्रत संबंधितांना वितरित करायची आहे. त्यावर सर्वाना अभ्यास करायचा आहे. म्हणून कोर्टाने ७ डिसेंबर ऐवजी आता ३० जानेवारी, २०१७ ही सुनावणीची तारीख निश्चित केली आहे. ही चूक कोणाची आहे? अल्पकाळात २७०० पानांचे अॅफिडेव्हीट दाखल केल्यामुळे काहीच तयारी करता आली नाही. लाखोंच्या संख्येने मराठा समाजाच्या मोर्चामध्ये लोक सहभागी होतील, त्यांच्या मूकपणाची आग तुम्हाला पहायला मिळाली म्हणून सरकारने २७०० पानांचे अॅफिडेव्हीट कोर्टात दाखल करण्याचा प्रयत्न केला. मराठा समाजाचा मोर्चा येणार नसता तर सरकारने हा निर्णय घेतला नसता.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

श्री.धनंजय मुंडे....

या सर्व गोष्टींमध्ये नोंद घेण्यासारखी कोणती बाब आहे ? गेल्या १८ महिन्यांमध्ये या प्रकरणाची सुनावणी लवकराल लवकर होण्यासाठी सरकारकडून कोणताही प्रयत्न करण्यात आलेला नाही. या उलट या प्रकरणात राज्य शासनाची बाजू भक्कमपणे मांडून मराठा समाजाला न्याय देण्यासाठी मा.हरिश साळवे सारख्या ज्येष्ठ विधितज्ज्ञाची सेवा उपलब्ध करून घेत असल्याच्या घोषणा करण्याच्या पलीकडे राज्य शासनाने काहीच केले नाही. मा.हरिश साळवेना सरकारच्यावतीने लावण्यात आले आहे असे सांगून मराठा आरक्षणासंबंधात सरकारची बाजू ते मांडणार आहेत असे सांगण्यात आले होते. आपण रेकॉर्डवर मला सांगावे की श्री.हरिश साळवे यांनी किती वेळा कोर्टामध्य येऊन शासनाची बाजू मांडली आहे. त्यांनी एकदाही शासनाची बाजू कोर्टामध्ये मांडलेली नाही. मी आपल्याला ताजे उदाहरण देतो. दिनांक ७ डिसेंबर २०१६ रोजीच्या सुनावणीला देखील श्री.हरिश साळवे साहेब शासनाच्यावतीने उपस्थित नव्हते. आपली नियत खरोखरच साफ आहे काय ? आता मी दखल घेण्याजोगी बाब मांडतो. श्री.विनोद नारायण पाटील यांच्या सर्वोच्च न्यायालयातील विशेष अनुमती याचिकेमध्ये श्री.हरिश साळवे हे वकील आहेत. सरकारने श्री.हरिश साळवे यांचे नाव घोषित केले. पण विशेष अनुमती याचिकेमध्ये श्री.विनोद पाटील यांनी श्री.हरिश पाटील यांना घेऊन सर्वोच्च न्यायालयामध्ये बाजू मांडली आहे. शासनाने घोषणा करून देखील श्री.हरिश साळवे यांना बाजू मांडण्यासाठी कोर्टासमोर उभे करता आले नाही. पण एक याचिकाकर्ता श्री.हरिश साळवेना वकील म्हणून लावतो व तो एका निर्णयाप्रत येतो.

सभापती महोदय, प्रकरणाचा जलद निपटारा करून आदेश प्राप्त करून घेण्यासाठी शासन श्री.हरिश साळवे यांची सेवा उपलब्ध करून घेऊ शकले नाही. वस्तुतः या विशेष अनुमती याचिकेमध्ये मा.उच्च न्यायालयामध्ये बाजू मांडण्यासाठी श्री.विनोद पाटील यांच्यातर्फे उपस्थित राहण्यासाठी श्री.हरिश साळवे यांनी

श्री.धनंजय मुंडे....

तयारी दर्शविली होती. तथापि, त्यांना राज्य शासनामार्फत नियुक्ती करण्याचा घोळ जाणीवपूर्वक घालण्यात आला. मी याचिकाकर्ता असून समाजाच्या आरक्षणासाठी भांडत असेन आणि त्यासाठी माझी बाजू मांडण्यासाठी श्री.हरिश साळवे यांना कोर्टात उभे केले होते. त्यावेळी शासनाने श्री.हरिश साळवे यांना शासनाच्यावतीने उभे केले. त्यामुळे पुढे अडचण झाली. श्री.हरिश साळवे साहेब हे नंतर श्री.विनोद पाटील यांच्याकडून देखील कोर्टामध्ये उभे राहिले नाहीत. याला कारण राज्य सरकारने त्यांना शासनाचे वकील म्हणून नेमले. एवढे करून देखील शासनाला श्री.हरिश साळवे यांना शासनाची बाजू मांडण्यासाठी कोर्टासमोर आणता आले नाही. तेव्हा नेमके आरक्षण आपल्याला कोणाला द्यायचे होते ? आपणाला मराठा समाजाला खऱ्या अर्थाने आरक्षण द्यावयाचे होते काय ? शासनाच्या हेतू बदल आज मराठा समाजामध्ये संशय निर्माण झाला आहे. त्यांचा संशय आपण दूर करणार आहात काय ? मराठा आरक्षणाचा जेव्हा जेव्हा विषय येतो तेव्हा तेव्हा बापट आयोगाचा विषय पुढे येतो. या आयोगाने मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचे नाकारल्यानंतर तत्कालीन राज्य सरकारपुढे तीन पर्याय समोर होते. सन २००६ मध्ये जे घडले ते मी आता सांगतो आहे. एक पर्याय म्हणजे मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा विषय सोडून देणे, दुसरा पर्याय म्हणजे बापट आयोगातील उणिवा निदर्शनास आणून देऊन सुधारित अहवाल प्राप्त करून घेणे, तिसरा पर्याय होता या प्रकरणी इतर विधीग्राह्य मार्गाने मराठा समाजास आरक्षण मिळवून देण्याचा प्रयत्न करणे. मराठा समाजास न्याय देण्याची तत्कालीन शासनाची भूमिका असल्यामुळे पहिल्या पर्यायाचा प्रश्नच उद्भवत नव्हता. तथापि, बापट आयोगाने सन २००८ मध्ये सदरचा प्रस्ताव नाकारल्यानंतर वारंवार शासनाने बापट आयोगास त्यांच्या अहवालातील त्रुटी दाखवून देऊन शिफारशीचा पुनर्विचार करण्याची विनंती केली.

श्री.धनंजय मुंडे.....

यात प्रामुख्याने सर्व क्षेत्रातील उणिवा, मराठा समाजाच्या संघटनांना ऐकण्याची पुरेशी संधी, म्हणणे मांडण्याची संधी न देणे, यासारख्या बाबींचा समावेश सुद्धा होता. त्यावेळी आमच्या सरकारने बापट आयोगास सांगितले की, आपण ज्या शिफारशी केल्या आहेत त्याबाबतीत पुनर्विचार करावा. तथापि, बापट आयोगाने आपली भूमिका कायम ठेवल्यानंतर शासनाने दिनांक ३१.४.२०१३ रोजी स्वतंत्र समिती स्थापन केली. या समितीने दिलेल्या अहवालाच्या आधारे भविष्यकाळात मराठा समाजाला आरक्षण लागू करण्याचा निर्णय घेतला. या प्रकरणी प्रमुख आक्षेप नोंदविले जातात की, बापट आयोगाचा अहवाल सभागृहासमोर का ठेवण्यात आला नाही ? त्या अहवालातील सदस्यांच्या विविध मतांबद्दल उहापोह केला जातो. मी आपल्या निदर्शनास आणून देऊ इच्छितो की, मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा मुद्दा राज्य मागासवर्गीय आयोगाने नाकारण्याची ही काही पहिली वेळ नाही. मीडियाच्यासमोर आमच्यासंबंधी बोलले जाते की, बापट आयोगाचा अहवाल सभागृहाच्या पटलावर का ठेवला नाही ? मी आपणा सर्वांच्या निदर्शनास आणून देतो की, दिनांक २५ फेब्रुवारी २००० रोजी राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाने मराठा समाजाला मागासवर्गीयांच्या यादीमध्ये समाविष्ट करण्याची मागणी सर्वप्रथम फेटाळली होती. त्यावेळी देशाचे पंतप्रधान श्रद्धेय श्री.अटल बिहारी वाजपेयी हे होते. त्या काळात देखील लोकसभा आणि राज्य सभेच्या पटलावर राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाचा अहवाल ठेवण्यात आला नव्हता. त्यावेळी राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाने सांगितले होते की, मराठा समाज हा सामाजिक दृष्ट्या प्रतिष्ठीत आणि सुधारेला आहे. तसे त्यांनी त्यांच्या अहवालात नमूद केले आहे. तत्कालीन वाजपेयी सरकारने देखील हा अहवाल सभागृहात चर्चेसाठी ठेवला नव्हता. मराठा आरक्षणाचे वादळ १४ डिसेंबर रोजी नागपूर अधिवेशनावर धडकणार आहे. संपूर्ण राज्याचे लक्ष या मोर्च्याकडे लागले आहे.

श्री.धनंजय मुंडे.....

मोर्चेकरांचे लक्ष आज अधिवेशनाकडे लागले आहे. शासन हे मोर्चे दडपण्याचा प्रयत्न करीत आहे. हे आजपासून होत नाही. मी आपल्याला पुरावा देतो. औरंगाबादला पहिला मोर्चा निघाला. या मोर्चांला ७ लाख लोक आले होते. औरंगाबाद विभागीय आयुक्तांचे अपर मुख्य सचिव (गृह) यांना पत्र आले आहे. त्यात नमूद केले आहे की, सदर मोर्चांमध्ये १ लाख ५० हजार नागरिक होते. आजचे तंत्रज्ञान हे आधुनिक आहे. त्या मोर्चांच्या व्हिडिओ क्लिप आजही उपलब्ध आहेत. क्लोजअपमध्ये जाऊन आपल्याला माणसे देखील मोजता येतील. पण आपल्या मनामध्ये मोर्चा दडपण्याचा विचार होता. प्रशासनापासून ते शासनापर्यंत सर्वजण हे मोर्चे दडपण्याचे काम करीत होते. पण दुसरीकडे एक समाज राज्यातील सर्व समाजापुढे एक आदर्श ठेवत होता. कसलीही घोषणा न करता, टीका न करता मूकपणे भावना व्यक्त करत या राज्यात मोर्चे काढून आदर्श निर्माण करीत होते. पण दुसरीकडे हाच आदर्श शासन आपल्या पायाखाली तुडवत होते. असाच एक बहुजन क्रांतीचा मोर्चा त्या काळात निघाला होता. त्यावेळी सरकारने काय केले ? मी एका माध्यमाच्या समोर देखील बोललो आहे. अनेक वर्षांपासून प्रलंबित असलेली मागणी आघाडीच्या सरकारने पूर्ण केली. प्रकरण कोर्टात गेल्यानंतर स्थगिती मिळाली. ती स्थगित दोन वर्षात सरकारला उठविता आली नाही. एका प्रकरणानंतर एक समाज रस्त्यावर उतरतो. मूक मोर्चा काढतो. या समाजाच्या भावना लक्षात घेऊन मार्ग काढण्याचा कोणताही प्रयत्न केला जात नाही.

या नंतर श्री. जुन्नरे

श्री.धनंजय मुंडे .....

सभापती महोदय, सरकारी यंत्रणेच्या माध्यमातून, सत्ताधारी पक्षाकडून बहुजन क्रांतीचे मोर्चे काढण्यात आले. बामसेफचे राष्ट्रीय अध्यक्ष श्री.वामनरावजी मेश्राम हे फार मोठे नेते आहेत. राज्यात दलित-मराठा यांच्यामध्ये वाद लावण्याचा भाजपाने प्रयत्न केला आहे. मराठावाड्यात दलितांचे मोर्चे आयोजित करण्याची तयारी संघाने दाखवली होती. मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत या सरकारचे मन साफ असते तर असा प्रयत्न तुम्ही कधीही केला नसता. सभागृहाचे नेते छातीवर हात ठेवून सांगू शकता परंतु तुम्ही जाहीरपणे बोलणार नाही. मराठा समाजाचा एक मोर्चा निघाला म्हणून दुसऱ्या समाजाचा काऊंटर मोर्चा काढावयाचा आणि समाजा समाजामध्ये वाद निर्माण करावयाचा एवढी या सरकारची लाचार अवस्था झालेली मी या अगोदर कधी पाहिलेली नव्हती.

सभापती महोदय, एकीकडे मराठा समाज मूकपणाने रस्त्यावर उतरून आपल्या भावना व्यक्त करित होते. या प्रस्तावावर बोलण्यासाठी सत्ताधारी पक्षाकडून सन्माननीय सदस्य श्री.प्रवीण दरेकर यांना सांगण्यात आले परंतु हे नाव रात्री बदलले गेले. त्याअगोदर शिवसेनेच्या सन्माननीय सदस्या डॉ.नीलम गोऱ्हे या आरक्षणाच्या प्रस्तावावर बोलणार होत्या. त्या कोणत्या तोंडाने बोलणार होत्या ते मला माहिती नाही. एकीकडे मूक मोर्चे निघत होते आणि दुसरीकडे शिवसेनेचे मुखपृष्ठ असलेल्या सामन्यामध्ये “हा मूक मोर्चा म्हणजे मुका मोर्चा आहे” असे कार्टून छापून आले. तुम्ही कोणत्या तोंडाने हा प्रस्ताव मांडणार होता, तुम्हाला काय अधिकार आहे ? संबंध सकळ मराठा समाजाचा तुम्ही अपमान करता, मूक मोर्चाला मुका मोर्चा म्हणता,मराठा समाजाच्या मायमाऊलीची इभ्रत तुमच्या वर्तमानपत्राच्या माध्यमातून कार्टून मध्ये दाखवता आणि पुन्हा वरून म्हणता की, आम्हाला मराठा समाजाच्या आरक्षणाच्या बाबतीत २०७ अन्वये प्रस्ताव मांडू द्या. ही काय वेळ तुमच्यावर आलेली आहे.

श्री.धनंजय मुंडे .....

सभापती महोदय, मराठा मोर्चांमध्ये आरक्षणाची जशी मागणी होती तेवढीच प्रमुखमागणी स्वामी नाथन आयोगाच्या शिफारशीची अंमलबजावणी तात्काळ लागू करण्याच्या बाबतीतही होती. मी ज्या ग्रामीण महाराष्ट्रातून येतो, मी ज्या विविध समाजामध्ये राहतो ते आपण सुध्दा बघता. राज्यातील बहुसंख्य शेतकरी हा मराठा समाजाचा आहे. यासंदर्भात आपण जर स्वामी नाथन आयोग लागू केला, मराठा समाजाला आरक्षण लागू केले तर जवळपास सर्वच मराठा शेतकरी समाजाचे भले होईल.

सभापती महोदय, मी सन २००६ पासून सांगत आहे परंतु आपल्या ते लक्षात येत नाही. आमच्या सरकारकडून मराठा समाजाला आरक्षण मिळाले नसल्यामुळे कदाचित महाराष्ट्राच्या जनतेने तुम्हाला डोक्यावर घेतले आहे. दादा, आपण येथे उपस्थित आहात, आपण संघ कार्यालयात जाऊन विचारा की, आम्हाला मराठा समाजाला आरक्षण द्यावयाचे असल्यामुळे काय करावयाचे ?(अडथळा)

सभापती महोदय, आदरणीय श्री.पवार साहेब केंद्रीय कृषी मंत्री असताना २००४ ते २०१० या कालावधीत शेतीमालाचे बाजारभाव वाढविण्यासाठी त्यांनी शिस्तबद्ध प्रयत्न केल्यामुळेच शेतीमालाच्या बाजार भावात वाढ होऊ शकली व सर्व शेतकऱ्यांनी मान्य सुध्दा केले आहे. पवार साहेब कृषी मंत्री असताना शेतमालाचे भाव कशा पध्दतीने वाढत गेले आणि आज मात्र शेतमालाला भाव मिळत नाही हे आपण पाहतोच आहोत.

सभापती महोदय, लोकसभेच्या निवडणुकीत आताचे माननीय पंतप्रधानांनी स्पष्टपणे सांगितले होते की, या देशातील शेतकऱ्यांचा उत्पादन खर्च लक्षात घेऊन त्यावर ५० टक्के नफा गृहीत धरून आम्ही शेतमालाचे भाव काढू. परंतु हे सत्तेमध्ये आल्यानंतर यांनी तीन महिनेही होऊ दिले नाही तर चवथ्या महिन्यात केंद्र सरकारने सुप्रीम कोर्टात प्रतिज्ञापत्र दाखल करून सांगितले की, अशा पध्दतीने शेतमालाचा उत्पादन खर्च व त्यावर ५० टक्के नफा ठेवून आम्हाला शेतमालाचे भाव काढता येत

श्री.धनंजय मुंडे .....

नाहीत. याला पाठित खंजीर खूपसने म्हणता येणार नाही तर काय म्हणावयाचे ? तुम्ही शेतकऱ्यांच्या पाठित खंजीर खूपसला असून या देशातील शेतकरी ते कधीही विसरणार नाही. या सरकारला खरोखर शेतकऱ्यांबद्दल कळवळा असेल तर तुम्ही माननीय सुप्रीम कोर्टात जे प्रतिज्ञा पत्र दिले आहे ते विथ-ड्रॉ करा. हा विषय केवळ आपल्या राज्यापुरता नसून संपूर्ण देशातील शेतकऱ्यांच्या संदर्भातील आहे. सभागृहाच्या नेत्यांचे केंद्रामध्ये चांगले वजन आहे, त्या वजनाचा उपयोग करून, सरकारने सुप्रीम कोर्टात जे प्रतिज्ञा पत्र दिले आहे त्यासंदर्भात तुमची भावना साफ असेल तर ते प्रतिज्ञा पत्र आपण काढून घेतले तर आपल्यालाही शेतकऱ्यांबद्दल प्रेम आहे हे दिसून येईल.

सभापती महोदय, मराठा समाज आज अस्वस्थ आहे. मूक मोर्चाची “मुका मोर्चा” म्हणून तुम्ही हेटाळणी करीत असाल तर ते योग्य नाही. आपण लक्षात ठेवा मराठा मोर्चा शांत आहे. मराठा मोर्चाचा राग दबून आहे. मात्र या समाजाला न्याय न दिल्यास त्याचा आगडोंब उसळल्याशिवाय राहणार नाही हे सत्ताधऱ्यांनी लक्षात घ्यावे. खरे तर मोर्चेकऱ्यांची चर्चा नको, निर्णय घ्या अशी मागणी होती आणि आजही आमची तीच मागणी आहे. तुमच्या मुळे या सद्नात चर्चा होत आहे. खरे म्हणजे आम्हाला चर्चा करावयाची नव्हती तर आम्हाला या सरकारला मराठा आरक्षणाच्या संदर्भात निर्णय हवा होता. आज आपण मराठा समाजाच्या संदर्भात चर्चा सुरु केली आहे, तुम्हाला निर्णय घेण्याचा अधिकार आहे. तुमची जर मराठा समाजाला आरक्षण देण्याची खरोखर भावना असेल तर या ठिकाणी आपण कोणत्याही परिस्थितीमध्ये मराठा समाजाला आरक्षण देण्याची घोषणा करा. त्याच बरोबर मराठा समाजाच्या संदर्भात स्वामी नाथन आयोगाने ज्या शिफारशी केलेल्या आहेत त्या सर्वच्या सर्व शिफारशी या राज्यात तुम्ही लागू केल्या तर दादा आम्ही तुमचा सत्कार करू, आपण म्हणाल तेथे येऊन आम्ही आपला सत्कार करू.

सभापती महोदय, राज्यातील मराठा समाज प्रामुख्याने शेती व्यवसायाशी निगडित आहे. स्वामी नाथन आयोगामध्ये दुसरी महत्वाची मागणी म्हणजे शेतकऱ्यांचे कर्ज

माफ केले पाहिजे. शेतकऱ्यांचा ७/१२ कोरा करावा असे स्वामी नाथन आयोगात म्हटले आहे. सलग ३-४ वर्षांपासून शेतकऱ्यांचा शेती व्यवसाय बंद आहे. शेतकरी समाजामध्ये बहुसंख्य मराठा समाज असल्यामुळे त्यांना न्याय मिळण्याची आवश्यकता आहे.

सभापती महोदय, या प्रस्तावामध्ये धनगर, मुस्लीम आणि लिंगायत समाजाच्या बाबतीतही विषय आहे. खरे तर आरक्षणाचे सर्वात मोठे लाभार्थी या सभागृहात उपस्थित असते तर बरे झाले असते परंतु ते आता सभागृहात उपस्थित नाहीत.

सभापती महोदय, धनगर समाजाच्या आरक्षणा विरोधात मोर्चा कोठे निघावा ? सरकार दरबारी निघावा ? लोकसभा आणि विधानसभेच्या निवडणुकीच्या मध्ये धनगर समाजाचे मोर्चे बारामतीला निघाले होते. बारामती येथे धनगर समाजाचे मोर्चे, आंदोलने झाली. त्यावेळेस तुमच्या मनात पाप होते. तुम्हाला धनगर समाजाला आरक्षण द्यावयाचे नव्हते, तुम्हाला राज्यातील संपूर्ण धनगर समाज आरक्षणासाठी पेटवायचा होता. आंदोलन बारामतीला झाले असतांना या राज्याचे आताचे मुख्यमंत्री आंदोलन शांत करण्यासाठी, उपोषण सोडण्यासाठी गेले त्यावेळेस त्यांनी राज्यातील संबंध धनगर समाजाला शब्द दिला होता की, एक महिन्याच्या आत आमची सत्ता आणा आम्ही धनगर समाजाला एस.टी.समाजाचे आरक्षण देऊ. पहिल्या कॅबिनेटमध्ये धनगर समाजाला आरक्षण देऊ असे आताच्या मुख्यमंत्र्यांनी त्यावेळी सांगितले होते. या दोन वर्षांत किती तरी कॅबिनेट बैठका झाल्या याचा थोडा तरी विचार करा. तुम्ही धनगर समाजाला केवळ लुभावण्याचे काम केले आहे.

या नंतर श्री. शिगम

श्री.धनंजय मुंडे....

आपल्या या लुभावण्यावरून मला एक शेर आठवला.

उनकी न थी खता, हम ही कुछ गलत समझ बैठे,

वे मोहब्बत से बात करते थे, हम मोहब्बत ही समझ बैठे.

आप धनगर समाज से मोहब्बत से बात करते थे. या धनगर समाजाने आपणास निवडून दिले. आज आपण त्या धनगर समाजाला वाऱ्यावर सोडून दिलेले आहे. आपण धनगर समाजाच्या दोन मंत्र्यांना मंत्रिमंडळामध्ये घेतले म्हणजे धनगर समाजाचे प्रश्न सुटले असे सरकारला वाटते काय ? आज कोणताच समाज रस्त्यावर नाही असे सरकारला वाटते. या नागपूरच्या अधिवेशनात धनगर समाज मोर्चा घेऊन आला. या मोर्चाला सामोरे जाण्यासाठी मंत्री गेले त्यांचे तेथे काय हाल झाले हे आपणास माहित आहे. ये ट्रेलर था. पुरी फिल्म अभी आनेवाली है. लोक विधानसभा और लोकसभा चुनाव का इंतजार कर रहे है. आपणास नगरपालिकेच्या निवडणुकीत विजय मिळाला त्याचे आम्ही स्वागत केले. परंतु सरकारने या विजयाने हुरळून जाऊ नये. या सरकारने वेगळे काही करावे असे आम्ही सांगत नाही. या सरकारने राज्यातील जनतेला जो शब्द दिला होता तो पूर्ण करणार आहात की नाही ? आपण जनतेला खेळवण्यासाठी शब्द दिला होता काय ?

सभापती महोदय, या प्रस्तावावर मंत्री महोदयांना भाषण करता येते. माननीय मंत्र्यांनी तशी हिम्मत दाखवावी. माननीय मंत्री श्री.महादेव जानकर यांनी निवडणूक अधिकाऱ्याला फोन करून काँग्रेस पक्षाचे चिन्ह गोठवून स्वतःच्या पक्षाचे चिन्ह द्या असे सांगितले. त्यांनी तशी हिम्मत या प्रस्तावात भाग घेऊन दाखवावी. सरकारने धनगर समाजाला आरक्षण द्यावे अन्यथा मी मंत्री पदावर राहणार नाही असे त्यांनी सांगावे. मंत्री पदाचा त्याग केल्याची अनेक उदाहरणे आहेत. परमपूज्य डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी त्यांचा एक निर्णय झाला नाही म्हणून त्यांनी मंत्री पद सोडून दिले होते. माननीय मंत्री असे करू शकणार आहेत काय ? त्यांनी असे केले

श्री.धनंजय मुंडे....

तर आपल्या नेत्याला समाजासाठी आरक्षण पाहिजे होते, स्वतःसाठी नको होते असे धनगर समाजाला वाटेल.

सभापती महोदय, प्रत्येक अधिवेशनामध्ये धनगर आरक्षणाबाबत तारांकित प्रश्न, लक्षवेधी सूचना मांडण्यात येते. त्याशिवाय म.वि.प.नियम २८९ अन्वये सूचना देण्यात येते. परंतु या सर्व प्रश्नांवर सरकारकडून एकच उत्तर देण्यात येते की, धनगर समाजाच्या आरक्षणाबाबतचा अहवाल देण्यासाठी टाटा इन्स्टीट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस या संस्थेला सांगितलेले आहे. अशाप्रकारे हा प्रश्न सरकारने निकाली काढलेला आहे. केंद्र सरकारने या संस्थेला अॅफीलेट केलेले आहे काय ? या संस्थेने दिलेला अहवाल केंद्र सरकार स्वीकारणार आहे काय ? राज्य घटनेपेक्षा ही संस्था मोठी आहे काय ? फक्त या समाजाला खेळविण्याचे काम सरकार करीत आहे. आम्ही काहीतरी करीत आहोत असे फक्त सरकार दाखवीत आहे. जेव्हा हा मुद्दा ऐरणीवर येईल त्यावेळी सरकार वेगळाच मुद्दा काढणार हे मला माहित आहे.

सभापती महोदय, या सरकारमधील आदिवासी मंत्री महोदयांनी या सभागृहात सांगितले की, धनगर समाजाला एस.टी.च्या सवलती देता येणार नाहीत. सरकारचा नेमका हेतू काय आहे हे त्यांनी स्पष्ट करावे. सरकारमधील एक मंत्री सांगत आहेत की, आम्ही धनगर समाजाला एस.टी.च्या सवलती देणार नाही आणि सरकार सांगत आहे की, आम्ही धनगर समाजाला आरक्षण देतो.

सभापती महोदय, केंद्र सरकारमधील एका मंत्री महोदयांनी असे सांगितले की, राज्याकडून धनगर समाजाला आरक्षण देण्याबाबतचा प्रस्ताव आला नाही. या समाजाला आरक्षण देणे सरकारच्या हातामध्ये आहे. तामिळनाडू सरकारने तसा निर्णय घेतलेला आहे. तेव्हा राज्य सरकारला निर्णय घेण्यास काय अडचण आहे ? परंतु या सरकारला कोणत्याच समाजाला आरक्षण द्यायचे नाही. एखाद्या समाजाला फक्त मतलबाकारिता निवडणुकीपुरते मर्यादित ठेवायचे, त्यांना आशा

श्री.धनंजय मुंडे.....

दाखवावयाची. सत्तेत आल्यावर त्या समाजाला वाऱ्यावर सोडून द्यायचे हीच भूमिका आतापर्यंत राहिलेली आहे. या सर्वांमध्ये मुस्लिम समाज भरडला जात आहे. आघाडी सरकारने मुस्लिम समाजाला पाच टक्के आरक्षण दिले. ते प्रकरण न्यायालयात गेले. उच्च न्यायालयाने मुस्लिम समाजाला शैक्षणिक आरक्षणाच्या बाबतीत संमती दर्शविली. या संदर्भात सभागृहात माननीय संसदीय कामकाज मंत्री श्री.गिरीश बापट यांच्यासोबत माझा वाद झाला. मी सांगत होतो की, आपण मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा कायदा आणत आहात त्याचप्रमाणे उच्च न्यायालयाने मुस्लिम समाजाला जे शैक्षणिक आरक्षण मान्य केलेले आहे त्या संदर्भातील देखील कायदा आणावा. ते म्हणाले की, आणत नाही. माननीय उच्च न्यायालयाने मुस्लिम समाजाला जे पाच टक्के शैक्षणिक आरक्षण दिलेले आहे त्याची अंमलबजावणी केल्यास मी आपल्या पक्षाची आयुष्यभर गुलामी करीन. सरकार असा निर्णय घेणार आहे काय ? हे सरकार असा निर्णय घेणार नाही. आपण चार भिंतीमध्ये काय बोलता ते मला माहित आहे. ते मी उघडपणे येथे बोलणार नाही. मुस्लिम समाजाला जे हक्काने आरक्षण मिळालेले आहे ते त्यांना हे सरकार देणार नाही. आज आपणास हे चांगले वाटते. पण याचे परिणाम फार भयंकर होणार आहेत.

सभापती महोदय, माननीय मुख्यमंत्री आणि प्रत्येक मंत्री महोदयांनी शपथ घेतलेली आहे की, मी कोणाच्याही बाबतीत ममत्व आणि आकस ठेवणार नाही. पण हे सरकार संपूर्ण मुस्लिम समाजाच्या बाबतीत आकस ठेवत आहे. या समाजाला हे आरक्षण मिळालेले आहे. या आरक्षणास कोणत्याही न्यायालयाने आडकाठी केलेली नाही. या सरकारने मुस्लिम समाजाला शैक्षणिक आरक्षण द्यावे. ही गोष्ट सरकारच्या अखत्यारितीत आहे. सरकार असे करणार आहे काय ? सरकारने तसे आरक्षण दिल्यास आम्ही त्यांची गुलामगिरी करू.

सभापती महोदय, राज्यातील लिंगायत समाजाचे आर्थिक, शैक्षणिक व राजकीय मागासलेपण दूर करण्यासाठी त्यांच्या आरक्षणाच्या मागणीवर तातडीने

श्री.धनंजय मुंडे....

निर्णय व्हावा अशी माझी मागणी आहे. हा समाज वीरशैव लिंगधर, लिंगवण, लिंगडेर अशा पोटजातीमध्ये विखुरलेला आहे. हा आर्थिक, शैक्षणिक व राजकीयदृष्ट्या मागासलेला समाज आहे. राज्य घटनेने दिलेल्या हक्कानुसार या समाजातील पोटजातीनुसार त्यांना ओबीसी, एनबीसी, एनटी, एसबीसी प्रवर्गाचे अारक्षण देण्याबाबत तातडीने निर्णय व्हावा. ऑगस्ट २०१४ मध्ये आघाडी सरकारच्या राज्यमंत्रिमंडळाच्या बैठकीत लिंगायत गुरव, लिंगायत जंगम, लिंगायत कुंभार, लिंगायत न्हावी, लिंगायत परीट, लिंगायत धोबी, लिंगायत फुलारी, लिंगायत सुतार, लिंगायत वाणी, लिंगायत तांबोळी, लिंगायत कुलेकडगी यांचा समावेश ओबीसीमध्ये करण्याची शिफारस मागासवर्गीय आयोगाकडे करण्याचा निर्णय घेतला होता. परंतु त्या बाबतीत या सरकारकडून पुढे कोणतीही कार्यवाही झालेली नाही. या सरकारला सत्तेमध्ये निवडून येण्यासाठी या समाजाने मोठी जबाबदारी उचलली. आघाडी सरकारने या समाजाचा ओबीसीमध्ये समावेश करण्याचा जी शिफारस केली होती त्याचा पाठपुरावा करून त्या समाजाचा ओबीसीमध्ये समावेश करण्याचा निर्णय घेणार आहात काय ?

सभापती महोदय, सरकारने राजकारण केल्यामुळे आपण येथे चर्चा करीत आहोत. आम्ही या अधिवेशात सरकारला निर्णय घेण्यासाठी भाग पाडले असते. दिनांक १४ डिसेंबर रोजी मोर्चा येत आहे. आज ८ तारीख आहे. आपण धनगर समाजाच्या, मुस्लिम समाजाच्या, मराठा समाजाच्या अारक्षणाच्या बाबतीत निर्णय घ्यावा. लिंगायत समाजाच्या आरक्षणाच्या बाबतीत आपणास फक्त मान्य करून घ्यायचे आहे. सरकारने हे निर्णय घेतले तर लोक त्यांना डोक्यावर घेतील. जे मूक मोर्चे निघत आहेत, त्यांची तोंडे बंद आहेत, हात बांधलेले आहेत असे सरकारने समजू नये. हा समाज उद्या पेटून उठेल. आज प्रत्येक समाज रस्त्यावर

श्री.धनंजय मुंडे.....

उतरत आहे. प्रत्येकाला वाटत आहे की, उसूलों पर जहां आंच आये तो टकराना जरूरी है, जिंदा हो तो फिर जिंदा नजर आना जरूरी है म्हणून हा सर्व समाज रस्त्यावर उतरत आहे. माझी सरकारला हात जोडून कळकळीची विनंती आहे की, आम्ही समाजाच्या भावना येथे मांडलेल्या आहेत त्याची उत्तरे मिळाली पाहिजेत. आरक्षण मिळेल की नाही ते माहित नाही. कारण या सरकारची विचारधारा आरक्षणाच्या विरोधात आहे तेव्हा हे सरकार राज्यातील कोणत्याही समाजाला आरक्षण देऊ शकत नाही. तरी देखील आम्ही अपेक्षा ठेवतो. दादा, आपण आरक्षण द्याल अशी आम्हाला अपेक्षा आहे, एवढे बोलून माझे भाषण पूर्ण करतो. जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !

या नंतर श्री. बोर्डे

श्री.प्रवीण देकर (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, म.वि.प. नियम २६० अन्वये मराठा समाजाच्या आरक्षणासंदर्भात आणि त्यांच्या विविध मागण्यांसंदर्भात मांडण्यात आलेल्या प्रस्तावावर माझे विचार व्यक्त करण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी विरोधी पक्ष या नात्याने, राज्यभर निघत असलेल्या मोर्चांच्या पार्श्वभूमीवर मराठा समाजाला आरक्षण देण्यासंदर्भात आपली भूमिका मांडली. खऱ्या अर्थाने मराठा आरक्षणाचा इतिहास हा राजर्षी शाहू महाराजांपासून आहे. त्यांनी आरक्षणाची भूमिका घेतली होती. त्यानंतर संदर्भासाठी दिनांक २३ एप्रिल, १९४२ च्या निर्णयाद्वारे बॉम्बे शासनाच्या माध्यमातून मराठा समाज मागास म्हणून घोषित करण्यात आल्याचे उदाहरण आहे. त्या निर्णयातील २२८ जातीच्या यादीमध्ये मराठा समाजाचा उल्लेख १४९ व्या क्रमांकावर आहे. त्यानंतरच्या काळात अण्णासाहेब पाटील यांनी १९८२ मध्ये मराठा समाजाच्या आरक्षणासंदर्भात काढलेले मोर्चे, केलेले वक्तव्य इत्यादी प्रकारच्या पार्श्वभूमीवर मराठा समाजाच्या आरक्षणाचा विषय आणि मराठा समाजाचे प्रश्न आज ऐरणीवर आलेले आहेत. माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी सांगितले की, दोन दिवसापूर्वीच्या कामकाजपत्रिकेत हा विषय विरोधी पक्षाने उपस्थित केला होता. आज हाच विषय सत्ताधारी पक्षाने सुध्दा दिला आहे. मला सांगावयाचे आहे की, मराठा समाजाला आरक्षण देण्याबाबतचा प्रस्ताव सत्ताधारी पक्षाने आणला काय किंवा विरोधी पक्षाने आणला काय, यापेक्षा या विषयाच्या बाबतीत आपण सर्वांनी एकमत करून हा विषय कशा पद्धतीने सुटेल, अशा प्रकारची भावना घेऊन काम करणे आवश्यक आहे. कारण मराठा समाज ही

श्री.प्रवीण दरेकर....

कोणाची मक्तेदारी नाही. मराठा समाज हा कोण्या पक्षाची किंवा नेत्याची मक्तेदारी नाही. मराठा समाजाला आरक्षण मिळावे म्हणून राज्यभर प्रचंड संख्येने मोर्चे निघत आहेत. प्रत्येक मोर्चाच्या माध्यमातून राज्यातील मराठा समाजातील तरुण, तरुणी, स्त्री, पुरुष मंडळींनी मूकपणाने आपल्या भावना व्यक्त केल्या आहेत. या मोर्चांमध्ये लाखोंच्या संख्येने लोक जमले होते. परंतु एकाही मोर्चात लोकांनी हिंसक गोष्टी केल्या नाहीत ही उल्लेखनीय बाब आहे. या मागील एकमेव कारण म्हणजे या राज्यात भाजपा-शिवसेना पक्षाचे सरकार आहे. या राज्यातील जनतेचा आणि मराठा समाजाचा माननीय मुख्यमंत्री श्री.देवेंद्र फडणवीस यांच्यावर पूर्ण विश्वास आहे. माननीय मुख्यमंत्री श्री.देवेंद्र फडणवीस हेच आम्हाला न्याय देतील या भावनेतून मराठा समाजाच्या तरुणांनी संयमाची भूमिका घेतलेली आहे. यामध्ये तुमचे-आमचे काही कर्तृत्व नाही.

सभापती महोदय, मी नवी मुंबई आणि माणगाव येथील मराठा समाजाच्या मोर्चात सहभागी झालो होतो. मला सभागृहाच्या निदर्शनास आणून द्यावयाचे आहे की, भाजप पूर्णपणे मराठा समाजाने काढलेल्या मोर्चासोबत होता. मराठा समाजाने मोर्चा काढण्यास सुरुवात केल्यानंतर राज्याच्या माननीय मुख्यमंत्र्यांनी मराठा समाजाचे आमदार आणि पक्षातील प्रमुखांना बोलावून बैठक घेतली. त्यावेळी त्यांनी स्पष्टपणे भूमिका मांडली की, मराठा समाजाला आरक्षण द्यावयाचे आहे. भाजपाचे प्रदेशाध्यक्ष श्री.रावसाहेब दानवे यांनी सुध्दा टी.व्ही. चॅनेल्सच्या माध्यमातून भूमिका स्पष्ट केली की, माननीय मुख्यमंत्री आणि राज्य सरकार मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाजूने आहे. परंतु या ठिकाणी बोलताना सांगितले गेले की, राज्य सरकारने मराठा समाजाला आरक्षण मिळवून देण्याच्या बाबतीत काहीच केले नाही. मला वाटते काही मंडळी सोयीच्या बातम्या ऐकतात किंवा पाहतात.

श्री.प्रवीण दरेकर....

सभापती महोदय, मध्यंतरी सन्माननीय सदस्य श्री.नरेंद्र पाटील यांनी नवी मुंबईतील एपीएमसी यार्डमध्ये माथाडी कामगारांचा मेळावा आयोजित केला होता. त्या मेळाव्यामध्ये माननीय मुख्यमंत्र्यांनी जाहीरपणे सांगितले होते की, राज्य सरकार कोणत्याही परिस्थितीत मराठा समाजाला आरक्षण देणार आहे. तसेच त्यांनी अण्णासाहेब पाटील आर्थिक विकास महामंडळासाठी अर्थसंकल्पात २०० कोटी रुपयांची तरतूद करण्याची भूमिका मांडली होती. माननीय मुख्यमंत्र्यांनी त्याच वेळी आरक्षणाच्या बाबतीत राज्य सरकारची भूमिका स्पष्ट केली होती. सभापती महोदय, मराठा समाजाचे नेतृत्व अण्णासाहेब पाटील करित होते. त्यामुळे त्यांच्या नावाने सुरु केलेल्या महामंडळाचे पुनरुज्जीवन करून त्या महामंडळाला ताकद देण्याची भूमिका सन्माननीय मुख्यमंत्र्यांनी मांडली होती. मराठा समाजाला केवळ शासकीय आणि निमशासकीय कार्यालयांमध्ये नोकऱ्या देऊन मराठा समाजातील तरुणांच्या बेरोजगारीचे प्रश्न सुटणार नाहीत. सरकारी आणि निमसरकारी कार्यालयांबरोबरच खाजगी क्षेत्रात सुध्दा आरक्षण देण्याची भूमिका स्वीकारावी लागेल, असे त्यांनी सांगितले होते. अशा प्रकारची वक्तव्ये माननीय मुख्यमंत्र्यांनी माथाडी कामगारांच्या मेळाव्यात केली होती.

सभापती महोदय, या प्रस्तावावरील चर्चेच्या निमित्ताने सांगतो की, ५ लाख बेरोजगार तरुणांना कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देऊन त्यांना रोजगार दिला जाईल अशा प्रकारची भूमिका माननीय मुख्यमंत्र्यांनी घेतली. मला वाटते या सर्व बाबींचे विस्मरण विरोधकांना होत आहे. माथाडी कामगार हे मराठा समाजाचे प्रतिनिधित्व करणारे महत्त्वाचे अंग आहे. माथाडी कामगारांना घरे उपलब्ध करून देण्यासाठी शासनाने योग्य प्रकारची भूमिका घेतली आहे. काही लोकांकडून राज्य सरकार मराठा समाजाकडे दुर्लक्ष करित आहे, मराठा समाजाच्या बाबतीत सकारात्मक नाही अशा प्रकारची भूमिका राजकीय उद्देशाने प्रेरित होऊन घेतली जाते, असे माझे मत आहे.

श्री.प्रवीण दरेकर....

सभापती महोदय, आज मराठा समाजाच्या आरक्षणासंदर्भातील स्टेटस काय आहे ? बापट आयोगाने स्पष्टपणे सांगितले की, मराठा समाजाचा इतर मागासवर्ग प्रवर्गामध्ये समावेश करणे न्यायाच्या दृष्टीने योग्य होणार नाही. बापट आयोगाने सारासार विचार केला नाही. या संदर्भात अनेक मुद्दे आहेत. परंतु मी त्यावर सविस्तर बोलणार नाही. बापट आयोगाला पत्र पाठवून सुध्दा त्यांनी साधे उत्तर पाठविण्याचे सौजन्य दाखविले नाही. त्यानंतर श्री.राणे समिती गठीत करण्यात आली. श्री.राणे समितीने मराठा समाजाला आरक्षण देण्याची शिफारस शासनाकडे केली. त्यानंतर सरकारने मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत अध्यादेश काढला आणि आरक्षणाचा निर्णय लागू केला. परंतु त्याला स्थगिती देण्यात आली. त्यानंतर नागपूरच्या अधिवेशनात या विषयी कायदा करण्यात आला. परंतु त्याला सुध्दा न्यायालयाकडून स्टे देण्यात आला. हा स्टे देण्यामागील महत्त्वाचे मुद्दे कोणते होते, ते मी सांगणार आहे. सभापती महोदय, माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांनी सांगितले की, या राज्य सरकारची मराठा समाजाला आरक्षण देण्याची दानत नाही, मराठा समाजाला आरक्षण देण्यासाठी न्यायालयात विहित मुदतीत प्रतिज्ञापत्र सादर करित नाही, न्यायालयात बाजू मांडण्यासाठी चांगल्या वकिलाची नेमणूक करित नाही. परंतु मी नम्रपणे सांगू इच्छितो की, सन्माननीय श्री.राणे समितीच्या बाबतीत न्यायालयाने ज्या दोषात्मक टिप्पण्या केल्या त्या मी सभागृहाच्या निदर्शनास आणून देतो.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. प्रवीण दरेकर ....

उच्च न्यायालयाने अंतरिम स्थगिती आदेशात अधोरेखित केलेले महत्त्वाचे मुद्दे. राणे समितीच्या अहवालात पुढीलप्रमाणे दोष. माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या इंद्रा साहनी केसमध्ये शिफारस केल्याप्रमाणे, राष्ट्रीय व राज्य मागासवर्ग आयोग या प्रकारची राणे समितीची स्थापना झालेली नाही. राज्य आयोग, राष्ट्रीय मागासवर्ग आयोग हा दर्जा जो कमिशनचा असावा लागतो त्याची स्थापना झालेली नाही अशा प्रकारचा मुद्दा कोर्टाने दाखविला आहे. राणे समितीने दिनांक १२.२०१४ ते दिनांक १९.२.२०१४ या अल्प कालावधीत घाईघाईत सर्वेक्षण केलेले आहे. या सर्वेक्षणाचा कालावधी कमी आहे. राणे समितीने थॉमस, १९७६ या केसमधील न्यायमूर्ती फझल अली यांचे मत चुकीच्या पध्दतीने विचारात घेतलेले आहे, जे इंद्रा साहनी केसमध्ये सन १९९२ मध्ये रद्द करण्यात आले आहे. पुढचा मुद्दा असा की, राणे समितीने इंद्रा साहनी केसमधील ५० टक्यांपेक्षा जास्त आरक्षण देता येत नाही हा बहुमताचा निर्णय बंधनकारक असून फक्त विशेष व अपवादात्मक परिस्थितीमध्ये या मर्यादेचे उल्लंघन करता येते या कायदेशीर बाबीचा विचार केलेला नाही. तसेच आरक्षण देताना ५० टक्के मर्यादेचे उल्लंघन होणार नाही हा माननीय सर्वोच्च न्यायालयाचा नागराज केसमधील निर्णयाचा उल्लेख केलेला नाही. असे अनेक मुद्दे जे राणे समितीच्या अहवालात चुकीचे गेल्याने ताशेरे किंबहुना कोर्टाने त्या स्थगितीचे कारण देताना उल्लेख केलेला आहे. मग आम्ही असे म्हणायचे की, सन्माननीय राणे साहेबांची प्रामाणिक भूमिका मराठा समाजाच्या आरक्षणाची सातत्याने राहिली आहे, किंबहुना अल्पावधीत काम व्हावे यासाठी त्यांनी प्रचंड मेहनत घेतलेली आहे. परंतु अशा प्रकारे राजकीय अभिनिवेशातून बोलण्यापेक्षा ज्यांनी प्रयत्न केले ते सार्थकी लागावे यासाठी सामुदायिक प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. इंद्रा साहनी प्रकरण सन १९९३ च्या खटल्यातील निकाल आहे, स्टे का देण्यात आला तर ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त आरक्षण देता येणार नाही, अशा प्रकारचा निर्णय इंद्रा साहनी या प्रकरणात दिला आहे.

श्री. प्रवीण दरेकर ....

परंतु त्यानंतरचे २ रेफरन्सेस आहेत. आपल्याला ५० टक्क्यांच्या पुढे जाता येत नाही. परंतु ५० टक्क्यांच्या पुढे इतर राज्ये असतील तर आपण का जाऊ शकत नाही याचा शासनाने विचार केला पाहिजे. त्यासाठी संदर्भ सुप्रीम कोर्टातील सन १९९४ चे जोशी विरूद्ध कर्नाटक राज्य अशा प्रकारच्या केसचा निकाल आहे. एखाद्या समाजाला राज्य शासनाला ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त आरक्षण द्यावयाचे असेल तर त्या समाजाची सर्वकष अत्याधुनिक संपूर्ण माहिती गोळा करावी आणि त्या निकषात बसून शासनाला वाटत आहे, तेवढे टक्के आरक्षण त्या समाजाला द्यावे. या निकालात पुढे असेही म्हटले आहे की, “It has been laid down that if the State wants to exceed 50% reservation then it is required to base its decision on quantifiable data.” त्यामध्ये अशा प्रकारे सांगितले आहे. सन २००६ चे नागराज अॅण्ड अदर्स व्हर्सेस युनियन ऑफ इंडिया ही केस आणि सन २००८ ची अशोक कुमार ठाकूर व्हर्सेस युनियन ऑफ इंडिया ही केस आहे. त्यामध्ये सुध्दा ज्या राज्य सरकारांना ५० टक्के किंवा त्यापेक्षा अधिक आरक्षण द्यावयाचे असेल तर ते देता येईल. त्यावेळच्या केसच्या निकालात १३ व्या घटनादुरुस्तीचा रेफरन्स घेऊ असे म्हटले आहे, “Constitutional Act 2005-Reservation exceeding 50% could be made only on the basis of quantifiable data before the Government. However, it appears that till today the exercise has not been undertaken and the State Government has not collected quantifiable data.” यामध्ये सांगितले आहे की, क्वांटिफायबल डेटामध्ये साधारण माहिती येणे आवश्यक आहे. ती माहिती जर गोळा केली तर योग्य होईल, आर्थिकदृष्ट्या हा समाज कसा बिकट परिस्थितीमध्ये आहे याची सांख्यिकी आकडेवारी द्यावी आणि ती नीटपणे न्यायालयाला सादर करावी अशी भूमिका आहे. शेड्यूल ९ मध्ये जसे तामिळनाडु सरकारने आरक्षण दिले आहे, तसेही राज्य सरकारला आरक्षण देता येऊ शकते. आपल्याला आरक्षण देण्याची इच्छा असेल. सन १९९३ मधील इंद्रा साहनी केस

श्री. प्रवीण देकर ....

सांगितली, परंतु याऊपरही आपण घटनादुरूस्ती करू शकतो. मी आपल्याला उदाहरण देतो. सन १९६९ मध्ये खाजगी बँकांचे राष्ट्रीयकरण झाले होते. खाजगी बँकांचे राष्ट्रीयकरण करण्याचा निर्णय झाला, त्या निर्णयाला खाजगी बँकांनी कोर्टात चॅलेंज केले. त्या निर्णयाच्या विरुद्ध निकाल कोर्टाने दिला. त्यावेळी स्व. इंदिरा गांधी यांनी घेतलेला तो निर्णय रद्द झाला. इंदिरा गांधी यांनी घटनादुरूस्ती आणली, घटनादुरूस्तीने त्या निर्णयाला बगल दिली गेली. सन १९८५ मध्ये शहाबानो खटल्यामध्ये अशाच प्रकाचा निर्णय शहाबानोच्या बाजूने लागला. परंतु मुस्लीम समाज विरोधात जाईल की काय अशा भावनेतून स्व. राजीव गांधी साहेबांनी घटनादुरूस्ती केली. पहिला सकारात्मक निर्णय होता. दुसरा जरी नकारात्मक निर्णय असेल तरी घटनादुरूस्तीच्या माध्यमातून सुध्दा असा निर्णय मराठा आरक्षणाच्या संदर्भात घेता येईल. आज मराठा आरक्षणाची मागणी का होत आहे, मोठ्या प्रमाणात मोर्चे का निघत आहेत ? एकेकाळी समजले जायचे की, मराठा समाज हा सत्ताधारी समाज आहे, मराठा समाज हा गर्भश्रीमंत समाज आहे, मराठा समाज हा जमीनदार- वतनदार समाज आहे. एकेकाळी चित्र नक्की होते. परंतु आज काय परिस्थिती आहे ते पहा. आज भूधारक शेतकरी, ज्याची जमीन मोठ्या प्रमाणात होती, त्याच्या जमिनीचे तुकडे पडले आहेत. तो अल्पभूधारक कधी झाला हे त्यालाच कळले नाही. मराठा समाजातील मुले ज्यावेळी एखाद्या ठिकाणी प्रवेशासाठी जातात त्यावेळी काय अवस्था असते, काय आक्रोशाची भूमिका आहे ते पहा. ही मूळ भावना आहे. आपण मोर्चांमध्ये गेला असाल, विहज्युअल पाहिल्या असतील. मी स्वतः बारकाईने न्याहाळत होतो, तेथे मोठ्या संख्येने विद्यार्थी होते. प्रवेशाच्या वेळी डिफरेंशिएट केले जायचे, त्याला वाटायचे की, माझ्याकडे सर्व आहे, गुणवत्ता आहे, सर्व काही आहे, केवळ मला आरक्षण नाही म्हणून माझ्यासमोर कमी टक्केवारी असलेल्या विद्यार्थ्यांला प्रवेश मिळत आहे आणि मला मिळत नाही. तो असंतोष, ती खदखद त्याच्या कुटुंबात असायची, त्याच्यात असायची. तो विद्यार्थी रस्त्यावर उतरला, प्रवेशासाठी झगडणाऱ्या मुली रस्त्यावर

श्री. प्रवीण देकर ....

उतरल्या. ग्रामीण भागात आमचे मराठा शेतकरी मोठ्या प्रमाणात आहेत. ८० टक्के शेतकरी मराठा समाजाचे आहेत. शेतामध्ये काबाडकष्ट करतात, कोणी शेतमजूर म्हणून तेथे राबतात. आर्थिक विवंचना असल्यामुळे दागदागिने गहान ठेवून आपल्या मुलामुलींना शिकविण्यासाठी शहरात पाठवितात. त्यांची काय अवस्था असते ? त्यांना डोनेशन भरता येत नाही म्हणून प्रवेश मिळत नाही. त्यांच्याकडे पैसे नाहीत. आरक्षणाच्या नावाखाली प्रवेश घ्यायला गेलो तर माझ्याकडे पैसे नाहीत, आरक्षण नाही, म्हणून मी मागे पडत आहे अशी भावना होते. मोर्चांमध्ये तो असंतोष, ती चीड, तो आघात खदखदत होता. तो बाहेर येत होता. पदोन्नतीच्या वेळी होणारे डिफरेंशिएट अस्वस्थ करीत होती. माझ्यामध्ये गुणवत्ता आहे, पण मला आरक्षण नाही म्हणून आरक्षणवाले पुढे जात आहेत. मी त्यांच्या जोडीला आलो तर मलाही पुढे जाता येईल, माझीही प्रगती होईल, ही भावना मोर्चेकऱ्यांमध्ये आहे. काढलेल्या मोर्चांनी जगाला आदर्श घालून दिला. लाखोंचे मोर्चे होते. १०० लोकांना नियंत्रण करायचे असेल तरी करू शकत नाही. मी त्या मोर्चांना गेलो आहे. लाखो लोकांचे मोर्चे एका रांगेमध्ये शिस्तबद्ध चालत होते. रांग जरा जरी इकडे तिकडे झाली तरी पुन्हा सावरत होते. एवढा मोठा लाखोंचा समुदाय निःशब्द होता, मुका होता. एक शब्द बोलत नव्हते. साधा श्वास देखील ऐकायला मिळत होता. एक अनोखी शिस्त मराठा समाजाच्या मोर्चांतील मोर्चेकरांनी घालून दिली. हे सुध्दा एक आदर्श आहे. हा मूक मोर्चा सांगत आहे की, आज आम्ही मूक आहोत.

या नंतर श्री. रोझेकर

श्री.प्रवीण दरेकर.....

हा मूकमोर्चा त्या ठिकाणी सांगतो आहे की, आज आम्ही मूक आहोत. आमच्या ओरडण्यापेक्षा आमच्या मूकपणाच्या भावना सरकारला कळतील. सन्माननीय श्री.देवेंद्र फडणवीस यांच्या नेतृत्वाखाली हे सरकार काम करीत आहे. हे सरकार सकारात्मक असल्या कारणाने त्या मोर्चाला कोणताही नेता त्या ठिकाणी दिशा देऊ शकला नाही. कुणी त्या ठिकाणी मोर्चाचे नेतृत्व घेण्याचा प्रयत्न केला तर त्यांना पुढे येऊ दिले गेले नाही. मोर्चामध्ये नेते आलात तर शेवटच्या रांगेत रहा, मोर्चामध्ये पुढारी आले तर तुम्ही शेवटच्या रांगेत रहा, अशा प्रकारचे स्वयंस्फूर्तीचे वातावरण त्या ठिकाणी मोर्चाच्या माध्यमातून दिसत होते. जवळपास ४६ मोर्चे राज्यात झाले. इंदोरला मोर्चा झाला, कर्नाटकातील बिदरला मोर्चा झाला, रश्िायाला झाला, परदेशात मोर्चे झाले आणि मराठा समाज मोठ्या संख्येने एकत्रित आल्याचे चित्र या ठिकाणी दिसत आहे. या सदनाच्या माध्यमातून या सरकारकडे माझी मागणी आहे की, कोणत्याही परिस्थिती मराठा आरक्षणाचा विषय निकाली काढणे अत्यंत आवश्यक आहे. हा प्रश्न विरोधी पक्षाचा नाही. हा प्रश्न सत्तारूढ पक्षाचा नाही. हा प्रश्न या राज्यात असणाऱ्या ३५ टक्के मराठा बांधवांचा आहे. आज निश्चितपणे आशादायी चित्र आहे. पूर्वीच्या सरकारने काय केले, याचा काथ्याकुट करण्यापेक्षा आता आपल्याला कसे पुढे जायचे आहे, याचा विचार करणे गरजेचे आहे. कोर्टात जे प्रतिज्ञापत्र द्यायचे होते ते राज्य सरकारने दिलेले आहे. २७०० पानांचे प्रतिज्ञापत्र सादर करण्यात आले आहे आणि त्यामध्ये सकारात्मक भूमिका घेण्यात आली आहे. सामाजिक मागासलेपणाचे अनेक संदर्भ, पुरावे वेगवेगळ्या रेफरन्सच्या माध्यमातून देण्यात आलेले आहेत. फुलेंचे साहित्य असेल, मंडल आयोगाचे रेफरन्सेस असतील, संत तुकारामांचे रेफरन्सेस असतील, अशा सर्व लेखांतून आणि साहित्यातून हे संदर्भ सन्माननीय शिक्षण मंत्री श्री.विनोद तावडे यांनी अत्यंत मेहनत घेऊन काढले असून शासनाच्या वतीने प्रतिज्ञापत्राव्दारे सकारात्मक भूमिका कोर्टात

श्री.प्रवीण देकर.....

मांडलेली आहे. त्यामुळे राज्य शासन सकारात्मक असल्याचे चित्र निश्चितपणे दिसते आहे. मला असा विश्वास आहे की, मराठा आरक्षणाचा प्रश्न निश्चितपणे मार्गी लागेल. त्याविषयी कुठल्याही प्रकारची शंका नाही माझ्या मनात नाही.

सभापती महोदय, एक असा समज आहे की, मराठा समाज उच्चवर्णीय आहे, पुढारलेला आहे. त्यामुळे त्यांना आरक्षणाची गरज नाही. परंतु, आज राज्यात ज्या शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या झाल्या त्यामध्ये मराठा समाज मोठ्या प्रमाणावर आहे. ६० टक्के शेतकरी अल्पभूधारक आणि दारिद्र्य रेषेखाली जीवन जगत आहे. ८ लाख माथाडी कामगार मराठा आहेत. त्यामुळे आत्महत्या करणारा शेतकरी एका बाजूला आहे. आत्महत्या करता येत नाही म्हणून स्वाभिमानाने जगणारा मराठा समाज एका विषण्ण अवस्थेत आणि आर्थिक विवंचनेत आहे. या सर्व विवंचनेमधून आम्ही मराठा आहोत परंतु आम्हाला जगता येत नाही, पोट भरता येत नाही, अशा प्रकारे मराठा समाज गुदमरतो आहे आणि हाच त्यांचा असंतोष मोर्चाच्या माध्यमातून बाहेर येत आहे. सभापती महोदय, मराठा शब्दामध्ये एक ताकद आणि भारावून टाकणारा इतिहास आहे. 'एक मराठा लाख मराठा' म्हणजे ताकदीने लढणारा योद्धा, असा आहे. लढण्याची शर्थ करणारा, अशा अर्थाने मराठा समाजामध्ये ताकद आणि दम आहे. तोच मराठा आज हतबल होऊन आरक्षण मागतो आहे. याचे कारण, तो सर्व आघाड्यांवर हरला आहे. तो सर्व आघाड्यांवर लढतो आहे. पण लढून लढून त्याच्या दोन पिढ्या थकल्या आहेत. हाच थकलेला मराठा समाज आशेने या सरकारकडे पाहतो आहे.

सभापती महोदय, पहिल्या सरकारने काय केले, १५ वर्षे काय झाले, ५० वर्षे काय झाले, याची चर्चा करण्यापेक्षा या समाजाला आम्हाला काही द्यायचे आहे, याचा विचार जास्त महत्वाचा आहे. मी तर सांगेन की, भारतीय जनता पक्षाला सुध्दा या मराठा समाजाने भरभरून दिलेले आहे. कधी काळी कोणाचे नेतृत्व मराठा समाज मानत होता. परंतु, आज भारतीय जनता पक्षामध्ये सुध्दा मोठा प्रमाणावर मराठा नेतृत्व पुढे येत आहे. शिवसेनेमध्ये मराठा नेतृत्व आहे. त्यामुळे मराठा समाज ही

श्री.प्रवीण दरेकर.....

कुणाची जहागिरी नाही, मराठा समाजासाठी केवळ आम्ही लढतो आहोत, असेही काही वातावरण नाही. आपण सारे या भूमीतील लोक मराठा समाजासाठी एकत्रित येणे आणि लढणे, हे जास्त गरजेचे आहे. (अडथळा....) म्हणजे तुम्हाला बरोबर लागले. माझे भाषण होईपर्यंत कुणी बोलले नाही, असे कसे होईल ?

उप सभापती : सन्माननीय सदस्यांना त्यांचे भाषण पूर्ण करू द्यावे.

श्री.प्रवीण दरेकर : सभापती महोदय, आपण मला संरक्षण द्यावे.(अडथळा....) लागले म्हणजे बरोबर लागले तुम्हाला. त्यांची भाषणे सुरु असताना ते काहीही बोलले तरी चालते. ही कोणती पध्दत आहे ? एकीकडे दुसऱ्यांना सांगायचे की, बसून बोलायचे नाही आणि आता तुमची ही कोणती पध्दत आहे ?

उप सभापती : सन्माननीय सदस्यांनी आपले भाषण सुरु ठेवावे.

श्री.प्रवीण दरेकर : सभापती महोदय, आपण सन्माननीय सदस्यांना बसावयास सांगावे. तरच मी बोलू शकेन. त्यांची कसली हरकत आहे ?

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, माझी हरकत आहे.

उप सभापती : सन्माननीय सदस्यांची हरकत आपण ऐकून घेऊ.

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, मला आपण संरक्षण द्यावे. त्यांना आरक्षणावर बोलू द्यावे. कोणत्या गटाचा आणि तटाचा काय प्रश्न येतो ?

श्री.चंद्रकांत दादा पाटील : सभापती महोदय, १ तास २० मिनिटे सन्माननीय विरोधी पक्ष नेत्यांचे भाषण येथे झाले. कुणीही त्यांच्या भाषणात अडथळा आणला नाही. तुम्हाला बोलण्याची संधी आहे. त्यावेळी तुम्हाला बोलता येईल. हा रडीचा डाव आहे.

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, माझी एवढीच हरकत आहे की, हा प्रस्ताव आरक्षणाच्या संदर्भात आहे. माननीय विरोधी पक्ष नेतेही आरक्षण सोडून बोलले नाहीत. आपणही ॲप्रिशिअट कराल. (अडथळा....) तसे झालेले नाही. ते

श्री.अमरसिंह पंडित.....

आक्षेपार्ह नव्हते.

उप सभापती : सन्माननीय सदस्य श्री.अमरसिंह पंडित यांना मी सांगू इच्छितो की, सन्माननीय सदस्य श्री.प्रवीण दरेकर हे आपल्या म्हणण्यानुसार विषय सोडून काही बोलले असतील, अनाठायी बोलले असतील तर ते तपासले जाईल. त्यांना आपण बोलू द्यावे.

श्री.प्रवीण दरेकर : सभापती महोदय, माझ्या बोलण्यातून काही असंबंध बोलले गेले असेल तर ते कामकाजातून काढण्यास माझी काही हरकत नाही. मराठा समाज ही कुणाची जागीर नाही. मराठा समाजाचे लोक आम्हीही इकडे आहोत. त्यामुळे सरकारही याबाबतीत गंभीर आहे, एवढेच मला सांगावयाचे होते.

सभापती महोदय, शेतकरी सुध्दा विपन्नावस्थेत आहे. रिझर्व्ह बँकेच्या एका अहवालात म्हटले आहे की, “सहकारी साखर कारखाने, बँका व इतर संस्था, जिल्हा परिषदा, मोठमोठ्या शिक्षण संस्था, मोठे उद्योग, व्यापार आणि व्यवसाय यापासून मराठा समाज दूर आहे.” सभापती महोदय, एकही पीक असे नाही की, ज्याने शेतकऱ्यांना समृद्धी आणली आहे. जागतिक अन्नधान्य संघटनेचा अहवाल असे सांगतो की, “सन २०२२ पर्यंत शेतमालाचे भाव फार वाढणार नाहीत.” अशा प्रकारची परिस्थिती महाराष्ट्रात आहे. अन्नधान्य पिकविणारा शेतकरी आज मोठ्या प्रमाणावर मराठा समाजाचा आहे. सिमेवर लढणारा सैनिक हा सुध्दा आपल्या रक्षणासाठी लढतो आहे. तोही मोठ्या प्रमाणावर मराठा समाजाचा आहे. मराठा समाजाचे योगदान मग ते कृषी क्षेत्रात असेल, व्यापारात असेल या राज्याच्या जडणघडणीमध्ये मोठ्या प्रमाणावर आहे. ३५ टक्के एवढ्या मोठ्या संख्येने हा समाज असताना सुध्दा या राज्यामध्ये सर्व जातीधर्माच्या लोकांना बरोबर घेऊन सर्वांना पुढे नेण्याचे काम सुध्दा हाच मराठा समाज करतो आहे. आजच्या या प्रस्तावाच्या माध्यमातून शासनाला माझी विनंती आहे की, मराठा आरक्षणाचा विषय मार्गी लागणे आवश्यक आहे. मला खरे म्हणजे आश्चर्य याचे वाटते की, काही लोकांना चर्चा नको. काही नेते असे सांगतात की, “आम्हाला चर्चा नको,

श्री.प्रवीण दरेकर.....

निर्णय द्या.” उद्या एखादा चुकीचा निर्णय झाला, प्रतिज्ञापत्र बरोबर सादर केले गेले नाही तर मोठा प्रश्न निर्माण होऊ शकतो. चर्चेनेच मार्ग सुटत असतो. वेगवेगळ्या प्रकारची मते एकत्रित करून त्या समाजाला दीर्घकालीन न्याय आपण देऊ शकतो. त्या समाजासाठी उपाययोजना आपण करू शकतो. म्हणून आज या ठिकाणी चर्चा होत आहे. ही चर्चा फलदायी होईल, याविषयी माझ्या मनामध्ये कोणत्याही प्रकारची शंका नाही.

या नंतर श्री. खर्चे

श्री.प्रवीण देकर....

सभापती महोदय, आज या ठिकाणी मराठा आरक्षणासंदर्भात चर्चा होत आहे ती फलदायी होईल याबाबत माझ्या मनात शंका नाही. सदनाच्या माध्यमातून मी मोर्चेकरांचे मनापासून अभिनंदन करतो. या राज्यात अनेक चळवळी झाल्या आहेत, स्वातंत्र्यापासून अनेक लढे उभारले गेले, अनेक आंदोलने केली आहेत, मराठा समाजाने राज्यभर आंदोलने उभी केली आहेत, तो एक वेगळा आदर्श होता. त्या आंदोलनात प्रचंड गर्दी होती. त्या आंदोलनात सळसळते रक्त होते, त्या आंदोलनात चिड, राग, संवेदना व भावना होत्या. तरी देखील त्या भावनांचा उद्रेक झाला नाही. त्या आंदोलनाची शिस्त कोठेही बिघडली नाही. मराठा समाजाने मूकपणे व ताकदीने सांगितले की, आम्ही मोठ्या संख्येने एकत्रित आलो आहोत. त्याची आपण दखल घ्यावी अशी त्यांची अपेक्षा होती.

सभापती महोदय, मी दोन तीन मुद्दे मांडून माझे भाषण संपविणार आहे, मराठा मोर्चाच्या संदर्भात सरकारने काय केले अशा प्रकारची विचारणा केली जाते. राजश्री छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क प्रतिपूर्ती योजना आणली आहे. वार्षिक सहा लाख रुपये उत्पन्न असणाऱ्या पालकांच्या मुलांसाठी क्रांतीकारी व ऐतिहासिक निर्णय घेतला आहे. याबाबत आपण शासनाचे कौतुक करणार नाही काय ? त्याचप्रमाणे डॉ. पंजाबराव देशमुख वसतिगृह निर्वाह भत्ता योजना सरकारने सुरु केली आहे. मुंबई, पुणे, नागपूर व औरंगाबाद या शहरांमध्ये तीन हजार रुपये प्रतिमाह अशा प्रकारे तीस हजार रुपये देण्यात येतात. ग्रामीण भागातील नगरपालिका क्षेत्रात विद्यार्थी असतील तर त्यांना प्रतिमाह २ हजार रुपये देण्यात येतात. ही बाब समाजाच्या दृष्टीने उपेक्षितांच्या व गरजवंतांच्या दृष्टीने महत्वाची नाही काय, या विषयाबाबत शासन प्रामाणिक प्रयत्न करीत आहे. माननीय मुख्यमंत्री यांच्यावर मराठा समाजाचा पूर्णपणे विश्वास आहे, त्यामुळे त्यांना न्याय मिळाल्याशिवाय राहणार नाही.

श्री.प्रवीण दरेकर....

सभापती महोदय, आपण पुरोगामी महाराष्ट्राबाबत नेहमी बोलत असतो. या सदनाच्या माध्यमातून मी डॉ. प्रकाश आंबेडकर यांचे आभार मानतो. डॉ.प्रकाश आंबेडकर यांनी असे सांगितले की, दोन समाजात तेढ निर्माण होऊ नये याबाबत दखल घ्यावी. प्रतिमोर्चा आपण काढू नका, त्यांना मोर्चा काढण्याचा अधिकार आहे, अशा प्रकारची सामंजस्याची भूमिका त्यांनी घेतली होती. त्याचप्रमाणे श्री. आनंदराव आंबेडकर यांचे देखील मी आभार मानतो. त्यांनी सांगितले होते की, त्यांना मोर्चा काढण्याचा अधिकार घटनेने दिलेला आहे. त्यांचा तो मूलभूत अधिकार आहे आपण प्रतिमोर्चा काढू नका. असे सलोख्याचे वातावरण निर्माण करण्यात आले होते. एका बाजूला मोर्चे काढून आरक्षण मागण्यात येत असताना दुसऱ्या बाजूला दुसऱ्या समाजाचे लोक तो त्यांचा हक्क आहे म्हणून सांगतात अशा प्रकारचे वातावरण महाराष्ट्राला निश्चितपणे पुढे घेऊन जाईल. कोणाच्याही वाट्याचे आरक्षण मराठा समाजाला नको आहे. ओबीसी मधील आरक्षण आम्हाला नको. तामिळनाडू, कर्नाटक व राजस्थान ही राज्ये ५० टक्केपेक्षा जास्त आरक्षण देऊ शकतात तर आम्ही देखील अनुसूची ९ च्या अंतर्गत आरक्षण देऊ शकतो. वेळ पडली तर घटना दुरुस्ती करता येऊ शकते व मराठा समाजाला आरक्षण मिळू शकते. मराठा समाजाचा प्रतिनिधी म्हणून व भारतीय जनता पक्षाचा आमदार म्हणून मी मागणी करतो की, मराठा समाजाला आरक्षण द्यावे, इतके बोलून माझे भाषण संपवितो. जयहिंद, जय महाराष्ट्र.

श्री.नारायण राणे (विधानसभेने निवडलेले): सभापती महोदय, माननीय विरोधी पक्ष नेते श्री. धनंजय मुंडे यांनी महाराष्ट्र विधानपरिषद नियम २६० अन्वये आज जो प्रस्ताव मांडलेला आहे, त्यावर त्यांनी अतिशय उत्तमपणे विचार व्यक्त केले आहेत त्याबाबत मी त्यांचे अभिनंदन करतो. या विषयावर माझे विचार व्यक्त करण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, मराठा समाजाला आरक्षण देण्यासंबंधी समिती नियुक्त केली होती, त्या समितीचा मी अध्यक्ष होतो. मी मराठा समाजाचा असल्यामुळे या विषयाकडे मी अतिशय गांभीर्याने व प्रामाणिकपणे पाहतो. तत्कालीन मुख्यमंत्री श्री. पृथ्वीराज चव्हाण व उप मुख्यमंत्री श्री. अजित पवार यांनी मला समितीचे अध्यक्ष केले. मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या विषयाबाबत मी अतिशय अभ्यासपूर्ण कार्य केले आहे. आज मराठा समाजाची महाराष्ट्रात काय परिस्थिती आहे. एकूण मराठा समाजाचे ५५ मोर्चे निघाले आहेत, त्यामध्ये ४६ मोर्चे महाराष्ट्रात व राज्याबाहेर ५ आणि परदेशात ४ अशा प्रकारे एकूण ५५ मोर्चे निघाले होते. हे मोर्चे राजकीय हेतूने नव्हते. मराठा समाज प्राचीन काळापासून या देशात व राज्यात राहत आहे. कृषी हा त्यांचा व्यवसाय आहे, आज आपण २१ व्या शतकात असताना बहुतांश मराठा समाजाची आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक परिस्थिती काय आहे त्याचे अवलोकन करून त्यांना आरक्षण द्यावे असा या समितीचा उद्देश होता. समितीची नियुक्ती झाल्यानंतर मधल्या काळात वेगवेगळी चर्चा झाली. यामध्ये सुरुवातीला मराठा समाजाला आरक्षण मिळावे म्हणून किती लोकांनी समर्थन केले होते. आज ते काहीही बोलत असले तरी आज ते समर्थन करीत आहेत त्याचे कारण महाराष्ट्रात निघालेले ४६ मोर्चे व त्या मोर्चात लोकांची असलेली उपस्थिती. मराठा समाजाने आपली ताकद दाखविली म्हणून या लोकांना बोलण्यास भाग पाडले आहे. प्रस्ताव आणण्यास भाग पाडले आहे. प्रतिज्ञापत्र देण्यास भाग पाडले आहे. असे म्हटले तर ते चुकीचे होणार नाही.

सभापती महोदय, देशाच्या व महाराष्ट्राच्या इतिहासात असे मोर्चे कोणी ऐकले व पाहिले देखील नाही. १०,२० ते ३० लाख लोकसंख्येचे मोर्चे निघाले होते. त्या

श्री.नारायण राणे.....

मार्चात कोण लोक होते, एखादे पद मिळावे, नगरसेवक, जिल्हा परिषद अध्यक्ष मिळावे, आमदारकी, खासदारकी मिळावी, मंत्रीपद मिळावे म्हणून कोणी मार्चात सामील झाले नव्हते. या मोर्चात छोटी बालके, तरुण मुले-मुली होत्या, स्त्रिया होत्या, वृद्ध व प्रौढ होते असे सर्वच लोक होते. यांना मोर्चात येण्याची गरज का भासली. सत्ताधारी लोकांनी असे का सांगितले नाही की, सद्नात चर्चा न करता मराठा आरक्षणाचा ठराव आपण एक मताने मंजूर करू या. असे केले असते तर चर्चा करण्याची गरज भासली नसती. परंतु तसे झाले नाही, मोर्चा काढण्याची गरज यासाठी होती की, मराठा समाज महाराष्ट्रात ग्रामीण भागात आहे, ग्रामीण भागात महाराष्ट्रातील ४८ टक्के जनता असून शहरी भागात ५२ टक्के जनता आहे. ग्रामीण भागात राहणारा मराठा समाज हा शेतीवर अवलंबून आहे, तो शेतकरी आहे, विदर्भातील शेतकऱ्यांची आज काय परिस्थिती आहे, विदर्भात मराठी व कुणबी आहेत, कुणबी लोकांना आरक्षण आहे.

सभापती महोदय, विदर्भातील शेतकऱ्यांची काय परिस्थिती आहे, कापसाला भाव नाही, सोयाबीनला भाव नाही, उत्तर महाराष्ट्रात व नाशिक भागात कांदा व टोमॅटो रस्त्यावर फेकला जात आहे, या शेती मालाला भाव मिळत नाही, म्हणून फेकून देण्यात येतो. शेतकरी घरी परत गेल्यावर मुले भुकेने बॉब मारत असतात. त्यांना भूक सहन होत नाही. मुलांना शिक्षण मिळत नाही. त्यांची आर्थिक परिस्थिती चांगली नाही. मुले शिक्षण घेऊन बीए, बीएस्सी, एमबीए झाले तरी त्यांना नोकऱ्या मिळत नाहीत.

या नंतर श्री. बोरले

श्री.नारायण राणे.....

कारण, ज्यांना आरक्षण आहे त्यांना नोकऱ्या मिळतात. परंतु, या समाजातील तरुणांना नोकऱ्या मिळत नाहीत. आता शिक्षण घेणे देखील कठीण झाले आहे आणि शिक्षण घेतले तर नोकरी मिळत नाही. सरकारमध्ये आले तरी तीच परिस्थिती आहे. या सर्व परिस्थितीने ग्रासल्यामुळे, त्रस्त झाल्यामुळे त्यांना असे वाटले की, आम्हाला आरक्षणाशिवाय मार्ग नाही. परंतु, त्यामध्ये सुद्धा अत्याचार होतो. इतर कोणावरही अत्याचार झाला तर त्याची दखल घेतली जाते. परंतु, मराठ्यांवर अत्याचार झाला, मराठ्यांच्या मुलींवर अत्याचार झाला तर वेगळा न्याय, मराठ्यांच्या स्त्रियांवर अत्याचार झाला तर वेगळा न्याय आणि त्याकडे सत्ताधारी पक्षाने वेगळ्या दृष्टीने पहावे ? विरोधकांनी आंदोलन करावे ? हा लोकशाहीतील कोणता प्रश्न आहे, कोणता दृष्टीकोन आहे ? स्त्री ही स्त्री आहे, मुलगी ही मुलगी आहे. जो अत्याचार करील त्याचा निषेध व्हायलाच पाहिजे. यामध्ये जाती, धर्माचा आणि पक्षाचा प्रश्न कोठे येतो ? परंतु, तो केला जातो.

सभापती महोदय, मराठा समाजाचा मोर्चा निघाला त्या मोर्चाचे खरे कारण असे होते की, त्या समाजावर अन्याय, अत्याचार होतो, त्यांना जगणे कठीण झाले आहे. म्हणून लाखोच्या संख्येने लोक चपाती, भाकरी बरोबर घेऊन आले आणि स्वतः मोर्चात सहभागी झाले. त्यासाठी कोणीही खर्च केला नाही. लोक स्वतःहून मोर्चात सहभागी झाले. आमच्यावर अत्याचार होता कामा नये, आम्हाला न्याय मिळावा, आमच्या मुलांचे भवितव्य उज्वल व्हावे यासाठी त्यांना आरक्षण मिळावे हा त्या मागील उद्देश होता, याचा विचार आपण का करित नाही ? माननीय विरोधी पक्षनेते श्री.धनंजय मुंडे मराठा समाजाचे नाहीत. परंतु, त्यांनी मराठ्यांची बाजू समर्थपणे मांडली त्याबद्दल मी त्यांचे अभिनंदन केले. हे महाराष्ट्र राज्य आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी लोक कल्याणकारी राज्य निर्माण केले. परंतु, त्यामध्येही राजकारण केले जाते. राज्यातील जनता सुखी, समाधानी होण्यापेक्षा जाती, धर्माचे

श्री.नारायण राणे.....

राजकारण केले जाते. माणसाला पोट असते आणि पोटाला जात, धर्म नसतो. मग याचा विचार राज्यकर्ते का करीत नाहीत ? मी सांगू इच्छितो की, मी आज सकाळी मुंबईवरून नागपूरला आलो. मी आज सकाळी वर्तमानपत्रात छापून आलेली बातमी वाचली. “राणेंमुळे मराठा आरक्षणाला स्टे” अशी हेडलाईन होती. विधानसभा सदस्य श्री.आशिष शेलार हे आमचे मित्र आहेत आणि ते मराठा आहेत. शेवटी हिंदवी स्वराज्याच्या वेळी सुद्धा बरेच लोक आड आले. त्यांनी जो शब्दप्रयोग केला तो शब्दप्रयोग मी कोणाबद्दल उच्चारणार नाही. ते स्वतः वकील आहेत. जज साहेबांनी सांगितले की, अमूक मुद्यांमुळे आरक्षण देता येत नाही. सन्माननीय सदस्य श्री.आशिष शेलार स्वतः वकिली करतात. उद्या त्यांनी कोर्टात केस टाकली आणि ती केस ते हारले तर मी राणेंमुळे केस हारलो असे ते म्हणतील काय ? कोर्टात केस फेटाळताना १, २, ३ असे काही निकष असतात. त्यामुळे केस फेटाळली जाते. मी त्या मुद्यावर बोलणार आहे. वकील साहेबांनी नीट अभ्यास तरी करावयास पाहिजे. ‘इंदिरा सहानी’ नाही तर ‘इंद्रा सहानी’ सन १९७६ या केसमध्ये ५० टक्क्यापेक्षा जास्त आरक्षण देताना राज्य घटनेच्या कोणत्या कलमाचा उपयोग करण्यात आला त्याचा आधार आम्ही घेतला.

सभापती महोदय, माझ्या अध्यक्षतेखाली जी समिती नेमण्यात आली त्या समितीचा उद्देश मी वाचून दाखवितो. राज्यातील मराठा समाजाला इतर मागासवर्ग प्रवर्गामध्ये समाविष्ट करण्यासंदर्भात बंदरे, रोजगार व स्वयंरोजगार मंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्यात आली. राज्यातील मराठा समाजाला इतर मागासवर्ग प्रवर्गामध्ये समाविष्ट करण्यासाठी समिती नेमण्यात आली. आमच्या समितीने विचार केला की, आपण ओबीसीमध्ये मराठा समाजाला समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेतला तर ओबीसी समाज त्याला विरोध करील. मग पुन्हा मराठा समाजाचे आरक्षण अडचणीत येईल आणि ते कोर्ट कचेऱ्यांमध्ये अडकेल. जसे

श्री.नारायण राणे.....

धनगर समाजाचे आहे त्याप्रमाणे कोणताही समाज दुसऱ्या समाजाला आरक्षण मिळावे म्हणून त्याचे स्वागत करित नाही. मी त्या मुद्यावर नंतर बोलणार आहे. आदिवासी लोक धनगर समाजाला आपल्या आरक्षणातून आरक्षण देणारच नाहीत. मी त्यापूर्वीच्या समितीचा देखील अध्यक्ष होतो. त्यावेळी माननीय श्री.पिचड साहेबांनी सांगितले हाते की, आपण हा निर्णय घेत असाल तर आमचे राजीनामे घ्यावेत, आम्ही घरी बसतो. यासाठी अभ्यास केला पाहिजे. केवळ एक पान वाचून ते कळत नाही. आमच्या समितीने विचार केला की, मराठा समाजाला आरक्षण द्यावयाचे असेल तर इंद्रा सहानी केस आणि तामिळनाडू सरकारने ५२ टक्क्यांच्या पुढे दिलेले आरक्षण हे मुद्दे लक्षात घेऊन आपण मराठा समाजाला आरक्षण द्यावे. म्हणजे ते आरक्षण कोणत्याही वादात अडकणार नाही. सभागृहात केंद्रीय मागासवर्ग आयोग, मंडल आयोग आणि बापट राज्य आयोगाचा उल्लेख करण्यात आला. त्या समितीमध्ये कोणाचा समावेश आहे याचे तरी त्यांनी वाचन करावे. त्यांनी त्या समित्यांचे अहवाल वाचावेत. केंद्रीय मागासवर्ग आयोग मराठ्यांना आरक्षण देईल काय ? कोणताही सर्व्हे नाही, कोणतीही चाचपणी नाही. १२६९ लोकांना पत्रे पाठविली आणि त्यांचे उत्तर न येता लिहिले की, मराठ्यांना आरक्षण देता येणार नाही. मंडल आयोगाने कोणाही सर्व्हे न करता, तपासणी न करता मराठ्यांना आरक्षण देता येणार नाही असे सांगितले. आम्ही किती तरी समरणपत्रे पाठविली. आम्ही त्यांचा मागील अहवाल वाचला. त्यामध्ये नमूद केलेले आहे की, मराठ्यांना आरक्षण देता येणार नाही. त्यामध्ये काही लोकांनी आपली मते नोंदविली आहेत. त्यावेळी काही लोक अनुपस्थित होते. परंतु, त्यांनी नंतर त्यांची मते कळविली. त्यानंतर आम्ही सर्व्हे केला. मी सर्व्हे बाबत नंतर बोलणार आहे. आम्ही त्यांना पत्र पाठविले की, आम्ही सर्व्हे केलेला आहे. आम्ही प्रस्ताव पाठवितो. तो तुम्ही समिती समोर ठेवा आणि अहवाल द्यावा. परंतु, त्यांनी उत्तर पाठविले नाही. ते सदस्य राजकारणी आहेत. नाही द्यायचे आम्हाला, आम्ही उत्तरे देणार ? मी आपल्या

श्री.नारायण राणे.....

सर्वांना सांगू इच्छितो की, ते आता सभागृहात उपस्थित नाहीत. त्यांनी इतर सन्माननीय सदस्यांची भाषणे ऐकली पाहिजेत. राज्य सरकारचे अधिकार काय आहेत हे माननीय श्री.चंद्रकांत दादा बघतील. एखादा अहवाल ठराविक मुदतीत आला नाही तर राज्य सरकार आपला अधिकार वापरू शकते. आम्ही निर्णय घेतला. आम्ही असा निर्णय घेतला की, आम्हाला अध्यादेश काढून आरक्षण द्यावयाचे आहे आणि आम्हाला ते सभागृहासमोर आणण्याची काही आवश्यकता नव्हती. म्हणून आम्ही तसा निर्णय घेतला. परंतु, सन्माननीय सदस्य आणि हे जे काही सांगत आहेत ते मी मुद्दाम वाचून दाखवितो. मंडल आयोगाने १८६९ व्यक्तींची उत्तरे पाठविली. १ (क) च्या आधारे मंडल आयोगाने मराठा समाजास इतर प्रवर्गात समाविष्ट न करण्याची शिफारस केली. तेच केंद्रीय मागासवर्ग आयोगाने केले. म्हणजे कोणतीही चाचपणी न करता त्यांनी सरळ विरोध केला. आमची समिती गठीत झाल्यानंतर आम्ही ठरविले की, ५२ टक्क्यांच्यावर आरक्षण द्यावयाचे. तामिळनाडू सरकारने घेतलेला निर्णय, इंद्रा सहानी केसचा आधार घेतला आणि भारतीय राज्य घटनेच्या अनुच्छेद १५ (४) आणि १६ (४) प्रमाणे राज्य सरकारला अधिकार दिलेला आहे की, ५२ टक्क्यांच्यावर सामाजिक, शैक्षणिक आणि आर्थिक मागासलेपणा असेल तर तो सर्व्हे करावा, ते सिद्ध करावे आणि राज्य सरकार त्यांना आरक्षण देऊ शकते, असे घटनेत नमूद केले आहे. सन्माननीय सदस्य श्री.आशिष शेलार सांगत होते की, असा निर्णय घेतला, तसा निर्णय घेतला. आता तो निर्णय इंद्रा सहानी केसमध्ये बसतो किंवा नाही हे कोर्टाने सांगितले आहे. तुम्हाला कोर्टाच्या म्हणण्यावर काय म्हणावयाचे आहे ? परंतु, आम्हाला आधार घ्यावयाचा होता. आम्हाला कायदेशीर आधार मिळाला. तामिळनाडू सरकारने तेथील मराठा समाजाला आरक्षण देताना ५२ टक्क्यांवरून ते ६८ टक्क्यांपर्यंत गेले. आम्ही त्याच वकिलाकडून ड्राफ्टिंग करून घेतले. राज्य शासनाने त्यांची फी दिली आणि जो सर्व्हे केलेला आहे तो राज्यातील सर्व जिल्ह्यातील जिल्हाधिकाऱ्यांनी

08/12/2016
GRB/KTG

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. खर्चे

FF-172
16:30

श्री.नारायण राणे.....
केलेला आहे. ४ लाख ५ हजार कुटुंबांचा सर्व्हे केलेला आहे. म्हणजे राणे समितीने १८
लाख ५६ हजार लोकांचा सर्व्हे केलेला आहे.

या नंतर श्री. भोगले

श्री.नारायण राणे.....

हेडलाईन टाकायला तुमचे काय जाते? राणे समितीचा निर्णय चुकीचा म्हणून मराठयांचे आरक्षण रद्द. मी ९४ किंवा ९५ टक्के मराठा नाही. ९६ टक्के मराठा आहे. त्यामुळे जे करेन ते १०० टक्के करेन. मला शिकवायची गरज नाही. वकील कोणीही असोत. आमच्या समितीने जो सर्व्हे केला तसा सर्व्हे केंद्रीय मागासवर्गीय समितीने केला नाही, मंडल आयोगाने केला नाही किंवा बापट समितीनेही केला नाही. असा सर्व्कष सर्व्हे राणे समितीने केला. आमच्या ग्रामीण भागातील मराठा समाजात खूप गरीबी आहे. मुले शिक्षण घेत नाहीत, मोठया प्रमाणात निरक्षर आहेत. शिक्षण घेतले परंतु नोकरी नाही. सरकारी नोकरीत किती आहेत, बँकेत किती लोकांपैकी किती लोक मराठा समाजाचे आहेत याबाबतचा संपूर्ण डाटा तयार केला. केंद्रीय मागासवर्गीय आयोगाकडून डाटा गोळा केला होता. तत्कालीन केंद्रीय मंत्री श्री.सुशीलकुमार शिंदे यांच्याशी मी बोललो होतो. त्यांच्याकडून काही डाटा घेतला होता. आरक्षण देण्याच्या निर्णयासाठी कोर्टात बाजू मांडण्याकरिता चार-चार वकील नेमले होते. सरकारच्या तिजोरीतून समितीच्या कामकाजासाठी ५ ते ६ कोटी रुपये खर्च करण्यात आला. सर्व कायदेशीर बाबी गोळा करून, सर्व्हे करून आमच्या समितीने अहवाल सादर केला होता. हा परिपूर्ण अहवाल होता. या ठिकाणी अशी टीका करण्यात आली की, राणेचे दोष एक, दोन, तीन, चार. मला ते मुद्दे पहायचे होते. त्या सर्व मुद्द्यांवर म्हणणे मांडायचे होते. यात उच्च न्यायालयाने अंतिम स्थगिती देताना अधोरेखित केलेले काही मुद्दे आहेत. त्यांनी सांगितले की, ३१.१२.१९८० च्या मागासवर्गीय मंडल

श्री.नारायण राणे.....

आयोगाच्या अहवालाप्रमाणे मागासवर्गीयांची लोकसंख्या ५२ टक्के आहे. परंतु मराठा समाजाचा अंतर्भाव सुधारित हिंदू जाती व समाज या वर्गात केलेला आहे. आता हिंदू जाती आणि समाज यामध्ये सामाजिक, आर्थिक व शैक्षणिक याबाबत कुठेही उल्लेख केलेला नाही. फक्त सुधारित हिंदू जाती म्हणून १९८० साली उल्लेख केला. आर्थिक परिस्थितीचा, सामाजिक मागासलेपणाचा उल्लेख केला नाही.

सभापती महोदय, २००० च्या राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाच्या अहवालाप्रमाणे मराठा समाज सामाजिक प्रगतीच्या दृष्टीने प्रगतीशील असल्याने मागासवर्गीयांमध्ये समावेश करण्याची मागणी नाकारण्यात आली. मराठा समाज सामाजिक प्रतिष्ठेच्या दृष्टीने प्रगतीशील आहे की नाही याचा सर्व्हे करून पाहणार की नाही? आम्ही सर्व्हे करून मराठा समाज सामाजिकदृष्ट्या दुर्बल आहे, आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल आहे, शैक्षणिक क्षेत्रात कमी पडला आहे हे दाखवून दिले.

सभापती महोदय, राणे समितीने इंद्रा साहनी केसमध्ये ५० टक्केपेक्षा जास्त आरक्षण देता येत नाही हा बहुमताचा निर्णय बंधनकारक असून विशेष अपवादात्मक परिस्थितीत मर्यादेचे उल्लंघन करता येते या कायदेशीर बाबीचा उल्लेख केला नाही. ५० टक्के मर्यादेचे उल्लंघन होणार नाही या सर्वांचेच न्यायालयाच्या निर्णयाचा उल्लेख केला नाही. आम्ही ५० टक्क्यापेक्षा जास्त आरक्षण देत असताना इंद्रा साहनी केसचा संदर्भ घेतला होता. आम्हाला ५२ टक्क्यांच्या वर जायचे होते. तामीळनाडू सरकार ५२ टक्क्यावर गेले आहे म्हणून आम्ही घटनेच्या कलम १५(४) व १६(४) चा वापर केला. इंद्रा साहनी प्रकरणात तो केला गेला होता. मराठा समाज बरीच वर्षे त्यांच्या सामाजिक प्रगतीच्या दृष्टीने समाजात उच्चश्रेणीत होता. मंडल आयोग, राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोगाच्या निष्कर्षाबाबत राणे समितीने विचार केला नाही. मग आम्ही सर्व्हे काय केला? आम्ही याचाच सर्व्हे केला. १८ लाख लोकांचा जो सर्व्हे केला, ४.५ लाख कुटुंबाचा सर्व्हे यासाठीच केला होता.

श्री.नारायण राणे.....

सभापती महोदय, माझे सरकारला हेच म्हणणे आहे की, याच निष्कर्षावर सरकारने २७०० पानांचे प्रतिज्ञापत्र सादर केले आहे त्यामध्ये सुधारणा करावी. हा सर्व्हे सरकारच्या जिल्हाधिकाऱ्यांनी केलेला आहे. नारायण राणे यांनी केलेला नाही. तुम्ही पुण्याच्या संस्थेकडून सर्व्हे करून घेतला आहे. त्या आधारे जर आरक्षण मिळाले तर त्या संस्थेचे काम जिल्हाधिकाऱ्यांपेक्षा उजवे आहे, त्या संस्थेला शाबासकी दिली पाहिजे. सगळे काम पुण्याहून का होते हे आम्हाला कळून येत नाही. झाले तर चांगले आहे.

सभापती महोदय, माननीय विधानसभा सदस्य अॅडआशिष शेलार यांनी त्यांच्या पावलावर पाऊल ठेवून हेडलाईनचा उल्लेख केला. कॅबिनेटसमोर प्रस्ताव जाण्यापूर्वी आपल्या एका मंत्र्याने कर्नाटक, तामीळनाडूमधील चार वकील आणले होते. आमच्या मुख्यमंत्र्यांचा विरोध आहे, तुम्ही त्यांच्याशी चर्चा करा. एकत्र बसले. वकिलांनी सांगितले, प्रश्न विचारा. पहिला प्रश्न होता, ओबीसी के अंदर आप यह आरक्षण देना चाहते है? नाही. आम्ही ओबीसी किंवा इतर कोणत्याही समाजाला दिलेल्या आरक्षणाचा हात न लावता ५२ टक्क्यावर जाणार आहोत. आम्हाला त्यांचे आरक्षण नको आहे. त्याकरिता राज्य घटनेच्या कलम १५(४) व १६(४) चा आधार घेत आहोत. तामीळनाडू राज्याने राज्य घटनेच्या याच कलमाचा आधार घेतला आहे. तेव्हा वकील ओके म्हणाले, अडचण नाही.

सभापती महोदय, आम्ही कोणाचा हक्क काढून घेऊ इच्छित नाही. मराठा समाज आतापर्यंत देत आला आहे. 'मराठा' शब्दामध्ये काय अर्थ आहे हे मी सांगायला नको. हिंदवी स्वराज्यापासून आजमितीपर्यंत प्रत्येक लढायामध्ये मराठा समाज होता आणि आहे. फितुरी वगैरे होते ते सोडा. इकडून तिकडे गेले, लांगुलचालन करतात ते सोडा. भारतीय जनता पक्षाच्या एकाही सदस्याने समर्थनार्थ भाषण केले नाही. आम्हाला आनंद आहे. सभागृह नेते श्री.चंद्रकांतदादा पाटील

श्री.नारायण राणे.....

आमचे आहेत. परवा ते आणि मी चॅनेलवरील चर्चेत एकत्र होतो. त्यांचे आणि माझे एकमत झाले. काहीही झाले तरी मराठा समाजाला आरक्षण द्यायचे आहे. तुम्ही आरक्षण देत असाल तर आम्हाला आनंद आहे. ते म्हणाले, लंडनहून आम्ही ज्येष्ठ वकील साळवे यांना आणणार आहोत. ते अद्याप तरी आलेले नाहीत. तुम्ही सांगितले होते की, साळवे वकील आल्यानंतर न्याय मिळेल. या मताशी मी सहमत होऊ शकत नाही. या देशात अनेक तज्ज्ञ आहेत. सुब्रम्हण्यम हे काही कमी नाहीत.

(सभापतीस्थानी माननीय सभापती)

सभापती महोदय, मी स्वतः मराठा समाजाचा असून सभागृह नेते मराठा, सभापतीपदी मराठा समाजाची व्यक्ती असल्यामुळे जरूर न्याय मिळेल.

सभापती : सभापती हा राजकारण व जातीच्या अबोव्ह असतो.

श्री.नारायण राणे : मी पदाचे मूल्यमापन केले नाही. आस्था वाटली म्हणून बोललो. माझी सरकारला विनंती आहे की, २७०० पानांच्या अॅफिडेन्हीटमध्ये जे मुद्दे हायकोर्टात दिले आहेत त्यामध्ये तुम्ही नक्की सुधारणा केली असेल असे मी समजतो. नसेल तर त्याप्रमाणे आपण सुधारणा करावी. मी सुरुवातीला म्हटले होते की, मराठा समाजाच्या लोकांनी मोर्चे काढायला सुरुवात केल्यानंतर अनेक लोकांच्या प्रतिक्रिया आल्या. काही मंत्र्यांच्या प्रतिक्रिया आल्या. मुख्यमंत्री यांनी प्रतिक्रिया दिली. ते म्हणाले की, मराठा समाजाच्या मोर्चांमुळे सामाजिक सलोखा बिघडत चालला आहे.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

श्री.नारायण राणे....

धर्मसत्तेचा वचक राजसत्तेवर असायला हवा. एक कोणी तरी मंत्री आहेत. त्यांना मी कधी पाहिले नाही. त्यांचे नाव श्री.राजकुमार बडोले आहे. कोणीही येतो आणि आरक्षण मागतो. ज्यांच्याकडे पैसे जास्त आहेत तेच या आंदोलनाला पैसे पुरवत असून त्यामुळे ही मोठीमोठी आंदोलने होत आहेत अशी प्रतिक्रिया दिली होती. मन डोले, तन डोले बोलले की नाही ते मला माहित नाही. अशी प्रतिक्रिया देण्यासाठी त्यांना कोणी सांगितले होते. आता पर्यंत या राज्यात जेवढे म्हणून आरक्षण देण्यात आले आहे ते मराठा समाजाच्या असलेल्या मुख्यमंत्र्यांनी दिलेले आहे. त्यांनी हे आरक्षण मराठा असल्यामुळे दिलेले नाही, तर राज्याचा मुख्यमंत्री म्हणून त्यांनी आरक्षण दिले आहे. हे आरक्षण परमपूज्य डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी जी घटना दिली त्यानुसार दिले आहे. या देशात, राज्यात समानता यावी म्हणून मागासलेल्या समाजाला तत्कालीन मुख्यमंत्र्यांनी आरक्षण लागू केले होते. कोणीही जातीबद्दल बोलले नाही. कोणीही मंत्री मराठा समाजाबद्दल असे बोलण्याचे धाडस करित असेल तर महाराष्ट्र राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांनी अशा मंत्र्याची मंत्रिमंडळातून हकालपट्टी केली पाहिजे. त्यांना मंत्रिमंडळामध्ये ठेवता कामा नये. आपण सभागृहात बसताना कोण कोणत्या जातीचा असे कधीच विचारत नाही. कोणीही कोणाचा पक्ष विचारत नाही. जातीचा, धर्माचा आणि राजकीय पक्षाचा विचार कोणीही करता कामा नये. तेव्हा असे जे म्हणाले असतील त्यांना मंत्रिमंडळातून काढले पाहिजे.

सभापती महोदय, विद्यमान सरकार आरक्षण देईल काय याबद्दल शंका आहे. हा प्रश्न निर्माण झाल्यापासून हे सरकार आरक्षण देण्याच्या मानसिकतेमध्ये आहे नव्हे तसा प्रयत्न करित आहे असे वाटत नाही. शिवसेना हा पक्ष पहिल्यापासूनच आरक्षणाच्या विरोधात आहे असे नाही. माननीय बाळासाहेब ठाकरे यांच्या पासूनच शिवसेना आरक्षणाच्या विरोधात आहे. आर.एस.एस.पण आरक्षणाच्या

श्री.नाराया राणे.....

विरोधात आहे. विद्यमान सरकार सत्तेवर आल्यानंतर मराठा समाजाला आरक्षण देण्यासंबंधातील मोर्चे सुरू झाले. त्यावेळी देखील विरोध करण्यात आला. त्यानंतर सामना सारख्या वृत्तपत्रात संपादकीय आले. त्यात जो शब्द वापरण्यात आला होता तो चिड आणणारा आहे. मूक मोर्च्यामध्ये सहभागी होत असलेल्या स्त्रियांबद्दल, महिलांबद्दल, युवतींबद्दल जो शब्द वापरण्यात आला तो अपमान करणारा आहे. त्यातही त्यांनी माफी मागण्यासाठी बरेच दिवस घेतले. त्यात देखील हेवेदावे पुढे आले. आज त्याही पक्षामध्ये मराठे आहेत. मुळात शिवसेना हा पक्ष मराठ्यांनीच येथ पर्यंत आणला आहे. आजही ते मराठ्यांमुळेच सत्तेत आहे. तेव्हा अशा पद्धतीने बोलणे योग्य नाही. नंतर मग प्रिंटिंग मिस्टेक झाली असे बोलण योग्य नाही. माझा देखील प्रिंटिंग प्रेस आहे. संपादक चुकला तर लगेच दुसऱ्या दिवशी दिलगीरी व्यक्त करण्यात येते. चूक ही होऊ शकते. ही चूक कार्याध्यक्षांनी केली असे मी म्हणणार नाही. ज्याने चूक केली त्याने नैतिक जबाबदारी ही घेतली पाहिजे. येत्या १४ डिसेंबर रोजी मोर्चा येणार आहे. सभागृहाचे नेते आज सांगत आहेत की, आम्ही आरक्षण देणार आहोत. ज्यावेळी हायकोर्टाने राज्याच्या अहवालाला स्टे दिला त्यावेळी काय केले ? आम्ही देखील आरक्षण दिले होते. त्यामुळे काही तरूण, तरूणींना शिक्षण संस्थांमध्ये प्रवेश मिळाला होतो. एवढेच नव्हे तर नोकरी देखील मिळाली होती. मुस्लीम समाजासाठी ५ टक्के आरक्षण लागू केले तेव्हा त्या समाजातील तरूण-तरूणींना देखील नोकऱ्या मिळाल्या होत्या. पण ते आरक्षण नंतर रद्द झाले. आता माझ्याकडे सर्व तारखा आहेत. मला बऱ्याचशा गोष्टी तोंड पाठ आहेत. आपण काल-परवा पर्यंत प्रतिज्ञापत्र का सादर केले नाही ? आपणाला तयारी करण्यासाठी एवढा वेळ लागतो ? मागच्या वेळी माननीय मुख्यमंत्र्यांनी सांगितले की, कोर्टाने पुढील तारीख दिली. आम्हाला अजून तयारी करावयाची असल्यामुळे पुढील तारीख द्यावी असे सरकारी वकिलाने कोर्टाला सांगितल्यामुळे पुढची तारीख मिळाली. अशा प्रकारे महाराष्ट्राच्या

श्री.नारायण राणे.....

माननीय मुख्यमंत्र्यांनी चुकीची माहिती दिल्यामुळे मला वाईट वाटते. ते खोटे बोलतात असे मी म्हणणार नाही. त्यानंतर येथे काही योजना वाचून दाखविण्यात आल्या. त्याचे आम्ही अभिनंदन करीत नाही असे येथे सांगण्यात आले. आर्थिकदृष्ट्या मागासवर्गाची उत्पन्न मर्यादा ६ लाख रूपयापर्यंत वाढविली असणे असा उल्लेख करण्यात आला आहे. ज्या दिवशी कोर्टात केस होती त्याच दिवशी या शासनाने उत्पन्नाची मर्यादा वाढविली. या शासनाला त्यापूर्वीचा मुहूर्त मिळाला नव्हता काय ? ही मर्यादा वाढविण्याचा शासनाचा हेतु काय होता ? शासनाला सर्व मुद्दे प्रतिज्ञापत्रामध्ये समाविष्ट करावयाचे होते. आम्ही सर्व बाबी केल्या आहेत तरी देखील आरक्षण मागण्यात येत आहे असा या मागे शासनाचा हेतु आहे. मग जज्जसाहेब म्हणणार की, एवढे देऊन सुद्धा आरक्षण कशाला पाहिजे. तेव्हा याचा उल्लेख करण्याची गरज काय होती ? छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क प्रतिपूर्ती योजना व डॉ.पंजाबराव देशमुख वसतिगृह निर्वाह भत्ता योजना सुरू करणे, या शिवाय अण्णासाहेब पाटील महामंडळाच्या माध्यमातून स्वयंरोजगाराच्या संधी निर्माण करणे असा उल्लेख करण्यात आला आहे. यासाठी आपण तरतूद केली आहे काय ? यासाठी आपण पुरवणी मागण्यांमध्ये तरतूद केली असेल. पुरवणी मागण्या अजून मंजूर झालेल्या नाहीत. या सर्व गोष्टी प्रतिज्ञापत्रात समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत. याचाच अर्थ असा आहे की, मराठा समाजाच्या आरक्षणाला बगल देणे असा होतो. आम्ही देखील राज्यकर्ते होतो. आम्ही देखील राज्य केले आहे. त्यामुळे हे सर्व बगल देण्यासाठी आहे. हे सर्व प्रतिज्ञापत्रामध्ये आणण्याचे काहीच कारण नव्हते. कोर्टाला सर्व काही माहित असते. यावरून असे दिसून येते की, मराठा आरक्षणासंबंधी आपले मन स्वच्छ नाही. आपणाला आरक्षण द्यावयाचे नाही. आपण सत्तेवर असला तरी आपली सत्ता चालविणारे दुसरीकडे बसले आहेत. त्यांना मराठा समाजाला आरक्षण द्यायचे नाही. आपला रिमोट कंट्रोल दुसऱ्याच्या हातामध्ये आहे. आपण फक्त उत्तर देणार आहात.

श्री.नारायण राणे.....

ते आम्हाला ऐकावेच लागणार आहे. आताच सन्माननीय सदस्य श्री.प्रवीण देरेकर यांनी प्रस्तावावर बोलताना ११ वेळा माननीय मुख्यमंत्र्यांचे आणि सभागृहाचे नेते सन्माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांत पाटील यांचे ४ वेळा नाव घेतले. सन्माननीय शालेय शिक्षण मंत्री श्री.विनोद तावडे यांचे एक वेळा नाव घेतले. खरे म्हणजे त्यांनी मराठा समाजाच्या प्रस्तावावर बोलले पाहिजे होते. हे काय चालले आहे. त्यांनी सलग ११ वेळा माननीय मुख्यमंत्र्यांचे नाव घेतले. मराठा समाज पहिल्यांदाच आरक्षण मागत असताना हेराफेरी करण्याचे, बगल देण्याचे काम कशासाठी करण्यात येत आहे. या शासनाला प्रतिज्ञापत्र सादर करण्यासाठी १८ महिने लागले आहेत. आपण दुसऱ्या महिन्यातच प्रतिज्ञापत्र का सादर केले नाही ? ते आपण लगेच सादर केले असते तर आपण प्रामाणिक आहात असे आम्हाला वाटले असते.

या नंतर श्री. जुन्नेरे

श्री.नारायण राणे ....

मुस्लीमांच्या आरक्षणाच्या संदर्भात कोर्टाने सांगून सुध्दा तुम्ही साधा एक जीआर काढू शकला नाही. ती सुध्दा माणसे आहेत, त्या समाजामध्ये आर्थिक अडचण असल्यामुळे मुले शिक्षण घेऊ शकत नाही. माणसाच्या पोटाला जात-पात-धर्म नसतो असा दृष्टिकोन तुम्ही का ठेवत नाही ? मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या मानसिकतेमध्ये आम्ही आहोत असे तुम्ही कितीही सांगत असला तरी ते त्या पक्षात असणाऱ्या मराठ्यांना सांभाळण्यासाठीच आहे, ते आपल्यात रहावे म्हणून आहेत, राजकारणासाठी आहे. राजकारण कशाला तर निवडणुका जिंकण्यासाठी आहे आणि जिंकणं कशासाठी तर त्याला माझे प्रश्न चिन्ह आहे. आम्हाला आपण कशासाठी सांगता ? आम्हाला काही समजत नाही ? आम्ही अनेक वर्षांपासून राजकारणात आहोत. मी तर तुमच्या बाजूने किती तरी वर्षे होतो. वाटले तर आमच्या माननीय श्री.फुंडकर साहेबांना विचारा. मला तुमची विचारसरणी माहिती आहे. तुम्ही केव्हा, कधी निर्णय घ्याल, कशी बगल द्याल, तुम्ही सांगाल काय अनं कराल काय, तुमचे दाखवायचे दात आणि खायचे दात काय आहेत हे मला संपूर्ण माहिती आहे.

सभापती महोदय, नागपूर येथे दि.१४ डिसेंबर, २०१६ रोजी मराठा मोर्चा निघणार आहे त्यामुळे आपण उत्तराच्या भाषणात सांगा. मग तुम्ही कोर्टाचे नाव सांगणार. हे तिरोडकर कोण आहेत याची मला संपूर्ण माहिती आहे. तिरोडकराचा बोलविता धनी कोण आहे ? याची मला माहिती आहे. ते सिंधुदुर्ग जिल्हयातील कुडाळ येथील असून ते सारस्वत ब्राम्हण आहेत. ते माझ्या मतदार संघातील आहेत. संपूर्ण महाराष्ट्रातील १२-१३ कोटीच्या लोकसंख्येत आपल्याला केवळ तिरोडकरच मिळावा, आम्हाला संशय येऊ नये ? आपल्याला दुसऱ्या समाजाचा माणूस का नाही मिळाला ? तो कोर्टात गेल्यामुळे तुम्ही त्याला विषय विथ-ड्रॉ कर म्हणून का समज दिली नाही, तुमचे सरकार तर पॉवरफूल आहे. आम्हाला मराठा समाजाला आरक्षण द्यावयाचे असल्यामुळे तु विथ-ड्रॉ कर अशी त्याला का समज दिली नाही.

श्री.नारायण राणे ....

मराठा समाजाला आरक्षण मिळाले तर गोरगरीब मराठा समाज शिक्षण घेऊ शकेल, त्यांची प्रगती होईल त्यामुळे विथ-डॉ करण्याच्या संदर्भात या सरकारने तिरोडकरला का नाही सांगितले ? हा तिरोडकर कोठे कोठे दिसतो यासंदर्भात माझ्याकडे फोटो आहेत. तो मंत्रालयात कोणत्या मोळ्यावर असतो, कोणाकडे जातो यासंदर्भात माझ्याकडे फोटो आहेत. मी तुमच्यासारखे राजकारण करीत नाही. माणसाने राजकारण प्रामाणिकपणे करावे. मराठा समाज देशाच्या संरक्षणासाठी आपला प्राण देत असतो. मराठा समाजाने संयुक्त महाराष्ट्राच्या लढाईत प्राणाची आहुती दिलेलेली आहे. मराठा जीवाची आणि कुटुंबाची पर्वा करीत नाही. आज मराठा समाज मूक मोर्चा काढतो म्हणून तुम्ही त्याची किंमत कराल तर त्याचा विचार करा. तुम्ही मराठा मूक मोर्चावर अन्यायच करणार असाल तर ते चालणार नाही. ट्रेनच्या तिकीटांची बुकींग दिल्लीवरून आणा असे तुम्ही आता म्हणत आहात, आमची मुसकंडी बांधत असाल, चारही बाजूने घेरण्याचा प्रयत्न करीत असाल, पोलिसांचे दडपण आणत असाल तर पोलिसांचे सर्व दडपण तोडण्याची ताकद मराठा समाजामध्ये आहे. वाटेल तेव्हा हा राणे अशा लोकांचे नेतृत्व करेल. उद्या तुम्ही मराठा मोर्चाला बंदी केली, वाहतुकीचे निर्बंध आणले तर जे काही होईल त्याला तुम्ही जबाबदार रहाल. जहागिरदार होण्यासाठी नशीब लागते, असे जहागिरदार बनत नाही. राजा होण्यासाठीही नशीब लागते. आतापर्यंत मराठा समाजाने शिस्तीत, सर्व नियम पाळून आतापर्यंत ४६ मोर्चे काढले आहेत. नागपूर येथे १४ डिसेंबरला मराठा समाजाचा ४७ वा मोर्चा निघणार आहे. ४७ वा मोर्चा आमचे लोक शांतपणे काढतील, परंतु कोठेही गालबोट लागणार नाही याची काळजी सरकारने घ्यावी. आपण त्यांना सांगा, समज द्या. आतापर्यंत रेल्वेच्या तिकीटाची बुकींग व्हीटी वरून होत होती परंतु आता त्यासाठी दिल्लीवरून परवानगी ? मराठा मोर्चाला अशा प्रकारची बंदी घातली आणि अडचणी आणल्या तर त्या दिवशी महाराष्ट्रात एकही रेल्वे चालणार नाही हे मी आताच सांगून ठेवतो. मराठा समाजाने किती सहन करावयाचे ? आमच्या आया बहिणींवर अत्याचार होत असताना आम्ही उघडया

श्री.नारायण राणे ....

डोळ्यांनी पहायचे ? ज्या शिवाजी महाराजांनी अत्याचार करणाऱ्यांचे डोळे काढले त्या महाराजांचे आम्ही वंशज आहोत. आमचा जन्म सत्तेसाठी झाला नाही समाजाचे, राज्याचे आणि देशाचे रक्षण करण्यासाठी आमचा जन्म झालेला आहे. मराठा समाज हा सहन करणाऱ्यांपैकी नाही. जनहित, लोककल्याण असेल तर आम्ही जरूर सहन करू परंतु अन्याय, अत्याचार सहन करण्यासाठी मराठा जन्माला आलेले नाही. आम्ही पदासाठी जन्माला आलो नाही, आम्ही पदे निर्माण करू. पदे आमच्या मागे येतील. मराठा समाज पदाच्या मागे धावणाऱ्यांपैकी नाही. मराठा समाज हक्काने, जिद्दीने मिळवतो. मराठा मोर्चाची येथे चेष्टा, मस्करी, उपेक्षा करणार असाल तर ते आम्ही सहन करणार नाही. आपण राजकीय मर्यादेपर्यंत भाषणे केली तर ती आम्ही ऐकू परंतु मराठा मोर्चाची उपेक्षा सहन केली जाणार नाही. मराठा समाजाला आरक्षण मिळवून देण्यासाठी राणे समितीने कायदेशीर काम केले होते. यामध्ये कोर्टाने जे काही दोषा दाखवून दिले ते सुधारण्यात यावे. २७ हजार पानांच्या प्रतिज्ञा पत्रात मराठा समाजाला आरक्षण का द्यावे, सामाजिक, शैक्षणिक आणि आर्थिक मागासलेपणा तुम्ही कोर्टात सिद्ध करा आणि आमच्या मराठा समाजाला आरक्षण मिळवून द्या. मुस्लीमांनाही आरक्षण द्या तसेच धनगर समाजालाही आरक्षण मिळवून द्या. धनगर समाजाचा नेत्यांचे धनगर समाजाला आरक्षण मिळवून देण्याचे काम करणे आवश्यक आहे. परंतु धनगर समाजातील एकाला मंत्री पद मिळाले म्हणजे संपूर्ण धनगर समाजाला आरक्षण मिळाले असे होत नाही. मंत्री खूप आहे परंतु समाज जागेवरच आहे.

सभापती महोदय, केंद्र सरकारला सत्तेमध्ये येऊन अडीच वर्षे झाली आणि या राज्य सरकारला सव्वादोन वर्षे झाली आहेत. दिवस भराभर निघून जात असतात. दिवस कधी गेले हे तुम्हाला कळणार सुद्धा नाही. दि.८ नोव्हेंबर, २०१६ च्या रात्रीच्या १२ नंतर ५००-१००० रुपयांच्या नोटांचे तुकडे तुकडे झाले आहेत. उद्या लोक कोणाचा तुकडा करतील हे अडीच वर्षाने नियती ठरवील. परंतु या ठिकाणी न्याय दिला तर न्याच्या आणि कृतज्ञतेच्या भावनेतून जनता तुमच्या पाठीशी उभी

श्री.नारायण राणे ....

राहील हीच अपेक्षा व्यक्त करतो. मराठा समाजाला काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी पक्षाने दिलेले आरक्षण कायदेशीर आणि नियमात बसवून दिले होते. यामध्ये काही त्रुटी राहिलेल्या आहेत असे कोर्ट सांगत असेल तर त्या त्रुटीमध्ये सुधारणा करा. परंतु काहीही झाले तरी दि.१४ डिसेंबर, २०१६ च्या आत, चर्चेच्या अंती मराठा समाजाला आरक्षण दिल्याशिवाय राहणार नाही, परंतु देऊ, करु हे आम्हाला चालणार नाही. देऊ, करु यामधून काही निष्पन्न निघत नाही. तुमच्या सरकारची दोन वर्षांची उत्तरे मी तपासली त्यामध्ये देऊ, करु त्यामध्ये काहीही झालेले नाही. खरे म्हणजे हे “अच्छे दिन” सारखेच आहे, त्यापेक्षा वेगळे काहीही नाही. महागाई कमी करु हे सुध्दा तसेच आहे. मराठा समाजाला प्रत्यक्षात आरक्षण काय मिळते, समाजातील मागासवर्गाला प्रगतीकडे जाण्याचा मार्ग आणि दिशा कशी मिळेल याच हेतूने मी माझे विचार या ठिकाणी ठेवले आहेत. मला माझे विचार व्यक्त करण्यासाठी आपण मला भरपूर संधी दिली त्याबद्दल धन्यवाद. सभागृहाचे नेते श्री.चंद्रकांत पाटील साहेब हे माझे भाषण ऐकण्यासाठी पूर्णवेळ सभागृहात उपस्थित राहिल्याबद्दल मी त्यांचेही आभार मानतो. धन्यवाद.

सभापती : मराठा आरक्षणाच्या संदर्भात माननीय विरोधी पक्ष नेते श्री.धनंजय मुंडे साहेब तसेच भारतीय जनता पक्षाकडून प्रवीण दरेकर हेच भाषण करतील असे आपण ठरवले होते. परंतु राणे साहेबांनाही जायचे असल्यामुळे त्यांनी भाषण करण्याची विनंती केली त्यामुळे मी या चर्चेत माननीय श्री.राणे साहेबांचे नाव समाविष्ट केले आहे. तशाच प्रकारची विनंती सन्माननीय सदस्य श्री.विनायक मेटे यांची सुध्दा आलेली आहे.

प्रकृती बरी नसतानाही माननीय श्री.शिवाजीराव देशमुख साहेब केवळ कै.वसंतदादांविषयी बोलण्यासाठी सभागृहात उपस्थित झालेले आहेत. त्यांनी पाच साडेपाच वाजेपर्यंत सभागृहात उपस्थित रहावे अशी मी त्यांना विनंती केली होती व त्या प्रमाणे ते उपस्थित झालेले आहे. मराठा आरक्षणाच्या संदर्भात सन्माननीय सदस्य श्री.विनायक मेटे साहेबांना ऑन लेग ठेवण्यात येईल. उद्या सकाळी आजच्या सर्व लक्षवेधी सूचना घेण्यात येतील. आजच्या कामकाज पत्रिकेतील कागदपत्रे सभागृहाच्या पटलावर ठेवणे, दोन बिले आणि नियम ९३ च्या सूचना घेण्यात येतील. आता सन्माननीय सदस्य श्री. विनायक मेटे यांनी भाषणास सुरुवात करावी.

या नंतर श्री. शिगम

श्री.विनायक मेटे (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, आपण मला बोलण्याची संधी दिली त्याबद्दल मी प्रथम आपले आभार मानतो.

सभापती महोदय, माननीय विरोधी पक्ष नेते व सन्माननीय सदस्य श्री. प्रवीण दरेकर यांनी एकाच विषयावर दोन वेगवेगळे प्रस्ताव दिलेले आहेत ते एकत्रित करून त्यावर चर्चा होत आहे. या प्रस्तावावर माझे विचार मांडण्यासाठी मी उभा आहे.

सभापती महोदय, आपण येथे तत्कालीन सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख यांच्या नावाचा उल्लेख केला. माननीय तत्कालीन सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख यांचे मी संपूर्ण मराठा समाजाच्या वतीने मनःपूर्वक आभार व्यक्त करतो. आता येथे सन्माननीय सदस्य श्री.नारायण राणे यांनी भाषण केले. तत्कालीन माननीय सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख यांच्यामुळे मराठा समाजाच्या आरक्षणाच्या बाबतीत श्री.नारायण राणे यांची समिती स्थापन झाली.

सभापती महोदय, मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत गेल्या अनेक वर्षांपासून सभागृहात आणि सभागृहाच्या बाहेर आम्ही लढे देत होतो. या सभागृहातील अनेक सन्माननीय सदस्यांनी पाठिंबा दिलेला आहे. मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या संदर्भात सभागृहात प्रस्ताव येऊन त्यावर चर्चा झालेली आहे. मागील तीन-चार वर्षांपूर्वी नागपूरच्या हिवाळी अधिवेशनात मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत आम्ही धरणे आंदोलन केले होते. त्यावेळी सभापती स्थानी श्री.शिवाजीराव देशमुख होते, त्यांनी आम्हाला धरणे आंदोलन मागे घेण्याची विनंती केली. त्यावेळी आम्ही सांगितले की, मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत सरकारने तीन-चार दिवसांत बैठक लावण्याचे आश्वासन दिले तर आम्ही आमचे धरणे आंदोलन मागे घेतो अन्यथा आम्ही सभागृह चालू देणार नाही. त्यावेळी माननीय सभापतींनी सरकारकडे विचारणा

श्री.विनायक मेटे....

केली असता उपमुख्यमंत्री श्री.अजित पवार यांनी सांगितले की, या विषयाबाबत शासन गंभीर आहे. सरकारची बैठक घेण्याची तयारी आहे. त्यानंतर माननीय सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली एक बैठक झाली. त्या बैठकीस माननीय मुख्यमंत्री, माननीय उपमुख्यमंत्री, ज्येष्ठ मंत्री, विरोधी पक्ष नेते आणि सन्माननीय सदस्य उपस्थित होते. त्या बैठकीचे मिनिटस् झालेले आहेत. त्या बैठकीमध्ये दोन महत्त्वाचे निर्णय झाले. मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या संदर्भात माननीय मंत्री श्री.नारायण राणे यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती गठीत करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. श्री.नारायण राणे यांचे कर्तृत्व, त्यांचा धाडसीपणा, त्यांचा अभ्यास या सर्व गोष्टी पाहूनच त्यांच्याकडे ती समिती सोपविण्यात आली. त्यावेळी सरकार ज्या पद्धतीने काम करीत होते त्यासाठी देखील श्री.नारायण राणे यांचे नाव घेतले जात होते. दुसरा निर्णय हा छत्रपती शिवाजी महाराजांचे स्मारक उभारण्यासाठी माननीय मंत्री श्री.जयंत पाटील यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात आली. त्यानंतर राणे समितीचे काम सुरु झाले. दिनांक २० डिसेंबरला राणे समितीची बैठक झाली. त्या संदर्भातील जी.आर मार्च महिन्यात काढण्यात आला. हा जी.आर.काढण्यासाठी मला साहेबांकडे जावे लागले. त्याशिवाय मला सरकारच्या विरोधात हक्कभंग आणावा लागला. तेव्हा कुठे ही ऑर्डर निघाली. राणे समितीने प्रामाणिकपणे काम करण्याचा प्रयत्न केला. परंतु दुदैवाने त्या निर्णयाला न्यायालयाने स्थगिती दिली. या निर्णयाला स्थगिती येणार निश्चित होते. यामध्ये नवीन काहीही नाही. सरकारमध्ये मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या विरोधात काही मंडळी होती. मराठा आरक्षणाच्या बाबतीत निकाल झाल्यावर त्याबाबत न्यायालयात जाण्यासाठी त्यांनी वकील तयार ठेवला होता. राणे समितीने भेटी

श्री.विनायक मेटे.....

दिल्या त्यावेळी अनेकांनी निवेदने दिले. काही लोकांनी विरोधात निवेदने दिली. परंतु ज्यांनी ज्यांनी मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या समर्थनार्थ निवेदने दिली त्यामध्ये त्या सर्वांची एकच मागणी होती की, मराठा समाजाला ओबीसीमध्ये आरक्षण देण्यात यावे. मग सरकारने मराठा समाजाला ओबीसीमध्ये आरक्षण देण्याचा निर्णय का घेतला नाही, त्यामध्ये कोणती अडचण होती ? श्री.नारायण राणे बोलून गेले की, असे केले असते तर काही लोकांनी राजीनामे दिले असते. ज्यांना राजीनामे द्यायचे होते तर त्यांना ते देऊ द्यायचे होते. आपण त्यांची काळजी का करता ? श्री.नारायण राणे यांच्या हातामध्ये ते नव्हते. ते माननीय मुख्यमंत्री आणि उपमुख्यमंत्री यांच्या हातामध्ये होते. आम्ही शेवटपर्यंत सांगत होतो की, मराठा समाजाच्या बाबतीत सरकार जो काही निर्णय घेत आहे तो चुकीच्या पद्धतीने होत आहे. आपण नवीन ईएसबी प्रवर्ग काढत आहात परंतु तसा प्रवर्ग कुठेच नाही. सरकारचा हा निर्णय न्यायालयात टिकू शकत नाही. या निर्णयाला न्यायालयात स्टे मिळणार आहे हे मी ओरडून सांगत होतो. लेखी पत्र देऊन सांगितले. त्या संदर्भात अनेकवेळा बैठका झालेल्या आहेत. पण माझे कोणीही ऐकले नाही. तत्कालीन मंत्रिमंडळातील काही मंत्री आणि बाहेरचे लोक मराठा समाजाच्या आरक्षणाच्या विरोधात होते. त्यावेळी केवळ राजकारण साधण्यासाठी आणि मराठा समाजाला व इतर समाजाला खूष करण्यासाठी हा निर्णय घेण्यात आला. त्यामुळे अन्य समाज नाराज झाला आणि मराठा समाजही नाराज झाला. यामध्ये मराठा समाजाचे कधीही न भरून येणारे नुकसान झाले. परंतु त्याचा कोणीही विचार करित नाही हे दुर्दैव आहे.

सभापती महोदय, मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या बाबतीत सत्ताधारी आणि विरोधी पक्षाकडून प्रस्ताव देण्यात आले आहेत. जर त्यावेळी मराठा समाजाला ओबीसीमध्ये आरक्षण देण्यात आले असते तर त्या निर्णयाला न्यायालयात स्थगिती मिळाली नसती. स्थगिती फक्त टक्केवारीवर आली असती. प्रवर्गावर आली नसती. जर मराठा समाजाला ओबीसीमध्ये आरक्षण दिले असते तर त्या समाजातील अनेक मुलामुलींना नोकरी मिळाली असती. आज त्याची किंमत मराठा समाजाला भोगावी लागत आहे म्हणून सारखे मोर्चे निघत आहेत.

श्री.विनायक मेटे....

सभापती महोदय, आपणा सर्वांना माहित आहे की, सर्वप्रथम छत्रपती शाहू महाराजांनी आरक्षण दिले त्यामध्ये मराठा समाजाचा उल्लेख होता, हे सांगण्याची गरज नाही. त्याचे गॅझेट आहे. सन १९४२ च्या मुंबई सरकारची कागदपत्रे आहेत त्यामध्ये देखील मराठा समाजाला आरक्षण दिलेले आहे. म्हणजे छत्रपती शाहू महाराजांच्या काळापासून सन १९४२ पर्यंत मराठा समाजाला आरक्षण लागू होते. त्या संदर्भातील सर्व कागदपत्रे उपलब्ध आहेत. हे सर्व पुरावे न्यायालयात सादर करण्यात आलेले आहेत. आता देखील ते पुरावे न्यायालयात सादर केलेले असावे. त्याबाबत का निर्णय लागेल हे मला माहित नाही.

सभापती महोदय, मराठा समाजाला कोणकोणत्या राज्यांमध्ये आरक्षण दिलेले आहे ते सांगतो. तामिळनाडू राज्यातील मराठी समाजाला आरक्षण दिल्याची कागदपत्रे माझ्याकडे आहेत. सतीश चव्हाण नावाच्या व्यक्तीचे प्रमाणपत्र माझ्याकडे आहे.

या नंतर श्री. बोर्डे

श्री.विनायक मेटे....

तामिळनाडूमध्ये मराठा समाजाचा मागास जातीमध्ये समावेश केला आहे. कर्नाटक राज्यात ओबीसी प्रवर्गात समावेश केला आहे. राजस्थानमध्ये सुध्दा मराठा समाजाला आरक्षण दिलेले आहे. पूर्वीच्या हैद्राबाद आणि म्हैसूर राज्यात सुध्दा मराठा समाजाला आरक्षण दिलेले होते. या संदर्भातील सर्व कागदपत्रे माझ्याकडे आहेत. परंतु आपल्या राज्यात मात्र मराठा समाजाला आरक्षण दिले गेले नाही. या समाजाला आरक्षण देण्याची मागणी करण्यात आली. बापट आयोगापूर्वी गठीत केलेल्या खत्री आयोग, मंडल आयोगांबाबत मी बोलणार नाही. परंतु मी बापट आयोगाच्या कामकाजाच्या बाबतीत उल्लेख करणार आहे.

सभापती महोदय, अनेक जण बापट आयोगाच्या बाबतीत उल्लेख करतात. बापट आयोग हा मराठा समाजाकडे दूषित दृष्टिकोनाने बघणारा होता. बापट आयोग हा अमरावतीला गेला होता. तेथे त्यांनी जाहीरपणे वर्तमानपत्राच्या माध्यमातून सांगितले होते की, मराठा समाजाला आरक्षण पाहिजे असेल तर अगोदर शरद पवार आणि विलासराव देशमुख यांच्याकडून ते मागास असल्याचे लिहून आणा. सभापती महोदय, असा विचार करणारा आयोग मराठा समाजाला काय न्याय देणार ? बापट आयोगामध्ये बापट यांच्यासह एकूण ७ जणांचा समावेश होता. ७ सदस्यांपैकी श्री.लक्ष्मण गायकवाड, डी.के.गोसावी आणि रावसाहेब कसबे या ३ सदस्यांनी मराठा समाजाला आरक्षण देण्यास विरोध केला. मुळात या आयोगामध्ये रावसाहेब कसबे यांचा समावेश करण्याची आवश्यकता नव्हती. परंतु त्यांचा या आयोगामध्ये ऐनवेळी समावेश करण्यात आला. तत्कालीन मोठ्या मंत्र्यांमुळेच त्यांचा त्या आयोगामध्ये समावेश केला गेला आणि ते मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या विरोधात गेले. परंतु अॅड.एस.जी.देवगावकर

श्री.विनायक मेटे....

आणि सी.बी.देशपांडे यांनी स्पष्टपणे उल्लेख केला की, मराठा समाजाला आरक्षण द्यावे. श्रीमती अनुराधा भोईटे या बैठकीच्या वेळी अनुपस्थित होत्या. परंतु त्यांनी पत्रामध्ये स्पष्टपणे नमूद केले होते की, मराठा समाजाला इतर मागासवर्ग प्रवर्गामध्ये घालण्यात यावे. परंतु तरीही बापट यांनी स्वतःचे निर्णायक मत नोंदवून मराठा समाजाला आरक्षण देण्यास विरोध केला व विरोधी अहवाल सादर केला. या अहवालाचा परिणाम शासनाला निर्णय घेण्यात झाला. कारण शासन या विषयी निर्णय घेऊ शकले नाही. त्यानंतर माननीय श्री.अशोक चव्हाण मुख्यमंत्री झाले. त्यांच्याकडे हा विषय गेला. आम्ही त्यांना अनेक वेळा विनंती केली. आम्ही त्यांना बापट आयोगाचा अहवाल पुनर्विचार करण्यासाठी पाठवायला लावला. तो अहवाल पुनर्विचार करण्यासाठी पाठविताना त्यांनी एक चूक केली. त्यावेळी शासनाने स्पष्ट भूमिका घेतली नाही. आम्ही त्यांच्याकडे मागणी केली की, मुख्यमंत्री या नात्याने आपण आयोगाला स्पष्टपणे आणि ठामपणे सांगावयास पाहिजे. परंतु तसे न करता, शासनाने काय केले ? शासनो असे नमूद केले की, मराठा समाजाला इतर मागासवर्ग सोडून शैक्षणिक व राजकीय क्षेत्रात आरक्षण देता येईल किंवा कसे या बाबतचा अहवाल शासनास अप्राप्त असल्याने सदरहू अहवाल आवश्यक त्या तपासणीअंती शासनास सादर करण्याची व्यवस्था करावी. ”

सभापती महोदय, राज्य मागासवर्ग आयोगाला कोणत्या समाजाचा कोणत्या कॅटॅगरीमध्ये समावेश करावा किंवा करू नये, एवढेच ठरविण्याचा अधिकार आहे. त्या आयोगाला कोणत्या समाजाला आरक्षण द्यायचे वा द्यायचे नाही, हे ठरविण्याचा अधिकार नाही. परंतु शासनाने त्यांचे म्हणणे मागविले. आम्ही या सर्व त्रुटी तत्कालीन सरकारसमोर मांडल्या. परंतु दुर्दैवाने त्यावेळी हा प्रश्न सोडविण्यासाठी त्यांची काय अडचण होती हे माहित नाही. या ठिकाणी सर्व अडचणींच्या बाबतीत बोललो तर, अनेक राजकीय संदर्भ येतील. त्यामुळे मी त्या बाबतीत जास्त बोलत नाही. परंतु या सर्व बाबी तत्कालीन सरकारकडून झालेल्या आहेत. त्यामुळेच या विषयाच्या बाबतीत अडचणी निर्माण झाल्या आहेत. त्या

श्री.विनायक मेटे....

सरकारकडून असे काम झाले नसते तर आज आरक्षणाच्या बाबतीत निश्चितपणे अडचण आली नसती. त्या सरकारने निर्णय घेतल्यानंतर त्या निर्णयाला स्थगिती मिळाली. तत्कालीन राज्य सरकारने ९ जुलै रोजी मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा निर्णय घेतला आणि १४ नोव्हेंबरला त्या निर्णयाला न्यायालयाने स्थगिती दिली. त्यानंतर राज्य सरकारने नागपूरच्या अधिवेशनात अध्यादेशाचे कायद्यात रूपांतर केले. परंतु दिनांक ७ एप्रिल, २०१५ रोजी त्या कायद्याला स्थगिती देण्यात आली. याला अनेक गोष्टी कारणीभूत आहेत. परंतु या ठिकाणी त्यातील काही गोष्टी बोलता येत नाहीत, म्हणून त्या बोलू नयेत, असे मला वाटते. यामध्ये काही गोष्टी या न्यायालयाशी संबंधित आहेत. दोन वर्षांच्या कालावधीत या विषयी बऱ्याच घडामोडी घडल्या. न्यायालयाने या निर्णयाला स्थगिती दिल्यानंतर, स्थगिती उठविण्यासाठी आणि मराठा समाजाला आरक्षण देण्याच्या मागणीसाठी आम्ही ठराविक लोक प्रयत्नशील होतो. न्यायालयाची परिस्थिती अशी होती की, तेथे पुन्हा तारखा लावल्या असत्या तर हा निर्णय मागेच मराठा समाजाच्या विरोधात गेला असता. मला वाटते ही बाब जी मंडळी आरोप करते त्यांना माहित असेल किंवा नसेल. मी न्यायालयाच्या बाबतीत...

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, माननीय न्यायालयाच्या मनात काय आहे हे सन्माननीय सदस्यांना कसे माहित असणार ?

सभापती : मला वाटते या बाबत कदाचित त्यांच्या वकिलांनी त्यांना सल्ला दिला असेल. त्या काळात या निर्णयासाठी न्यायालयाचा बेंच फेव्हरेबल नसेल. त्यामुळे सन्माननीय सदस्य बोलत असावेत.

श्री.अमरसिंह पंडित : सभापती महोदय, त्यांच्या वकिलांनी त्यांना जे काही सांगितले असेल ते त्यांनी मनात ठेवावे. या सभागृहात अशा प्रकारचे वक्तव्य करणे उचित आहे काय ? न्यायालयाच्या मनात काय सुरु आहे हे त्यांना माहित आहे, असा दावा करणे योग्य नाही.

श्री.सुजितसिंह ठाकूर : सन्माननीय सदस्य श्री.विनायक मेटे यांना अभिप्रेत हाते की,

(विरोधी पक्षाचे अनेक सन्माननीय सदस्य एकाच वेळी बोलतात.)

श्री.विनायक मेटे : सभापती महोदय, जर एवढी तत्परता अगोदर दाखविली असती तर फार बरे झाले असते, असे मला वाटते.

सभापती : मला वाटते कृपया या विषयाचे गांभीर्य घालवू नका.

श्री.विनायक मेटे : सभापती महोदय, मराठा समाजाला आरक्षण मिळणे ही खऱ्या अर्थाने महत्त्वाची बाब आहे. यामध्ये राजकारण करणे महत्त्वाचे नाही. सन्माननीय सदस्य श्री.अमरसिंह पंडित यांना सांगू इच्छितो की, मी या विषयामध्ये कधीही राजकारण केलेले नाही आणि आपण सुध्दा राजकारण करू नका. मी अगोदरच सांगितले आहे की, या विषयाच्या बाबतीत राजकारणातील आणि न्यायालयातील अनेक गोष्टी या ठिकाणी सांगण्यासारख्या नाहीत.

सभापती महोदय, या सर्व गोष्टींचा परिणाम मराठा समाजावर मोठ्या प्रमाणात होत आहे. ९ जुलै रोजी मराठा समाजाला आरक्षण मिळाले आणि १४ नोव्हेंबर रोजी न्यायालयाने त्याला स्थगिती दिली. या सहा महिन्यांच्या काळात राज्यातील मराठा समाजाच्या ५२ हजार मुला-मुलींना आरक्षणाचा शिक्षणात फायदा मिळाला. मी या बाबतीत दोन वेळा लक्षवेधी सूचना मांडली. तसेच नोकरीमध्ये १८२६ उमेदवारांना फायदा झाला. यातील अनेकांना नोकरीमध्ये सामावून घेणे गरजेचे होते. परंतु त्यांना सामावून घेण्यात आले नाही. माननीय मंत्री श्री.विनोद तावडे यांनी या विषयाच्या बाबतीत बऱ्याच वेळा बैठका घेतल्या. परंतु खालचे अधिकारी ऐकतच नाहीत, ही वस्तुस्थिती आहे. त्यामुळे या सर्व बाबींमुळे या समाजातील लोकांमध्ये असंतोष वाढला आहे. कोपर्डीची घटना ही केवळ निमित्त

श्री.विनायक मेटे....

झाली आहे. औरंगाबापासून सुरु झालेला मोर्चा नागपूरपर्यंत येत आहे. या समाजाचा मोर्चा मुंबईत निघाला तर काय होईल हे मला माहित नाही. आजपर्यंत राज्यात मराठा समाजाचे ४५ ते ५० मोर्चे निघाले आहेत.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. विनायक मेटे ....

अनेक मोर्चे निघाले.

सभापती : संध्याकाळचे ५.३० वाजले आहेत. सन्माननीय सदस्य श्री. विनायक मेटे यांना ऑन लेग ठेवू या. आपण नंतर बोलावे. आपण सकाळी आणि मघाशी ठरविल्याप्रमाणे स्व. वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दीनिमित्त त्यांना आदरांजली वाहण्याचा प्रस्ताव पुन्हा चर्चेला घेत आहोत. मी माननीय श्री. शिवाजीराव देशमुख साहेबांना विनंती करीन की, त्यांनी आपले भाषण सुरू करावे. त्यांनी दादांबरोबर काम केलेले असल्यामुळे सर्व सन्माननीय सदस्य त्यांचे विचार व आठवणी ऐकण्यास उत्सुक आहे. मी त्यांना भाषणा सुरू करण्याची विनंती करतो.

श्री. सुजितसिंह ठाकूर : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांना प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे बसून बोलण्याची परवानगी द्यावी.

सभापती : सन्माननीय सदस्यांनी बसून बोलले तरी चालेल.

श्री. शिवाजीराव देशमुख : सभापती महोदय, ती प्रथा नाही. ते चुकीचे होईल असे मला वाटते.

सभापती : ती प्रथा नाही. पण मी अपवाद करतो. आपण बसून भाषण करावे.

पृ.शी. : कृतज्ञता प्रस्ताव

मु.शी. : महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व. वसंतदादा बंडुजी पाटील यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेले योगदान व केलेले कार्य याबद्दल कृतज्ञता प्रस्ताव

(चर्चा पुढे सुरू ....

श्री. शिवाजीराव देशमुख (विधानसभेने निवडलेले) : आदरणीय सभापती महोदय, स्व. वसंतदादांच्या जन्मशताब्दीच्या प्रस्तावावर मला बोलण्याची संधी दिल्याबद्दल मी आपला आभारी आहे.

हा प्रस्ताव सभागृहाचे नेते यांचा आहे. खरे तर मला असे वाटत आहे की, हा प्रस्ताव सत्ताधारी व विरोधी असा दोघांचा असता तर आणखी बरे झाले असते. स्व. वसंतदादांचा मी अनेक वर्षे फार जवळचा कार्यकर्ता होतो. कार्यकर्ता, अनुयायी म्हणून मला त्यांच्याबरोबर काम करण्याची संधी मिळाली. मी त्या दरम्यान राज्याच्या सामान्य प्रशासन व गृह विभागाचा राज्यमंत्री होतो, त्यावेळी विलासराव देशमुख व मी, आम्ही दोघेही, या दोन्ही विभागांत वसंतदादा सांगतील त्याप्रमाणे अनेक कार्यक्रम, योजना राबवित होतो. स्व. वसंतदादा हे खऱ्या अर्थी शेतकऱ्यांचे नेते आहेत. संपूर्ण देशातील असंघटित शेतकऱ्यांनी अभिमानाने विचार करण्यासारखे हे नेते आहेत. जीएसडीए किंवा गृह विभाग यामधील अत्यंत कठीण प्रस्ताव किंवा गोष्टी असतील त्यावेळी आम्ही त्यांच्याबरोबर चर्चा करित हाेतो, त्या दरम्यान ते एका विशिष्ट मुद्यावर बोट ठेवत होते. ते म्हणत की, तुमचा प्रस्ताव योग्य आहे, पण हा विषय तुम्ही मांडलेला आहे, सरकारचा प्रस्ताव आहे, तो पुन्हा तुम्ही तपासा, अभ्यास करा आणि परत या. आम्हाला आश्चर्य वाटायचे की, वसंतदादांचे शिक्षण सातवीपर्यंत झालेले आहे. मात्र त्यांची बुद्धीमत्ताच एवढी प्रखर होती की, आम्ही कोणताही अवघड प्रस्ताव घेऊन गेलो तरी ते बरोबर एका विशिष्ट ठिकाणी बोट ठेवत आणि सांगत की, याबाबतीतील वैशिष्ट काय ते अगोदर सांगा. त्यावेळी मी सांगत हाेतो की, दादा, आज ते नाही. उद्या आम्ही जरूर पुन्हा वाचून तुमच्या समोर येतो. इतकी प्रखर बुद्धीमत्ता असणारे शेतकरी नेते म्हणजे वसंतदादा. स्व. वसंतदादा हे लढवय्ये नेते होते. गरिबांच्या प्रश्नांकरिता येणाऱ्यांच्या संदर्भात मी

श्री. शिवाजीराव देशमुख ....

अनेक वेळा पाहिले आहे की, कोणत्याही पक्षाचा कोणीही येवो, त्याचे विधायक, योग्य काम असेल तर त्यांनाही तेवढाच मान देणारे स्व. वसंतदादा होते. महाराष्ट्रात व महाराष्ट्राच्या बाहेर स्व. वसंतदादा हे तासगाव तालुका काँग्रेसचे सचिव म्हणून काम करीत होते. ते त्यापासून राष्ट्रीय काँग्रेसचे सरचिटणीस झाले. विशेषतः उत्तर प्रांतामध्ये त्यांना इंदिरा गांधी यांनी काम करण्याची संधी दिली. ते राजस्थानचे राज्यपाल होते. त्यांना असे वाटत होते की, हे मला कुठल्या तरी एका पिंजऱ्यात बसवून ठेवले आहे. एक-सव्वा वर्षांनंतर त्यांनी राजीनामा देऊन पूर्ण मुक्तता करून घेतली आणि पुन्हा जनतेमध्ये येऊन ते सातत्याने वावरू लागले. स्व. वसंतदादा यांच्या अनुषंगाने जरूर विधिमंडळाने या आवारामध्ये पूर्ण पुतळा उभा केला आहे, याबाबत विधिमंडळाचे मी आभार मानतो. पण या निमित्ताने जो प्रस्ताव ठेवला आहे, त्या संदर्भात मी महाराष्ट्राच्या माननीय मुख्यमंत्र्यांना एक पत्र लिहिले होते की, ज्या पध्दतीने स्व. यशवंतराव चव्हाण साहेब यांची जन्मशताब्दी झाली, स्व. वसंतराव नाईक यांची जन्मशताब्दी झाली, तशी तत्संदर्भात माननीय मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली एखादी समिती गठीत करावी आणि त्या समितीच्या माध्यमातून जन्मशताब्दीचा कार्यक्रम राबवावा. माझी सरकारला विनंती आहे की, जसे यापूर्वी १०० कोटी रूपयांचे अनुदान सरकारने दिले होते, त्या पध्दतीने स्व. वसंतदादांच्या जन्मशताब्दीला अनुदान द्यावे. माझी ईच्छा आहे. सांगलीमध्ये आम्ही वसंतदादांचे एक स्मारक लाेकांच्या आणि शासनाच्या मदतीने पूर्ण केले आहे. वसंतदादांचे एकूण कार्य खूप मोठे आहे. ते ४ वेळा मुख्यमंत्री होते. केंद्रीय स्थानी होते. रुसाच्या अनुषंगाने महाराष्ट्रात राज्य साखर संघाचे ते अनेक वेळा अध्यक्ष होते. राष्ट्रीय पातळीवर जो साखर संघ आहे त्याचेही अध्यक्ष होते. महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँकेचेही अनेक दिवस अध्यक्ष होते. सातवी शिकलेला खेड्यात राहणारा शेतकरी क्रांतीही करू शकतो. त्यांना १३ वर्षांची शिक्षा झाली होती, ते सलग ५ वर्षे तुरूंगात होते, सन १९४७ नंतर तुरूंगांतून त्यांची मुक्तता झाली. सांगलीचा जेल फोडत असताना एकंदरित ७ लोक वसंतदादांच्या बरोबर त्या जेलच्या बाहेर पडण्याचा प्रयत्न करीत होते. तेथे खंदक होता, पाणी होते, त्या दरम्यान एक स्वातंत्र्यवीर

श्री. शिवाजीराव देशमुख ....

दुर्दैवाने मारला गेला. बाकी ७ स्वातंत्र्यवीर त्या दिवशी सांगलीचा बाजार असताना त्यातून बंदुका, काडतुसे घेऊन बाहेर पडले. सांगलीजवळ हरिपूर नावाचे गाव आहे. तेथे पोलीस व वसंतदादा यांचे अन्य साथीदार यांच्यामध्ये गोळीबार झाला. वसंतदादांनी पोलिसांवर गोळीबार करताना कधी त्यांच्या अंगावर गोळीबार केला नाही, गोळीबार वरून केला. तसे यासाठी केले की, त्यांनी आपल्याजवळ येऊ नये. पोलिसांनी केलेल्या गोळीबारात त्यांना एक गोळी वर लागली. त्यांचे दैव बलवत्तर म्हणून ते जगले, दोन इंच वर गोळी गेली असती तर त्यांचे प्राण गेले असते अशी परिस्थिती होती. अशा या वीराचे स्मारक महाराष्ट्राला अभिमान वाटण्यासारखे आहे. सदैव शेतकऱ्यांना त्यांचा अभिमान वाटावा असे ते आहे. त्यामुळे सरकारला विनंती आहे. दुसरी अशी विनंती आहे की, मुंबईत जसे यशवंतराव चव्हाण साहेबांचे स्मारक केले आहे त्याच धर्तीवर, त्याच पध्दतीचे यांचे एक स्मारक करावे.

या नंतर श्री. रोझेकर

श्री.शिवाजीराव देशमुख.....

शासनाने आम्हा कार्यकर्त्यांना एक जमीन द्यावी. आम्ही स्व.वसंतदादा पाटील यांचे स्मारक उभारण्याकरिता शासनाचा एक पैसाही न घेता स्मारक उभे करू, असा आम्ही आपल्याला शब्द देतो. या ठिकाणी सभागृहाचे नेते उपस्थित आहेत. मी आपल्या माध्यमातून त्यांना विनंती करतो की, त्यांनी मुख्यमंत्री महोदयांकडून या १०० कोटी रुपये एक वर्षाकरिता मंजूर करून घ्यावे. तसेच, दादांच्या मुंबईतील स्मारकासाठी एक मोठी जमीन उपलब्ध करून द्यावी. राज्यातील शेतकरी, साखर कारखाने, सहकारी बँका, जरी या संस्था आज अडचणीत आल्या असल्या तरी त्या उत्कृष्ट अशा प्रकारचे दादांचे स्मारक मुंबईत उभे करतील. मी अनेकवेळा असे बघितले आहे की, दादा मुख्यमंत्री असताना विरोधी पक्षाचे अनेक लोक शिष्टमंडळे घेऊन त्यांच्याकडे येत असत. दादा त्यांची कामे करीत असत. एवढी त्यांची आणि विरोधी पक्षाच्या नेत्यांची मैत्री होती. म्हणून माझी आग्रहाची विनंती आहे की, शासनाने १ वर्षाकरिता १०० कोटी रुपये आणि आम्ही दाखवू ती योग्य जागा मुंबईतील स्मारकाकरिता मंजूर करावी. एवढे बोलून मी माझे भाषण पूर्ण करतो.

जय हिंद.

श्री.हेमंत टकले (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्य साधून त्यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेल्या योगदानाबद्दल ही विधानपरिषद कृतज्ञता व्यक्ती करीत आहे, अशा प्रकारचा ठराव सन्माननीय सभागृह नेत्यांनी सभागृहात मांडला आहे. मला वाटते हा खूप औचित्यपूर्ण भाग आहे.

सभापती महोदय, माझ्यासारखा, ज्यांना दादांचे काम जवळून बघण्याची संधी मिळाली नाही पण एक गौरवशाली परंपरेचा इतिहास अनेक लोकांकडून ऐकावयास मिळाला आणि त्यावरून या थोर नेत्याची कल्पना आपल्याला येऊ शकते. त्यांच्या बरोबर काम केलेल्या किंवा त्यांच्या नंतर सभागृहात आलेल्या काही सन्माननीय सदस्यांच्या भावना समजून घेण्यासाठी मी माहिती घेण्याचा प्रयत्न केला. माझ्याजवळ आता तत्कालीन सन्माननीय सदस्य कै.केशवराव धोंडगे यांच्या सभागृहातील भाषणाची प्रत आहे. हे भाषण त्यांनी दादांना सभागृहात श्रद्धांजली अर्पण करीत असताना केलेले आहे. या भाषणातील ऐवज एवढा महत्वाचा आहे की, तो ऐवज या निमित्ताने पुन्हा सभागृहाच्या पटलावर यावा, यासाठी मी तो येथे उद्धृत करीत आहे.

सभापती महोदय, तत्कालीन सन्माननीय सदस्य कै.केशवराव धोंडगे भाषणात असे म्हणाले होते की, “कृष्णेच्या काठी एका गरीब कुणबी शेतकऱ्याच्या घरामध्ये जन्माला आलेले हे लेकरु पोरक होत. शिक्षणाची पदवी मिळाली नाही, तो पदवीधर नव्हता, पण हलधर होता. या हलधराने केव्हा केव्हा पर्वत उचलले. तो गिरीधर होता, स्वामीधर होता, स्वाभिमानधर होता, महाराष्ट्राचा धैर्यधर होता, मेरुमणी होता. लाचारी त्यांच्या जीवनामध्ये कधीही स्पर्शली नाही. महाराष्ट्राच्या अस्मितेची भाषा आम्ही सगळे करतो. सत्ता सोडणे सोपे नसते, सत्ता जोडण्यासाठी अनेकांनी तत्व सोडली असतील. परंतु, स्वाभिमानासाठी तत्व न सोडणारा हा महापुरुष म्हणजे स्व.वसंतदादा पाटील. वसंतदादांना राजवैभव, राजभवन फारसे

श्री.हेमंत टकले.....

मनापासून कधी पटले नाही. त्यांना गायरानातील अामचा साधा, सामान्य, भोळा शेतकरी, वाळवंटातील खरा वारकरी, टाळकरी, माळकरी, कष्टकरी, काळ्या माईची सेवा करण्यासाठी धडपडणारा पटला. तो राजवैभवात कधी रमला नाही. कोणत्याही राजेशाहीच्या दरबारामध्ये लाचारी पत्करून त्यांनी कोठेही स्वाभिमान गहाण ठेवला नाही. ज्यावेळी महाराष्ट्राची अस्मिता धोक्यात आली आहे असे वाटले त्यावेळी त्यांनी सत्तेला लाथ मारली. असा हा सिंहाचा छावा, कृष्णामाईच्या दरबारामधला पुरुषार्थ, सह्याद्रीचा खरा छावा, नरशार्दूल होता. त्याने इतिहास घडविला. काय होते त्यांच्याकडे ? अनेकांनी राजवाडे उभे केले असतील. तो त्यांचा पुरुषार्थही असेल. अनेक दिग्विजयी झाले असतील, कोणी पदव्या संपादन केल्या असतील, परंतु दादांच्या अंगप्रत्यंगामध्ये स्वातंत्र्य युद्धाच्या काळात झेललेल्या गोळ्या होत्या. या जखामा त्यांच्या अभिमानाचा गौरव आहेत. दादांना

‘पद्मभूषण’ ही पदवीही मिळाली होती. या पद्मभूषणापेक्षा सहकार क्षेत्रात साखर सम्राट निर्माण करायचे की, साखर सम्राटाऐवजी सामान्यातील सामान्य माणसापर्यंत सहकार क्षेत्र गेले पाहिजे, याचा विचार त्यांनी सदोदित केला. कृषी औद्योगिक क्रांती सामान्यातील सामान्य माणसापर्यंत गेली पाहिजे, यासाठी त्यांनी काम केले. त्यांनी कोठेही जन्मात शाळा पाहिली नाही. उघड्या, नागड्या जनतेच्या खुल्या विद्यापीठामध्ये शिक्षण घेऊन हजारो पदवीधरांची पीएचडी लिहिण्याची ताकद त्यांच्या निष्कलंक चारित्र्यात होती. आईचे मन जसे असते ना तसे दादांचे मन होते. त्यांनी जीवनामध्ये कुठेही दुष्ट राजकीय तडजोड केली नाही. कधी महाराष्ट्राच्या आणि देशाच्या स्वाभिमानाची प्रतारणा केली नाही. असे हे आदर्श तपस्वी नेतृत्व होते. “

सभापती महोदय, गेल्या वर्षी आदरणीय श्री.शरद पवार साहेबांचा अमृत महोत्सव झाला. त्यावेळी साहेबांनी आपल्या संबंध ५० वर्षांच्या राजकीय कारकिर्दीबद्दल ‘लोक माझे सांगाती’ या सदराखाली सर्व आठवणी लिहून काढल्या. त्यावेळी मी .

श्री.हेमंत टकले.....

त्यांच्याबरोबर काम करीत होतो. म्हणून त्यावेळी मला पवार साहेब आणि दादा यांच्या बदलची खूप माहिती मिळाली. त्यामधील एकच गोष्ट मला येथे सांगावीशी वाटते आहे सभापती महोदय, त्यावेळी श्री.शरद पवार साहेब राज्याचे गृहमंत्री म्हणून काम करीत होते आणि स्व.वसंतदादा हे राज्याचे मुख्यमंत्री होते. तरुण वयातील पवार साहेब गृह मंत्री आणि त्यांची तडफ भरपूर होती. आजच्या प्रमाणेच त्यावेळीही मुख्यमंत्री महोदयांच्या निवासस्थानी साधारणपणे ३ ते ६ महिन्यांनी राज्यातील सर्व पोलीस प्रमुखांची एक आढावा बैठक आयोजित केली जायची. पवार साहेबांनी मेहनतीने सभेची तयारी केली होती. सभेपूर्वी अर्धा तास ते मुख्यमंत्री महोदयांच्या निवासस्थानी जाऊन पोहोचले. सभेची तयारी झाली होती, सभेची वेळही झाली. पण निवासस्थानाच्या आतल्या दालनातून दादा बाहेर येत नव्हते. बराच वेळ निघून गेला. पवार साहेब अस्वस्थ झाले. एवढे सगळे राज्याचे पोलीस प्रमुख बोलाविले आहेत, मुख्यमंत्री महोदयांनीही वेळ दिलेली आहे, तरी ते सभेस का येत नाहीत, असा प्रश्न त्यांना पडला. त्याच अस्वस्थतेत पवार साहेबांनी निवासस्थानाच्या आतल्या बाजूला प्रवेश केला. त्यावेळी त्यांच्या असे लक्षात आले की, घराच्या आतल्या भागात बंडी घातलेले दादा बसलेले होते आणि त्यांच्याच समवयस्क असलेला एक माणूस त्यांच्यासमोर बसलेला होता व दोघे गप्पा मारीत होते. बाहेर संबंध राज्याचे पोलीस प्रमुख आलेले आहेत, बैठक आहे आणि दादा गप्पांमध्ये रंगले आहेत, असे बघितल्यानंतर पवार साहेब दादांना म्हणाले की, “संपूर्ण राज्याचे पोलीस दल आपली वाट बघत आहे.” पण दादांनी तो विषय बाजूला ठेऊन पवार साहेबांना ते म्हणाले की, “शरद, तु आलास, मला तुला काही सांगावयाचे आहे.” पवार साहेब म्हणाले की, “सांगा.” तेव्हा दादा म्हणाले, “माझ्या शेजारी बसलेला हा माणूस माझा सहकारी आहे, स्वातंत्र्य चळवळीत तुरुंगात माझ्या बरोबर होता, माझ्या भागातील आहे, तिकडूनच आला आहे, त्यांची थोडी शेती आहे, त्याने मला

श्री.हेमंत टकले.....

खूप चांगली साथ दिलेली आहे. त्याची एक मागणी आहे.” त्यावर पवार साहेबांनी विचारले की, “काय मागणी आहे त्यांची ?” त्यावर दादा म्हणाले की, “त्याचा मुलगा पोलीस दलामध्ये कॉन्स्टेबल म्हणून नोकरीला आहे. त्याचे म्हणणे असे आहे की, त्याच्या मुलाची बदली मुंबईतील यलो गेटला करून द्यावी.” यलो गेट कशासाठी प्रसिध्द होते, हे सर्वांना माहित होते.

या नंतर श्री. खर्चे

श्री.हेमंत टकले.....

पवार साहेबांनी त्यांना सांगितले की, दादा आपण काय सांगत आहात, तेथे बदली कशासाठी मागतात याबाबत आपणाला कल्पना आहे काय ? अरे हो, मला सर्व माहिती आहे, म्हणून मी तुझ्याकडे ती बदली मागत आहे. ती बदली कशासाठी पाहिजे असे विचारल्यानंतर त्यांनी सांगितले की, त्याच्या शेतीवाडीचे उत्पन्न फार नाही, त्याला एलोगेटला बदली दिली तरी त्याला तेथे फार जास्त काळ ठेऊ नको, त्याच्या दोन मुलींची लग्न व्हायची आहेत, त्या लग्नासाठी त्यांना जुळवाजुळव करावी लागते. तेवढ्यापुरती त्याची बदली तेथे कर. त्यानंतर त्याला पाहिजे तेथे पाठव. असा एखादा मुख्यमंत्री राज्याच्या गृहमंत्र्यांना एका पोलीस कॉन्स्टेबल बदल सांगू शकतो. अशा प्रकारची आपण कधीही न बघितलेली गोष्ट ही वसंतदादा यांच्या चरित्रामध्ये आपणास बघावयास मिळते.

सभापती महोदय, दुसरा एक प्रकार १९७२ ते १९७६ च्या दरम्यानचा आहे, त्यावेळी आमचे एक सहकारी आमदार होते, तरुण होते, अतिशय लहान वयात ते इंदिरा गांधी यांच्या करिष्म्यामुळे निवडून आले होते. ते अविवाहित होते, इतर आमदार त्यांची चेष्टा करीत होते की, तुम्ही लग्न करा, ते टाळण्यासाठी त्यांनी सांगितले की, अमुक अमुक एका सिनेमा नटीबद्दल मला जास्त आकर्षण आहे, मला तिच्याशी लग्न करायचे आहे. सर्व जण म्हणाले असे कसे होईल, ते म्हणाले वसंतदादा यांच्याकडे गेलो तर काहीही होऊ शकते. एका अविवाहित आमदाराचे लग्न वसंतदादा कसे जमविणार, ते सुध्दा अभिनेत्रीसोबत. त्या आमदारांनी सांगितले की, आम्ही तुझी व्यवस्था बरोबर करतो. तो आमदार म्हणाला की, तुम्ही काय करणार आहात. त्यांनी सांगितले की, तू काहीच करू नको आम्ही काय करायचे ते करतो. त्या आमदारांनी वसंतदादांच्या नावे एक अर्ज लिहिला. त्या अर्जावर बाकीच्या आमदारांच्या सहाय्य होत्या. अमुक अमुक सदस्य आहेत,

श्री. हेमंत टकले....

त्यांचा विवाह करायचा आहे, घरच्या लोकांची इच्छा आहे. त्यांचे अमुक अमुक ठिकाणी असे असे बोलणे करण्याची आवश्यकता आहे. आपण यामध्ये मध्यस्थी केली तर ही गोष्ट होण्याची शक्यता आहे. असे पत्र मुख्यमंत्री महोदयांना देण्यात आले. मुख्यमंत्री यांना पत्र दिल्यावर त्यांना माहिती होते. दादांचा स्वभाव कसा आहे हे मघाशी आदरनीय ज्येष्ठ सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख यांनी सांगितला आहे. कार्यकर्ता हा सच्चा आहे, प्रामाणिक आहे, खोटे बोलणार नाही, माझ्याकडे काम घेऊन येणाऱ्या माणसाच्या प्रामाणिक पणावर माझी श्रद्धा आहे. त्याचे काम मी करणार. आमदारांनी काम आणल्यावर ते काय नाही म्हणणार आहेत. दादांनी तो कागद पाहिला व म्हटले की, असे आहे काय, त्यांनी पीएला बोलावून घेतले व संबंधितांना चर्चेसाठी बोलावून घेण्यात यावे असा शेर त्या अर्जावर नमूद केला होता. (...अडथळा...) सांगायचा मुद्दा असा आहे की, ज्या पध्दतीने कोणत्याही प्रश्नाकडे पाहण्याची एक दृष्टी होती. (...अडथळा...) नंतर काय झाले ते तुम्हाला बाहेर गेल्यावर सांगतो. इतका सरळ साधा व सोपा माणूस महाराष्ट्राच्या मुख्यमंत्री पदापर्यंत पोहचतो. मुख्यमंत्री झाल्यावर त्याच्या वागण्यात, बोलण्यात व विचारात काहीही फरक पडत नाही. शेवटच्या माणसाचे भले करण्यासाठी मला ज्या जागी बसून काम करता येईल त्या जागेवर जाऊन मी काम करीन. असा हा सामान्यांचा असामान्य नेता होता. दादांबाबत अशा अनेक आठवणी सांगता येतील, ज्यांना त्यांचा सहवास मिळाला त्यांचे सद्भाग्य, इतक्या मोठ्या नेत्यांचे मार्गदर्शन घेऊन त्यांना काम करता आले. हा भाग देखील त्यांच्या दृष्टीने अतिशय महत्वाचा होता. हे सर्व करित असताना दादा अखेरपर्यंत कार्यरत राहिले, असा हा गौरवशील नेता होता, शेवटच्या दोन तीन ओळीत मी त्यांचे वर्णन करतो.

सभापती महोदय, क्रांतीकारकांची तेजाळ दाहकता, समाजसेवेची आल्हाददायी

श्री.हेमंत टकले....

शितलला याचा समन्वय दादांच्या व्यक्तिमत्वात होता. आर्जव आणि आग्रह, विकास आणि संयम, स्वाभिमान आणि विनय, सौजन्य आणि सामर्थ्य, वाद आणि संवाद याच्या समन्वयाचे मोठ्या प्रमाणावर प्रत्यंतर दादांच्या व्यक्तिमत्वात दिसून येते. आता मी जे वाक्य सांगणार आहेत ती बाळासाहेब भारदे यांची आहेत, दादांचे शिक्षण यथातथा असताना, यथातथा हा शब्द बाळासाहेब भारदे यांचा महत्वाचा आहे. दादांचे शिक्षण यथातथा असताना सुध्दा अनेक प्रश्नांचे यथातथ्य जाणण्याची सुज्ञता त्यांच्या जवळ होती. एका राजकीय नेत्याला ही सुज्ञता असणे किती महत्वाचे असते हे दादांच्या व्यक्तिमत्वातून आपणाला कायम प्रतीत होत राहिल. सभागृहातील ज्येष्ठ नेते व माजी सभापती श्री. शिवाजीराव देशमुख यांनी जी सूचना या ठिकाणी केली. या जन्मशताब्दी वर्षामध्ये एक वर्षभर दादांचे स्मरण वेगवेगळ्या स्वरूपात शासनामार्फत केले जाईल अशी इच्छा त्यांनी बोलून दाखविली. मुंबईत दादांचे उचित स्मारक व्हावे त्यासाठी शासनाने पुढाकार घ्यावा, आम्ही सर्व त्यासाठी आपणा बरोबर आहोत, मी दादांच्या प्रती माझी व्यक्तिशः आणि पक्षातर्फे कृतज्ञता व्यक्त करतो व माझे भाषण संपवितो.

उप सभापती : सभापती महोदय, थोर स्वातंत्र्य सेनानी कै. वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त सदनाचे सन्माननीय नेते श्री. चंद्रकांत पाटील यांनी चर्चा उपस्थित केली त्या अनुषंगाने दादांचा व माझा काही काळ संपर्क आला, दादांबाबत जी माहिती मला मिळाली त्यावर थोडक्यात माझे म्हणणे मांडण्याचा मी प्रयत्न करीत आहे.

सभापती महोदय, सर्व प्रथम मी याचा उल्लेख करतो की, माननीय श्री. शिवाजीराव देशमुख यांनी जी मागणी केली ती अत्यंत महत्वाची आहे. दादांबाबत प्रत्येक सदस्य मत व्यक्त करेल त्यांच्याबाबत भावना व्यक्त करेल. मागील काळात आपण यशवंतराव चव्हाण व वसंतराव नाईक यांचे जन्मशताब्दी वर्षे साजरे केले. याबाबत आपण एक समिती स्थापन केली आहे. त्या समितीच्या माध्यमातून जन्मशताब्दी वर्ष कशा प्रकारे साजरे करावे हे ठरविले जाईल. त्याचप्रमाणे मुंबईत एक अतिशय सुंदर असे स्मारक तयार करून राज्यातील सर्व जनतेला त्यांच्या विचाराचा संदेश जाईल अशा प्रकारचे वेगळे स्मारक उभारण्याकरिता एक मोठी जागा शोधावी त्या ठिकाणी सर्व गोंष्टी आपण करू शकू अशी जागा देण्याचा निर्णय चर्चेनंतर सभागृहाचे नेते श्री. चंद्रकांत पाटील याबाबत उल्लेख करतील असा मला विश्वास आहे.

सभापती महोदय, आज दादांच्या संदर्भात काही सदस्यांनी वाचले असेल, दादांना अनुभवले असेल काही सदस्यांनी बाहेरून पाहिले असेल, त्यांना जी जी माहिती मिळाली त्यानुसार त्यांनी सदनात आपल्या भावना मांडल्या आहेत. दादांच्या सोबत १९८५ मध्ये मी आमदार म्हणून सदनात आलो होतो. त्यावेळी मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील होते व कांबळे साहेब प्रदेश काँग्रेस कमिटीचे अध्यक्ष होते.

या नंतर श्री. बोरले

उप सभापती.....

त्यावेळी मला काँग्रेस पक्षाची उमेदवारी मिळाली होती. मी २७-२८ वर्षांचा असताना जिल्हा परिषदेचा सदस्य म्हणून काम करित होतो. सन १९८५ मध्ये मला विधान सभेचा सदस्य म्हणून सभागृहात येता आले. त्यावेळी स्व.वसंतदादा पाटील यांनी मुख्यमंत्री पदाची शपथ घेतली होती. त्यानंतर ३-४ महिन्यांनी स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या म्हणण्याप्रमाणे दिल्ली स्तरावर निर्णय झाला नाही. त्यावेळी त्यांनी मी उद्या मुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा सादर करणार असल्याचे जाहीर केले. दिल्ली स्तरावर त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे निर्णय न झाल्यामुळे त्यांचा स्वाभिमान दुखावला गेला आणि मी उद्या मुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा देणार असल्याचे त्यांनी जाहीर केले. ही बातमी दिल्लीमध्ये पोहोचली. त्यानंतर पक्ष श्रेष्ठींनी दिल्ली येथून व्ही.पी.सिंग, मुपनारजी आणि सिताराम केसरी या प्रमुख नेत्यांना मुंबईमध्ये पाठविले आणि त्यांना सांगितले की, तुम्ही दादांची समजूत घालावी, त्यांना राजीनामा देऊ नये असे सांगावे. त्यावेळी दिल्लीतील प्रमुख नेते दोन-तीन दिवस मुंबईमध्ये तळ ठोकून होते. ते वर्षा बंगल्यावर जाऊन दादांना सातत्याने विनंती करित होते की, दादा आपण राजीनामा देऊ नका. आपण दोन-तीन दिवस थांबावे. आपण योग्य तो निर्णय घेऊ. परंतु, दादांनी सांगितले की, मी राजीनामा देणार असल्याचे जाहीर केलेले आहे. त्यामुळे मी माझे शब्द परत घेणार नाही. त्यावेळी मी नवीन आमदार होतो. त्यावेळी कोणालाही वर्षा बंगल्यावर जाणे अडचणीचे नव्हते. सामान्य माणूस देखील वर्षा बंगल्यावर जाऊन त्यांच्या बेडरूममध्ये जाऊन त्यांची भेट घेऊ शकत होता. आम्ही आमदार म्हणून वर्षा बंगल्यावर जाऊन त्यांची भेट घेत होतो. दिल्लीतील प्रमुख मंडळी आणि दादा त्यांच्या बेडरूममध्ये चर्चा करित होते. त्यावेळी माननीय श्री.देशमुख साहेब, श्री.महाजन, गृह राज्यमंत्री अशी सर्व मंडळी आणि आम्ही बाहेर बसलेलो होतो. त्यांनी सुद्धा दादांना सांगितले की, आपण

उप सभापती.....

राजीनामा देऊ नका. त्या ठिकाणी सर्व कार्यकर्ते रडत होते. परंतु, दादांनी सांगितले की, मी जाहीर केल्याप्रमाणे मला राजीनामा द्यावयाचा आहे. त्यावेळी कोणीही दादांना राजीनामा टाईप करण्यासाठी कागद देण्यास तयार नव्हते. दादांनी स्वतः उठून कागद घेतला आणि राजीनामा टाईप करून घेतला. तो कागद घेऊन दादा एकटेच राजभवनकडे जाण्यासाठी निघाले. त्यावेळी सर्वांनी त्यांना सांगितले की, आपण किमान माननीय श्री.तिडके तरी साहेबांना बरोबर घेऊन जावे. सर्वांनी जबरदस्तीने माननीय श्री.तिडके साहेबांना त्यांच्या बरोबर पाठविले. स्व.वसंतदादा स्वतः गाडी घेऊन माननीय राज्यपालांकडे राजीनामा देण्यासाठी गेले. त्यांनी राजभवन येथे जाऊन राजीनामा दिला. मुख्यमंत्री झाल्यानंतर तीन-चार महिन्यात आपला स्वाभिमान दुखावला म्हणून कोणतेही मुख्यमंत्री आपला राजीनामा देणार नाहीत. तेव्हा पासून स्वाभिमानी दादा म्हणून सर्व त्यांना ओळखू लागले. त्यावेळी युवक म्हणून आम्हाला दादांना जवळून पाहता आले. दादांविषयी अशा अनेक गोष्टी सांगता येतील.

सभापती महोदय, सनमाननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले साहेबांनी स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या विषयी दोन-तीन गोष्टींचा उल्लेख केलेला आहे. परंतु, एखाद दुसरे उदाहरण देऊन दादा कसे होते हे लक्षात येणार नाही. त्यावेळी स्व.आर.आर.पाटील साहेब तासगांव येथून अपक्ष म्हणून जिल्हा परिषदेवर निवडून आले होते. एक तरुण मुलगा कॉलेजमधून बाहेर पडला आणि अपक्ष म्हणून जिल्हा परिषदेच्या निवडणुकीला उभा राहिला आणि निवडून आला. ज्यावेळी दादांनी स्व.आर.आर. पाटील साहेबांचे भाषण ऐकले त्यावेळी दादांनी त्यांना सांगितले की, तू यापुढे काँग्रेस पक्षाचा कार्यकर्ता म्हणून काम करावे, अशी माझी इच्छा आहे. तेव्हा पासून स्व.आर.आर.पाटील साहेब दादांचे कार्यकर्ते म्हणून काम करू लागले.

उप सभापती.....

माजी सभापती श्री.शिवाजीराव देशमुख साहेबांनी स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या सांगण्यावरून स्व.आर.आर.पाटील साहेबांना आमदारकीसाठी मदत केली, याची मला माहिती आहे. ज्यावेळी मी स्व.आर.आर. पाटील साहेबांना तुम्हाला दादांमध्ये कोणते वैशिष्ट्ये दिसले असे विचारले त्यावेळी स्व.आर.आर.पाटील साहेबांनी मला एक उदाहरण दिले. ज्यावेळी दादा मुख्यमंत्री झाले त्यावेळी आम्ही मुंबईमध्ये होतो. त्यावेळी आम्ही वर्षा बंगल्यावर नव्हतो. दादा मुख्यमंत्री झाल्याची बातमी सायंकाळी संपूर्ण राज्यामध्ये पसरली. त्यावेळी सांगली, सातारा भागातील अनेक माथाडी कामगार मुंबईमध्ये कामानिमित्त राहत होते. दादा मुख्यमंत्री झाल्याचा सर्वसामान्य माणसाच्या मनात आनंद होता आणि आपण त्यांना भेटण्यासाठी वर्षा बंगल्यावर गेलो पाहिजे असे त्यांना वाटत होते. त्यावेळी वर्षा बंगल्यावर प्रचंड गर्दी होती. सांगली, सातारा येथून मुंबईमध्ये आलेल्या माथाडी कामगारांना दादांना भेटावयाचे होते. परंतु, आपल्याकडे एकच ड्रेस आहे. दिवसभर काम करून ड्रेस मळलेला आहे आणि आपल्याला सकाळी दादांना भेटायला वर्षा बंगल्यावर जायचे आहे. म्हणून त्या कामगाराने रात्री कामावरून आपल्यानंतर ड्रेस धुतला आणि वाळत टाकला. परंतु, त्याचा शर्ट पुर्णपणे सुकला नाही. ज्यावेळी सर्व कामगार ट्रेनमध्ये बसून दादांना भेटण्यासाठी गेले त्यावेळी तो कामगार सुद्धा ट्रेनमध्ये बसला आणि त्याने आपला अर्धवट सुकलेला शर्ट ट्रेनच्या बाहेर हवेमध्ये धरला. जेणेकरून तो शर्ट पुर्णपणे सुकेल. परंतु, तो शर्ट त्याच्या हातातून निसटला व तो तसाच उघडा वर्षा बंगल्यावर आला. त्यावेळी तो कामगार एका बाजूला उभा होता. त्यावेळी फेब्रुवारी महिना असल्यामुळे थोडी थंडी होती. त्याला थंडी लागत होती. परंतु, तो तसाच एका बाजूला उभा होता. त्यावेळी एवढ्या गर्दीमध्ये दादांनी त्याचे नाव घेऊन त्याला आवाज दिला व तू मागे का उभा आहेस असे विचारले. त्यांनी आपल्या पीएला सांगितले की, त्यांच्यासाठी शर्ट घेऊन यावे. परंतु, एवढ्या गर्दीमध्ये दादांचे म्हणणे त्यांना ऐकू आले नाही. त्यावेळी दादांनी स्वतःच्या अंगावरील शर्ट काढला

उप सभापती.....

आणि तो त्याला घालायला दिला. दादा कसे होते हे एका उदाहरणावरून आपल्या लक्षात येणार नाही. परंतु, सर्वसामान्य माणसाच्या मनामध्ये दादांविषयी असलेले प्रेम आणि दादांच्या मनामध्ये असलेले सर्वसामान्य माणसाबद्दलचे प्रेम त्यातून व्यक्त होते.

सभपती महोदय, माननीय विरोधी पक्षनेते आणि इतर सन्माननीय सदस्यांनी दादांविषयी आपल्या भावना व्यक्त केलेल्या आहेत. मी एकदा वर्षा बंगल्यावर गेलो त्यावेळी दादा जेवण करीत होते. त्यावेळी बंगल्यावर ५०-१०० माणसे होती आणि कोणी तरी त्यांना इंजेक्शन देत होते. स्व.वसंतदादा पाटील यांनी सर्व सामान्यांचा नेता म्हणून अशा प्रकारे सर्वसामान्य माणसाच्या मनावर अधिराज्य केले. आपण अशा महान नेत्याच्या योगदानाबद्दल सभागृहात चर्चा घडवून आणली. मी सन्माननीय सभागृह नेत्यांना विनंती करतो की, स्व.वसंतदादा यांनी स्वातंत्र्य लढ्यात सहभाग घेतला होता. त्यावेळी त्यांच्या प्राणावर बेतलेली असताना ते त्यातून बचावेल. स्व.वसंतदादा पाटील यांनी चार वेळा राज्याचे मुख्यमंत्री म्हणून कामकाज पाहिले. राज्याला यापेक्षा चांगला संदेश देणारे दुसरे कोणते नेतृत्व असू शकते. म्हणून अशा नेतृत्वाच्या विचारांची जपणूक करणे, त्यांचे विचार सतत तेवत राहावेत या दृष्टिकोनातून सन्माननीय सभागृह नेत्यांनी एक समिती जाहीर करावी. त्या समितीला जी काही रक्कम द्यावयाची ती द्यावी. कदाचित आपल्याला याबाबत इतर मान्यवरांसमवेत चर्चा करावयाची असेल. परंतु, आपण तत्काळ मुख्यमंत्री महोदयांसमवेत बैठक बोलावून एखादी समिती नियुक्त करून निर्णय घेतले तर दादांना खऱ्या अर्थाने श्रद्धांजली मिळू शकेल.

सभापती महोदय, सभागृहाने त्यांच्या विषयी ज्या भावना व्यक्त केलेल्या आहेत त्याच भावना मी व्यक्त करतो आणि दादांना श्रद्धांजली अर्पण करून माझे दोन शब्द संपवितो.

या नंतर श्री. भोगले

डाॅ.नीलम गोन्हे (विधानसभेने निवडलेल्या) : सभापती महोदय, महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा बंडुजी पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्य साधून त्यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेल्या योगदानाबद्दल ही विधानपरिषद कृतज्ञता व्यक्त करीत आहे.

सभापती महोदय, गेल्या दोन वर्षांपासून आपण चांगले ठराव केलेले आहेत. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांवर या सभागृहात तपशीलवार चर्चा केली. पुन्हा एकदा त्यांच्या कार्याचा उजाळा सगळ्यांच्या स्मरणात यावा, त्यांच्या कामाबद्दल, कार्यपध्दतीबद्दल, विचारांबद्दलचे स्मरण राजकारणामधील नवीन पिढीला व्हावे. ही संधी या कृतज्ञतेच्या ठरावातून मिळते. म्हणून विधानपरिषदेच्या सर्व सदस्यांनी मिळून हा ठराव मांडला आहे ही मोठी गोष्ट आहे. जनतेचा माणूस, सहकार चळवळीचा आधारस्तंभ, ग्रामीण विकास त्याचबरोबर कामाची चिंता, कार्यक्षम माणसे जोडण्याची हातोटी, राज्य शासनाच्या धुरंदरापेक्षा लोकनिष्ठेच्या भावनेने त्यांनी कार्य केले. त्यांची जे सगळे काम आहे ते आपल्या सगळ्यांच्या परिचयाचे आहे. स्वातंत्र्य लढय्यामध्ये त्यांनी जे काम केलेले आहे, त्यामध्ये ते स्वतः भूमिगत होते. भूमिगत असताना त्यांना बंदुकीची गोळी लागली होती. १४ वर्षांची शिक्षा त्यांना झाली होती. त्यानंतर काँग्रेस पक्षातील विविध पदांपासून मुख्यमंत्री पदापर्यंत लोकनेता म्हणता येईल अशी त्यांची ती वाटचाल होती.

सभापती महोदय, मुख्यमंत्री पदाबरोबर काही अनुभवांचा उल्लेख केला पाहिजे. १९५२ साली ते पहिल्यांदा विधानसभेवर निवडून गेले. १९६२ ला त्यांना सगळ्यात जास्त मते मिळाली होती. १९६२ ते १९७६ पर्यंत ते विधानपरिषदेचे सदस्य होते. १९८० ला ते खासदार म्हणून निवडून आले. त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाबाबत बरेच बोलले गेले. त्यांच्याबद्दल अनेक कथा सांगितल्या जातात.मला याठिकाणी त्यांचा अनुभव मुद्दाम सांगितला पाहिजे. आम्ही पुण्यामध्ये नुकतेच महिला संघटनेचे काम सुरु केले होते. त्यावेळी मंजुश्री सारडा या

डॉ.नीलम गोन्हे.....

नवविवाहित मुलीचा संशयास्पद मृत्यू झाला होता. महाराष्ट्रामध्ये मंजुश्री सारडाच्या खुनाच्या निमित्ताने खूप मोठे आंदोलन उभे राहिले होते. सुप्रसिध्द लेखिका विद्या बाळ आणि मी दोघी मैत्रिणी आहोत. आमची एकत्रित संघटना होती. नारी समता मंच, स्त्री आधार केंद्र माध्यमातून महाराष्ट्रामध्ये सहा्यांची मोहीम सुरु केली. तिची केस कोर्टापर्यंत जाऊन सुध्दा तिचा पती निर्दोष सुटला. त्यावेळी कलम ४९८(क) लागू नव्हते. आत्महत्येला प्रवृत्त केले, छळ केला तर शिक्षा होईल. तिला सायनाईड पाजून मारले असा अहवालातील निष्कर्ष होता. त्या काळात आम्ही सगळीकडे सहा्यांची मोहीम घेतली. जवळजवळ दीड लाख सहा्यांचे निवेदन घेऊन वसंतदादा पाटील यांच्या भेटण्यासाठी रेस्टहाऊसवर गेलो होतो. ज्यावेळी आम्ही सहा्यांची फाईल घेऊन रेस्ट हाऊसवर भेटायला गेलो त्यावेळी आम्ही दोघीच होतो. तेथे ४० ते ५० अधिकारी होते. त्यांना वाटले की, आम्ही आत जाऊन काही तरी गडबड करणार. त्यांना आम्ही निवेदन दिले. त्यांना सांगितले की, आम्ही सहा्यांचे निवेदन सादर करित आहोत. राज्य सरकारने या केसमध्ये रिव्ह्यू पिटिशन सर्वाेच्च न्यायालयामध्ये दाखल करावे. त्यांनी आम्हाला मुंबईला भेटायला या, आपण परत चर्चा करू असे सांगितले.

सभापती महोदय, वर्षा बंगल्यावर गेल्यानंतर तेथील दृश्य माननीय उप सभापतींनी सांगितल्याप्रमाणेच दिसून आले. ते केबिनमध्ये बसलेले नव्हते. एका मोठ्या हॉलमध्ये बसले होते. त्या गर्दीमध्ये महिला कमी होत्या. एवढे लोक बसलेले असताना त्यांनी आम्हाला शेजारी बसायला सांगितले. ते इतक्या हळू आवाजात बोलत होते की, आम्ही काय मागणी करित होता हे कोणाला कळत नव्हते. ते म्हणाले ठीक आहे. आम्ही रिव्ह्यू पिटिशनचा नक्की विचार करू. त्यानंतर आम्हाला वाटले की, ४-६ महिने जातील. पण दुसऱ्या दिवशी आम्हाला फोन यायला सुरुवात झाली. पीटीआयच्या प्रतिनिधींनी सांगितले की, मंजुश्री

डॉ.नीलम गोन्हे.....

सारडा केसमध्ये राज्य सरकारने सर्वाेच्च न्यायालयात रिव्ह्यू पिटिशन दाखल करण्याचा निर्णय घेतला आहे. ते आमच्या परिचयाचे नव्हते किंवा ते आम्हाला ओळखत नव्हते. परंतु त्यांना ती गोष्ट पटली. एखाद्या महिलेचा हुंड्यामुळे संशयास्पद मृत्यू झाला असेल तर ती महिला कोणत्याही जातीची, धर्माची, गावाची किंवा जिल्हयाची अाहे याचा विचार न करता जी माहिती समोर होती त्या आधारे सर्वाेच्च न्यायालयामध्ये रिव्ह्यू पिटिशन दाखल करण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला. त्या रिव्ह्यू पिटिशननंतर ४९८(क) कायद्यामध्ये कलम बदलले गेले. तेव्हा अनेक राज्यातून रिव्ह्यू पिटिशन आलेल्या होत्या, त्या आधारे आत्महत्येला प्रवृत्त करणे हा कसा गुन्हा होऊ शकतो याबद्दल सर्वाेच्च न्यायालयाने सुधारणा केली.

सभापती महोदय, त्यावेळी मी वयाने लहान होते. मला भीती वाटत होती. जी मागणी करित आहोत त्यादृष्टीने प्रतिक्रिया काय येईल? काही भाष्य होईल का? परंतु त्यांच्याकडून तसा कोणताही अनुभव आला नाही. त्यांनी करुणा समजून घेऊन निर्णय घेतला. त्यामुळे सरकारच्या मनामध्ये जे लोक कोणीच नाही, सत्ता व संपत्ती किंवा प्रतिष्ठा ज्यांच्याकडे नाही अशा एखाद्या महिलेच्या मृत्यूबद्दल सरकार किती दखल घेऊ शकते याबद्दलचा अनुभव आम्हाला आला. रिव्ह्यू पिटिशन फार टिकले नाही. त्यामधून स्त्रियांची चळवळीची उमेद वाढली हे सांगितले पाहिजे.

सभापती महोदय, डॉ.सरोजिनी बाबर यांनी त्यांच्याबद्दलचा एक अनुभव लिहिला आहे. त्या आमच्या संस्थेमध्ये आहेत आणि अनेकदा व्यासपीठावरील त्यांचे मनोगत आम्ही ऐकले आहे. त्यांनी एक घटना सांगितली. मी त्याच्या तपशीलात जात नाही. एक बाई रडत रडत दादांकडे आली. ते म्हणाले, तू का रडतेस, काय झाले? तेव्हा तिने त्यांच्यासमोर लोळण घेऊन सांगितले की, दारूच्या नशेत माझ्या नवऱ्याने घर गहाण टाकले, भांडीकुंडी विकून टाकली, आता मी कुठे जाऊ? त्यांनी डोळे पुसत सांगितले, मी तपास लावतो. नंतर कार्यकर्त्यांना बोलावून तिच्या नवऱ्याचा शोध घेतला. नंतर स्वतः आपली काठी हातात घेत विचारले, ही सांगते ते खरे आहे का? त्यावर तिच्या नवऱ्याची बोबडी वळली. तो काही

डॉ.नीलम गोन्हे.....

बोलेना. तो जवळजवळ हादरला होता. त्यांनी फर्मान सोडले, याला पत्र्या ठोका. ती बाई रडू लागली. नवरा जायबंदी झाल्यानंतर कोण बघणार? तिच्या नवऱ्याला दम मारुन त्यांनी सोडून दिले. असे किती तरी अनुभव आहेत.

सभापती महोदय, सभागृहात एखादा प्रश्न आल्यानंतर आम्ही विचारतो की, कारवाई काय होणार आहे? पोलीस ठाण्यामधून जामिनावर कसे सोडले, कोर्टात केस कधी उभी राहणार? अशा पध्दतीने दुःखामागे उभे राहणारे आमदार, नेते आहेत. परंतु या पध्दतीने नेते जेव्हा भूमिका घेतात तेव्हा चांगल्या प्रकारचा संदेश समाजामध्ये जातो. मघाशी बोलताना काही सदस्यांनी संदर्भ दिला. शिवसेना पक्ष वचनापासून कसा अढळ आहे. ज्या ज्यावेळेला मुंबई, महाराष्ट्रातील मराठी माणसाच्या प्रश्नावर समाजामध्ये धृवीकरण झाले त्या त्यावेळेला मी कोणत्या पक्षाचे नाव घेत नाही, परंतु त्या त्या लोकांना शिवसेना जवळची वाटली आहे. याचे कारण असे की, ज्या माथाडी कामगारांचा काही वेळेपूर्वी उल्लेख झाला, त्याच माथाडी कामगारांचा १९९२ मध्ये नवी मुंबईमध्ये खून झाला, त्यानंतर मुंबईत परत एकदा सगळ्या समाजाचे धृवीकरण झाले. सातारा, सांगली जिल्हयातील ही माणसे आहेत. ती माणसे गावामध्ये काँग्रेस पक्षाशी निगडित असली तरी मुंबईत ती शिवसेनेची होतात ही वस्तुस्थिती आहे. शिवसेना हा गरीब, कष्टकरी गावातील माणसांसाठी लढणारा पक्ष आहे, बाळासाहेब यांच्या संवाद अनेकांशी होता.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

डॉ.नीलम गोन्हे...

त्याद्वारे अनेकांशी चर्चा व्हायची. त्यावेळी मुंबई तुमची भांडी घासा आमची असा जो प्रकार होता तो कोणत्याही माणसला संताप आणणारा असाच होता. त्या पार्श्वभूमीवर वेगवेगळ्या लोकांशी अनेक नेत्यांचा संपर्क असू शकतो, संवाद असू शकतो. मला राजकारणात जावयाचे नाही. नवी मुंबईतून निघणाऱ्या एक्सप्रेस-वे चा आराखडा स्वतः बाळासाहेब ठाकरे यांनी श्री.शरद पवार यांच्याकडे दिला होता. श्री.यशवंतराव चव्हाण यांचे देखील शिवसेनेशी चांगले संबंध होता. याचा अर्थ शिवसेनेने कायमचे कोणाचे तरी दायित्व स्वीकारले आहे असा कोणीही गैरसमज करून घेऊ नये असे मला मुद्दाम सांगावेसे वाटते. स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी मला संधी मिळाल्याबद्दल मी देवाचे आभार मानते. मी स्व.वसंतदादा पाटील यांच्यावरील सर्व भाषणे ऐकत आहे. येथे खूप चांगली भाषणे होत आहेत. मी अनेक विषयावरील अनेकांची भाषणे ऐकली आहेत. मला येथे श्री.यशवंतराव चव्हाण यांचा उल्लेख करावासा वाटतो. ते म्हणत असत की, श्रोत्यांनी आपले भाषण कधी वक्ता थांबतो आहे याची वाट बघण्याच्या आधी थांबविले पाहिजे. परंतु, दुर्दैवाने आम्हाला तसा अनुभव अनेक वेळा येत नाही. भाषण आता संपेल असे वाटत असते. परंतु, वक्त्याचे भाषण हे सुरूच असते. स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या प्रती कृतज्ञता व्यक्त करीत असताना या गोष्टीचे धडे आपल्या कार्यामध्ये दिसले तर आपले काम समाजात आणि विधिमंडळामध्ये निश्चितपणे कार्यक्षम होऊ शकेल. मी हिंदुहृदयसम्राट शिवसेनाप्रमुख श्री.बाळासाहेब ठाकरे, शिवसेना कार्याध्यक्ष श्री.उद्धवजी ठाकरे आणि शिवसेना पक्षाचे सर्व सहकारी यांच्यावतीने स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या प्रती कृतज्ञता व्यक्त करते. जय महाराष्ट्र.

प्रा.जोगेंद्र कवाडे (नामनियुक्त) : सभापती महोदय, महाराष्ट्राचे चार वेळा मुख्यमंत्री राहिलेले लोकनेते श्री.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी सभागृहाचे नेते सन्माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांत पाटील यांनी जो प्रस्ताव मांडला आहे त्यावर बोलण्यासाठी व त्यांना धन्यवाद देण्यासाठी मी उभा आहे.

श्री.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त सर्वप्रथम आपल्या सभागृहाचे माजी सभापती व ज्येष्ठ नेते सन्माननीय सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख यांनी आणि उप सभापती श्री.माणिकराव ठाकरे यांनी दोन सूचना केल्या आहेत त्याची शासनाने गंभीरपणे दखल घ्यावी अशी माझी विनंती आहे. ज्याप्रमाणे श्री.वसंतराव नाईक यांची जन्मशताब्दी साजरी करण्यात आली त्याच पद्धतीने श्री.वसंतदादा पाटील यांची जन्मशताब्दी विविध ठिकाणी वर्षभर प्रबोधनात्मक कार्यक्रमाद्वारे साजरी करण्यात यावी अशी त्यांनी विनंती केली आहे. त्यासाठी कमीत कमी १०० कोटी रूपयांची किंवा त्याहून अधिक रकमेची तरतूद सरकारने करावी अशी सूचना देखील त्यांनी केली आहे. दादा हे ग्रामीण महाराष्ट्राचे नेते होते. लोकनेता, जननेता कसा असावा याचे मूर्तिमंत प्रतीक म्हणजे श्री.वसंतदादा पाटील होय. सदनातील अनेक सन्माननीय सदस्यांच्या वक्तव्यातून वसंतदादांचे व्यक्तिमत्व उलगड गेले. त्यावरून असे वाटते की, लोकनेता, जननेता कसा असावा तर तो श्री.वसंतदादा पाटील यांच्या सारख्या असावा. हा प्रस्ताव जेव्हा आला तेव्हा मी आपल्याकडे मला बोलण्यासाठी वारंवार संधी द्यावी अशी विनंती करित होता. माझ्या संघर्षाची सुरुवात श्री.वसंतदादा पाटील मुख्यमंत्री असतानाच झाली. त्यांच्याच कालखंडामध्ये मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्याची मागणी करण्यात आली होती. त्यानंतर श्री.शरद पवार हे महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले.

प्रा.जोगेंद्र कवाडे....

त्यांच्या मुख्यमंत्री पदाच्या कालखंडामध्ये मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव देण्याचा ठराव एकमताने मंजूर झाला होता. तेव्हा पासून या आंदोलनाला सुरुवात झाली. त्यावेळी मराठवाडा पेटला होता. त्या तपशीलात मी जाणार नाही. कारण आपणा सर्वांना तो इतिहास माहिती आहे. तेव्हा पासून आम्ही या नामांतराच्या संघर्षात आलो. त्यानंतर श्री.वसंतदादा पाटील हे खासदार झाले, नंतर राजस्थानचे राज्यपाल झाले. परत ते महाराष्ट्रात आले. काही काळ त्यांनी राजकीय संन्यास देखील घेतला होता. पण त्यांना जेव्हा काँग्रेसचे घर जळताना दिसले तेव्हा ते विझवायला आले आणि महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले. तेव्हाच आमची श्री.वसंतदादा पाटील यांच्याशी गाठ पडली. ते जेव्हा महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री झाले तेव्हा विधान सभेवर निवडून येणे आवश्यक होते. ते मुख्यमंत्री झाले तेव्हा कोणत्याही सभागृहाचे सदस्य नव्हते. तेव्हा सांगलीतून त्यांच्या एका सदस्याने विधान सभा सदस्यत्वाचा राजीनामा दिला. त्या मतदार संघातून दादा उभे राहिले. आम्ही नामांतराची मागणी करत करत तेथे पर्यंत पोहोचलो. त्यावेळी आम्ही त्यांचा पाठलाग केला होता. जेव्हा बॅ.अंतुले हे राज्याचे मुख्यमंत्री होते त्यावेळी त्यांचा देखील आम्ही कोकणात पाठलाग केला होता. त्यावेळी श्री.वसंतदादा पाटील यांच्या विरोधात लाल बावट्याचे कॉ.यशवंतराव चव्हाण उभे होते. मला त्यांनी प्रचार सभेसाठी आमंत्रित केले होते. तेथील जाहीर सभेतील प्रत्येक वक्ता दादांच्या विरोधात न बोलता दादांची तारीफ करित होते. ते म्हणत होते की, दादा सज्जन माणूस आहे, गरीबांना मदत करतो, ऊस तोड कामगारांना मदत करतो, माथाडींना मदत करतो, अडल्यानडल्यांना मदत करतो, साखर कारखान्यामध्ये अनेकांना काम दिले आहे. पण त्यांचा पक्ष मात्र बदमाश आहे असे ते म्हणायचे.

प्रा.जोगेंद्र कवाडे.....

अशा प्रकारे त्यांची प्रचार सभेमध्ये भाषणे होत होती. तेव्हा मला मोठे आश्चर्य वाटले होते. हे सर्व ऐकल्यानंतर मी कॉ.यशवंतराव चव्हाण यांना पाठिंबा दिला. मी त्यावेळी त्यांना म्हटले होते की, जेव्हा दादांची स्तुती करायची होती तर त्यांच्या विरोधात उभे कशासाठी राहिलात. तेव्हा पासून मी कोणत्याही स्टेजवर गेलो नाही. पण नंतर दादांना कळले की, मी त्यांच्या विरोधात प्रचार केला आहे. त्यावेळी खूप मोठी प्रचंड सभा सांगलीमध्ये झाली होती. तेव्हा दादांनी त्यांच्या एका कार्यकर्त्याला माझ्याकडे पाठविला. तेव्हा रेस्ट हाऊस वेगैरे भानगडी आम्हाला माहित नव्हत्या. त्यावेळी मी कधी रस्त्यावर, बसस्टॉपवर, कार्यकर्त्यांच्या घरी झोपत होतो. ज्या कार्यकर्त्यांच्या घरी मी थांबलो होतो तेथे दादांनी त्यांच्या एका कार्यकर्त्याला पाठविला. त्यांनी त्याला सांगितले होते की, प्राध्यापक आले आहेत त्यांची सोय झाली आहे किंवा नाही हे पहावे. मला त्यांची कमालच वाटली. मी त्या कार्यकर्त्याला सांगितले की, दादांना सांगावे की, आपण विचारले तेच आमच्यासाठी खूप झाले.

या नंतर श्री. जुन्नरे

प्रा.जोगेंद्र कवाडे .....

मी त्या व्यक्तीला सांगितले की, दादांनी माझी विचारपूस केली,माणूसकी दाखवली याबद्दल दादांना धन्यवाद सांगा. नंतर मी त्या ठिकाणावरून निघून आलो.

सभापती महोदय, त्यानंतर नामांतरासाठी आमचे अनेक मोर्चे निघाले, दलितांवर अन्याय अत्याचार झाले त्यासंदर्भात आम्ही संघर्ष केला. त्यानंतर विधानसभेची सार्वत्रिक निवडणूक आली. मध्यंतरीच्या काळात कोणत्याना कोणत्या पध्दतीने सरकारने विद्यापीठाला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव द्यावे, नव्हे तसा लोकशाही पध्दतीने ठराव केल्यामुळे लोकशाहीचा सन्मान करून मराठवाडा विद्यापीठाचे नामांतरण झाले पाहिजे अशी आम्ही वेगवेगळ्या पध्दतीने मागणी करीत होतो. एक मताने नामांतरणाचा जो ठराव पास झाला आहे त्याची अंमलबजावणी झाली पाहिजे, मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव दिले गेलेच पाहिजे हा लोकशाहीच्या सन्मानाचा,स्वाभिमानाचा आणि अस्मितेचा विषय होता. सरकारवर दबाव आणण्यासाठी माझी दलित मुक्ती सेना कार्य करीत होती तीच्या जोडीला तमाम अल्पसंख्याक,गोरगरीब समाज कसा एकत्र येईल यासाठी दलित,मुस्लिम,अल्पसंख्याक सुरक्षा महासंघाची मी स्थापना केली. यामध्ये मुस्लिम समाज, शीख समाज,ख्रिश्चन समाज जोडण्याचे काम या माध्यमातून झाले.

सभापती महोदय, आपण हाजी मस्तान यांचे नाव ऐकले असेल. त्यांना माझे काम आवडल्यामुळे ते सुध्दा दलित,मुस्लिम, अल्पसंख्याक सुरक्षा महासंघात आले. निवडणुकीमध्ये दलित,मुस्लिम, अल्पसंख्याक सुरक्षा महासंघाचे उमेदवार संपूर्ण महाराष्ट्रात उभे केले होते. कोल्हापूर,सांगली तसेच मराठवाड्याच्या अनेक मतदारसंघात आमचे उमेदवार उभे होते. उमेदवाराचा प्रचार करत करत मी मुंबईवरून एका गाडीने औरंगाबाद येथे आलो. तेथे सभा घेतली व त्यानंतरची रात्रीची सभा कन्नड येथे होती. कन्नड येथे एक मुस्लिम उमेदवार निवडणुकीसाठी उभा होता. सभा संपल्यानंतर त्या उमेदवाराच्या घरी आम्ही जेवण करण्यासाठी गेलो होतो. त्यावेळी

प्रा.जोगेंद्र कवाडे .....

पहाटेपर्यंत सभा चालत असत. त्यावेळी आचारसंहितेचा भानगड नसायची. रात्री सभा झाल्यानंतर आम्ही जेव्हा मुस्लिम उमेदवाराच्या घरी जेवणासाठी गेलो त्यावेळी संपूर्ण वस्तीला पोलिसांनी वेढा घातला. त्यावेळेस बहुतेक माननीय श्री.शिवाजीराव देशमुख हे गृह राज्यमंत्री असावेत. मी ज्या घरात जेवणासाठी गेलो होतो त्या घराला पोलिसांनी वेढा घातला. त्यावेळेस औरंगाबाद जिल्हयाचे डीएसपी आणि कलेक्टर साहेब पोलिसांचा ताफा घेऊन घरात घुसले तेव्हा आम्ही जेवणच करीत होतो. त्यांनी मला ऑर्डर दाखवली. "Sorry,Sir, this is for your detention." मी त्यांना विचारले डिटेन्शन ? तेव्हा त्यांनी सांगितले की, राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याच्या अंतर्गत आपल्याला डिटेन्ट करण्यात येत आहे. मला वाटते महाराष्ट्राच्या इतिहासामध्ये चळवळीमधील एखाद्या कार्यकर्त्याला राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याखाली अटक करण्यात आली. चळवळीमध्ये काम करणाऱ्या भिम सैनिकाला राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याखाली अटक केली. मला डिसएपीच्या गाडीमध्ये बसविण्यात आले. माझ्या गाडीच्या पुढे पोलिसांच्या दोन गाड्या व माझ्या गाडीच्या मागे पोलिसांच्या दोन गाड्या होत्या. मला कोठे घेऊन चालले हे मला आणि माझ्या कार्यकर्त्यांनाही माहिती नव्हते. माझे कार्यकर्ते रात्रभर भटकत होते. पहाटे पाच वाजले तेव्हा मी नाशिकच्या सेंट्रल जेलमध्ये होतो. मला अटक करण्याची ऑर्डर कै.वसंतदादा पाटील यांची होती. मला अटक करण्याचे कारण काय ? अशी विचारण मी गाडीतील पोलिसांना केली, तेव्हा त्यांनी सांगितले की, बहुतेक निवडणूक होईपर्यंत तरी तुम्हाला आतमध्ये टाकले जाईल, त्याच्या अगोदर तुम्हाला सोडले जाणार नाही. राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याचे डिटेन्शन दोन वर्षांचे असते. मला वाटले आता नाशिकच्या सेंट्रल जेलमध्ये आपण निवांत आराम करू. नाशिकच्या जेल अधिकाऱ्यांनी मला बरेच सहकार्य केले होते.

प्रा.जोगेंद्र कवाडे .....

महिना झाला, दोन महिने झाले,तीन महिने झाले परंतु सुटकेचा मागमूस काहीच दिसत नव्हता. माझी सुटका करण्यात यावी यासाठी बाहेर आंदोलने सुरु होती. वसंतदादांच्या बंगल्यावर मोर्चे काढण्यात आले, ज्या ज्या ठिकाणी आमची दलित मुक्ती सेनेच्या शाखा होत्या त्या ठिकाणी आंदोलने झाली, आंध्रपदेश, हरियाणा, दिल्ली, कर्नाटक येथेही आंदोलन झाले. मला महाराष्ट्र सरकारने राष्ट्रीय सुरक्षा कायद्याखाली अटक केली त्याचा निषेध म्हणून व मला सोडले गेले पाहिजे यासाठी ही आंदोलने होत होती. नाशिक जेलमध्ये मी जवळ जवळ तीन-साडेतीन महिने होतो. मध्यंतरीच्या काळात मला वाटले की, या जेलमध्ये किमान दोन वर्षे तरी आराम करावा लागेल. मंडालेच्या तुरुंगात लोकमान्य टिळक साहेबांनी "गीता रहस्य" लिहिले त्या प्रमाणे आपण सुध्दा चळवळीचे रहस्य लिहित बसावे म्हणून मी जेलर साहेबांना सांगितले की, एक दस्ता कागद तसेच पेन-पेन्सिल द्या.

सभापती महोदय, नाशिकच्या जेलमध्ये मुंबईतील नामचिन,खतरनाक गुंड ठेवतात त्या बँकमध्ये मला ठेवण्यात आले होते. त्या लोकांनी मला त्यांच्या हंडीचा मेंबर बनवून टाकले. जेलमध्ये संध्याकाळी जेलचे लॉक लागले की, मग आमच्या बँकमधून छोटासा स्टोव्ह बाहेर यावयाचा. एक पार्ट इकडे, एक पार्ट तिकडे असे पार्ट एकत्र करून स्टोव्ह तयार व्हायचा. स्टोव्हचा पार्ट पार्ट केल्यामुळे चेकींग झाली तरी कोणालाही सापडत नव्हते. सर्व जुळवा जुळव करून स्टोव्ह चालू व्हावयाचा. चटणी,मसाला टाकून,तडका देऊन आम्हाला खाऊ घातले जात होते. खरे म्हणजे याला दादांची पुण्याई होती व त्यामध्ये पवार साहेबांनी मोठे सहकार्य केले होते. माझी सुटका होण्याच्या एक दिवस अगोदर जेलर साहेबांनी मला एक दस्ता कागद,पेन-पेन्सिल आणून दिले. मला वाटले आता आपण निवांतपणे दोन वर्षे चळवळीचा इतिहास लिहून काढू. कागद रात्री आले आणि सुटकेची ऑर्डर सकाळी आली त्यावेळेस मी जेलर साहेबांना विचारले, मला दोन वर्षात सोडण्याची मेहरबानी का ? त्यावेळेस जेलर म्हणाले की, आम्ही माननीय वसंतदादांकडे गेलो होतो,

प्रा.जोगेंद्र कवाडे .....

त्यांनी सांगितले की, तुम्हाला फक्त निवडणुकीपुरतेच आतमध्ये ठेवायचे होते. दादांनी माझ्या सुटकेचा आदेश नाशिकच्या कारागृहात पाठविला आणि तीन महिन्यांनंतर मी बाहेर पडलो. हे सर्व सांगण्याचे कारण असे आहे की, सन्माननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले साहेबांनी माननीय भारदे साहेबांनी दादांच्या संदर्भातील स्टेटमेंट येथे केले आहे. त्यांनी सांगितले की, यथा तथा शिक्षित असलेला माणूस यथा तथ्य जाणून तळागातील माणसाला हृदयाशी कवटाळणारा महाराष्ट्राचा मुख्यमंत्री. दादांचे शिक्षण सातवी पर्यंत झालेले असल्यामुळे त्यांना अडाणचोट मुख्यमंत्री म्हणायचे. परंतु त्यांची बुद्धी हिमालयाएवढी होती त्याची कोणालाही जाणीव नव्हती. मला आठवते की, वाळव्याचे क्रांतीवीर नागनाथ अण्णा नायकवडे हे दादांचे सहकारी होते..त्यांच्या अनेक आठवणी सांगितल्या गेल्या. स्वातंत्र्याच्या चळवळीमध्ये सातारा, सांगलीत ज्या क्रांतीकारकांनी सशस्त्र लढे उभारले त्या सशस्त्र लढ्याचे सुत्रधार,कर्णधार, प्रणेते क्रांतीसिंह नाना पाटील होते.

या नंतर श्री. शिगम

प्रा.जोगेंद्र कवाडे.....

त्यांनी इंग्रजांच्या बँका व खजिने लुटायचे, त्यांची शस्त्र घ्यायची आणि इंग्रजांच्या विरोधात युद्ध करायचे.तिकडे नेताजी सुभाषचंद्र बोस आणि इकडे सातारामध्ये क्रांतिसिंह नाना पाटील करीत होते. पोलीस त्यांच्या पाठलागावर असल्यामुळे ते सांगली-सातार्याच्या रानावनामध्ये राहायचे. दादा म्हशीवर बसून त्यांना रानावनात भाकरी पोहोचविण्याचे काम करीत होते. दादांनी इंग्रजांची गोळी देखील खाल्ली आहे.इंग्रजांविरुद्ध लढणाऱ्या क्रांतिवीरांना रानावनात भाकरी पोहोचविण्याचे काम त्यांनी केले. ज्यांनी इंग्रजांची माफी मागितली ते स्वातंत्र्यवीर झाले. आपल्या वसंतदादास कोणी स्वातंत्र्य संग्राम सेनानी म्हणतो काय, त्यांना कोणी स्वातंत्र्य संग्राम सेनानी म्हणून ओळखते काय ? हे महाराष्ट्राचे दुर्दैव आहे.

सभापती महोदय, सांगली नगरपालिकेने आयोजित केलेल्या एका सभेमध्ये मी ही गोष्ट सांगितली की, ज्यांनी इंग्रजांची माफी मागितली ते स्वातंत्र्यवीर झाले ज्यांनी इंग्रजांच गोळी खाल्ली व तीन वर्षे तुरुंगवास भोगला, पोलिसांची पर्वा न करता रानावनात राहणाऱ्या क्रांतिवीरांना म्हशीवर बसून भाकरी पोहोचली त्यांना स्वातंत्र्यवीराचा दर्जा मिळालेला नाही. माझी शासनाला विनंती आहे की, वसंतदादांच्या जन्मशताब्दीचे औचित्य साधून त्यांचा स्वातंत्र्यवीर वसंतदादा पाटील असा गौरव करण्यात आला तर आपणा सर्वाना फार बरे वाटेल.

सभापती महोदय, आज जागोजागी सहकार सम्राट दिसतात. परंतु वसंतदादांच्या रुपाने एकच सहकार महर्षी दिसतात. दादांना सिंचनाच्या क्षेत्रात क्रांती केली. ग्रामीण भागातील शेतकऱ्यांच्या व्यथा व वेदना जाणून घेऊन त्यावर भौतिक रुपाने फूंक घालण्याचे काम दादांनी केले हे कोणी विसरू शकणार नाही. दादांनी शिक्षण क्षेत्रात चमत्कार केलेला आहे. आता शिक्षण किती महाग होत चालले आहे हे आपणा सर्वाना माहित आहे. आज शिक्षणाचे व्यापारीकरण झाल्यामुळे दलित समाज, आदिवासी समाज, भटक्या व विमुक्त समाज,

प्रा.जोगेंद्र कवाडे....

समाज,मध्यमवर्गीय समाज आपल्या मुलांना उच्च दर्जाचे शिक्षण देऊ शकत नाही.राज्यात शासकीय इंजिनिअरींग कॉलेजची संख्या मर्यादित होती. राज्यातील विद्यार्थ्यांना मेडिकल आणि इंजिनिअरींग कॉलेजमध्ये प्रवेश घेता येत नव्हते म्हणून ते दुसऱ्या राज्यात जात होते. तेव्हा दादांनी राज्यामध्ये विनाअनुदान तत्त्वावर मेडिकल,इंजिनिअरींग आणि पोलिटेक्निकल कॉलेज काढण्याची परवानगी दिली. दादांनी महाराष्ट्रात पहिल्यांदा उच्च व तंत्र शिक्षणाचा बहुजन पॅटर्न निर्माण केला. दादांबद्दल बोलण्यासारखे बरेच काही आहे. परंतु वेळ कमी आहे. महाराष्ट्राचा थोर सुपुत्र, मी त्यांना सांगलीचा सुपुत्र म्हणत नाही, ते राज्याचे चार वेळा मुख्यमंत्री पदी राहिले. भारत सरकारने त्यांना “पद्मश्री” देऊन त्यांचा गौरव केलेला आहे. त्यांचा सन्मान देखील त्याच पद्धतीने झाला पाहिजे. जसा सिंकदरने पौरसचा सन्मान केला त्याप्रमाणे त्यांना सन्मान झाला पाहिजे. त्यासाठी माननीय मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती निर्माण झाली पाहिजे. तो सन्मान महाराष्ट्राच्या वतीने महाराष्ट्रातील तमाम जनतेच्या वतीने आपले दिवंगत नेते वसंतदादा पाटील यांना देखील मिळाला पाहिजे अशी विनंती करतो. आपल्या सर्वांच्या वतीने, माझ्या वतीने आणि माझ्या रिपब्लिकन पक्षाच्या वतीने वसंतदादांच्या प्रती माझी कृतज्ञता व्यक्त करुन माझे भाषण पूर्ण करतो. जय भीम !

सभापती : सभागृहाचे नेते श्री.चंद्रकांत पाटील यांनी पद्मभूषण वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचे औचित्य साधून त्यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी दिलेल्या योगदानाबद्दल जो प्रस्ताव मांडलेला आहे त्यावर सन्माननीय विरोधी पक्ष नेते श्री.धनंजय मुंडे, सन्माननीय गट नेते, ज्येष्ठ सन्माननीय सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख साहेब व इतर सन्माननीय सदस्यांनी आपल्या भावना व्यक्त केलेल्या आहेत.

खरे म्हणजे आपल्या सर्वांच्या संभाषणातून वसंतदादांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे जे पैलू मला माहित नव्हते त्याची मला माहिती झाली. मला जे जाणवले की, त्यांची जी अनौपचारिकता होती ज्याला आपण इंग्रजीमध्ये informality म्हणतो, सत्तेच्या अत्युच्च पातळीवर आपण औपचारिक पिंजऱ्यामध्ये अडकलेलो असतो असे माझे स्वतःचे मत आहे. सन्माननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले यांनी सांगितले की, एका माथाडी कामगाराला स्वतःचा शर्ट देऊन त्यांकाढून त्याला पुढे आणले. सत्तेत राहून सत्तेची धुंदी न चढणारे असे हे व्यक्तिमत्त्व होते.

मला त्यांच्या बाबतीत दोन-तीन गोष्टी नमूद कराव्याशा वाटतात. वयाच्या दुसऱ्या वर्षी अनाथ झालेला व इयत्ता सातवी पास झालेला, एक गरीब घरचा माणूस चार-पाच वेळा राज्याच्या मुख्यमंत्री झाला हे कौतुकास्पद आहे. वसंतदादांनी साखर धंद्याच्या बाबतीत स्वप्न पाहिले होते. त्यांच्या मागे कोणी थिंक टँक नव्हता. त्यांना कोणीही सल्ले दिले नव्हते. ज्या वर्गामध्ये जन्म घेतला त्या वर्गाला पुढे जाण्याची संधी आहे. त्या वर्गासाठी एक नवीन सिस्टीम तयार करण्याची दूरदृष्टी त्यांना लाभली होती.

आपल्या सर्वांचे संभाषण आणि विचार ऐकत असताना माझ्या डोळ्यासमोर सांगली-सातारा-कोल्हापूर इतकेच नव्हे तर विलासराव देशमुख यांच्या लातूरमध्ये मी जे पाहिले त्याबाबत आजकालच्या भाषेत बोलायचे झाले तर त्यांनी साखर धंद्याचा एक ब्रँड तयार केला. शेतकरी वर्गाला फारशी किंमत आणि पतही नव्हती परंतु दादांच्या दूरदृष्टीचे लाभधारक आम्ही सर्वजण आहोत. वसंतदादांचा साखर कारखाना हा माझ्या स्वतःच्या श्रीराम सहकारी साखर कारखान्यानंतर सहा महिन्यांनी काढण्यात आला. त्यापूर्वी पद्मश्री विखे-पाटील यांनी प्रवरा येथे साखर

सभापती.....

कारखाना काढला होता. सहकार क्षेत्राबद्दल बरेच काही बोलले गेले, बोलले जाते आणि बोलले जाईल.

या नेत्याच्या दूरदृष्टीला स्मरणात ठेवून मला एकच गोष्ट सांगावीशी वाटते की, त्यांनी जे रुजवले त्यामुळे आमचा तालुका संपन्न झाला. माझ्या स्वतः फलटण गावांची लोकसंख्या सहा हजार होती. आज त्या फलटण तालुक्याची लोकसंख्या ५२-५५ हजार असून आमच्या जिल्ह्यातील फलटण तालुका श्रीमंत व संपन्न असा झालेला आहे. त्यासाठी दादांना एमबीए करावे लागले नाही. मघाशी सांगितल्याप्रमाणे त्यांचा कोणी थिंक टँक नव्हता. माझ्या मनात प्रश्न निर्माण होतो की, हे सर्व त्यांनी केले कसे ?

आपण सर्वजण म्हणत होता की, पत्री सरकार होते. पूर्वी सांगली हा भाग सातारा जिल्ह्यातच होता. पुढे विभाजन होऊन सांगली जिल्हा झाला आणि आमचा सातारा जिल्हा वेगळा झाला. क्रातिसिंहाना पाटील, किसनवीर, रत्नाप्पा कुंभार, क्रांतिवीर लाड, हे सर्व या पत्री सरकारमध्ये होते. आम्ही कॉलेजमध्ये असतानाते आमचे श्रद्धास्थान म्हणा किंवा तरुणाईच्या शब्दात सांगायचे तर ते आमचे हिरो होते.

या नंतर श्री. बोर्डे

सभापती...

स्व.यशवंतराव चव्हाण आणि स्व.वसंतदादा पाटील यांचे नाव सुध्दा त्यामध्ये घेतले गेले होते. या प्रस्तावावर आपल्या सर्वांचे विचार ऐकत असताना अनेक सन्माननीय सदस्यांनी सांगितले की, वसंतदादांचे व्यक्तिमत्व सत्तेत जास्त रमले नाही. वास्तविक पाहता वसंतदादा हे व्यक्तिमत्व आर्थिक क्रांती घडविणारे होते. महाराष्ट्राला देशात आघाडीवर नेणारे वसंतदादा होते. परंतु ते खऱ्या अर्थाने सत्तेत कधीच रमले नाहीत. माझ्या मते वसंतदादा हे व्यक्तिमत्व एक अब्दूत रसायन होते असे म्हटले तरी ते वावगे होणार नाही, उलट न कळणारे रसायन म्हटले तर ते जास्त योग्य होईल.

सत्ता ही संकल्पनाच किती भ्रष्ट करू शकते याची अनेक उदाहरण रशिया, अमेरिका, पाकिस्तान यासारख्या देशांपासून भारतापर्यंत वेगवेगळ्या राजकीय व्यवस्थेत बघितली आहेत. परंतु दादा हे का करू शकले नाही ? वसंतदादांच्या व्यक्तिमत्त्वात विशेष असे गुण होते. दादांनी अनेक बाबी घडवून ठेवल्या आहेत. आपल्याला माहित आहे की, विधानसभेत २८८ आणि विधानपरिषदेत ७८ सदस्य आहेत. राज्याचे मंत्रिमंडळ ४२ सदस्यांचे आहे. मी सुध्दा राज्य मंत्रिमंडळात १०-१५ वर्षे काम केलेले आहे. महाराष्ट्राच्या इतिहासात अनेक मुख्यमंत्री होऊन गेले. परंतु या मुख्यमंत्र्यांपैकी किती जणांनी सस्टनेबल डेव्हलपमेंटचे स्वप्न बघितले आणि प्रत्यक्षात राबविले ? परंतु वसंतदादांनी अनेक बाबी या प्रत्यक्षात करून दाखविलेल्या आहेत. त्यांनी घेतलेले निर्णय आजही आपल्याला फायदेशीर ठरत आहेत. मी सांगू इच्छितो की, संबंध सहकाराची रचना श्री.धनंजयराव गाडगीळ यांनी रचली आहे. वसंतदादांचे अजून एक पारसी सदृहस्थ त्यांचे सल्लागार होते. त्यांचे नाव मला आता आठवत नाही. सहकार चळवळीबद्दल जेवढे बोलावे तेवढे कमीच आहे. वसंतदादांनी काढलेली ज्योत साखर संघापासून ते वसंतदादा इन्स्टीट्यूटपर्यंत गेली. आम्ही काढलेले कारखाने, आम्ही वाढविलेले कारखाने आणि दुदैवाने आम्ही बरबाद केलेले कारखाने यांचा सुध्दा मला दुःखाने उल्लेख करावा लागेल.

सभापती....

स्व.वसंतदादा यांच्याबद्दल बोलताना मी सांगू इच्छितो की, मला वसंतदादा यांच्यासोबत जास्त बोलता आले नाही, याचे मला खूप दुःख वाटते. सन्माननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले यांनी सांगितले की, त्यांना सुध्दा वसंतदादांसोबत बोलता आले नाही. परंतु मी त्यांना सांगेन की, या योगायोगाच्या गोष्टी असतात. वसंतदादा त्यांच्या शेवटच्या दिवसांत फलटनला आले होते. अत्यंत प्रसन्न असे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व होते. त्यावेळी ते काळा चष्मा लावून आले होते. त्यांना शुगरचा खूप त्रास होत होता. त्या कार्यक्रमात त्यांनी बसूनच भाषण केले होते. आमच्या शिक्षण संस्थेतील ते भाषण होते. त्यांना परत जाताना बराच त्रास झाला. एका बाजूला क्रांतिकारक, दुसऱ्या बाजूला आर्थिक क्रांतीचे जनक आणि तिसऱ्या बाजूला शैक्षणिक क्रांतीची सुरुवात त्यांनी केली.

सन्माननीय सदस्य श्री.सतेज पाटील सभागृहात उपस्थित आहेत. त्यांचे वडील माजी राज्यपाल माननीय श्री.डी.वाय.पाटील यांना मी चांगले ओळखतो. वसंतदादा पाटील यांनी धोरणात्मक निर्णय घेतला नसता तर, माननीय श्री.डी.वाय.पाटील, डॉ.पतंगराव कदम, सिम्बॉयसीस इन्स्टीट्यूटमध्ये मी प्राध्यापक म्हणून नोकरी केली, तेथील डॉ.मजूमदार, विदर्भातील श्री.दत्ता मेघे काही शकले नसते. परंतु कोणतेही फॉर्मल शिक्षण नसलेल्या व्यक्तीने या सर्व गोष्टी करून दाखविल्या आहेत, हे आपण लक्षात घेतले पाहिजे. असे व्यक्तिमत्त्व आपल्या महाराष्ट्रात जन्माला येते आणि आज त्यांची १०० वी जयंती साजरी करित असताना आपण सर्वजण त्यांची आठवण काढत आहोत. ते एक बंडखोर नेते, द्रष्टा नेते होते.

माझी सभापती म्हणून नव्हे तर व्यक्तिगत म्हणून विनंती राहिल. सन्माननीय सदस्य श्री.शिवाजीराव देशमुख यांनी मनापासून जी मागणी केली त्या बाबत राज्य सरकारने विचार करावा. माननीय श्री.शिवाजीराव देशमुख हे वसंतदादांचे सहकारी होते. माननीय श्री.शिवाजीराव देशमुख यांनी आपल्या भाषणात उल्लेख केला नाही. परंतु वसंतदादांचा देशमुख साहेबांवर प्रचंड विश्वास होता. वसंतदादांचे

सभापती.....

अत्यंत जवळचे विश्वासू सहकारी म्हणून सांगली-सातारा जिल्ह्यात देशमुख साहेबांना ओळखले जात असे. माननीय श्री.शिवाजीराव देशमुख यांनी केलेल्या मागणीनुसार राज्य सरकारने स्व.वसंतदादा पाटील यांचे यथोचित स्मारक करावे. ते स्मारक सांगलीला करायचे की मुंबईला करायचे, हा कार्यकर्ते आणि शासनाचा निर्णय आहे. हे स्मारक कोठे करावे या बाबत माझा आग्रह राहणार नाही. या कामासाठी किती निधी वर्ग करावा हे शासनाने ठरवावे, तसेच या बाबत आमदारांना विश्वासात घेऊन सांगावे. सन्माननीय सदस्य श्री. शिवाजीराव देशमुख साहेबांना मी सांगू इच्छितो की, सांगली येथे असलेल्या वसंतदादांच्या स्मारकाची अवस्था मी माझ्या डोळ्याने बघितली आहे. त्याच काळात झालेले स्व.यशवंतराव चव्हाण यांचे कराड येथील स्मारक बघितले आहे. या संदर्भात जी प्रथा पडलेली आहे ती मला सांगलीत दिसत नाही, हे दुर्दैवं आहे. वसंतदादा यांनी त्यांच्या जिल्ह्यात वसंतदादा सहकारी साखर कारखाना काढला. वसंतदादा ज्या ठिकाणी जन्माला आले, आणि घडले, त्याच ठिकाणी त्यांचे स्मरण त्यांच्या योग्यतेनुसार होत नाही, हे दुर्दैवं आहे. कोण कोणत्या पक्षाचा आहे याचा विचार करता कामा नये. वसंतदादांचे व्यक्तिमत्त्व हे राजकारणाच्या पुढे गेलेले होते, अशी माझी स्वतःची समजूत आहे. त्यामुळे आपण सर्वांनी मिळून या बाबतीत काम करावे. तीच खरी त्यांना आदरांजली आणि श्रध्दांजली राहिल. मला वसंतदादांवर बरेच काही बोलता येईल.

मी ज्या सातारा जिल्हा बँकेत काम करतां ती देशातील क्रमांक-१ ची बँक आहे. सन्माननीय महसूल मंत्री श्री.चंद्रकांत दादा पाटील यांनी सुध्दा आमच्या बँकेचे कौतुक केले आहे. आमच्या जिल्ह्यात अनेक सूत गिरण्या आहेत. त्यापैकी काही तोट्यात गेल्या आणि काही फायद्यात आहेत. सुटा-बुटातील उद्योगपती आणि त्यांच्या बरोबर असलेल्या बऱ्याचशा थिंक टँक, यांच्या बाहेरच्या कक्षेत जाऊन

सभापती....

काही तरी घडविणाऱ्या व्यक्तिमत्त्वाला आपण कुठल्या शब्दाने संबोधणार आहोत, हेच मला आज दिवसभर सतावत होते. त्यामुळे मी जास्त न बोलता महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा बंडुजी पाटील यांनी त्यांच्या महाराष्ट्र राज्याच्या विकासात्मक जडणघडणीत केलेल्या उल्लेखनीय योगदानाबद्दल सर्वांप्रती कृतज्ञता व्यक्त करतो.

महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री स्व.वसंतदादा पाटील यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त त्यांच्याप्रती कृतज्ञता व्यक्त करण्याबाबतचा प्रस्ताव सभागृहाने एकमताने संमत करावा, अशी मी विनंती करतो.

प्रस्ताव एकमताने संमत झाला.

पृ.शी./मु.शी : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवणे

डॉ.रणजित पाटील (नगरविकास राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक-१६, महाराष्ट्र महानगरपालिका आणि महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी (सुधारणा व पुढे चालू ठेवणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

डॉ.रणजित पाटील :सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक-१७, महाराष्ट्र महानगरपालिका (सुधारणा व पुढे चालू ठेवणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

डॉ.रणजित पाटील :सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक-२२, महाराष्ट्र महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (पुढे चालू ठेवणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

डॉ.रणजित पाटील :सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक-२६ मुंबई महानगरपालिका (सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. शरद रणपिसे : सभापती महोदय, माझा पॉईंट ऑफ इन्फॉर्मेशन आहे. माननीय मंत्र्यांनी सर्व अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवले. मागच्याही अधिवेशनात यातील बहुसंख्य अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवले. त्या अध्यादेशांचे कायद्यात रूपांतर करण्यासाठी सभागृहात काहीही झालेले नाही. पुन्हा अध्यादेश काढायचे, पुन्हा सभागृहासमोर ठेवायचे, परत अध्यादेश काढायचे, हे बरोबर नाही. मला माननीय मंत्र्यांना विचारावयाचे आहे की, या अध्यादेशाचे कायद्यात रूपांतर याच अधिवेशनात करणार आहात की नाही ?

डॉ. रणजित पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांनी बरोबर सांगितले आहे. बऱ्याच वेळा येथे असे झाले. मागच्या वेळी आपण पाहिले की, २६, २७, २८ क्रमांकांची शासकीय विधेयके राहिली होती. नगरविकास खात्याची ती विधेयके होती. मी आपल्या दालनात याचो आणि विधेयक मांडण्याबाबत विचारायचो, त्यामुळे काही विधेयके मंजूर होण्याची राहिली असतील. बाकी काही नाही.

सभापती : ठीक आहे.

श्री. दीपक केसरकर (वित्त राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २३ - महाराष्ट्र विवादीत थकबाकी तडजोड (सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. दीपक केसरकर : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २४ - महाराष्ट्र विवादीत थकबाकी तडजोड (दुसरी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. दीपक केसरकर : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २७ - महाराष्ट्रात विवादीत थकबाकी तडजोड (तिसरी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे (उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २५ - महाराष्ट्र विद्यापीठ (निवडणुका तात्पुरत्या पुढे ढकलणे आणि विद्यापीठ प्राधिकरणे व इतर मंडळे तदर्थ घटित करणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २१ - महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण (सुधारणा व पुढे चालू ठेवणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक १८ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (तिसरी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक १९ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (चौथी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक २० - महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) (दुसरी सुधारणा व पुढे चालू ठेवणे) अध्यादेश, २०१६ सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अध्यादेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

पृ.शी./मु.शी. : माननीय राज्यपालांचे आदेश
सभागृहाच्या पटलावर ठेवणे.

श्री. विनोद तावडे (उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक १८ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (तिसरी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ मागे घेतल्याबाबत माननीय राज्यपालांचे आदेश सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : माननीय राज्यपालांचे आदेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आले आहेत.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चा अध्यादेश क्रमांक १९ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (चौथी सुधारणा) अध्यादेश, २०१६ मागे घेतल्याबाबत माननीय राज्यपालांचे आदेश सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : माननीय राज्यपालांचे आदेश सभागृहासमोर ठेवण्यात आले आहेत.

पृ.शी./मु.शी. : कागदपत्रे सभागृहासमोर ठेवणे.

श्री. राजे अम्ब्रीशराव आत्राम (वने राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने महाराष्ट्र वन विकास महामंडळ मर्यादित यांचा सन २०१४-२०१५ या वर्षाचा बेचाळीसावा वार्षिक अहवाल आणि हिशेब सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : वार्षिक अहवाल आणि हिशेब सभागृहासमोर ठेवण्यात आले आहेत.

श्री. विनोद तावडे (उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड यांचे दिनांक १ जुलै, २००९ ते ३० जून, २०१० व दिनांक १ जुलै, २०१० ते ३० जून, २०११ या कालावधीचे वार्षिक अहवाल सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : वार्षिक अहवाल सभागृहासमोर ठेवण्यात आले आहेत.

पृ.शी./मु.शी. : आश्वासनांच्या पूर्ततेच्या विवरणपत्रांची यादी सभागृहासमोर ठेवणे.

श्री. विनोद तावडे (संसदीय कार्य मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने विधानपरिषदेचे दिनांक ८ जुलै, २०१६ रोजीचे एक दिवसाचे दुसरे अधिवेशन व दिनांक १८ जुलै, २०१६ ते ५ ऑगस्ट, २०१६ रोजीचे तिसरे (पावसाळी) अधिवेशन तसेच दिनांक २९ ऑगस्ट, २०१६ रोजीचे एक दिवसाचे चौथे (विशेष) अधिवेशन या कालावधीत मा.मंत्री/मा.राज्यमंत्री महोदयांनी विधानपरिषद सभागृहात दिलेल्या एकूण २८७ आश्वासनांची यादी, तसेच सन २०१६ चे चौथे (विशेष) अधिवेशन संस्थगित झाल्यानंतर, पूर्तता करण्यात आलेल्या एकूण ३९१ आश्वासनांच्या पूर्ततेच्या विवरणपत्रांची यादी सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : आश्वासनांच्या पूर्ततेच्या विवरणपत्रांची यादी सभागृहासमोर ठेवण्यात आली आहे.

(प्रेस : कृपया येथे सोबत जोडलेली विवरणपत्रांची यादी छापवी.)

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, औरंगाबाद यांचा सन २०१२-२०१३ या वर्षाचा अलग लेखा अहवाल सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अलग लेखा अहवाल सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव यांचा सन २०१३-२०१४ या वर्षाचा अलग लेखा अहवाल सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : अलग लेखा अहवाल सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव, यांचा सन २०१४-२०१५ या वर्षाचा सतरावा वार्षिक वित्तीय अहवाल सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : वार्षिक वित्तीय अहवाल सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

श्री. सदाभाऊ खोत (पणन राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने महाराष्ट्र राज्य वखार महामंडळ यांचा सन २०१५-२०१६ या वर्षाचा अड्डावन्नावा वार्षिक लेखा अहवाल व महालेखापाल कार्यालयाचा सन २०१४-२०१५ या वर्षाचा स्वतंत्र लेखा परीक्षण अहवाल (S.A.R.) सभागृहासमोर ठेवतो.

सभापती : वार्षिक लेखा अहवाल व स्वतंत्र लेखा परीक्षण अहवाल (S.A.R.) सभागृहासमोर ठेवण्यात आला आहे.

पृ.शी./मु.शी. : विधेयकांना अधिसंमती

सभापती : दोन्ही सभागृहांनी संमत केलेल्या विधेयकांना राष्ट्रपती/राज्यपालांची अधिसंमती मिळाल्यासंबंधीची यादी सचिव वाचून दाखवतील.

सचिव : (अ) खालील विधेयकाला राष्ट्रपतींची अधिसंमती मिळाली :-

(१) सन २०१५ चे विधानपरिषद विधेयक क्रमांक १३ - फौजदारी प्रक्रिया संहिता (महाराष्ट्र सुधारणा) विधेयक, २०१५.

(ब) खालील विधेयकांना राज्यपालांची अधिसंमती मिळाली :-

(१) सन २०१५ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ५८ - मुंबई महानगरपालिका आणि महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी (सुधारणा) विधेयक, २०१५.

(२) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(३) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ४ - महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) (सुधारणा व पुढे चालू ठेवणे) विधेयक, २०१६.

(४) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ७ - महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(५) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक २९ - महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती (दुसरी सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(६) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३० - महाराष्ट्र विद्यापीठ (सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(७) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३१ - महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता

08/12/2016
MSK/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. बोर्डे

UU-241
19:00

(तिसरी सुधारणा) विधेयक, २०१६.

सचिव ....

(८) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३४ - महाराष्ट्र विद्युत शुल्क विधेयक, २०१६.

(९) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३५ - महाराष्ट्र (द्वितीय पुरवणी) विनियोजन विधेयक, २०१६.

(१०) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३७ - महाराष्ट्र महामार्ग (सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(११) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३८ - महाराष्ट्र निरसन विधेयक, २०१६.

(१२) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३९ - महाराष्ट्र मोटार वाहन कर (सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(१३) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ४० - महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता (चौथी सुधारणा) विधेयक, २०१६.

(१४) सन २०१६ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ४१ - महाराष्ट्र विधानपरिषद (सभापती व उप सभापती) आणि महाराष्ट्र विधानसभा (अध्यक्ष व उपाध्यक्ष) यांचे वेतन व भत्ते अधिनियम, महाराष्ट्र मंत्र्यांचे वेतन व भत्ते यांबाबत अधिनियम, महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या सदस्यांचे वेतन व भत्ते यांबाबत अधिनियम, महाराष्ट्र विधानमंडळाच्या सदस्यांचे निवृत्तीवेतन अधिनियम, १९७६ आणि महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळातील विरोधी पक्षनेत्यांचे वेतन व भत्ते अधिनियम, १९७८ यांमध्ये आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक, २०१६.

पृ.शी./मु.शी. : सदस्य अनुपस्थिती समितीचा अहवाल सादर करणे.

अॅड हुस्नबानू खलिफे (समिती सदस्या) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सदस्य अनुपस्थिती समिती (२०१५-२०१६) चा चौथा अहवाल सादर करते.

समितीची बैठक सोमवार, दिनांक ५ डिसेंबर, २०१६ रोजी दुपारी १.०० वाजता, नवीन इमारत, कक्ष क्रमांक ००३, तळ मजला, विधान भवन, नागपूर येथे झाली. या बैठकीमध्ये श्री. अमरसिंह पंडित, वि.प.स. यांचा तृतीय (पावसाळी) अधिवेशन, २०१६ मधील रजेचा अर्ज विधानपरिषद सदस्य अनुपस्थिती समितीच्या बैठकीमध्ये विचारात घेण्यात आला.

श्री. अमरसिंह पंडित, वि.प.स. हे दिनांक १९ जुलै, २०१६ ते दिनांक ५ ऑगस्ट, २०१६ (सुट्टीचा १ दिवस वगळून) सलग १७ दिवस अनुपस्थित आहेत. सदरहू रजेचा कालावधी हा १७ दिवसांचा आहे.

या नंतर श्री. रोझेकर

अॅड हुस्नबानू खलिफे.....

पत्नी आजारी असल्याचे कारण नमूद करुन रजेचा अर्ज त्यांनी समितीस सादर केला आहे.

सन्माननीय सदस्य विधानपरिषदेच्या बैठकांना अनुपस्थित असल्याबाबत त्यांनी दिलेल्या अर्जावर समितीने विचारविनिमय केला व उपरोक्त बैठकांना अनुपस्थित असल्याबाबत सन्माननीय सदस्यांनी दिलेल्या अर्जातील रजेचे कारण ग्राह्य धरुन त्यांना उक्त कालावधीत विधानपरिषदेच्या बैठकांना अनुपस्थित राहण्याची अनुमती देण्यात यावी, अशी समिती शिफारस करीत आहे.

सभापती : सदस्य अनुपस्थिती समितीचा अहवाल सभागृहाला सादर झाला आहे.

समितीने सादर केलेल्या अहवालात सर्वश्री. अमरसिंह पंडित, वि.प.स. यांना अहवालात उल्लेखिलेल्या कालावधीकरिता अनुपस्थित राहण्याची अनुमती देण्यात यावी, अशी शिफारस केली आहे. तरी अनुमती द्यावी काय ? (थोडे थांबून) अनुमती देण्यात येत आहे. सदस्यांना तसे कळविण्यात येईल.

नोटाबंदीच्या अनुषंगाने मृत्युमुखी पडलेल्यांच्या कुटुंबीयांना उत्तर प्रदेश सरकारने मदत जाहीर केल्याबाबत माहितीचा मुद्दा

ॲड राहूल नार्वेकर : सभापती महोदय, काल आपण नियम ९७ अन्वये नोटाबंदीबाबत सभागृहात चर्चा केली आहे. या चर्चेमध्ये सत्तारूढ व विरोधी पक्षांच्या सन्माननीय सदस्यांनी भाग घेतला. अनेक सन्माननीय सदस्यांना बोलावयाचे होते. परंतु, वेळेअभावी त्यांना बोलता आले नाही.

सभापती महोदय, मला सभागृहाला अशी माहिती द्यावयाची आहे की, नोटाबंदी झाल्यानंतर बँकांसमोर रांगेत उभे राहिल्यामुळे मृत्युमुखी पडलेल्या लोकांच्या कुटुंबीयांना उत्तर प्रदेश सरकारने २ लाख रुपयांची नुकसान भरपाई जाहीर केली आहे.

सभापती महोदय, कालची सभागृहातील चर्चा खऱ्या अर्थाने राज्यातील जनतेला झालेल्या त्रासाविषयीची होती. दोन्ही बाजूने चर्चा करित असताना नोटाबंदी लागू करणे योग्य की, अयोग्य याबाबतही बरीचशी चर्चा केली गेली होती. मात्र, आज राज्यातील जनतेमध्ये जो असंतोष आहे, त्यांना जो त्रास होत आहे, त्याबद्दल शासनाची भूमिका अद्यापही स्पष्ट झालेली नाही. सरकारला महाराष्ट्र राज्यातील जनतेची काळजी असेल तर जे लोक मृत्युमुखी पडले आहेत त्यांना एक्सप्रेस शिवा कॉम्पेनसेशन सरकारने त्वरित द्यावे, अशी मागणी मी या निमित्ताने करित आहे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य ॲड राहूल नार्वेकर यांनी मांडलेल्या सूचनेच्या अनुषंगाने मी सभागृह नेत्यांना विनंती करीन की, त्यांची सूचना अतिशय योग्य असून त्यामध्ये गैर काहीही नाही. त्याचबरोबर देशातील एका राज्य सरकारने मदत देण्याचे जाहीर केले आहे.

सभापती महोदय, सन्माननीय सभागृह नेते व सार्वजनिक बांधकाम मंत्री श्री.चंद्रकांत दादा पाटील यांच्या शब्दाला मान आहे. केवळ राज्यातच नाही तर

श्री.शरद रणपिसे.....

दिल्लीमध्ये सुध्दा मान आहे. दादा म्हणतील तोच निर्णय होतो. उत्तर प्रदेश सरकारने २ लक्षा रुपयांची मदत जाहीर केली आहे. आपल्या सरकारने किमान दोन लाख आणि जास्तीत जास्त ५ लाख रुपयांची मदत जाहीर करावी, अशी माझी आपल्यामार्फत त्यांना विनंती आहे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांची सूचना योग्य आहे. आज रात्री मुख्यमंत्री महोदय नागपूरमध्ये आल्यानंतर मी लगेच त्यांच्याशी बोलतो.

पृ.शी./मु.शी. : अशासकीय विधेयके आणि ठराव समितीचा अहवाल सादर करणे व संमत करणे

श्री.आनंदराव पाटील (समिती सदस्य) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने अशासकीय विधेयके आणि ठराव समितीचा अहवाल सभागृहाला सादर करतो.

शुक्रवार, दिनांक ९ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या कामकाजाच्या क्रमात दाखविण्यात येणाऱ्या अशासकीय ठराव व पुरःस्थापनार्थ असलेली दोन विधेयके यांना द्यावयाचा वेळ ठरविण्याकरिता गुरुवार, दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी समितीची बैठक झाली. अशासकीय कामकाजासाठी एकूण १५० मिनिटांचा वेळ उपलब्ध आहे. श्री.शरद रणपिसे, वि.प.स.यांची दोन अशासकीय विधेयके पुरःस्थापनार्थ आहेत. त्यास १० मिनिटांचा वेळ देण्यात यावा. तसेच, गत सत्रातील श्री.धनंजय मुंडे, वि.प.स. यांचा ठराव क्रमांक ८६ वर चर्चा झाली असून त्यास मंत्री महोदयांचे उत्तर प्रलंबित असल्याने सदर ठराव तसेच बॅलटबद्धा ठरविलेल्या प्राथम्यक्रमानुसार आलेले ३ अशासकीय ठराव यांना १४० मिनिटांचा वेळ देण्यात यावा, अशी शिफारस समितीने केली आहे.

पुरःस्थापनार्थ

१. सन २०१६ चे वि.प.स.क्र.५-मुंबई ५ मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.
महानगरपालिका (सुधारणा) विधेयक,
२०१६ - श्री.शरद रणपिसे, वि.प.स.यांचे
  २. सन २०१६ चे वि.प.स.क्र.६-मुंबई ५ मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.
महानगरपालिका (सुधारणा) विधेयक,
२०१६-श्री.शरद रणपिसे, वि.प.स.यांचे
- बॅलेटबद्धा ठरविलेल्या प्राथम्यक्रमानुसार अशासकीय ठराव**
१. श्री.धनंजय मुंडे, वि.प.स.यांचा ठराव ३० मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.
क्रमांक ८६

श्री.आनंदराव पाटील ....

२.श्री.संजय दत्त, वि.प.स.यांचा ठराव क्रमांक ५८ ४० मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.

३.अॅडजयदेव गायकवाड, वि.प.स.यांचा ठराव क्रमांक ४९ ३५ मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.

४.श्री.रवींद्र फाटक, वि.प.स.यांचा ठराव क्रमांक १२९ ३५ मिनिटांपेक्षा जास्त नाही.

सभापती : अशासकीय विधेयके आणि ठराव समितीचा अहवाल सभागृहास सादर झाला आहे.

श्री.आनंदराव पाटील : सभापती महोदय, अशासकीय विधेयके आणि ठराव समितीचा अहवाल सभागृहाला संमत आहे, असा मी आपल्या अनुमतीने प्रस्ताव मांडतो.

प्रस्ताव मतास टाकून संमत झाला.

पृ.शी./मु.शी. : नियम ९३ अन्वये सूचना

सभापती : माझ्याकडे दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६, दिनांक ७ डिसेंबर, २०१६ व दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजी नियम ९३ अन्वये ज्या सूचना प्राप्त झाल्या होत्या, त्या संदर्भातील माझे निर्णय उप सचिव वाचून दाखवतील.

उप सचिव : दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या सूचना :

सन्माननीय सदस्य श्री.जयवंतराव जाधव यांनी “दिनांक १० ऑक्टोबर, २०१६ रोजी नाशिक जिल्ह्यातील त्र्यंबकेश्वर रस्त्यावरील तळेगाव येथे एका पाच वर्षीय बालिकेवर अत्याचार केल्याचे प्रकरण उघडकीस येणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले यांनी “दिनांक ४ डिसेंबर, २०१६ रोजी नाशिक येथे चौदा वर्षीय शाळकरी मुलीला गुंगीचे औषध देऊन सहा अल्पवयीन मुलांनी केलेला पाशवी बलात्कार” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.सतिश चव्हाण यांनी “औरंगाबाद जिल्ह्यात फुलंब्री येथे सन २००७ मध्ये औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थेतील कोर्सेसच्या मशिनरीसाठी ३ कोटी रुपये खर्च करूनही सदर मशिनरीचा वापर नसल्याने धुळ खात पडलेली असणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत प्र. पाटील यांनी “मुंबई वेस्ट मॅनेजमेंट (रामके ग्रुप) व सिडको घनकचरा डंपिंग ग्राऊंड तळोजा एम.आय.डी.सी.या दोन्ही कंपन्या बंद करून त्या गाव वस्तीपासून २० किलोमीटर अंतरावर स्थलांतरीत करण्याबाबत”

उप सचिव.....

या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.भाई जगताप यांनी “कुळगांव बदलापूर येथील पश्चिम विभाग बाजारपेठेतील रेल्वे स्टेशन लगत असलेली पक्की बांधकामाची दुकाने माहे २२ नोव्हेंबर, २०१६ रोजी जे.सी.बी.बुलडोझर लावून उद्ध्वस्त केल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य सर्वश्री धनंजय मुंडे, प्रकाश गजभिये यांनी “नागपूरच्या निकिता फार्मास्युटिकल कंपनीला दिनांक ३ डिसेंबर, २०१६ रोजी लागलेल्या आगीत मृत्युमुखी पडलेल्या तसेच जखमी कामगारांच्या कुटुंबीयांना मदत देण्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.संजय दत्त यांनी “नागपूर जिल्ह्यातील शहर आणि ग्रामीणच्या प्रादेशिक परिवहन कार्यालयांनी फिटनेस तपासणी न केल्याने सुमारे ९०० स्कुल बसचे परवाने चार महिन्यांसाठी रद्द केले असून सुध्दा स्कुल बसची वाहतूक होत असल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.कपिल पाटील यांनी “मुंबई विद्यापीठाशी संलग्न मुंबई आणि कोकण विभागातील सन २०१२ ते २०१६ या काळातील प्रलंबित

उप सचिव .....

थकबाकी आणि लेट ॲप्रुव्हलमुळे नियुक्त शिक्षकांचा पगार होत नसल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.अमरसिंह पंडित यांनी “दिनांक ३१ मे, २०१६ रोजी शासनाने हस्तलिखित फेरफार बंद करून ऑनलाईन फेरफार पध्दत सुरु केल्यामुळे सर्वसामान्य शेतकरी, नागरिकांना येत असलेल्या अडचणी” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

दिनांक ७ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या सूचना

सन्माननीय सदस्य श्री.सतीश चव्हाण यांनी “रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने रु.५०० व १००० च्या नोटा चलनातून बाद केल्याने दहावी व बारावीच्या विद्यार्थ्यांना परिक्षेचे फॉर्म भरण्यासाठी अडचणी निर्माण होत असल्याने विद्यार्थ्यांची फी माफ करण्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.अब्दुल्लाखान दुर्गानी यांनी “परभणी शहरातील हजारो व्यापाऱ्यांना महानगरपालिकेने अचानकपणे गाळे रिकामे करण्याचे आदेश दिल्याने व्यापारी कुटुंबीय, नोकर यांचेवर आलेली उपासमारीची वेळ” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

उप सचिव .....

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.जगन्नाथ शिंदे यांनी “राज्यात ऑनलाईन औषध विक्री करण्यास कायद्याने बंदी असतानाही फार्मईजी या ऑनलाईन औषधी व्यवसाय करणाऱ्या फार्मसी कंपनीने घरपोच औषधी देण्याची जाहिरात प्रसिध्द करणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य सर्वश्री.धनंजय मुंडे, सतीश चव्हाण यांनी “राज्यातील संगणक शिक्षकांनी आपल्या विविध मागण्यांसाठी नागपूर येथे आंदोलन सुरु ठेवले असताना आंदोलनकर्त्यांवर पोलिसांनी अमानुष लाठीमार केल्याने संगणक शिक्षक गंभीररित्या जखमी झाल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.कपिल पाटील यांनी “सन २००५ नंतर नियुक्त झालेले शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी ज्यांचा अकाली मृत्यू झाला आहे किंवा जे सेवानिवृत्त झालेले आहेत त्यांनाही जुनी पेन्शन योजना लागू करण्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.संजय दत्त यांनी “दिनांक ६/१२/२०१६ रोजी पेशाने डॉक्टर असलेल्या एका तरुणीची विलेपार्ले येथे राहत्या घरात झालेली निघृण हत्या” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

उप सचिव .....

यानंतर सन्माननीय सदस्य आर्कि.अनंतराव गाडगीळ यांनी “महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाने कंत्राटदार कंपनीला सन २००४ मध्ये टोल टेंडर दिले असून सन २००४ ते मार्च, २०१९ पर्यंतच्या कालावधीत एकूण २,८६९ कोटी रुपये टोल अपेक्षित असताना दिनांक ३१ ऑक्टोबर पर्यंत रुपये २,८६७ कोटीचा टोल वसूल केल्याने पुणे-मुंबई एक्सप्रेस वरील टोल वसुली बंद करण्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्रीमती विद्या चव्हाण यांनी “मुंबई महानगरपालिकेच्या के.पु./प प्रभागाच्या सांताक्रुझ पश्चिम (मुंबई) येथील कमलाश्री बिल्डर आणि कमला लँडमार्क कन्स्ट्रक्शन या विकासकांनी घर विक्रीच्या माध्यमातून केलेला आर्थिक गैरव्यवहार” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.प्रकाश गजभिये यांनी “नागपूरच्या प्रादेशिक मनोरुग्णालयात उपचारासाठी येणाऱ्या रुग्णांची संख्येत वाढ होत असणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

दिनांक ८ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या सूचना

सन्माननीय सदस्य श्री.अनिल भोसले यांनी “कल्याण-डोंबिवली महानगरपालिकेचे उपायुक्त यांनी अनेक बेकायदेशीर कामे केल्यामुळे त्यांच्यावर विविध पोलीस ठाण्यात फौजदारी गुन्हे दाखल असूनही त्यांची नेमणूक अतिरिक्त आयुक्त पदावर केल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे.

उप सचिव .....

तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.जयंत प्र.पाटील यांनी “अमरावती जिल्ह्यातील टेंबूरखेडा (ता.वरुड) पंचायत समितीचे सदस्य श्री.देवेन्द्र भुयार यांच्याविरुद्ध मोर्शी पोलीस ठाण्यातील पोलीस निरीक्षक यांनी त्यांची कोणतीही चौकशी न करता तडीपार केल्याची कार्यवाही केल्याबाबत” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.संजय दत्त यांनी “आंतरजातीय प्रेमप्रकरणातून झालेल्या खुनाचा सुड म्हणून साताऱ्याजवळील चिंचणे वंदन गावातील दलित वस्तीवर दिनांक ७/१२/२०१६ रोजी रात्री जमावाने केलेला भीषण हल्ला” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य अॅड हुस्नबानू खलिफे यांनी “नागपूर मेडिकल रुग्णालयात नवजात बालकांच्या मृत्युंच्या संख्येत होत असलेली वाढ” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारीत आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य सर्वश्री धनंजय मुंडे यांनी “पुणे येथील ससुन रुग्णालयाच्या नवीन इमारतीमध्ये सुरक्षा व आग नियंत्रणाकरिता फायर अलार्म स्मोक डिटेक्शन सिस्टिम बसविण्यासाठी मागविण्यात आलेल्या निविदे प्रक्रियेत अनियमितता आढळणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो

उप सचिव .....

नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.अमरसिंह पंडित यांनी “जानेवारी/फेब्रुवारी, २०१६ च्या सुमारास जिल्हा शासकीय रुग्णालय, बीड येथे मोफत नेत्र शस्त्रक्रीया रुग्णांवर व चुकीच्या पध्दतीने शस्त्रक्रीया केल्यामुळे दृष्टी गमाविण्याची वेळ येणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य अॅड निरंजन डावखरे यांनी “ठाणे शहरातील उपवन येथील सत्यम लॉजमध्ये शरीर विक्रीचा अनैतिक व्यवसाय करित असल्याचे दिनांक २ डिसेंबर, २०१६ रोजी उघडकीस येणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

यानंतर सन्माननीय सदस्य श्री.प्रकाश गजभिये यांनी “नागपूर शासकीय रुग्णालयात तीन वर्षात कॅन्सरच्या ३५० बालकांची नोंद होणे” या विषयावर नियम ९३ अन्वये सूचना दिली आहे. तो नियम ९३ चा विषय होत नसल्याने, मी सूचनेस अनुमती नाकारित आहे. मात्र या विषयावर शासनाने निवेदन करावे.

या नंतर श्री. खर्चे

सभागृहापुढील कामकाजाबाबत

सभापती : उद्या सकाळी साडे अकरा किंवा सव्वा अकरा वाजता सभागृहाची बैठक सुरु करण्यात येईल. सकाळी या सभागृहात सीपीएची बैठक असते त्या बैठकीच्या वेळेत काही बदल झाला तर आपण सकाळी ११ वाजता सभागृहाची बैठक सुरु करू शकतो. याबाबत सर्व सन्माननीय सदस्यांना कळविण्यात येईल. उद्या सकाळी सभागृहाची विशेष बैठक घेऊन आतापर्यंत प्रलंबित असलेल्या लक्षवेधी सूचना घेण्यात येतील व आजच्या कामकाज पत्रिकेवर दर्शविण्यात आलेल्या सहा आणि उद्याच्या तीन लक्षवेधी सूचना अशा ९ लक्षवेधी सूचना विशेष बैठकीत चर्चेला घेण्यात येतील.

पृ.शी. : मुंबई महानगरपालिका (दुसरी सुधारणा) विधेयक.

L.A. BILL NO. XLVI OF 2016

(A BILL FURTHER TO AMEND THE
MUMBAI MUNICIPAL CORPORATION ACT) AND
MOTION FOR REFERRING THE BILL TO SELECT

COMMITTEE.

डॉ.रणजित पाटील (नगर विकास राज्य मंत्री) : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने विधानसभेने संमत केल्याप्रमाणे, सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक ४६ मुंबई महानगरपालिका अधिनियम यामध्ये आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक मांडतो.

सभापती : विधेयक मांडण्यात आले आहे.

डॉ.रणजित पाटील : महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक ४६ मुंबई महानगरपालिका अधिनियम यामध्ये आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक विचारात घेण्यात यावे, असा प्रस्ताव मांडतो.

प्रश्न प्रस्तुत झाला.

सभापती : विधेयक प्रवर समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.शरद रणपिसे, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव आहे, त्यांनी तो मांडावा.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक ४६ मुंबई महानगरपालिका (दुसरी सुधारणा) विधेयक विधान परिषदेची सहमती घेऊन १० सदस्यांच्या प्रवर समितीकडे त्यावरील प्रतित्वृत सहा महिन्यांच्या आत

08/12/2016
VVK/MMP

(असुधारित प्रत/ प्रसिद्धीसाठी नाही)
प्रथम श्री. रोझेकर

WW-258
19:20

सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे, असा मी आपल्या अनुमतीने प्रस्ताव मांडतो.

प्रस्ताव प्रस्तुत झाला.

सभापती : आता विधेयक विचारात घेण्यासंबंधीचा प्रश्न आणि विधेयक प्रवर समितीकडे पाठविण्यासंबंधीचा प्रस्ताव या दोन्ही प्रस्तावांवर एकत्रित चर्चा होईल.

सभापती....

त्यानंतर मंत्र्यांचे उत्तर झाल्यानंतर विधेयक प्रवर समितीकडे पाठविण्याबाबतचा प्रस्ताव मतास टाकला जाईल व तो असंमत झाल्यास विधेयक विचारात घेण्यासंबंधीचा प्रश्न मतास टाकला जाईल.

आता सन्माननीय सदस्यांनी भाषणास सुरुवात करावी.

अॅड. राहूल नार्वेकर (विधानसभेने निवडलेले): सभापती महोदय, विधेयक क्रमांक ४६ “A Bill further to amend the Mumbai Municipal Corporation Act” ही अत्यंत महत्वाची सुधारणा आहे. या सुधारणेनंतर फक्त मुंबई महानगरपालिकेच्या रेव्हेन्यू स्ट्रक्चरमध्ये फरक पडणार नसून मुंबईतील सामान्य नागरिकांच्या खिशाला फरक पडणारी ही सुधारणा आहे. या सुधारणेमध्ये सेक्शन ९१ (बी) ची प्रोव्हीजन आहे. त्या प्रोव्हीजनमध्ये सुधारणा करण्याचा शासनाचा विचार आहे, सेक्शन ९१ (बी) मध्ये प्रोव्हीजन टू सबक्लॉज (2) मध्ये शासनाने महानगरपालिकेला लीजवर जागा दिली आहे. त्यांची लीज संपलेली आहे, त्या जागा पुन्हा महानगरपालिकेला लीजवर देण्याचे अधिकार आहेत, सबक्लॉज (3) नुसार त्या जागा दिल्या जातात. त्या जागांसाठी शासन व महानगरपालिकेला लीज रेंट मिळतो. आता ही रक्कम ५०-५० टक्के विभागून घेण्यात येते. ही सुधारणा मंजूर झाल्यानंतर शासन ५० टक्के ऐवजी ७० टक्के रक्कम घेणार आहे. सबक्लॉज (4) मध्ये सुरुवातीला १० वर्षांनंतर लीज रेंट इन्क्रीज करू शकत होतो. आता लीज रेंट इन्क्रीज करण्याचा अधिकार १० वर्षांच्या आत देखील दिलेला आहे. मुंबई शहरात एकूण जेवढी जमीन आहे ती महानगरपालिकेच्या मालकीची आहे किंवा त्या जागांचा संपूर्ण लीज होल्ड राईट्स महानगरपालिकेला आहे. शासनाकडे काही जमीन आहे, थोड्या फार प्रमाणात जमीन प्रायव्हेट लोकांकडे किंवा एनटीटीजकडे आहे. त्यामुळे जास्तीत जास्त जमीन शासनाची किंवा महानगरपालिकेची आहे. महानगरपालिकेचा महसूल यामुळे कमी होणार आहे. महानगरपालिकेकडून लीज रेंट मधील हिस्सा ५० टक्के ऐवजी ७० टक्के घेतला जाणार आहे. कॉन्सीक्वेंटली महानगरपालिका त्यांचा रेव्हेन्यू डेफिसिट मेक गूड करण्यासाठी ज्या जागा त्यांनी लीजवर दिल्या आहेत, त्यांच्याकडून लीज रेंट वाढवून घेतील किंवा अन अॅक्सेप्टेबल टर्मस् टाकतील. असाच प्रकार बीपीटीच्या जमिनी लीजवर आहेत, केंद्र शासनाच्या व बीपीटीच्या जमिनी मुंबईतील इस्टर्न किनारपट्ट्यात आहेत. तो जवळपास संपूर्ण परिसर बीपीटीचा आहे. अशा प्रकारे लीज रेंट इन्क्रीज झाल्यानंतर सुप्रीम कोर्टापर्यंत हे मॅटर गेले आहे. जे लेसर्स आहेत ते

अॅड. राहूल नार्वेकर....

त्यांना न परवडणारे लीज बीपीटी चार्ज करित आहे. शासनाला माझा प्रश्न आहे की, आपणाला शासनाचा महसूल वाढवायचा असेल किंवा बीएमसीचा शेअर रेव्हेंयूमध्ये कमी करायचा असेल तर याचा फटका कोणत्याही प्रकारे सामान्य जनतेला बसणार नाही याची आपण काळजी घ्यावी व त्यानंतर अशी सुधारणा करावी.

सभापती महोदय, महानगरपालिकेने बऱ्याचशा जागा हॉस्पिटलला दिल्या आहेत, शाळांना दिल्या आहेत, पब्लिक चॅरिटीसाठी दिल्या आहेत, असे असताना आपण लीज रेंट इन्क्रीज करित आहेत, तेव्हा आपण प्रोव्हीजो अॅड करावा, पब्लिक वापरासाठी चॅरिटेबल इन्स्टिट्यूटला जागा देण्यात आल्या आहेत, हॉस्पिटलसाठी काही जागा दिल्या आहेत, शाळांसाठी काही जागा दिल्या आहेत. सार्वजनिक वापरासाठी किंवा ज्या ज्या कारणांसाठी या जागा दिल्या आहेत. त्यांना ही सुधारणा लागू होणार नाही. सुधारणा लागू झाली तर त्यांच्यासाठी शासन लीज रेंट इन्क्रीज करणार नाही. असे शासनाने केले नाही तर त्याचा परिणाम असा होईल

की, लीज रेंट वाढल्यानंतर सामान्य जनतेकडून तेवढी रक्कम त्या संस्था रिकव्हर करतील. याबाबत शासनाने काळजी घ्यावी व त्यानंतर ही सुधारणा करावी अशी माझी सूचना आहे. मला असे वाटले होते की, मुंबई महानगरपालिकेचा प्रश्न सभागृहात येईल व मुंबईतील सामान्य जनतेच्याहिताचा नसलेला निर्णय होत असताना मुंबई महानगरपालिकेत इतकी वर्षे सत्ता राबविणारा शिवसेना पक्ष याचा विरोध करेल, पण दुर्दैवाने तसे होताना दिसत नाही. मी शासनाला विनंती करतो की, अशी सुधारणा करण्यापूर्वी मी मांडलेल्या सूचनांचा विचार करावा. धन्यवाद.

डॉ. रणजित पाटील (नगर विकास राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य अॅड.राहूल नार्वेकर यांनी दोन गोष्टी सांगितल्या आहेत, त्यांचा मुद्दा असा होता की, जो महसूल मिळत होता तो ५०-५० टक्के महानगरपालिका व शासनाकडे शेअर होत होता. आता अशी सुधारणा करण्यात येत आहे की, यातील ७० टक्के हिस्सा शासन घेणार आहे व ३० टक्के हिस्सा महानगरपालिका घेणार आहे. मला असे सांगावेसे वाटते की, आपण आतापर्यंत लीज घेत होतो. शेड्यूल डब्ल्युवर असणाऱ्या १६० जमिनी आजूबाजूच्या वॉर्डच्या आहेत, १६० मिळकती कमर्शियल जागेवर असून त्यापासून महसूल कमी मिळत होता. त्याची अनुसूची माझ्याकडे आहे, ए विभाग म्हणजे मरीन लाईन्स विभागात ८७ आहेत, डी विभाग म्हणजे मलबार हील्स येथे ५७ आहेत, त्यानंतर जी-ड दक्षिण म्हणजे महालक्ष्मी रेसकोर्स परिसरात १६ मिळकती आहेत. यातून आतापर्यंत दरवर्षी एकूण ८२ लाख रुपयांचा महसूल मिळत होता. आता दर दहा वर्षांनी भाडेपट्टा वाढविला जात होता. वने आणि महसूल खात्याच्या धोरणानुसार हा भाडेपट्टा वाढविला जात होता. हे महानगरपालिकेच्या व्यवस्थापनेमध्ये होते, वन व महसूल खात्याचे नियम त्यांना लावले जात होते. महानगरपालिकेच्या व्यवस्थापनेत हे ठेवण्यात येईल व नगर विकास विभागाच्या तरतुदी त्यासाठी लागू राहतील. असा बदल यामध्ये करण्यात आला आहे. यातून महसूल वाढणार आहे, आता ८२ लाख रुपये महसूल एका वर्षात मिळतो. तो आता मल्टीपल टाईम्समध्ये वाढणार आहे. आपणाला पाहिजे तेव्हा भाडेपट्टा आपण वाढवू शकू. याचा क्युमुलिटिव्ह इफेक्ट पाहिला तर कदाचित आज महानगरपालिकेला ५० टक्के मधून जेवढे उत्पन्न मिळते ते उत्पन्न ३० टक्के देऊन देखील त्यापेक्षा जास्त उत्पन्न मिळेल. दुसरा विषय आपला असा होता की, आपण प्रायव्हेट संस्थेला देत होतो, हे करीत असताना इन्क्रेज रेंट असा ठेवायला पाहिजे की, यामध्ये ज्या चॅरिटेबल इन्स्टीट्यूट आहेत, हॉस्पिटल, शाळा असेल, यांना दिलेल्या जागांच्या लीज रेंट मध्ये वाढ होणार नाही अशी दखल

डॉ.रणजित पाटील....

घ्यावी. याबाबत शासनाचे धोरण आहे, हे सर्व करित असताना बऱ्याच गोष्टीमध्ये चॅरिटेबल इन्स्टीट्यूटला सवलत देतो. त्यांना लागणाऱ्या इक्वीपमेंटपासून तर सर्व गोष्टीसाठी त्यांना सवलत देण्यात येते. ज्या चॅरिटेबल हॉस्पिटल चालवितात त्या समितीचा मी अध्यक्ष आहे.
या नंतर श्री. बोरले

डॉ.रणजित पाटील.....

खरे म्हणजे त्यांनी १० टक्के खाटा दारिद्र्य रेषेखालील रुग्णांसाठी राखीव ठेवल्या पाहिजेत. त्यांनी दारिद्र्य रेषेखालील रुग्णांसाठी १० टक्के खाटा सवलतीच्या दराने उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत. परंतु, सर्व हॉस्पिटलचा अनुभव असा आहे की, तेथे कोणत्याही प्रकारचे फलक लावलेले नसतात, त्यांच्याकडून रुग्णांना कोणताही फायदा मिळत नाही. तरीही आम्ही आपण दिलेल्या सूचनेचा सहानुभूतिपूर्वक विचार करू. जे खरोखर चांगल्या प्रकारे एज्युकेशन इन्स्टीट्यूट चालवितात त्यांचा आम्ही विचार करू.

सभापती: सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे यांनी या विधेयकाला सुधारणा दिलेली आहे त्यांना ती मांडावयाची नाही असे मी गृहीत धरतो.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, मला या विधेयकावर बोलावयाचे आहे.

सभापती : सन्माननीय सदस्यांनी विधेयकावर बोलावे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, मी मघाशी सांगितले की, शासन एवढे अध्यादेश काढते आणि ते ऐनवेळी सभागृहात मांडले जातात. मी आपल्याला सांगू इच्छितो की, आम्हाला या संदर्भा अध्यादेश असल्याचे माहितीच नव्हते. ज्यावेळी कर्मचाऱ्यांनी नागपूर अधिवेशनाला येण्यासाठी मुंबई सोडली त्यावेळी मी संबंधित विभागाकडून माहिती घेतली. त्यावेळी हा अध्यादेश काढण्यात आलेला नव्हता. परंतु, येथे आल्यानंतर हा अध्यादेश अचानक काढण्यात आला. आपण विधानसभेत अध्यादेश केव्हा इंट्रोड्यूस करता आणि त्यावर आम्ही सुधारणा केव्हा द्यावयाची आणि सन्माननीय सदस्यांनी त्याचा अभ्यास केव्हा करावयाचा याचा काहीही ताळमेळ नाही. आपण आज काही अध्यादेश सभागृहाच्या पटलावर ठेवलेले आहेत. ते अध्यादेश अत्यंत महत्वाचे आहेत. त्यामध्ये मुख्यमंत्री महोदयांच्या विभागाचे काही अध्यादेश आहेत.

सभापती : सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे साहेब आपण विधेयकावर बोलावे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, शासन अध्यादेश आणि बिल कसे क्लब करते आणि ते सभागृहात केव्हा मांडले जाते हे मी सांगत आहे. म्हणजे, या सभागृहाला काही महत्त्वच राहिलेले नाही अशा पद्धतीने विधेयक मंजूर करून घेण्याची पद्धत बरोबर नाही. आपण काल बिल इंट्रोड्यूस केले आणि आज ते सभागृहात मांडले. महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक आज सकाळी विधानसभेत मंजूर झाले आणि ते विधेयक आजच विधान परिषदेत मंजूर करावे, ही कोणती पद्धत आहे ? सन्माननीय सदस्य श्री.हेमंत टकले साहेब, महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक हे अत्यंत महत्वाचे विधेयक आहे. या विधेयकावर जवळपास सर्वच सन्माननीय सदस्यांना बोलावयाचे आहे. आपण आज दुपारी हे विधेयक विधानसभेत मंजूर केले आणि आता ते विधेयक विधान परिषदेत मंजूर करावे असे आम्हाला सांगत आहात, हे बरोबर नाही. महाराष्ट्र महानगर विकास प्राधिकरण हा मागील अध्यादेश होता. आपल्याला एमएमआरडीएच्या धर्तीवर संपूर्ण राज्याचे विकास प्राधिकरण स्थापन करावयाचे आहे. हा संपूर्ण राज्याचा प्रश्न आहे.

सभापती : आता ते बिल सभागृहासमोर चर्चेसाठी नाही.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, शासन अध्यादेश काढून कारभार करीत आहे.

सभापती : मी सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे साहेबांना सांगू इच्छितो की, हे नवीन विधेयक आहे, अशी माझी समजूत आहे. आपल्याला अध्यादेशावर बोलावयाचे असेल तर विषय वेगळा आहे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, मी नवीन विधेयकावर बोलत आहे. अध्यादेशाचे विधेयकात रुपांतर करणे आणि त्या विधेयकावर सन्माननीय सदस्यांनी

श्री.शरद रणपिसे.....

चर्चा न करता, ते विधेयक सभागृहात पारीत न होता प्रवर समितीकडे पाठवायचे म्हटले तर सरकार काहीच करीत नाही. सरकार सभागृहाचा अवमान करते, हे चुकीचे आहे. आपण कित्येक वेळा विधेयक प्रवर समितीकडे पाठवितो. आपण विधेयक प्रवर समितीकडे कशासाठी पाठवितो ? त्या बिलाची चिकित्सा व्हावी, सर्व बाजूने बिलाचा विचार व्हावा यासाठी आपण विधेयक प्रवर समितीकडे पाठवितो. परंतु, वाटाण्याच्या अक्षदा लावल्या जातात. मंत्री महोदय नावेच देत नाहीत. माझी सन्माननीय सभागृह नेत्यांकडून ही अपेक्षा नाही. म्हणून आता प्रवर समितीमध्ये बदल झाला पाहिजे. माझी अशी सूचना आहे की, आम्ही नावासह प्रवर समितीचा प्रस्ताव देऊ आणि तो प्रस्ताव सभागृहात मंजूर झाला तर सरकारला त्यावर काही करता येणार नाही.

सभापती : सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे साहेब मी आपल्या निदर्शनास आणून देऊ इच्छितो की, हा विषय अतिशय गंभीर आहे. (...अडथळा...) माननीय जलसंपदा मंत्री आपण थोडे गांभीर्याने घ्यावे. सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे साहेबांनी जो विषय मांडला तो सभागृहाच्या सार्वभौमत्वाचा विषय आहे. मुख्यमंत्री महोदयांची आणि माझी या विषयावर चर्चा झालेली आहे. मागील वेळी अशा प्रकारच्या काही घटना घडल्या होत्या. माननीय सभागृह नेत्यांकडे तो विभाग होता. आपण मघाशी सांगितले की, माननीय सभागृह नेत्यांकडून आम्हाला ही अपेक्षा नाही. ते मुद्दाम झाले असेल किंवा नाही, हा विषय नाही. परंतु, घटनात्मक दृष्ट्या आपल्याला ६ महिने करता येत नाही असे विधी व न्याय विभागाने सांगितले आहे. आता वाद घालत बसण्यापेक्षा आज रात्री मुख्यमंत्री महोदय येणार आहेत. उद्या जमले तर आपण सर्व ज्येष्ठ गटनेते एकत्र बसू आणि विधी व न्याय विभागाने दिलेले ओपिनियन आणि सभागृहाचे सार्वभौमत्व यातून निश्चितपणे काही मार्ग काढता येईल काय हे बघू. आपण मला ऑफहॅन्ड विचाराल तर ६ महिन्याचे कॉन्स्टिट्यूशनल बंधन असेल किंवा नसेल, हे विषय सोडले तरी ३

सभापती.....

महिन्यात आपल्याला हे सर्व करता येईल आणि नाही झाले तर मग कदाचित विधी व न्याय विभागाने जे सांगितलेले आहे ते आपण करू. आपण जे सांगितले त्याप्रमाणे नावासह घेऊ. However, the sovereignty of this House at any cost must be preserved.

श्री.भाई जगताप : सभापती महोदय, आपण सभागृहाच्या सार्वभौमत्वाबद्दल बोलत आहोत. ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे. आपण कधी विरोधी पक्षात असू किंवा सत्ताधारी पक्षात असू, तो विषय नाही. परंतु, असे निदर्शनास आलेले आहे. आपण याबाबत चर्चाही केली की, ज्यावेळी विधानसभेत बिल मंजूर होऊन ते विधान परिषदेत चर्चेला येते त्यावेळी या सभागृहाने ते प्रवर समितीकडे पाठविले तर ती प्रोसेस पूर्ण होऊनच ते बिल खालच्या सभागृहात मांडले पाहिजे, अशी आता पर्यंतची प्रथा, परंपरा आहे. परंतु, काही बिलांच्या बाबतीत असे निदर्शनास आलेले आहे की, ती प्रक्रिया न होता दुसऱ्या वेळी ते विधेयक विधानसभेत मांडून पासही झालेले आहे. सन्माननीय सभागृह नेते जर अशा पद्धतीने होत असेल तर ते अयोग्य आहे. ते कोणालाही मान्य होणार नाही. सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे आणि स्वतः माननीय सभापतींनी सांगितले की, सभागृहाचे सार्वभौमत्व म्हणजे एकंदरीत आपल्या सर्वांचा सन्मान आहे. आपल्याला हे केंद्रस्थानी ठेऊन काही गोष्टी करणे आवश्यक आहेत.

सभापती : सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे साहेब आपल्याला सुधारणा मांडावयाची नाही ना ?

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, आपण सांगितल्यानंतर आपला शब्द आमच्यासाठी आदेश आहे. परंतु, मी या निमित्ताने मंत्री महोदयांना सांगू इच्छितो की, आपण लिज रेंटचा हिशोब सांगितला, वाढीव सांगितले. परंतु, अनेक खाजगी जागांवर क्लब आहेत, व्यायामाच्या सुविधा उपलब्ध आहेत. अनेक सन्माननीय सदस्यांनी मागणी केली होती की, आम्हाला सुद्धा त्या क्लबचे सदस्यत्व मिळाले पाहिजे.

सभापती : मी आपल्याला सांगू इच्छितो की, तो महसूल विभागाचा विषय आहे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, हा महसूल विभागाचा विषय आहे, हे बरोबर आहे. परंतु, हा मुख्यमंत्री महोदयांच्या अखत्यारीतील विषय असल्यामुळे Hon'ble Shri Ranjit Patil Sir is the proper person to approach the Hon'ble Chief Minister. त्यामुळे मी त्यांना सूचित करू इच्छितो की, आपण या बाबतीत आम्हाला काहीच सांगितलेले नाही. ठीक आहे, शासनाचा महसूल वाढतो. शासनाचा महसूल वाढण्यास काही हरकत नाही. शासन दरबारी निधी उपलब्ध होत असेल तर आम्ही त्याचे स्वागतच करू.

सभापती महोदय, विधेयक प्रवर समितीकडे पाठविण्यासंबंधी मी जो प्रस्ताव दिलेला आहे तो मागे घेण्यास सभागृहाची अनुमती मागतो.

सभागृहाच्या अनुमतीने प्रस्ताव मागे घेण्यात आला.

सभापती : आता मी विधेयक विचारात घेण्याबाबतचा प्रश्न मतास टाकतो.

प्रश्न मतास टाकून संमत झाला.

सभापती : विधेयक विचारात घेण्यात आले आहे. आता विधेयक खंडशः विचारात घेण्यात येईल.

खंड २ व ३ विधेयकाचा भाग झाले.

खंड १, संपूर्ण शीर्षक व हेतुवाक्य विधेयकाचे भाग झाले.

डॉ.रणजित पाटील : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चे वि.स.वि. क्रमांक-४६ संमत करण्यात यावे, असा प्रस्ताव मांडतो.

प्रश्न मतास टाकून संमत झाला.

सभापती : सन २०१६ चे वि.स.वि. क्रमांक-४६ संमत झाले आहे.

या नंतर श्री. भोगले

पृ.शी. : विवादित थकबाकी तडजोड (सुधारणा) विधेयक

L.A. BILL NO. XLIX OF 2016.

(A BILL TO AMEND THE
MAHARASHTRA SETTLEMENT OF ARREARS IN
DISPUTES ACT, 2016)

श्री.दीपक केसरकर (वित्त राज्यमंत्री) : सभापती महोदय, मी महाराष्ट्र विधानसभेने संमत केल्याप्रमाणे सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक महाराष्ट्र विवादित थकबाकी तडजोड अधिनियम, २०१६ यात सुधारणा करण्यासाठी विधेयक विचारात घेण्यात यावे, असा आपल्या अनुमतीने प्रस्ताव मांडतो.

असे करीत असताना मी सभागृहाच्या निदर्शनास आणू इच्छितो की, भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २०७, खंड (१) द्वारे महाराष्ट्राच्या राज्यपालांना प्रदान करण्यात आलेल्या शक्तींचा वापर करून त्यांनी हे विधेयक महाराष्ट्र विधान परिषदेसमोर मांडण्यासाठी शिफारस केली आहे.

आपल्याकडे सेल्स टॅक्सची थकबाकी असते, त्यामध्ये अनेक लोकांनी अपील दाखल केलेले असते, ते अपील ज्यांनी मागे घेतले त्यांना काही प्रमाणात सूट देण्याच्या संदर्भात हे विधेयक होते. या विधेयकामध्ये सुधारणा झाली आहे. अनुक्रमांक २३, २६ व २७ क्रमांकाचे अध्यादेश काढण्यात आले होते. अनुक्रमांक २३ चा अध्यादेश काढण्यात आला, त्यामध्ये स्टे देण्याची अट होती. अपील केल्यानंतर अनेकांना स्टे मिळत नाही. त्यामुळे व्यापाऱ्यांची मागणी होती की, आम्हाला स्टे चा फायदा मिळावा. पहिल्या अध्यादेशामध्ये ही अट काढली आहे.

सभापती महोदय, २४ क्रमांकाचा अध्यादेश होता, त्यामध्ये ३० सप्टेंबरपर्यंत मुदत होती ती १५ नोव्हेंबर, २०१६ पर्यंत वाढवावी अशी मागणी होती, ती मागणी मान्य करण्यात आली आहे. टोटल पेमेंट करावे असे त्यात होते. २७ क्रमांकाचा अध्यादेश काढण्यात आला, त्यामध्ये १५ नोव्हेंबरची मुदत होती ती ३० नोव्हेंबर, २०१६ पर्यंत वाढविण्यात आली आहे. अर्ज करणे, अर्ज मागे घेणे, त्याचबरोबर

श्री.दीपक केसरकर.....

आणखी एक सवलत शासनाने दिली आहे. ५० टक्के रक्कम अर्ज करताना व ५० टक्के रक्कम ३० डिसेंबर, २०१६ पर्यंत भरू शकतात अशी योजना आहे. आतापर्यंत या योजनेत ३८६०४ अर्ज प्राप्त झाले होते, त्यापैकी ३००३७ अर्ज शासनाला मिळाले. यातून शासनाला १४३८ कोटी रुपये मिळाले आहेत. व्यापाऱ्यांना पेनल्टी व व्याज कमी केल्यामुळे ११७२ कोटी रुपयांचा फायदा झाला आहे.

प्रश्न प्रस्तुत झाला.

...३....

श्री.शरद रणपिसे (विधानसभेने निवडलेले) : सभापती महोदय, मंत्री महोदयांनी असे सांगितले की, २३ नंबरचा अध्यादेश हा स्थगितीबद्दलचा होता. स्थगिती हा शब्द शासनाने वगळला आहे. कारण कोणतेही कोर्ट किंवा ट्रायब्युनल सहसा स्थगिती देत नव्हते. त्यामुळे स्थगिती शब्द काढून तुम्ही प्रक्रिया अधिक सुटसुटीत केली असा मंत्री महोदयांच्या बोलण्याचा अर्थ आहे.

सभापती महोदय, अध्यादेश क्रमांक २६ नुसार ३० सप्टेंबर ऐवजी १५ नोव्हेंबर, २०१६ पर्यंत मुदत वाढविली आहे. अध्यादेश क्रमांक २७ नुसार १५ नोव्हेंबर ऐवजी ३० डिसेंबर, २०१६ पर्यंत मुदत वाढविली आहे. हे विधेयक तीनही अध्यादेशांच्या अनुषंगाने एकत्रितपणे आणलेले दिसून येते. मला मंत्री महोदयांना सांगावयाचे आहे की, विक्रीकराची कोट्यवधी रुपयांची थकबाकी असते ती वसूल करण्यासाठी शासनाने एक चांगले पाऊल उचलले आहे. परंतु १ एप्रिल, २०१७ पासून जीएसटी लागू करण्याचा विचार सुरु आहे. या बिलाच्या निमित्ताने आम्हाला जाणून घ्यायचे आहे की, राज्यात जीएसटी लागू झाल्यानंतर वन नेशन, वन टॅक्स येईल. विक्रीकर कार्यालये जीएसटीच्या वसुलीमागे लागतील. मग ही विवादित थकबाकी आहे, जी तडजोडीने वसूल करित आहात तिच्याकडे लक्ष कोण देणार आहे? जीएसटी लागू होण्यापूर्वी ही सर्व प्रकरणे निकाली काढली पाहिजेत. अन्यथा एका बाजूला जीएसटी लागू होईल आणि दुसऱ्या बाजूला महाराष्ट्रात वॉट सुरु राहिल. हे चित्र योग्य दिसणार नाही. म्हणून मंत्री महोदयांनी त्यांच्या उत्तरामध्ये या संदर्भात स्पष्टीकरण द्यावे. जीएसटी लागू होण्यापूर्वी ही सर्व विवादित थकबाकीची प्रकरणे निकाली काढून विक्रीकर विभागातील अधिकारी जीएसटी वसूल करण्याच्या कामासाठी उपलब्ध केले जातील का?

सभापती महोदय, जे जीएसटी बिल तयार झाले आहे त्यामध्ये राज्य सरकारचे अधिकारी आणि केंद्र सरकारचे अधिकारी यांच्यामध्ये वाद, समस्या निर्माण झालेल्या आहेत. त्यांच्यामध्ये समन्वय नाही. केंद्र सरकारच्या अधिकाऱ्यांनी

श्री.शरद रणपिसे.....

आपली स्वतःची पदोन्नती अगोदरच करून घेतली आहे. जे डायरेक्टर होते ते डायरेक्टर जनरल झाले. डायरेक्टर जनरल होते ते सचिव झाले. परंतु राज्याचे अधिकारी दिल्लीला जातात तेव्हा त्यांना सांगितले जाते की, “You are not the Director General, why you are talking with us.” मग हा जो जीएसटीचा भाग आहे त्याच्या अनुषंगाने मोठे व्यापारी, मोठे भांडवलदार दिल्लीला जातील आणि राज्यात वडापाव विकणारे, किराणा व्यापारी यांच्याकडून विक्रीकर अधिकारी जीएसटीची वसुली करणार हे चित्र योग्य असणार नाही. मी जे बोलत आहे त्यात तथ्य आहे. माननीय अर्थमंत्र्यांसमवेत माननीय राज्यमंत्री दिल्ली येथील बैठकीला जातात की नाही याची मला माहिती नाही. परंतु असे होता कामा नये. असे असेल तर तुम्ही तातडीने आपल्या अधिकाऱ्यांचे अपग्रेडेशन करावे.

सभापती महोदय, जीएसटीची वसुली कोणी करायची यामध्ये राज्याचे नुकसान होता कामा नये. म्हणून तुम्ही राज्याच्या अधिकाऱ्यांना पदोन्नती द्या, ग्रेड द्या. त्यातून आपल्याला मोठया प्रमाणात महसूल मिळू शकतो. पुणे, मुंबईमध्ये वाहन निर्मितीचे, स्पेअर पार्टचे मोठमोठे उद्योग उभे राहिले आहेत. त्यांच्याकडून जीएसटीची वसुली केंद्र सरकारने करायची आणि वडापाव विकणारे, किराणा व्यापारी यांच्याकडून जीएसटीची वसुली राज्य सरकारने करायची हा वाद सुरु आहे. मी हे जबाबदारीने बोलत आहे. मंत्री महोदय याच्याशी सहमत होतील. तुम्ही आम्ही मिळून या राज्याचे उत्पन्न वाढावे म्हणून एकत्रित आले पाहिजे. केंद्र सरकारकडे जीएसटीबाबत आग्रह धरला पाहिजे. राज्य सरकारने जो प्रस्ताव मांडला आहे तो मंजूर झाला पाहिजे आणि आपला महसूल आपल्या पदरात पडला पाहिजे. अन्यथा एलबीटी लागू केल्यानंतर नगरपालिका, महापालिकांना हातात झोळी घेऊन फिरावे लागते तशी राज्य सरकारवर पाळी येता कामा नये. जीएसटी लागू होण्यापूर्वी विवादित थकबाकीचा विषय पूर्ण यंत्रणा वापरून संपुष्टात आणावा. म्हणजे तुम्हाला सर्व अधिकारी जीएसटीच्या वसुलीकरिता उपलब्ध होतील. जीएसटी वसुलीऐवजी वॉट वसुली करण्यामध्ये अधिकारी गुंतून पडतील आणि राज्याच्या दृष्टीने ते हितकारक असणार नाही एवढेच सांगून भाषण पूर्ण करतो.

श्री.सतेज ऊर्फ बंटी डी.पाटील (कोल्हापूर स्थानिक प्राधिकारी संस्था) : सभापती महोदय, २००५ पासून विवादित थकबाकी वसूल करण्यासाठी शासनाने अभय योजना आणली. मुदत नोव्हेंबर महिन्यापर्यंत वाढविली आहे. काही प्रकरणात कोर्ट मॅटर होते. १०० टक्के वसुली झाली का? १५ नोव्हेंबर ऐवजी ३० नोव्हेंबर, २०१६ पर्यंत मुदत वाढविली आहे, राज्य सरकारला जो महसूल अपेक्षित होता तो उद्देश सफल झाला की अजूनही प्रकरणे कोर्टात पेेडिंग आहेत?

...६...

श्री.दीपक केसरकर : सभापती महोदय, आमची अपेक्षा आहे की, नोव्हेंबर २०१६ अखेरपर्यंत १६०० कोटी रुपये मिळतील. सर्व थकबाकी आहे ती भरून निघणार नाही. डिमांड आलेल्या आहेत त्याबाबत अधिकाऱ्यांशी चर्चा केली. अनरिजनेबल डिमांड असतील त्याचा विचार झाला पाहिजे. थकबाकी जी वसुली होऊ शकत नाही त्याबाबत विचार झाला पाहिजे. याबाबत विभागाचा विचार चालू आहे. असाही विचार सुरु आहे की, वॉटच्या संदर्भात कोणतीही थकबाकी राहू नये. चुकून कोणाचे वॉट रजिस्ट्रेशन राहिले तर त्याबाबत काय करता येईल, जीएसटीकडे जात असताना अशी कोणतेही प्रकरण शासनाकडे राहता कामा नये असा उद्देश होता. १६०० कोटी रुपयांचा महसूल आपल्याला मिळेल. या ज्या फिगर्स आहेत त्या जास्त आहेत. डिमांड केलेली आहे ती अनरिजनेबल असून ही डिमांड त्यावेळी झालेली आहे, आता काही करता येणार नाही.

या नंतर श्री. ओटवणेकर

श्री.दीपक केसरकर....

ती माहिती सभागृहाच्या पटलावर ठेवेन. सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे यांनी दोन महत्वाचे प्रश्न विचारले आहेत. ते प्रश्न याच्याशी संबंधित नसले तरी ते GST संबंधात विचारले आहेत. GST मध्ये अधिकाऱ्यांची समन्वय समिती नसते. केंद्रीय वित्त मंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली समिती असते. त्या समितीचे सदस्य हे राज्याचे वित्त मंत्री असतात. या समितीचे उपाध्यक्ष हे सर्वसाधारणपणे मोठ्या राज्यातून निवडले जातात. यासंबंधातील आपली जी बाजू आहे ती निश्चितपणे केंद्र शासनापुढे मांडून त्याबाबत योग्य निर्णय करून घेण्यात येईल. माझी सभागृहाला विनंती आहे की, सभागृहाने हे विधेयक विचारात घ्यावे.

प्रश्न मतास टाकून संमत झाला.

सभापती : विधेयक विचारात घेण्यात आले आहे. आता मी विधेयक खंडशः सभागृहाला सादर करतो. शिफारशी करावयाच्या असल्यास सदस्यांनी मांडाव्यात.

(खंड २ ते ६ (दोन्ही सम्मिलित), खंड १, संपूर्ण शीर्षक व हेतुवाक्य हे एका पाठीमागून एक याप्रमाणे विचारात घेण्यात आले. त्यांच्या बाबतीत कोणतीही शिफारस करण्यात आली नाही.)

सभापती : ज्याअर्थी, परिषदेस कोणतीही शिफारस करावयाची नाही, त्याअर्थी, परिषदेला कोणतीही शिफारस करावयाची नाही, अशा शिफारशींसह हे विधेयक विधानसभेकडे परत पाठविण्यात येईल.

सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक २०१६ बाबत

सभापती : आता सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक १६ - महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक चर्चेला घेण्यात येईल. यासंबंधातील सन्माननीय सदस्य श्री.सतीश चव्हाण यांचे पत्र मला मिळाले आहे. सदस्यांनी दिलेली सुधारणा आता प्रवर समितीकडे पाठविता येणार नाही. सदस्यांनी आधीच सुधारणा द्यायला पाहिजे होती. त्यामुळे आता सुधारणेचा विचार करता येणार नाही.

श्री.सतेज ऊर्फ बंटी डी.पाटील : सभापती महोदय, सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक हे संयुक्त समितीकडे गेले होते. या समितीमध्ये मी, सन्माननीय सदस्य सर्वश्री.शरद रणपिसे, सतीश चव्हाण सदस्य होतो. या समितीमध्ये सर्व सदस्यांनी या विधेयकावर विस्तृत चर्चा केलेली आहे.

सभापती : हे विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठवून दिल्यानंतर ते येथे आलेले आहे. त्यामुळे विधेयक प्रलंबित ठेवण्यामध्ये काहीच अर्थ नाही. त्यामुळे सभागृहात विधेयक मांडावे असे मला वाटते. मी सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे यांना सांगू इच्छितो की, आपण संयुक्त समितीचे सदस्य होता. त्यामुळे आपल्याला यावर बोलता येणार नाही.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य सर्वश्री सतीश चव्हाण, सतेज ऊर्फ बंटी डी.पाटील व मी स्वतः संयुक्त समितीचे सदस्य होतो. विद्यापीठ विधेयक २०१६ हे अत्यंत महत्वाचे आहे. सन्माननीय मंत्री श्री.विनोद तावडे यांनी समितीमध्ये सर्व सन्माननीय सदस्यांना चांगल्या प्रकारे सहकार्य केले आहे हे मी नाकारीत नाही. सर्वांशी विचारविनिमय करून व सूचना घेऊन त्यांनी कामकाज केले आहे. असे असले तरी मी व सन्माननीय सदस्य श्री.कपिल पाटील यांनी एक डिसेंट नोट दिली आहे.

सभापती : हा विषय मला माहित आहे.

श्री.शरद रणपिसे : सभापती महोदय, तो विषय नाही. हे विधेयक महत्वाचे असल्यामुळे सन्माननीय सदस्यांना चर्चा करण्यासाठी वेळ मिळावा म्हणून ते विधेयक उघा घ्यावे एवढीच सन्माननीय सभागृहाला विनंती आहे.

सभापती : मी सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे यांना सांगू इच्छितो की, सन्माननीय सदस्य श्री.कपिल पाटील माझ्याकडे आले होते. त्यांनी डिसेंट नोट दिली आहे. त्याचा उल्लेख स्वतः माननीय मंत्री महोदय करणार आहेत. त्यात त्यांचे समाधान झालेले आहे. या सर्व गोष्टी माझ्यासमोर झालेल्या आहेत. त्यामुळे आता माननीय मंत्री महोदयांनी विधेयक मांडावे.

.....

पृ.शी.: सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक २०१६

L.A. BILL NO. XVI OF 2016.

(A BILL TO PROVIDE FOR ACADEMIC AUTONOMY AND EXCELLENCE, ADEQUATE REPRESENTATION THROUGH DEMOCRATIC PROCESS, TRANSFORMATION, STRENGTHENING AND REGULATING HIGHER EDUCATION AND FOR MATTERS CONNECTED THEREWITH OR INCIDENTAL THERETO.)

श्री.विनोद तावडे (उच्च तंत्र शिक्षण मंत्री) सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने विधान परिषदेने संमत केल्याप्रमाणे सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक १६-विद्याविषयक स्वायत्तता व अत्युच्च गुणवत्ता, लोकशाही प्रक्रियेद्वारे पर्याप्त प्रतिनिधीत्व, उच्च शिक्षणाची अभिवृद्धी, त्याचे बळकटीकरण व विनियमन यांकरिता आणि त्यांच्याशी संबंधित किंवा तद्रूपंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी विधेयक मांडतो.

सभापती : विधेयक मांडण्यात आले आहे.

श्री.विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चे वि.स.वि.१६ - विद्याविषयक स्वायत्तता व अत्युच्च गुणवत्ता, लोकशाही प्रक्रियेद्वारे पर्याप्त प्रतिनिधीत्व, उच्च शिक्षणाची अभिवृद्धी, त्याचे बळकटीकरण व विनियमन यांकरिता आणि त्यांच्याशी संबंधित किंवा तद्रूपंगिक बाबींकरिता तरतूद करण्यासाठी विधेयक विचारात घेण्यात यावे असा प्रस्ताव मांडतो.

श्री.विनोद तावडे.....

सभापती महोदय, हे विद्यापीठ विधेयक मागच्या वेळी विधान सभेमध्ये पारित झाले होते. त्यानंतर ते विधेयक विधान परिषदेच्या सभागृहात आले. त्यावेळी विधान परिषदेच्या बैठकीमध्ये ते विधेयक मंजूर करून घेण्याचा माझा मानस होता. कारण त्यावेळी बरेच दिवस विद्यापीठामध्ये कुठल्याही समित्या नव्हत्या. मला प्रामाणिकपणे सांगितले पाहिजे की, हे विधेयक संयुक्त समितीकडे गेल्यामुळे आम्ही या विधेयकावर खंडनिहाय चर्चा केली. यासाठी आम्ही जवळ जवळ १० बैठका घेतल्या. समितीने दोन दिवस सलग बैठक घेऊन एकत्रितपणे चर्चा केली आहे. समितीने या विधेयकातील जवळ जवळ ५६ खंडाना बदल सुचविले आहेत. या संयुक्त समितीचे असे वैशिष्ट्य होते की, यामध्ये विद्यार्थी चळवळीमध्ये काम करणारे सन्माननीय सदस्य होते, प्राध्यापकांचे हित जपणारे सन्माननीय सदस्य होते, यामध्ये कॉलेज चालविणारे व विद्यापीठ चालविणारे सदस्य होते. ज्याला कायद्याची बाजू माहिती आहे असे सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे हे सुद्धा या समितीचे सदस्य होते. त्यामुळे सर्व दृष्टिकोनातून विचार करून हे विधेयक आणले आहे. हे विधेयक महाराष्ट्रातील शिक्षणाची उच्च पातळी गाठण्यासाठी आणले असल्यामुळे शासनाने देखील कुठल्याही प्रकारे प्रेस्टीज इश्यू केलेला नाही. संयुक्त समितीसमोर जवळ जवळ ५७ जणांनी सूचना दिल्या होत्या त्यांची सुनावणी घेऊन त्यांचे सर्व म्हणणे आम्ही ऐकून घेतले. यात सर्व सन्माननीय सदस्यांनी सकारात्मक भूमिका घेतली. आरक्षण स्ट्रॅटिजी झाले आहे असे मत सन्माननीय सदस्य सर्वश्री शरद रणपिसे, कपिल पाटील यांनी व्यक्त केले आहे. कुलगुरू, कुलसचिव या पदांना आरक्षण लागू केले पाहिजे असे सर्वानाच वाटत होते. त्यामुळे या विषयासंबंधी आम्ही विधि व न्याय विभागाचे मत मागितले. त्यावेळी त्यांनी ही पदे एकाकी

श्री.विनोद तावडे.....

असल्यामुळे त्या पदांना आरक्षण लागू होत नाही असे सांगितले. त्यावेळी सन्माननीय सदस्य प्रा.अनिल सोले यांनी महानगरपालिका, नगरपालिकांमधील महापौर पदाला आरक्षण कसे लागू केले जाते अशा प्रकारचा मुद्दा उपस्थित केला. त्या मुद्यावरून आम्ही विधि व न्याय विभागाचे मत मागविले. त्यावेळी त्यांनी महानगरपालिका, नगरपालिका या भारतीय संविधानाच्या भाग नऊ अनुच्छेद २४३न(४) मध्ये स्थानिक संस्थामध्ये ठेवावयाच्या आरक्षणासंबंधातील तरतूद करण्यात आली आहे असे सांगितले. ही तरतूद ७२ वी घटना दुरुस्ती करून करण्यात आली आहे. त्यामुळे महापौर या पदासाठी आरक्षण लागू करता येते. यात स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा उल्लेख आहे. परंतु, विद्यापीठाचा उल्लेख नाही. त्यामुळे आरक्षण लागू करता येणार नाही असे विधि व न्याय विभागाचे मत आले. हे मत संयुक्त समितीतील अन्य सदस्यांनी स्वीकारले. पण सन्माननीय सदस्य सर्वश्री शरद रणपिसे आणि कपिल पाटील यांनी यावर टोकाची भूमिका न घेता डिसेंट नोट दिलेली आहे. त्याची नोंद हे विधेयक मांडताना सभागृहात घेऊ असे सांगितले होते. त्यामुळे सन्माननीय सदस्य सर्वश्री शरद रणपिसे आणि कपिल पाटील यांनी जी डिसेंट नोट दिली आहे ती रेकॉर्डवर जाणिवपूर्वक आणली आहे. आम्ही सगळ्याच गोष्टी सर्वांच्या सहमतीने केल्या आहेत. काही विषयांवर आम्ही दोनदा-तीनदा फेर विचार केला आहे. आता आम्ही विद्यापीठ कायदा हा विद्यार्थी केंद्रीत केला आहे. पूर्वी तो प्राध्यापक ओरिएंटेड जास्त होता. आम्ही विद्यार्थी संघटनेच्या निवडणुका लिंगडोह कमिटीच्या शिफारशीनुसार आणि सुप्रीम कोर्टाच्या आदेशानुसार घेणार आहोतच. या निवडणुका निकोप पद्धतीन कशा घ्यायच्या यासंबंधातील चर्चा स्टॅट्यूटच्या माध्यमातून येत्या काळात करण्यात येणार आहे. विद्यार्थी प्रतिनिधी हा मॅनेजमेंट कौन्सिलपर्यंत असू शकतो.

श्री.विनोद तावडे.....

एखाद्या कॉलेजमधील लोकल एन्क्वायरीचा कमिटी रिपोर्ट हा त्या कॉलेजच्या स्टुडंट कौन्सिलच्या माहिती शिवाय परिपूर्ण होणार नाही. येथे पर्यंत आम्ही विद्यार्थी सहभागाचा विचार केला आहे. दिव्यांग व्यक्तीसाठी कायद्यामध्ये कुठल्याही प्रकारची तरतूद नव्हती. ती आम्ही यामध्ये पुन्हा केलेली आहे. निवडणूक आणि नॉमिनेशन यासंबंधी निगवेकर समितीने ८० टक्के नॉमिनेशन आणि २० निवडणूक असे सुचविले होते. ते प्रमाण आता आम्ही ५१ व ४९ टक्क्यांपर्यंत आणलेले आहे. त्यामुळे कुलगुरू, डीन यांना एका बाजूला आम्ही अॅकेडमिक ऑटोनॉमी दिली आहे. ते मॅनेजमेंट कौन्सिल आणि सिनेटला आन्सरेबल राहणार आहेत असा आम्ही एक सुवर्णमध्य यात साधला आहे. आता पर्यंत कुठले तरी विद्यापीठ हे कोणाच्या तरी नावाने ओळखले जायचे. पण आता तसे होणार नाही. आता कुलगुरू आणि डीन यांना अॅकेडमिक ऑटोनॉमी मिळेल. आता पर्यंत असे होते की, अॅकेडमिक कौन्सिलमध्ये १९६०, १९७० मध्ये ग्रॅज्युएट झालेले प्राध्यापक येत होते. यावेळी आम्ही इमिजिएट ग्रॅज्युएट होऊन जो फर्स्ट क्लास फर्स्ट आला आहे त्याला अॅकेडमिक कौन्सिलमध्ये घेतले आहे. आपण ५० वर्षापूर्वी शिकलात. त्यापेक्षा आम्ही आता जे शिकलो त्याबद्दल काय वाटते हे विद्यार्थीच सांगू शकतो. यामध्ये उद्योग क्षेत्रातील, कृषी क्षेत्रातील जे तज्ज्ञ आहेत त्यांना देखील अॅकेडमिक कौन्सिलमध्ये घेतले आहे. त्यामुळे ही अॅकेडमिक कौन्सिल अधिक एक्सलन्स विथ रेलेव्हन्स होईल. अमरावती भागात आदिवासी भाग जास्त असेल तर आदिवासी भागातील अभ्यासक्रम व रिसर्च अधिक कसे होऊ शकेल हा एक्सलन्स व लोकल रेलेव्हन्स आला पाहिजे असा आम्ही विचार केला.

या नंतर श्री. जुन्नरे

श्री.विनोद तावडे .....

सभापती महोदय, सर्वात महत्वाचे असे आहे की, सरसकट आरक्षण नीट येत नव्हते. बोर्ड ऑफ स्टडीज आणि सगळ्यांना नीट गणित बांधून घटनेत जे म्हटले आहे त्या प्रमाणे डिक्टो केले आहे. ज्या प्रमाणे सामान्य प्रशासन विभाग रोस्टर तयार करते त्या पध्दतीने आपण या विधेयकात चांगल्या पध्दतीने विचार केला आहे.

सभापती महोदय, आपण क्लस्टर युनिव्हर्सिटीची नवीन संकल्पना अॅक्टमध्ये सूचना केल्यानंतर आणलेली आहे. या क्लस्टर युनिव्हर्सिटीच्या माध्यमातून अॅकेडमिक वेगळ्या प्रकारच्या कोर्सेसला संधी देऊ शकतो. समितीच्या बैठकीच्या चर्चा करण्यात आली की, कामाच्या ठिकाणी महिलांचा लैंगिक छळ होतो परंतु त्यासंदर्भात विशाखा समिती कायद्यात नव्हती. अनेक वेळा रिसर्च करणाऱ्या, एमएससीच्या मुलींचे शोषण होते अशा तक्रारी आपण ऐकतो. कायद्याने पुढे जी काही कारवाई होते ती होते. परंतु विद्यापीठ कायद्यामध्ये सुध्दा विशाखा समिती निर्माण होणे आणि त्यातून या सर्व गोष्टी थांबतील अशा बऱ्याच गोष्टी या कायद्यात करण्यात आलेल्या आहेत.

सभापती महोदय, शिक्षकांची गुणवत्ता वाढविण्याचा विचार या कायद्यात करण्यात आलेला आहे. सर्वात महत्वाची सूचना आली की, कायदा चांगला तयार होतो परंतु विद्यापीठे आपापली स्टॅट्यूट तयार करतात आणि त्यामुळे सर्व घोळ होतो. त्यामुळे यामध्ये काही कॉमन स्टॅट्यूट असावेत अशी एक सूचना आली आणि त्या पध्दतीने आपण काम केलेले आहे. यामध्ये कायदाही चांगला झाला आणि स्टॅट्यूट सुध्दा चांगला झाला आहे.

सभापती महोदय, विद्यापीठामध्ये शैक्षणिक गुणवत्ता टिकवली पाहिजे ती आपण या कायद्याने चांगल्या प्रकारे टिकवू शकणार आहोत.

सभापती महोदय, अगोदर तक्रार निवारण व्यवस्था परिणामकारक नसल्यामुळे सतत केसेस कोर्टात जात होत्या. त्यामुळे येथे आपण निवृत्त न्याधीशाच्या

श्री.विनोद तावडे .....

अध्यक्षतेखाली काम होणार असल्यामुळे बऱ्याचशा केसेसचा निपटारा हा विद्यापीठ लेव्हललाच होईल व त्यामुळे कोर्टात जाण्याच्या केसेस कमी होतील. प्रत्येक विद्यापीठाची शेकडो प्रकरणे कोर्टात असून ती कमी करण्याची व्यवस्था आपण या विधेयकात केलेली आहे.

सभापती महोदय, या विधेयकात आधुनिक अकौंटिंग पध्दतीचा विषय, शैक्षणिक संस्था स्थापन करणे किंवा धर्मादाय संस्था व्यतिरिक्त औद्योगिक संस्थांच्या माध्यमातून ज्या काही खाजगी संस्था येत आहेत त्यांचाही विचार या विधेयकात करण्यात आलेला आहे.

सभापती महोदय, या विधेयकात सांगण्यासारख्या भरपूर गोष्टी आहेत. परंतु एक नक्की सांगतो की, संयुक्त समितीच्या १० बैठका झाल्या. त्यामध्ये सदस्यांनी माईड अप्लाय केला व या समितीमधील प्रत्येक बैठकीत सदस्यांची उपस्थिती ८० टक्के होती. या संयुक्त समितीने महाराष्ट्रातील उच्च शिक्षण, विद्यापीठातील शैक्षणिक गुणवत्ता खऱ्या अर्थाने वाढेल असा कायदा तयार केला असून हे विधेयक विधानपरिषद पास करित असल्यामुळे माझी सर्व सन्माननीय सदस्यांना विनंती आहे की, हा एक चांगला कायदा असून पुढील येणाऱ्या काळात शिक्षणाची उंची त्यामुळे वाढणार असल्यामुळे आपण हे विधेयक एक मताने पारित करावे अशी विनंती करतो.

प्रश्न प्रस्तुत झाला.

श्री.हरिसिंह राठोड : सभापती महोदय, मला माननीय उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्र्यांकडून एक माहिती पाहिजे आहे की, आरक्षणाच्या बाबतीत जी काही तरतूद करण्यात आली आहे त्याबाबतीत माझी शंका अशी आहे की, जर विषयवार रोस्टरची पध्दत वापरली असेल तर त्याचा इतर घटकांवर म्हणजे विमुक्त भटके या जातीवर फार मोठा अन्याय होणार आहे. विषयवार बघितले तर एक दोन पोस्ट असतात,.....

श्री.विनोद तावडे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य श्री. हरिसिंह राठोड यांचा एक विषय कोर्टात सुरु आहे परंतु तो वेगळा आहे. या ठिकाणी प्राध्यापकांच्या आरक्षणाचा विषय नाही. मॅनेजमेंट कौन्सिलवर किती, सिनेटवर किती असा हा विषय आहे. तुमचा आणि हा विषय वेगळा आहे.

अॅड रामहरी रुपनवर : सभापती महोदय, मला मंत्री महोदयांकडून समजून घ्यावयाचे आहे की, विद्यापीठावर विधिमंडळाच्या संदस्यांच्या काही नेमणूका होत असतात. नवीन विद्यापीठ कायद्यात मॅनेजमेंट आणि सिनेटवर विधिमंडळाच्या सदस्यांचा समावेश होणार आहे काय ?

श्री.विनोद तावडे : होय.

श्री.प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, या विधेयकाचा आम्ही विरोध करणार नाही. परंतु या विधेयकाच्या संदर्भात मला काही सूचना द्यावयाच्या आहेत. आज विधानसभेत विद्यापीठ विधेयक पारित झालेले असून त्याच्या प्रती आम्हाला उपलब्ध झालेल्या नाहीत.

सभापती : कॉपीज उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या आहेत.

श्री.प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक, २०१६ यामध्ये संविधानिक पदांना आरक्षण लागू करणे, महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक, २०१६ मधील कलम १० मध्ये खालील प्रमाणे संविधानिक अधिकारी निश्चित करण्यात आलेले आहेत. हा कायदा मंजूर झाल्यानंतर तो ११ विद्यापीठांना लागू होणार आहे. यामध्ये सिनेट, मॅनेजमेंट कौन्सिल, अॅकेडमिक कौन्सिल, बोर्ड ऑफ स्टडीज अशा अॅथोरिटीज आपण दिलेल्या आहेत. आपण जे अधिकारी निश्चित केले आहेत त्यामध्ये १) कुलगुरु २) प्रकुलगुरु ३) कुलसचिव ४) अधिष्ठाता ५) संचालक परीक्षा व मुल्यमापन ६) वित्त व लेखाधिकारी ७) संचालक उप परिसर किमान १ ते ४, ८) संचालक इनोव्हेशन, इन्क्युबेशन अॅण्ड लिंकेजेस ९) ग्रंथपाल संचालक लाईफ लाँग लर्निंग, संचालक स्टुडंट डेव्हलपमेंट, संचालक स्पोर्ट्स अॅण्ड फिजिकल एज्युकेशन.

सभापती महोदय, मी आपल्याला सांगू इच्छितो की, १९२३ मध्ये नागपूर विद्यापीठाची स्थापना होऊन आज त्याला ९३ वर्षे पूर्ण होऊन सुध्दा या ठिकाणी अनुसूचित जातीचा एक सुध्दा कुलसचिव आतापर्यंत नेमण्यात आलेला नाही. आपण भारतीय संविधानाच्या गोष्टी करतो. मग कायदा तयार करीत असताना, अध्यादेशाचे रूपांतर कायद्यामध्ये करण्यासाठीच हे विधेयक या ठिकाणी आले आहे. परंतु आपण या कायद्यामध्ये कोणत्याही प्रवर्गावर अन्याय होऊ नये, कोणताही घटक दुखावला जाऊ नये अशी भूमिका प्रिंम्बलनुसार शासनाची असली पाहिजे असा नियम आहे. माननीय राज्यपाल महोदय कुलगुरुंची नेमणूक करीत असतात त्यामुळे आता ११ कुलगुरु नेमले जाणार आहेत. प्रकुलगुरुंची नेमणूक राज्यपाल महोदय करीत असतात व कुलसचिवांची नेमणूक शासनाच्या परवानगीने होत असते. ११ कुलसचिव, ११ कुलगुरु व ११ प्रकुलगुरुंची नेमणूक होत असतांना आपण त्यासाठी रोस्टर लावले आहे काय ? सिंगल आयसोलेटेड पोस्ट केल्यामुळे आपण आरक्षण देऊच शकत नाही त्यामुळे हे विधेयक मंजूर होण्याच्या अगोदर या विधेयकाच्या संदर्भात मला काही सूचना आणि सुधारणा करावयाच्या आहेत. आपण चार ठिकाणी चार अधिष्ठाता दिले. आताचे अधिष्ठाता जे आहेत ते सॅलरिड नाहीत. परंतु आता तुम्ही जे अधिष्ठाता नेमणार आहात ते सॅलरिड राहणार आहे. त्यामुळे त्यांचे पे स्केल सेम राहणार आहे, पोस्ट सेम राहणार आहे त्यामुळे यामध्ये रोस्टर लावणे क्रमप्राप्त आहे. हे विधेयक मंजूर करीत असताना आपण विद्यापीठांना रोस्टर कशा प्रकारे दिले ? सम वेतन आणि समकक्ष आणि कालमर्यादा सम असेल तर त्या ठिकाणी बिंदू नामावली लागणे गरजेचे आहे. हे बाकीच्या ठिकाणी सुध्दा आहे. १९४८ चा कायदा आम्ही वाचला आहे. विद्यापीठ कायदा १९९४ मध्ये गल्लत झालेली असून या ठिकाणी कायदा तयार करीत असताना उद्या आम्हाला शिक्षक संघटना मिळाल्या, काही सिनेट्स मिळाले, मॅनेजमेंट कौन्सिलचे मॅबर्स मिळाले , बोर्ड ऑफ कौन्सिलचे काही मॅबर्स मिळाले, अॅकॅडमिक कौन्सिलचे मॅबर्स मिळाले व

श्री.प्रकाश गजभिये ....

याकायद्यामध्ये आरक्षणाचे उल्लंघन होत असेल व असे असताना हे विधेयक मंजूर झाले आणि त्यांसदर्भात आम्हाला कोणी माहिती विचारली तर आम्ही काय माहिती देणार ? आम्ही शिक्षकांना काय उत्तर देणार ? अधिकारी आणि प्राचार्यांना कोणते उत्तर देणार ? अगोदर १५ इलेक्टेड टिचर होते त्यांची संख्या आता आपण १० वर आणलेली आहे.

या नंतर श्री. शिगम

श्री.प्रकाश गजभिये....

प्राचार्यांची संख्या दहा आहे त्यास आमचा विरोध नाही. आम्हाला विधेयकावर बोलण्याचा अधिकार आहे.

सभापती : मला सन्माननीय सदस्यांच्या अधिकारांची चांगली माहिती आहे. आपण थोडक्यात बोलावे अशी माझी आपणास विनंती आहे. आपणास माझी विनंती अमान्य करायची असेल तर आपण बोलावे.

श्री.प्रकाश गजभिये :सभापती महोदय, सदर अधिनियमामध्ये एकूण १२ प्रकारच्या अधिकाऱ्यांमध्ये १० स्वर्गात प्रत्येकी एक अधिकारी, एक संचालक व शाखा अधिष्ठाता या स्वर्गात ४ अधिकारी अशा एकूण १८ अधिकाऱ्यांचा समावेश आहे. सदर अधिनियमामध्ये राज्यातील ११ विद्यापीठांमध्ये १९८ अधिकाऱ्यांची तरतूद करण्यात आलेली आहे. या अधिकाऱ्यांच्या नेमणुकांमध्ये आरक्षणाची कोणत्याही प्रकारची तरतूद न करण्यात आल्यामुळे राज्यातील अनुसूचित जाती, जमाती, विजाभज, ओबीसी, एनबीसी, या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना संधीसाधू लोकांमुळे वंचित रहावे लागले. आता देखील वंचित रहावे लागणार आहे. माननीय शिक्षण मंत्री दानी आहेत. आम्ही या विधेयकामध्ये केलेल्या सूचना ते मान्य करतील असा मला विश्वास आहे.

सभापती महोदय, अधिकाऱ्यांच्या नेमणुकांमध्ये आरक्षणाची कोणत्याही प्रकारची तरतूद न करण्यात आल्यामुळे या वर्गातील लोकांना या कायद्यामुळे न्याय मिळण्याची कोणतीही सूतराम शक्यता नाही. भारतीय घटनेनुसार सरळसेवेच्या वर्ग (१) च्या पदांमध्ये टप्प्याटप्प्यामध्ये आरक्षणाची तरतूद आहे. त्याप्रमाणे महाराष्ट्र स्टेट पब्लिक सर्व्हीसेस अधिनियम २००१ मध्ये देखील वर्ग (१) मध्ये सर्व स्तरावर आरक्षणाची तरतूद आहे. महाराष्ट्र विद्यापीठ अधिनियम १९९४ नुसार ११ विद्यापीठांमध्ये अशाप्रकारच्या १०० अधिकाऱ्यांची तरतूद आहे. परंतु सन १९९४ पासून सन २०१६ पर्यंत फक्त ५ ते १० टक्के मागासवर्गीय अधिकाऱ्यांना संधी

श्री.प्रकाश गजभिये....

मिळालेली आहे. त्यानंतर संधी मिळालेली दिसत नाही. महाराष्ट्र अधिनियम १९९४ मधील कलम ७९ नुसार निवड समितीवर कुलगुरुचे नामनिर्देशित सदस्य असल्याने कुलगुरुंच्या एकाधिकारशाहीने सर्व अधिकाऱ्यांच्या नेमणुका करण्यात येत आहेत. महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ मधील कलम १०७ नुसार स्थापन करण्यात आलेली निवड समिती देखील कुलगुरुंच्या प्रभावाखाली आहे. या पदासाठी अनेक कार्यक्षम व योग्य मागासवर्गीय अधिकारी उपलब्ध असताना “Not found suitable” असा शिक्का त्यांच्यावर मारला जातो. सन्माननीय सदस्य प्रा.जोगेंद्र कवाडे साहेब या मताशी सहमत असतील. मागासवर्गीय अधिकाऱ्यांवर अशाप्रकारचा शिक्का मारून त्यांचे खच्चीकरण करण्यात येते आणि तेथे खुल्या प्रवर्गातील उमेदवाराची निवड करण्यात येते. या संदर्भात राज्यातील ११ विद्यापीठांचा आढावा घेतला असता मागासवर्गीय उमेदवारांच्या बाबतीत “Not found suitable” असा शिक्का मारल्याची शेकडो उदाहरणे विद्यापीठात आढळतात. त्यामुळे या पदांवर मागासवर्गीयांचे प्रमाण फार अत्यल्प असल्याचे आढळून येते.

सभापती महोदय, या विधेयकात कृषी विद्यापीठांचा देखील समावेश आहे. कृषी विद्यापीठांचे मुख्य काम संशोधन व उच्च शिक्षण देण्याचे असून त्या पदांची भरती करण्यासाठी कुलगुरुंना विद्यापीठ प्रशासनास अमूल्य वेळ व पैसा खर्च करावा लागतो. शिवाय कुलगुरुंच्या एकाधिकारशाहीमुळे उमेदवाराची निवड निःपक्ष, योग्य व लोकशाही पद्धतीने करण्यात अडचणी निर्माण होतात.

सभापती महोदय, आतापर्यंत या पदांवरील राज्यांतील पदांचा आढावा घेतल्यास नेमणुका कशापद्धतीने करण्यात आल्या याची कल्पना सुद्धा येऊ शकेल. विद्यापीठ व्यवस्थेमध्ये ही सर्व पदे अत्यंत महत्त्वाची असल्यामुळे सर्व घटकांना

श्री.प्रकाश गजभिये....

विद्यापीठ व्यवस्थेमध्ये संधी मिळणे आवश्यक असल्याने ज्याप्रकारे महानगरपालिका, जिल्हापरिषदांना महापौर, नगराध्यक्ष, अध्यक्ष पदासाठी आरक्षण लागू करण्यात आले. त्याचप्रमाणे राज्यातील विद्यापीठांतील या पदांचे सर्व संवर्गनिहाय एकत्रिकरण करणे आवश्यक आहे आणि ही पदे बिंदू नामावलीनुसार भरणे गरजेचे आहे. यासाठी राज्यात निवड आयोग स्थापन करण्यात यावा अथवा ज्याप्रमाणे महानगरपालिकेतील काही पदे महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगामार्फत भरण्यात येतात. त्याप्रमाणे अनुक्रमांक ४,७,८,९, १०, ११ आणि १२ मधील पदे सरळसेवेने बिंदूनामावलीनुसार भरण्यात यावीत. मी केलेल्या सूचनांचा विचार करण्यात यावा अशी माझी विनंती आहे.

सभापती महोदय, पृष्ठ ४१ वर फायनान्स आणि अकाउंट ऑफीसरसंबंधी उल्लेख आहे. “The qualifications and experience for the purpose of appointment of Finance and Accounts Officer shall be...”

त्याठिकाणी फक्त टीचर्स नेमण्यात येतील. आपण “...shall be as may be specified by the State Government, by an order published in the Official Gazette.” विद्यापीठामध्ये १५ वर्षांपासून काम करणारे अधिकारी हे एका कलमामुळे वंचित राहणार आहेत. आपण विद्यापीठाची फायनान्शिअल ऑटॉनॉमी संपवित आहात. त्यामध्ये आपणास बदल करावयाचा आहे.

सभापती महोदय, प्रस्तावित महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक २०१६ मध्ये मी खालीलप्रमाणे दुरुस्त्या सुचवित आहे.

संचालक पूर्वीचे नामाभिधान परीक्षा नियंत्रक कलम १७ (३)मध्ये खालील प्रमाणे नमूद करण्यात आले आहे...आम्ही काही सुचविले नाही तर त्याचे इन्क्ल्युझन होणार नाही. “The Director, Board of Examinations and Evaluation shall be appointed by the Vice-Chancellor on the recommendation of the selection committee constituted for the purpose under this Act.” “Provided that in appointing the Director,

श्री.प्रकाश गजभिये....

Board of Examinations and Evaluation preferences shall be given to the person with proven capacity of use of technology in delivery of education.”आपण विधेयकामध्ये “in delivery of education” हा परिच्छेद ठेवला तर तेथील अधिकाऱ्यांवर गदा येणार आहे म्हणून “ in delivery of education” हा शब्द वगळण्यात यावा. The reason is that the post of Director of Board of Examinations and Evaluation is purely academic post rather....

सभापती महोदय, आपल्या विनंतीनुसार मी माझे भाषण आटोपते घेतो. परंतु या विधेयकासंबंधी आमच्या काही सूचना आहेत, त्या सूचनांचे काटेकोरपणे इन्क्ल्युझन व्हावे अशी विनंती आहे. सन्माननीय सदस्य श्री.भाई गिरकर आपण माझ्या मताशी सहमत असाल. जेथे इन्क्ल्युझन करायचे आहे त्या सूचना आम्ही देतो. त्या विधेयकात अंतर्भूत करून हे विधेयक मंजूर करावे अशी मी विनंती करून माझे भाषण पूर्ण करतो.

सभापती : माझी मंत्री महोदयांना विनंती आहे की, सन्माननीय सदस्यांनी केलेल्या सूचनांचा विचार करून इन्क्ल्युझन करता येतील असे पहावे. आपणास विधेयकाला सुधारणा द्यायच्या असतील तर त्या अगोदर द्याव्या लागतात.

श्री.प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, मी अगोदर सूचना दिलेल्या आहेत.

श्री.विनोद तावडे (उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्री) : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य श्री.प्रकाश गजभिये यांनी ज्या सूचना मांडलेल्या आहेत तशाच प्रकारचे पीटीशन अॅड. गायकवाड यांच्याकडून संयुक्त समितीकडे आले होते. कदाचित आपण त्यांना ती पीटीशन बनवून दिली असेल. आम्ही त्या पीटीशनचा मुद्देनिहाय अभ्यास केलेला आहे. कुलगुरु व कुलसचिव पदासाठी आरक्षण ठेवले पाहिजे ही भूमिका आम्हा सर्वाना पटली आहे. लोकसभेने घटना दुरुस्ती केली म्हणून महानगरपालिकेच्या महापौर पदासाठी आरक्षण मिळाले होते.

या नंतर श्री. बोर्डे

श्री.विनोद तावडे....

तशी घटना दुरुस्ती संसदेत करून घेतली आणि त्यामध्ये 'विद्यापीठ' हा शब्द समाविष्ट केला तर तुमच्या-आमच्या मनातील सर्व काही करता येईल. परंतु ही दुरुस्ती होईपर्यंत आपल्याला काही करता येणार नाही. सन्माननीय सदस्यांनी इतर बाबी सुध्दा सुचविलेल्या आहेत. त्यातील योग्य गोष्टींचा स्टॅच्युडमध्ये अंतर्भाव करू शकतो. जेणेकरून आपल्या सर्वांच्या भावना यामध्ये योग्य पध्दतीने अंतर्भूत करता येतील.

श्री.प्रकाश गजभिये : सभापती महोदय, आम्हाला एवढ्या वर्षांचा अनुभव आहे की, या बाबतीत अन्याय झाला आहे. वास्तविक पाहता कायदा करीत असताना पुन्हा अन्याय होऊ नये म्हणून आम्ही ज्या सूचना देऊ त्याचा अंतर्भाव कायद्यात केला पाहिजे.

श्री.विनोद तावडे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्य ज्या सूचना देतील त्या घटनेच्या आणि कायद्याच्या अनुषंगाने तपासून, त्यातील ज्या योग्य असतील त्या नक्की समाविष्ट करू शकतो.

प्रश्न मतास टाकून संमत झाला.

सभापती : विधेयक विचारात घेण्यात आले आहे. आता विधेयक खंडशः विचारात घेण्यात येईल.

खंड २ ते १४८ (दोन्ही सम्मिलित), अनुसूची, विधेयकाचे भाग झाले.

खंड १, संपूर्ण शीर्षक व हेतूवाक्य विधेयकाचे भाग झाले.

श्री.विनोद तावडे : सभापती महोदय, मी आपल्या अनुमतीने सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक १६ संमत करण्यात यावे, असा प्रस्ताव मांडतो.

प्रश्न मतास टाकून संमत झाला.

सभापती : सन २०१६ चे वि.स.वि.क्रमांक-१६ संमत झाले आहे.

वि.स.वि.क्रमांक १६ संमत झाल्याबद्दल सर्व संबंधितांचे अभिनंदन करण्याबाबत

श्री.सतेज उर्फ बंटी डी.पाटील : सभापती महोदय, महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ विधेयक मंजूर झाल्याबद्दल मला अभिनंदनाचा ठराव मांडावयाचा आहे. या विधेयकाच्या अनुषंगाने गठीत केलेल्या संयुक्त समितीमध्ये माझ्यासह सन्माननीय सदस्य श्री.शरद रणपिसे आणि इतरही सन्माननीय सदस्यांनी बराच वेळ या विधेयकावर चर्चा करण्यासाठी घातला आहे. या संयुक्त समितीच्या १०-११ बैठक झाल्या होत्या. या विधेयकाच्या बाबतीत सन्माननीय मंत्री श्री.विनोद तावडे यांनी जी भूमिका घेतली त्याबद्दल प्रथमतः मी सर्वांच्या वतीने त्यांचे अभिनंदन करतो.

सभापती महोदय, राज्याच्या हिताच्या दृष्टीने आणि राज्यातील विद्यार्थ्यांच्या भविष्याच्या दृष्टीने हे विधेयक मंजूर होणे अत्यंत महत्त्वाचे होते. सन्माननीय मंत्री श्री.विनोद तावडे यांचे अभिनंदन करित असताना, त्यांच्यासोबत काम केलेले डॉ.राव सर, श्री.खरातजी, श्री.माने साहेब यांच्यासह सर्व संबंधितांचे मी अभिनंदन करतो. हा कायदा करण्यासाठी या सर्वांनी प्रचंड कष्ट घेतले आहे. या विधेयकातील कलमांपैकी ५६ कलमांचे कलमनिहाय वाचन करून चर्चा करण्यात आली. कदाचित या विधेयकाच्या बाबतीत उद्या टिकाटिप्पणी होईल. परंतु संयुक्त समितीने सर्व गोष्टींचा बारकाईने विचार करून कायदा करण्याचा प्रयत्न केला आहे. या विधेयकाच्या माध्यमातून लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक जसे आहे तशी ऑटोनॉमी प्रत्येक विद्यापीठातील विभागाला देत आहोत. एखाद्या विद्यापीठाला स्वतःचा विभाग करावयाचा असेल तर तो करण्याची तरतूद या विधेयकात केलेली आहे. नॅशनल-इंटरनॅशनल स्पोर्ट्समध्ये भाग घेण्यासाठी विद्यार्थी जातात. ते परीक्षेच्या काळात अशा स्पर्धांसाठी गेले तर त्यांना परीक्षेला बसण्याची परवानगी

श्री.सतेज ऊर्फ बंटी डी.पाटील....

मिळत नव्हती. परंतु आता या विधेयकाच्या माध्यमातून अशा विद्यार्थ्यांची नंतर परीक्षा घेता येईल, अशी तरतूद करण्यात आली आहे. कदाचित हा कायदा देशभरात स्वीकारला जाईल, असा कायदा आपण सर्वांनीच केलेला आहे. या विधेयकातील तरतुदीन्वये आता रिसर्च इन्स्टिट्यूट कधीही काढता येतील. रिसर्च इन्स्टिट्यूट काढण्यासाठी आता बाराही महिने मान्यता देता येईल, अशा प्रकारची तरतूद या विधेयकात करण्यात आलेली आहे. एकप्रकारे चांगल्या पध्दतीचे विधेयक करण्याचा बहुमान संयुक्त समितीच्या सदस्यांना मिळाला आहे, याचा निश्चितपणे मला आनंद आहे. हा कायदा २५ वर्षे विद्यार्थ्यांच्या हिताच्या दृष्टीने सुरु राहिल, अशी मी खात्री व्यक्त करतो व येथेच थांबतो.

पृ.शी./मु.शी.: औचित्याचे मुद्दे

सभापती : मी सभागृहाच्या निदर्शनास आणून देतो की, दोन-तीन सन्माननीय सदस्यांनी औचित्याचे मुद्दे मांडण्याची परवानगी मागितलेली आहे. त्यांनी ते मांडावेत.

अॅड.हुस्नबानू खलिफे : सभापती महोदय, माझा औचित्याचा मुद्दा आहे.

सभापती महोदय, यवतमाळ नगरपरिषदेमध्ये नव्याने समाविष्ट करण्यात आलेल्या संपूर्ण ग्रामीण परिसरामध्ये कळंब रोड, पांढरकवडा रोड, भोसा रोड या भागांमध्ये मोठ्या प्रमाणात मुस्लीम समाजाचे वास्तव्य असून, या भागातील मुस्लीम समाजाच्या लोकांना दफन विधीकरिता कळंब चौकातील कब्रस्तानमध्ये जावे लागते. हे कब्रस्तान खूप दूरवर असल्यामुळे मुस्लीम बांधवांना गैरसोयीचे होत आहे. मुस्लीम समाजाच्या सोयीसाठी बऱ्याच वर्षांपासून नवीन कब्रस्तानच्या जागेची मागणी करण्यात आली असूनही आजतागायत सदरील मागणी प्रलंबित आहे. यामुळे मुस्लीम समाजामध्ये निर्माण झालेली तीव्र असंतोषाची भावना, यासाठी यवतमाळ नगरपरिषद अंतर्गत मुस्लीम कब्रस्तानसाठी जागा उपलब्ध करून देण्यात यावी, अशा या अतिशय महत्त्वाच्या व सार्वजनिक विषयावर मी सभागृहात औचित्याचा मुद्दा उपस्थित करित आहे.

सभापती महोदय, त्या ठिकाणी असलेले कब्रस्तान २०० वर्षांपूर्वीचे आहे. त्या ठिकाणी मुस्लीम समाजाची सध्याची लोकसंख्या जवळजवळ ८५ हजार इतकी आहे. ज्या ठिकाणी हे कब्रस्तान आहे तेथून जवळच शासनाची ६९ एकर जागा आहे. यापैकी ३७ एकर जागेची नवीन कब्रस्तानसाठी मागणी होत आहे. या संदर्भातील प्रस्ताव अनेक दिवसांपासून शासन स्तरावर प्रलंबित आहे. सभापती महोदय, या विषयावर निर्णय घेण्यासाठी कृपया आपल्या दालनात बैठक आयोजित करावी, अशी मी विनंती करते.

सभापती : सन्माननीय महसूल मंत्री श्री.चंद्रकांत पाटील यांना सांगू इच्छितो की, हा विषय अतिशय गंभीर आहे. त्यामुळे हा विषय गांभीर्याने घेऊन तो निकाली काढण्यासाठी आपण माझ्या दालनात बैठक आयोजित करावी.

श्री.चंद्रकांत पाटील : होय.

श्री.जयवंतराव जाधव : सभापती महोदय, माझा औचित्याचा मुद्दा आहे.

सभापती महोदय, या ठिकाणी सन्माननीय मंत्री श्री.चंद्रकांत दादा पाटील उपस्थित आहेत. नाशिक जिल्ह्यामध्ये आदिवासी विकास विभागाच्या आश्रमशाळा आहेत. त्या आश्रमशाळांमध्ये विद्यार्थीनींच्या सोयीसाठी तक्रार पेट्या लावण्यात आलेल्या होत्या. विद्यार्थीनींवर अन्याय होत असेल किंवा त्यांचे लैंगिक शोषण होत असेल तर त्याबाबतची तक्रार त्यांना त्या पेटीमध्ये टाकण्यास अनुमती दिली होती. अनेक विद्यार्थीनींनी त्यामध्ये तक्रारी टाकलेल्या आहेत. त्या तक्रार पेट्यांमध्ये टाकलेल्या तक्रारींचे इन कॅमेरा उप जिल्हाधिकाऱ्यांच्या उपस्थितीत निरीक्षण करण्यात आलेले आहे. विद्यार्थीनींवर राज्यात सर्वच ठिकाणी अत्याचार होत आहेत. नाशिकसारख्या प्रगत जिल्ह्यात आदिवासी विद्यार्थीनींवर अन्याय होत आहे. मी आपल्या माध्यमातून शासनाला विनंती करू इच्छितो की, या विषयाची गांभीर्याने दखल घेऊन, ज्या विद्यार्थीनींनी तक्रारींचा पाढा वाचला आहे त्यांना संरक्षण देऊन त्यांच्यावर झालेल्या अन्यायाच्या अनुषंगाने संबंधितांवर कारवाई करावी.

सभापती : शासनाने या विषयाकडे लक्ष द्यावे.

श्री.चंद्रकांत पाटील : सभापती महोदय, ही अतिशय गंभीर बाब आहे. उद्या सन्माननीय आदिवासी विकास मंत्री श्री.विष्णू सवरा यांच्यासोबत बोलून या विषयी बैठक लावू या. तसेच नाशिकला जाण्याबाबत ठरवू या.

श्री.सतेज डी.पाटील : सभापती महोदय, कोल्हापूर जिल्ह्यातील शिवाजी विद्यापीठामध्ये सेवेत असलेल्या आणि सेवानिवृत्त झालेल्या माजी सैनिकांच्या प्रलंबित सहाव्या वेतन आयोगाच्या फरकाची रक्कम मिळावी व इतर प्रलंबित प्रश्नांसंदर्भात माजी सैनिक कल्याण समितीच्या वतीने विद्यापीठासमोर धरणे आंदोलन सुरु आहे. विद्यापीठाच्या सेवेत असलेले आणि सेवानिवृत्त झालेल्या ३६ माजी सैनिकांना १० वर्षांपासून सहाव्या वेतन आयोगाप्रमाणे वेतन मिळालेले नाही., या बाबत आंदोलन केल्यानंतर २२ माजी सैनिकांना सहाव्या वेतन आयोगाप्रमाणे दरमहा वेतन सुरु करण्यात आले. परंतु त्या पूर्वीची थकीत रक्कम देण्यात आली नाही. तसेच १४ माजी सैनिकांचे वेतन निश्चित करून फरक देणे प्रलंबित आहे. देशाचे संरक्षण करणाऱ्या या माजी सैनिकांना अशा प्रकारची वागणूक दिली जात असल्याने माजी सैनिकांमध्ये तीव्र असंतोषाची भावना पसरलेली आहे. या बाबत शासनाने तातडीने कार्यवाही करून माजी सैनिकांच्या प्रलंबित मागण्या त्वरित मान्य करण्याची आवश्यकता, अशा या अतिशय महत्त्वाच्या व सार्वजनिक विषयावर मी हा मुद्दा उपस्थित करित आहे.

सभापती : शासनाने दखल घेऊन निवेदन करावे.

या नंतर श्री. कांबळे

श्री. विनोद तावडे : सभापती महोदय, सन्माननीय सदस्यांनी सहाव्या वेतन आयोगाच्या फरकाचा मुद्दा मांडला आहे. स्वाभाविकपणे तो देणे तसे बंधनकारक आहे. पण याची नीट चौकशी करून अधिवेशन संपण्याच्या आत यातील माहिती देण्यात येईल.

सभापती : ठीक आहे. सभागृहाची बैठक आता स्थगित होत आहे. शुक्रवार, दिनांक ९ डिसेंबर, २०१६ रोजी सकाळी ११.१५ ते दुपारी १२.४५ या वेळेत सभागृहाची विशेष बैठक भरेल. यामध्ये लक्षवेधी सूचना घेण्यात येतील. सभागृहाची नियमित बैठक दुपारी १.०० वाजता पुन्हा भरेल.

(सभागृहाची बैठक रात्री ०८ वाजून ३१ मिनिटांनी शुक्रवार, दिनांक ९ डिसेंबर, २०१६ च्या सकाळी ११.१५ वाजेपर्यंत स्थगित झाली.)
